

УНИВЕРЗИТЕТ У БАЊОЈ ЛУЦИ

UNIVERSITY OF BANJA LUKA

ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ
FACULTY OF PHILOSOPHY

Darko Ratković

**VASPITNO-OBRAZOVNA EFIKASNOST INTEGRATIVNOG
MODELA NASTAVE MUZIČKE KULTURE U MLAĐIM
RAZREDIMA OSNOVNE ŠKOLE**

DOKTORSKA DISERTACIJA

Banja Luka, 2022.

УНИВЕРЗИТЕТ У БАЊОЈ ЛУЦИ

UNIVERSITY OF BANJA LUKA

ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ

FACULTY OF PHILOSOPHY

Darko Ratković

**EDUCATIONAL EFFICACY OF THE INTEGRATIVE
MODEL OF TEACHING THE MUSIC CULTURE IN THE
PRIMARY SCHOOL YOUNGER GRADES**

DOCTORAL DISSERTATION

In Banja Luka, 2022

Informacija o mentoru i doktorskoj disertaciji

Mentor: prof. dr Tanja Stanković-Janković, redovni profesor, Filozofski fakultet Univerziteta u Banjoj Luci

Komentor: prof. dr Biljana Pavlović, Učiteljski fakultet u Leposaviću/Prizrenu, Univerzitet u Prištini/Kosovska Mitrovica.

Naslov doktorske disertacije: Vaspitno-obrazovna efikasnost integrativnog modela nastave muzičke kulture u mlađim razredima osnovne škole

Rezime: Savremeni tokovi u pedagogiji, kurikularne reforme, te potrebe prakse nameću eksperimentalnu provjeru efikasnosti inovativnih modela u nastavi. Cilj disertacije je eksperimentalno utvrđivanje vaspitno-obrazovne efikasnosti integrativnog modela nastave muzičke kulture u odnosu na tradicionalan način rada u mlađim razredima osnovne škole. Glavna hipoteza glasi da je integrativni model nastave muzičke kulture vaspitno-obrazovno efikasniji u odnosu na tradicionalni način rada što se ogleda kroz intenzivniju kognitivnu i emocionalnu uključenost učenika na aktivnosti/času, snažniju motivaciju i šire stečeno znanje čije su osobine trajnost i cjelovitost. Prateći dizajn istraživanja, koji je podrazumijevao kreiranje i primjenu tri eksperimentalna programa, definisane su i posebne hipoteze istraživanja.

Istraživanje je trajalo nepune dvije školske godine. Ukupan uzorak čini 255 učenika grupisanih u deset odjeljenja, prvog, drugog i petog razreda. Primijenjen je eksperiment sa paralelnim grupama, metoda teorijske analize i sinteze i metoda naučnog posmatranja. Primjenom eksperimentalnog programa u prvom istraživanju u petom razredu (E1) ostvarena je bolja vaspitno-obrazovna efikasnost u smislu boljeg poznavanja dvodjelne i trodjelne muzičke forme i povoljnije emocionalne klime. Primjenom eksperimentalnog programa u drugom razredu (E2) statistički pokazatelji potvrđuju hipotezu o pozitivnom uticaju primjene integrativnog modela nastave muzičke kulture na znanja i postignuća učenika u nastavi *Prirode i društva* u odnosu na tradicionalni model rada, povoljnije uspostavljanju emocionalne klime i jačanje afiniteta učenika prema muzičkim aktivnostima.

Rezultati trećeg eksperimentalnog istraživanja potvrđuju postavljenu hipotezu o pozitivnom uticaju integrativnog modela nastave na cjelovitost i obim znanja iz predmetnog područja *Moja okolina*/živa i neživa priroda/orijentacija dok je evidentan ograničen uticaj kad je u pitanju kognitivna uključenost. Evidentan je pozitivan uticaj integrativnog modela na znanja iz predmetnog područja *Moja okolina*/matematički sadržaji, poznavanje ritmičkih instrumenata, pozitivan uticaj na razvoj ritmičkih i vokalnih sposobnosti.

Ključne riječi: integrativni model nastave muzičke kulture, vaspitno-obrazovna efikasnost, nastave muzičke kulture, integracija sadržaja.

Naučna oblast: Društvene nauke

Naučno polje: Pedagoške nauke

Klasifikaciona oznaka: S 270

Tip odbrane licence kreativne zajednice: Autorstvo-nekomercijalno.

Information on Supervisor and Doctoral Dissertation

Supervisor: Prof. Tanja Stanković-Janković, PhD, Full Professor, Faculty of Philosophy, University of Banja Luka.

Co-supervisor: Prof. Biljana Pavlović, PhD, Full Professor, Faculty of Education in Leposavić/Prizren, University of Priština/Kosovska Mitrovica.

Title of Doctoral Dissertation: Educational Efficacy of the Integrative Model of Teaching the Music Culture in the Primary School Younger Grades

Abstract: Modern trends in pedagogy, curricular reforms as well as the needs of practice impose an experimental testing of the efficacy of innovative models in teaching. The goal of the dissertation is to experimentally determine educational efficacy of the integrative model of teaching the music culture in comparison to the traditional method of working in the younger grades of primary school. The main hypothesis is that the integrative model of teaching the music culture is more educationally efficient than the traditional method of working, which is reflected in more intensive cognitive and emotional involvement of the students in activities/classes, stronger motivation and broader acquired knowledge the characteristics of which are permanency and integrity. Following the design of the research, which included creation and implementation of three experimental programmes, special research hypotheses were defined.

The research lasted for two school years. The total sample consisted of 255 students grouped in ten classes of the first, second and fifth grade. The experiment with parallel groups, the method of theoretical analysis and synthesis and the method of scientific observation were applied. By applying the experimental programme in the first research in the fifth grade (E1), better educational efficacy was achieved in terms of better knowledge of the two-part and three-part music forms and a more favourable emotional climate. By applying the experimental programme in the second grade (E2), statistical indicators confirmed the hypothesis of positive effect of applying the integrative model of the music culture teaching on the students' knowledge and achievements in teaching of *Science and Social Studies* in comparison to the traditional method of working, establishing of more favourable emotional climate and strengthening the students' affinity for musical activities. The results of the third experimental research confirmed the set hypothesis of positive effect of the integrative teaching model on the integrity and scope of knowledge in the subject area *My environment/animate and inanimate nature/orientation*, while limited effect was evident

with regard to the cognitive involvement. Positive effect of the integrative model on the knowledge in the subject area *My environment*/mathematical contents, knowledge of rhythmic instruments, positive effect on the development of rhythmic and vocal competences was evident.

Keywords: the integrative model of music culture teaching, educational efficacy, the music culture teaching, content integration.

Scientific Area: Social Sciences

Scientific Field: Pedagogical Sciences

Classification mark: S 270

Applied Type of Creative Commons License: Attribution-Non Commercial.

SADRŽAJ

UVOD	3
TEORIJSKA OSNOVA ISTRAŽIVANJA	4
Distinkcija osnovnih pojmova istraživanja	4
Korelacija, integracija i sintegracija	4
Integrativna nastava.....	5
Integrativni model nastave muzičke kulture, vaspitno-obrazovna efikasnost.....	6
Teorijska uporišta integrativnog modela nastave muzičke kulture.....	8
Integrativni model nastave muzičke kulture u kontekstu Kolbove teorije iskustvenog učenja.....	9
Integrativni model nastave muzičke kulture u kontekstu teorije Kena Robinsona	10
Nastava muzičke kulture i multisenzomotorno učenje.....	11
Komparativna analiza osnovnih obilježja tradicionalne i integrisane nastave	14
Učenik u tradicionalnoj i integrativnoj nastavi.....	17
Učitelj u tradicionalnoj i integrisanoj nastavi.....	19
Pedagoško-didaktička i metodička shvatanja integrativnog pristupa u nastavi muzičke kulture.....	21
Integracija muzičkih sadržaja/aktivnosti i školski kurikulum.....	22
Analiza nastavnih planova i programa za muzičku kulturu (1947-2021).....	23
Značaj integracije muzičkih sadržaja za kreativan razvoj ličnosti.....	28
Metodičke specifičnosti unutarpredmetnog modela nastave muzičke kulture	30
Polifunkcionalnost muzičkih sadržaja u razrednoj nastavi	31
Integracija nastave muzičke kulture sa drugim predmetima/područjima razredne nastave.....	35
Mogućnost integracije u okviru predmetnih područja <i>Moja okolina, Govor izražavanje, stvaranje i Ritmika, sport, muzika</i>	36
Veze nastave muzičke kulture i nastave srpskog jezika i književnosti u razrednoj nastavi	39
Zvučne priče kao stvaralački integrativni model nastave na međupredmetnom nivou integracije	42
Metodičke specifičnosti eksperimentalnih programa istraživanja.....	45
Pregled tangentialnih istraživanja o transfernoj vrijednosti muzike i uticaju na cjelovit razvoj ličnosti	47

METODOLOŠKI KONCEPT EMPIRIJSKOG ISTRAŽIVANJA.....	52
Pristup problemu i predmet istraživanja	52
Cilj i zadaci istraživanja.....	54
Varijable istraživanja	55
Hipoteze istraživanja	58
Metode i tehnike istraživanja.....	60
Instrumenti istraživanja	62
Organizacija i tok istraživanja	65
Populacija i uzorak istraživanja	69
Teorijski i praktični značaj istraživanja	71
Statistička obrada podataka	73
REZULTATI I INTERPRETACIJA EMPIRIJSKOG ISTRAŽIVANJA.....	74
Vaspitno-obrazovna efikasnost integrativnog modela nastave muzičke kulture na unutarpredmetnom nivou integracije u petom razredu.....	74
Uticaj integrativnog modela nastave muzičke kulture na unutarpredmetnom nivou integracije na muzička znanja, poznavanje dvodjelne i trodjelne muzičke forme	74
Uticaj integrativnog modela nastave muzičke kulture na unutarpredmetnom nivou integracije na emocionalnu klimu.....	77
Uticaj integrativnog modela nastave muzičke kulture na unutarpredmetnom nivou integracije na motivaciju postignuća	78
Vaspitno-obrazovna efikasnost integrativnog modela nastave na međupredmetnom nivou integracije u drugom razredu	79
Uticaj integrativnog modela nastave muzičke kulture (međupredmetni nivo) na emocionalnu klimu u drugom razredu.....	80
Uticaj primjene integrativnog modela nastave muzičke kulture (međupredmetni nivo integracije) na znanja i postignuća u nastavi Poznavanja prirode i društva u drugom razredu.....	82
Uticaj primjene integrativnog modela nastave muzičke kulture (međupredmetni nivo) na muzičke afinitete učenika u drugom razredu.....	84
Vaspitno-obrazovna efikasnost integrativnog modela nastave na međupodručnom nivou integracije realizovanog u prvom razredu.....	85

Uticaj integrativnog modela nastave na kognitivnu i emocionalnu uključenost učenika u prvom razredu (međupodručni nivo integracije).....	86
Uticaj integrativnog modela na znanja učenika iz predmetnog područja <i>Moja okolina</i> u prvom razredu	91
Uticaj međupodručnog integrativnog modela na znanja učenika iz predmetnog područja <i>Moja okolina</i> (matematički sadržaji) u prvom razredu.....	92
Uticaj integrativnog modela na znanja o ritmičkim instrumentima, ritmičke sposobnosti i sposobnosti vokalne reprodukcije učenika u prvom razredu.....	94
REKAPITULACIJA ISTRAŽIVANJA.....	101
ZAKLJUČAK	103
LITERATURA	105
PRILOZI	118
Prilog 1. Instrumenti istraživanja.....	120
Prilog 2. Metrijske karakteristike instrumenata istraživanja	158
Prilog 3. Eksperimentalni programi, egzemplarni primjeri sa opisima.....	169
Prilog 4. Produkti rada učenika.....	221
Prilog 5. Primjeri integrativnog vaspitno-obrazovnog pristupa učenju i poučavanju kroz umjetnost.....	253

UVOD

Mašta je važnija od znanja

Albert Ajnštajn

Savremena neuro-psihološka, pedagoška i didaktička teorija dvadeset i prvog vijeka kojem se danas bavimo i kojoj svi težimo „zagovara i holistički pristup planiranju, pripremanju i izvođenju nastave sa posebnim akcentom na procese učenja i poučavanja koji su usmjereni na cjelovito sagledavanje svijeta koji nas okružuje u svojoj prirodnoj pojavnosti“ te razvijanje ličnosti u cjelini (prema Ratković, 2018: 52). Suzić (2005) piše o *integriranoj pedagogiji* kao prioritetnom trendu pedagogije i vaspitne prakse u 21. vijeku, koji treba da prevaziđe nekoliko vidova pedagoškog separatizma i didakticizma. Ti vidovi su: „podjela vaspitanja na umno, radno, moralno, estetsko, fizičko i emocionalno nastojanje da pedagogija bude „čista“ nauka i strogo disciplinarni nastavni plan i program, zasnovan na sadržajima koji često nisu međusobno sinhronizovani“ (prema Ratković, 2018: 52). U tom kontekstu postavlja se pitanje „*da li i kako*/na koje načine, s obzirom na sveopšti karakter muzike, savremena muzička pedagogija i metodika nastave muzičke kulture mogu dati svoj doprinos da se ovaj problem prevaziđe“ (Ratković, 2018: 52). Doktorska disertacija se bavi tim fundamentalnim problemom, a eksplicitno kroz pažljivo osmišljeno empirijsko istraživanje eksperimentalnog karaktera. Koncipirani su posebni eksperimentalni programi koji nude praktične kurikulumske odgovore *kako i na koji* način muzika, tj. muzički sadržaji u nastavi mogu doprinijeti cjelovitom razvoju ličnosti. U tom smislu sama izrada programa je za istraživača bila veliki izazov, ali i nagrada kada je počela eksperimentalna primjena jer je bio evidentan zanos i oduševljenje djece koja su mogla pjevati o skupovima, brojevima, postavljati i rješavati matematičke zadatke i operacije kroz igru i pokret, te povezivati znanja i aktivnosti iz različitih predmetnih područja, ali i učestvovati kroz vanškolske projektne aktivnosti na izložbama i u televizijskim emisijama. Osmišljeno je nekoliko eksperimentalnih programa koji su povezani u jednu cjelinu. Muzički sadržaji i aktivnosti su postavljeni u vaspitni, ali i obrazovni kontekst učenja i shvatanja odnosa u početnoj nastavi matematike, na djeci prihvatljiv i prirodan način. Pošli smo od stava da u početnoj nastavi matematike treba kombinovati prijatno sa korisnim, osloboditi straha učenike od neuspjeha u nastavi, primijeniti matematiku u drugim nastavnim predmetima (Dejić i Mihajlović, 2014). Bitno je napomenuti da je većinu matematičko-muzičkih igara i igrolikih aktivnosti pratila obavezna verbalizacija matematičkog zadatka sa jasnim i preciznim objašnjenjima, pitanjima i adekvatnom matematičkom terminologijom kojoj se, nažalost, u

praksi često ne pridaje potrebna pažnja. Pažljivo i ciljno osmišljeni, didaktički muzički sadržaji: pjesma, igra i/ili primjer za sviranje ili slušanje su na kognitivnom domenu sinkretički spoj procesa saznavanja, razumijevanja, mišljenja i shvatanja matematičkih pojmova, relacija i odnosa relacija, ali na igrolik i zabavan način. U tome se ogleda specifičnost eksperimentalnog programa koji je u osnovi simedonijskog karaktera, integrativan i čiji je cilj da se proces sticanja znanja u najširem smislu riječi obogati interesantnim muzičkim igrolikim sadržajima i tako za djecu učini lakšim, slobodnijim, opuštenijim, kreativnijim, interaktivnijim i zabavnijim za razliku od klasičnog verbalističko-grafičko-reproduktivnog i autoritativnog pristupa. Tragali smo za načinima, kako da spojimo igru i igrolike aktivnosti sa školskim učenjem jer je „spoj igre i učenja vječiti ideal pedagogije“ (Suzić, 2005: 15), a da pri tome izbjegnemo banalizacije i ne narušimo opšte pedagoške, didaktičko-metodičke principe i pravila. Potrudili smo se da razne medije i izražajna sredstva različitih područja umjetnosti (pokret, slika, drama, zvuk/ton, govor) integrišemo i postavimo u kontekst ciljeva koji teže „ovladavanju“ kao dijelu strategije intrinzičke motivacije (Stanković-Janković, 2020). Pazili smo i da igra ne postane učenje već upravo obrnuto. Zbog toga je eksperimentalni program u prvom razredu, kada je u pitanju integracija muzičkih aktivnosti i početna nastava matematike dobio naziv „*Muzika u prvoj desetici*“. U cilju cjelovitog sagledavanja problema i zbog same prirode istraživanja primijenjen je kvalitativni i kvantitativni istraživački pristup.

Disertaciju čini nekoliko poglavlja koja su zajedno sa priložima tematski strukturirana i implicitno povezana. Teorijski dio rada obuhvata nekoliko potpoglavlja. Pojmove istraživanja kao i sam problem proučavali smo sa psihološkog, pedagoškog i društvenog aspekta koristeći se savremenom dostupnom literaturom. Integrativni pristup planiranju, pripremanju i izvođenju nastave smo posmatrali kroz prizmu savremenih naučnih kretanja i rezultata tangentnih istraživanja u pedagogiji, psihologiji, neuronauci, a integrativnu nastavu kao sistemski nastavni model povezivanja i ostvarivanja takvog pristupa.

Kreirano je i prikazano više desetina adekvatnih muzičkih sadržaja dovedenih u kontekst integracije sadržaja/oblasti predmeta razredne nastave na osnovu sistematskog proučavanja i analiziranja dostupne literature. Zbog specifičnosti istraživanja išlo se i korak dalje, pa je konstruisan i značajan broj potpuno novih muzičkih, jezičkih, likovnih integrativnih primjera dobre prakse koje ujedno smatramo inventivnim i podsticajnim za učenje. U tom poduhvatu smo se trudili da nastava muzičke kulture zauzme ravnopravno mjesto sa ostalim oblastima koje joj sudeći po značaju i rezultatima relevantnih istraživanja pripada.

Empirijski dio daje presjek nastavne prakse koja, kako naše istraživanje pokazuje, kasni za pedagoškom teorijom. Zaključci su formirani sintezom teorijskih, empirijskih, ali i kvalitativnih saznanja i iskustava do kojih se došlo neposrednim istraživanjem teorije, praktičnim istraživačkim radom, ali i sistematskim akcionim iskustvima u neposrednom kontaktu sa učiteljima i učenicima. Sve ovo je neophodno za zauzimanje ličnog stava o ovako složenoj, teorijski nedovoljno sistematizovanoj i empirijski istraženoj, ali svakako savremenoj/aktuelnoj temi. Rad se može smatrati korektnom podlogom za dalja naučno-pedagoška i didaktičko-metodička istraživanja. Kroz cijeli rad provijava misao čuvenog naučnog genija Alberta Ajnštajna „mašta je važnija od znanja“.

TEORIJSKA OSNOVA ISTRAŽIVANJA

Distinkcija osnovnih pojmova istraživanja

Radi cjelovitog sagledavanja problema istraživanja potrebno je određene termine posmatrati sa leksičkog, filozofskog, psihološkog i pedagoškog stanovišta. U daljem radu objasnićemo osnovne pojmove istraživanja: korelacija, integracija, sintegracija, nastavni model, i dovesti ih u vezu sa pojmom integrativni model nastave muzičke kulture.

Korelacija, integracija i sintegracija

Termin *korelacija* (lat. *correlatio*), označava međusobni odnos, uzajamnu zavisnost, povezanost, srazmjeru (Клајн и Шипка, 2006). U *Psihološkom rječniku* pojam *korelacija* je dat kao metodološki pojam koji se više odnosi na „saodnos“ i definisan je kao „uzajamni odnos dva ili više niza veličina kod kojih je promena jednog praćena promenom veličina u drugom nizu (Крстић, 1988: 277).

Sa pedagoškog aspekta u *Enciklopedijskom rječniku pedagogije* nalazimo šire značenje termina *korelacija nastave*. To zapravo znači, međusobno „funkcionalno povezivanje svih bitnih komponenata nastavnog procesa u harmoničnu cjelinu radi formiranja jedinstvenog nazora na svijet“ (Enciklopedijski rječnik pedagogije, 1963: 414). Naziv potiče od Barta (Barth, 1896) koji je u svom djelu *Pojam koncentracije nastave* proširio prvobitni pojam *koncentracije nastave* na sve one nastavne mjere koje uslovljavaju formiranje jedinstva svijesti kao krajnjeg vaspitnog cilja. To jedinstvo se prema Bartu postiže: a) povezivanjem nastave u školi s iskustvom i doživljajem učenika izvan škole, b) povezivanjem dijelova nastavne građe unutar istog predmeta i c) međusobnim povezivanjem građe različitih nastavnih predmeta“ (Enciklopedijski rječnik pedagogije, 1963). U novijoj literaturi pod terminom *korelacija u nastavi* Marina Janjić podrazumijeva „tematsko povezivanje oblasti i to pravolinijski, bez uzročno-posljedičnih veza, čime se postiže sadržajnija struktura časa“ (Јањић, 2008: 158). Ona ovaj tip povezivanja vezuje za tradicionalnu nastavu.

U *Leksikonu obrazovnih termina* „*korelacija u nastavi*“ znači „povezivanje, uzajamnost, zavisnost nastavnih sadržaja iz predmeta koji su slični ili se međusobno nadopunjavaju. Korelacija u nastavi doprinosi formiranju sistema koji integriše sadržaje

različitih predmeta, pogoduje transferu i povezivanju znanja iz različitih predmeta i naučno-nastavnih područja“ (Лексикон образовних термина, 2014: 331).

Osim termina korelacija u upotrebi je i termin *integracija*. Leksički, riječ *integracija* potiče od latinske riječi „integratio“ i označava spajanje dijelova u cjelinu, povezivanje, objedinjavanje, sjedinjavanje (Клајн и Шипка, 2006: 521). Iz tog pojma su izvedeni pojmovi integracijski i integracioni.

Sa psihološkog stanovišta, *integracija* „je bilo koji proces koji vodi objedinjavanju dijelova u funkcionalnu cjelinu ili stanje objedinjenosti i cjelovitosti, dostignuto u nekom stepenu“ (Крстић, 1988: 220).

U *Enciklopedijskom rječniku pedagogije* pojam *integracija nastave* je dat kao „opšti naziv za didaktičku koncepciju koja se javlja u raznim varijantama potkraj 19. i početkom 20. vijeka, a usmjerena je na što jače povezivanje sadržajnih i organizacionih komponenata nastavnog procesa“ (Enciklopedijski rječnik pedagogije, 1963: 339). Posmatrano sa istorijskog aspekta u didaktičkoj literaturi nalazimo da se integracija nastave pojavljuje u različitim nazivima. Tako se u Pedagoškoj enciklopediji navode: koncentracija nastave, korelacija, sintetičnost, cjelovitost, skupnost, globalnost, kompleksnost (Pedagoška enciklopedija 1, 1989: 276–277). Neki autori smatraju da integracija nije prosto povezivanje sadržaja. Janjić (2008) smatra da je integracija dubinsko spajanje, ili preklapanje i udruživanje dviju i više nastavnih cjelina čije zajedničko polje djelovanja usmjerava učenike do trajnijeg, lakšeg i kvalitetnijeg saznanja“ (Јањић, 2008; prema Ratković, 2018).

Termin koji se u novijoj literaturi često navodi je i *sintegracija* kao najčvršći termin uzajamnih veza i odnosa. Sintegracija predstavlja vid integracije kada ciljevi zajedničke teme ili područja prevazilaze ishode pojedinačnog predmeta ili njegovog programskog područja (Russell-Bowie, 2009).

Na osnovu posmatranih tumačenja možemo zaključiti da postoji distinkcija između pojmova *korelacija*, *integracija* i *sintegracija* koja se u suštini odnosi na stepen povezanosti i odnos između oblasti/predmetnih područja/polja koja se integrišu.

Termin *integracija* nastave označava dubinsko spajanje, preklapanje, udruživanje nekoliko oblasti/predmeta čiji je cilj dolaženje do efikasnijih rezultata učenja i poučavanja u smislu trajnosti, transferabilnosti, kvaliteta znanja, ali i lakšeg ili olakšanog procesa saznanja.

Takođe, *integrativna nastava* je „model nastave u kojoj se vrši povezivanje građe različitih nastavnih oblasti u smislaone cjeline organizovane oko jedne *teme*, s ciljem da učenici

stiču cjelovita znanja o pojavama i zbivanjima iz životnog okruženja, nezavisno od predmetnih (disciplinarnih) podjela“ (*Лексикон образовних термина*, 2014: 251).

Integrativni model nastave muzičke kulture

Riječ *model* u opštem kontekstu ima značenje uzora, prototipa, predloška. U *Pedagoškom leksikonu* (1996: 295) riječ model označava „prikaz koji odražava ili na neki način oslikava strukturu odnosa za koje se zna da postoje u stvarnosti“ ili u teoriji (Ilić, 2012). Model je ujedno i prikaz „strukture i toka nastavnog procesa koji čine funkcionalno povezani činioči, etape (faze, koraci), oblici i metode rada, aktivnosti učenja i poučavanja, relacije i ishodi“ (Ilić, 2019: 49). Prema istom autoru sa aspekta vremenske distance *integrativni model nastave* klasifikujemo u savremene – nove modele nastavnog rada koji se primjenjuju od polovine XX vijeka (Ilić, 2019).

U kontekstu istraživanja, a shodno prethodnim tumačenjima termin *integrativni (model)* koristimo kao termin koji se odnosi na proces povezivanja, ali i *sjedinjavanja* građe, kako unutar jednog istog predmeta, tako i između različitih nastavnih predmeta. Zato je integrativni model nastave muzičke kulture potrebno posmatrati na *unutarpredmetnom* i *međupredmetnom* nivou integracije. *Unutarpredmetni nivo integracije* se odnosi na povezivanje građe (sadržaja, tema, aktivnosti, postupaka, pristupa) unutar samog predmeta muzička kultura u okviru nastavnog časa. Savremena udžbenička, ali i metodička literatura za ovaj predmet govore u prilog integrativnom pristupu, planiranju i organizaciji časova muzičke kulture, što podrazumijeva realizaciju nastave preplitanjem muzičkih aktivnosti: pjevanje, sviranje, slušanje, stvaralaštvo, a sve u sajedinstvu sa zadatkom i ishodom učenja. Gordana Stojanović (2005) smatra da:

Dobro organizovan čas ne poznaje samo jednu aktivnost na času. Čas treba da je dinamičan, da se različite aktivnosti za učenike smenjuju ili prepliću, ali, kad god je to moguće (ima izuzetaka kad je to teško realizovati), da se stave pod istu kapu postavljenog zadatka. Dakle, integrativnim pristupom, iskustveno prolazeći kroz dve i/ili tri muzičke aktivnosti za učenike i odgovarajuće muzičke sadržaje unutar njih, treba rešavati isti ili sličan problem (Stojanović, 2005: 6, prema Ratković, 2018).

Međupredmetni nivo integracije odnosi se na tematsko povezivanje građe dvaju ili više predmeta/predmetnih područja gdje muzička kultura, s obzirom na polifunkcionalnost

muzičkih aktivnosti, sadržaja i načina primjene, dobija dimenziju kroskurikulumskih objedinitelja, tačnije ona sve više dobija integrativnu funkciju.

Prema nastavnim programima za muzičku kulturu u osnovnoj školi preporučuje se slušanje muzike na nastavnim časovima muzičke kulture, ali da se kombiunuje sa ostalim aktivnostima kao što su pjevanje, sviranje, muzičke igre i muzičko stvaralaštvo. Ovo nas navodi na zaključak o unutarpredmetnoj integrativnosti muzičkih sadržaja, a koji mogu imati i međupredmetni karakter. Tako *integrativni model nastave muzičke kulture* treba posmatrati i u širem kontekstu savremene razredne nastave čiji „cjelovit razvoj svih potencijala do ličnog maksimuma uvažavajući individualnost i urođene sklonosti u svakom od aspekata razvoja (intelektualnom, socijalno-emocionalnom i fizičkom, razvoju govora, izražavanja i stvaranja“ predstavlja globalni cilj osnovnoškolskog vaspitanja i obrazovanja (Наставни план и програм за основно образовање и васпитање, 2014: 12; prema Ratković, 2018). Dakle, pojam *integrativni* u sebi sadrži odrednicu i *interdisciplinarni*, jer nastavni sadržaji i aktivnosti u nastavi muzičke kulture često u sinergetskom djelovanju sa sadržajima drugih predmeta postaju i interdisciplinarni što nastavu muzičke kulture čini specifičnom.

Integrativni model nastave muzičke kulture možemo definisati kao prikaz strukture i toka nastavnog procesa kojeg čine integrativno i funkcionalno povezane etape, oblici i metode rada, aktivnosti i sadržaji učenja i poučavanja, relacije i ishodi. U ovom radu istraživana je vaspitno-obrazovna efikasnost integrativnog modela nastave muzičke kulture u okviru unutarpredmetnog i međupredmetnog područja integracije.

Osim pojmova koji su navedeni potrebno je obrazložiti pojam *vaspitno-obrazovna efikasnost*. Vaspitanje i obrazovanje je jedinstven proces. Šire određenje termina efikasnost vaspitno-obrazovnog procesa podrazumijeva „stepen uspješnosti svake preduzete pedagoške mjere u procesu vaspitno-obrazovnog rada“ dok kriteriji za ocjenu efikasnosti mogu biti razliliti “kvalitet stečenih znanja, umijjenja i navika; njihov kvalitet, intenzitet i odraz na pozitivnu izmjenu ponašanja vaspitanika”, ali i koliko su stečena znanja, umijeća i navike postala trajna svojstva ličnosti (Педагошки речник, 1967: 311). Ovakav pristup ukazuje na šire shvatanje pojma vaspitno-obrazovna efikasnost.

Teorijska uporišta integrativnog modela nastave muzičke kulture

Dugogodišnjim izučavanjem relevantne literature, analitičko-sintetičkim pristupom naučnoj spoznaji te ličnim generalizacijama možemo doći do teorijskih uporišta i teorijskih osnova na kojima počiva integrativni model nastave muzičke kulture bez obzira da li je riječ o unutarpredmetnom ili međupredmetnom području. Ako istorijski posmatramo problem izučavanja još su davno grčki filozofi pripovijedali o cjelovitosti života. Naučnici savremenog doba postavljaju slična pitanja ali i ukazuju na neophodnost multidisciplinarnog povezivanja određenih nauka u cilju formiranja novih naučnih saznanja. Imamo primjer sinteze psihološke nauke, književnosti, istorije, umjetnosti i medicine sa psihijatrijom i psihoanalizom. Riječ je o sintezi ili povezivanju naučnih disciplina ili tačnije integraciji u cilju rađanja nove naučne spoznaje ili nove discipline. Na pedagoškom planu ti procesi su vidljivi u interdisciplinarnosti predmetnih metodika, integraciji pedagoških disciplina, pravaca, rezultata savremenih pedagoških i i didaktičko-meodičkih istraživanja, modela nastave, sadržaja i aktivnosti. Sa aspekta nauke analitičko-sintetički pristup je u 21. vijeku postao neminovnost u mnogim društvenim kretanjima.

U tom smislu potrebno je izvršiti analizu i sintezu saznanja koje nam pružaju savremene pedagoške, psihološke, didaktičke teorije, koncepcije i modeli vaspitanja, obrazovanja i stvaralaštva kako bi našli zajedničko jezgro, temeljna obilježja teorijske zasnovanosti integrativnog modela nastave muzičke kulture.

Integrativni model nastave muzičke kulture treba posmatrati u kontekstu savremenih pristupa i teorija ličnosti, nastave, učenja i poučavanja. „Psihološke teorije (geštalt, teorija oblika i cjeline, teorija polja) ističu princip cjelovitosti u prirodi, društvu i ljudskoj svijesti kao osnovnog i polaznog principa za naučno proučavanje na prelazu iz 19. u 20. vijek“ (Ratković, 2016).

Ideju cjelovitosti nalazimo u teorijama sljedbenika humanističkih teorija. Poznati predstavnici Abraham Maslov i Karl Rodžers „ističu potrebu za cjelovitim razvojem ličnosti kao odlike suštine ljudskog bića“ (Ratković, 2016). Nova humanistička shvatanja u psihologiji i pedagogiji, ukazuju da se ličnost počinje shvatati kao cjelina. Ovakav pristup se smatra holističkim shvatanjem ličnosti (Isto, 2016).

Integrativni model nastave muzičke kulture u kontekstu Kolbove teorije iskustvenog učenja

Iskustveno učenje nije nepoznato u pedagoškoj literaturi. Dejvid Kolb je tvorac teorije iskustvenog učenja, *engl.* Experiential Learning Theory (ELT) koju je elaborirao u nekoliko knjiga (Kolb, 1984; Kolb & Wolfe, 1981). Teorijska uporišta zasnivao je na radovima Viljema Džejmsa, Džona Djua, Jana Pijažea, Karla Junga, Kurta Levina, Lava Vigotskog, Karla Rodžersa i Paula Freira. On vjeruje da je središte učenja subjektivno iskustvo učenika. Učenje je po Kolbu proces kojim se znanje stvara transformacijom iskustva (Kolb, 1984: 38). Iskustveno učenje je učenje u kojem je učenik direktno u kontaktu sa stvarnostima proučavanja (Keeton i Tate, 1978, prema Kolb, 1984), za razliku od učenika koji samo čita, čuje, razgovara ili piše o tim stvarnostima, ali nikada ne stupa u kontakt sa njima kao dijelom procesa učenja. Kolb (1984) je podijelio stilove učenja u nekoliko kategorija:

1. Konvergiranje/konvergencija (rad i razmišljanje)

Učenik vjeruje da postoji tačan odgovor na problem. Učenik rješava ili pristupa problemu koristeći teorije, principe i druge podatke.

2. Divergent (osjećaj i gledanje)

Učenik voli da prikuplja informacije i posmatra sve oko sebe. Zbog ovih osobina, učenikse posmatra kao neko ko je kreativan, otvoren, poštuje perspektivu drugih ljudi, ima veću svijest o percipiranom iskustvu. Radno okruženje koje bira je tim.

3. Asimilacija (gledanje i razmišljanje)

Učenik radije koristi sažet pristup. Njega zanimaju ideje i apstraktni pojmovi nad ljudima, preferira predavanja i čitanja preko praktičnih iskustava, te voli da mu se pruži vrijeme da razmisli i analizira stvari. Preferirano radno okruženje je samostalan rad.

4. Smještaj (rad i osjećaj)

Učenik radije obavlja praktične poslove orijentisane na akcije. Prednost intuicije nad logikom. Radno okruženje koje bira je tim.

Komparacijom procesa saznavanja i formiranja muzičkih pojmova u nastavi muzičke kulture i teorije iskustvenog učenja Dejvida Kolba nalazimo određene sličnosti. Saznanje i formiranja muzičkih pojmova u nastavi muzičke kulture u osnovnoj školi su specifična. Proces

u kome učenik nema subjektivno čulno iskustvo u savladavanju muzičkih sadržaja, posebno prilikom formiranja pojmova u početnoj nastavi muzičke pismenosti, ali i prilikom sticanja bilo kakvih muzičkih pojmova osuđen je na neuspjeh u smislu mehaničkog pamćenja i kratkotrajnosti znanja. U tom smislu upravo transformacija čulnog/perceptivnog iskustva vodi ka objektivnom razumijevanju muzičkih pojava i zakonitosti, tačnije muzičkoj apercipiji. Davne 1969. godine Zijo Kučukalić je pisao da se muzika najbolje uči muzikom (Стојановић, 1996). Usvajanje i tumačenje muzičkih pojava i pojmova nema smisla ako nije potkrijepljeno zvukom kao realnom muzičkom predstavom pojma koji se tumači. To znači da je smjer sticanja znanja i formiranja pojmova u nastavi muzičke kulture *zvuk–slika–tumačenje*. Teorijsko utemeljenje ovakvog pristupa nastavi muzike i muzičkoj pismenosti nalazimo u postavkama i pravcu francuske škole učenja muzike nasuprot dosadašnjem germanskom pravcu (Васиљевић, 2000). Potvrdu ovakvih shvatanja nalazimo i kod drugih autora (Webstera, 2011; Wigginsa 2016, prema Lizačić i Bačlija, 2020) koji ističu konstruktivistički pristup muzici kroz obrazovanje u kojem se podstiče i omogućava usvajanje muzičkih znanja kroz muzičko učestvovanje u *autentičnim* muzičkim procesima izvođenja, stvaranja, i slušanja muzike. Takav pristup učenju muzike u osnovnoj školi obezbjeđuje i prijeko potrebno podržavajuće učenje.

Dakle, integrativni model nastave muzičke kulture je zasnovan na iskustvenom višechulnom/multisenzornom učenju i nalazi svoje uporište i u teoriji iskustvenog učenja Dejvida Kolba koja polazi od sticanja znanja na bazi transformacije iskustva. Prilikom kreiranja eksperimentalnih programa pošlo se od neposrednog muzičkog iskustva kao načina sticanja objektivnog čulnog i apercipivnog znanja, razumijevanja muzike na prirodan, autentičan način, ali i omogućavanja procesa muzičkog izražavanja. U širem kontekstu jedan od ishoda ovakvog pristupa je obezbjeđenje podsticajnog muzičkog okruženja koje vodi ka oslobađanju kreativnih potencijala svakog učenika što za rezultat ima divergentnu produkciju kao najviši vid učenja. Kreativno ispoljavanje muzičke ličnosti doprinosi razvoju cjelovite i slobodne ličnosti, razvoju samopouzdanja, pozitivne slike o sebi, sigurne i sposobne na osnovu svog pozitivnog iskustva za kritičko mišljenje i zauzimanje vlastitog stava.

Od praistorije muzika i pokret su neraskidivi, počev od ritualnih magijskih obreda do savremenih koncerata i muzičkih manifestacija gdje i dalje dominira pokret u najširem smislu riječi. Skoro sve muzičke sadržaje na direktan ili indirektan način prati pokret ili kretanje bilo da je riječ o brojatici, pjesmi, muzičkoj igri ili pokretu uz slušanje muzike. Kretanje je prirodna potreba čovjeka. Suzić, Stanković-Janković i Bjelobrk-Babić (2017) su uveli pokret kao osnov uključenosti učenika kroz Brain gym vježbe što je imalo za rezultat pozitivnu refleksiju na kreativnost učenika, uživanje i uključenost u nastavi muzičke kulture. Potrebno je naglasiti i da neuronauka podržava i ukazuje na značaj pokreta u razvoju mozga, ali i cjelovite ličnosti. Ako bi u školi omogućili „svakodnevno plesanje, muziku, glumu i učenje audio-vizuelnih umjetnosti u čemu kretanje ima popriličan deo“ mogli bismo da postignemo čuda (Жеңсең, 2013: 154). Motoričke aktivnosti su integrisane i sinhronizovane sa aktivnostima govora/pjevanja, kretanja/koračanja pri čemu se sopstveno tijelo koristi kao instrument i izvor zvuka. Zato je neophodno više reći o pokretu koji u sajedinstvu sa muzičkim aktivnostima može biti veoma moćno sredstvo, percepcije, apercepcije, ali i kreativnog izražavanja učenika. Pokret ima svoje posebno značenje u ovom radu. Muzika indirektno, putem motoričkog kretanja učenika, utiče na razvoj čula, emocija, socijalnih vještina i stavova prema sebi, drugima, školi, ali i opšte raspoloženje i mentalnu higijenu. Učenici se mnogo bolje i prijatnije osjećaju kada se kreću ili vrše neku aktivnost uz pokret, kretanje. Autori Robinson i Aronica (2011) u svojoj knjizi *Element* govore o značaju pokreta i revidiraju način na koji posmatramo vlastitu kreativnost. Oni smatraju da škole trebaju da stvore okruženja u kojima bi svako bio podstaknut na kreativan razvoj. Pojmom element autori opisuju i povezuju stanje u kojem ono što volimo činiti sa onim u čemu smo dobri“ (Robinson & Aronica, 2011).

Nastava muzičke kulture i multisenzorno učenje

Ovom pitanju je potrebno posvetiti pažnju s obzirom na to da novija neurološka istraživanja govore o sve većem značaju senzomotoričkog razvoja djece i uticaja na sveukupni razvoj i sinhronizaciju lijeve i desne hemisfere mozga. Zašto je multisenzorno učenje bitno? Suzić (2010) ističe da kada se dodir kombinuje sa ostalim čulima, aktivira se veći obim mozga i stvaraju se složenije neuronske mreže što rezultira povećanjem potencijala za učenje. Podatak da čovjek pamti čitavim tijelom (Diamond i Hopson, 2006; prema: Suzić, Stanković-Janković

i Bjelobrk-Babić, 2017) govori o podržavajućem shvatanju značaja i uloge multisenzornog učenja. Shvatanje da čovjek uči čitavim tijelom nalazimo i u muzičkom pristupu Karla Orfa bilo da je riječ o pjevanju, sviranju, slušanju ili stvaralaštvu. Orf zastupa svoj pedagoški pravac na humanističkim shvatanjima vaspitanja i obrazovanja. Orf smatra da je svako dijete muzikalno i da svako dijete može da ispolji svoje muzičke sposobnosti te da svako dijete treba muzički uključivati (Ратковић и Драгић, 2016). Pokret, govor, mimika, ples, scenski pokret sviranje na ritmičkim ili melodijskim instrumentima su za Orfa prirodno okruženje muzičkog razvoja djeteta (Ратковић и Драгић, 2016). Žak Dalkroz takođe svoj muzički pedagoški pristup temelji na pokretu kao sredstvu integracije i doživljanju muzike cijelim tijelom. Dakle, integrativni model nastave muzičke kulture upravo koristi ovakav pristup u kome svako dijete na ravnopravan način ima mogućnost da se kroz muziku ili stvaralaštvo najbolje i u skladu sa svojim mogućnostima izrazi.

U našim školama, posebno u prvom razredu primjetna je pojava “umirivanja djece” tačnije ograničenje kretanja učenika koji imaju šest navršenih godina te imaju potrebu za kretanjem i ovladavanjem prostorom. Djeca dolaze iz predškolskih ustanova u kojima je kretanje i pokret uz igru bila redovna aktivnost. Sada se od njih zahtijeva pasivnost, sjedenje na mjestu, bez ustajanja, okretanja, stalna pažnja usmjerena na učitelja i sadržaj učenja. Prirodna potreba djeteta je da se kreće i posebno je izražena na mlađem uzrastu. Tradicionalna nastava, kakva je danas, podrazumijeva monoaktivnost gdje djeca obično sjede/miruju u istom položaju, slušaju, čitaju. U nastavi je dominantan vizuelni domen učenja i poučavanja, jer se od učenika traži vizuelna pažnja. Učenje putem više čula/senzora je na taj način veoma ograničeno i odnosi se uglavnom na vid i sluh. Motorički razvoj, sjedinjen sa čulima kao što su dodir, taktilnost u interakciji sa pokretom, je praktično onemogućen, tačnije potčinjen motoričkom mirovanju ili „disciplini“ u razredu.

Muzički sadržaji, pjesme, brojalice, muzičke igre, aranžmani i kompozicije za slušanje mogu biti veoma korisna sredstva u podsticanju multisenzornog učenja. Ovi sadržaji su u integrativnom modelu nastave muzičke kulture najčešće povezani sa pokretom, mimikom, dodirom, taktilnošću, te kao takvi postaju polifunkcionalno sredstvo u integraciji više čula. Najočigledniji primjer su *brojalice/pjesme* (ne i jedini) koje kao muzički sadržaji imaju višestruku primjenu s obzirom na polifunkcionalnost ishoda i svrsishodnost koju imaju u nastavi muzičke kulture, ali i drugih predmetnih područja. Brojalice su početni muzički sadržaji koji se primjenjuju od predškolskog uzrasta. Sadržaj brojalica je ritmizovan tekst često sa ili bez nekog značenja. Pokret uz govor prati brojalice, ali i druge vidove govorno/muzičkog

izražavanja: pitalice, štipalice, rugalice, tapšalice, gegalice. Najčešći pokret je pljeskanje ili tapšanje u starijim razredima, taktiranje gdje je dodir veoma izražen uz prisutnu finu motoriku prstiju, šake i ruke. U tom smislu dodir ima posebno mjesto u razvoju predškolskog djeteta, a puzalice, bubalice, lažaljke, štipalice i drugi vidovi muzičko-tjelesne komunikacije imaju punu ulogu i značaj. Jensen (2013) ističe da je mozak zahvaljujući učenju putem dodira spreman za učenje već od devetog mjeseca djeteta.

Upravo zbog razvoja taktilnosti, pozitivnih emocija, socijalizacije i drugih benefita značajno je napomenuti i *muzičke igre*, koje su integrisane i sinhronizovane kroz pokret sa čulom vida i sluha, centrima za ravnotežu i koordinaciju pokreta.¹ Zdravković (2017) u svom istraživanju piše da učitelji smatraju da dječije narodne igre sa pjevanjem omogućavaju integrativno učenje sa sadržajima drugih nastavnih predmeta u razrednoj nastavi. U našem istraživanju muzičko-matematičke igre su postavljene u kontekst igrolikog i interaktivnog učenja. Takav koncept omogućava i kinestetičku aktivnost u realnom² okruženju. *Sviranje* iz notnog teksta je prirodno integrisana i sinhronizovana aktivnost sa istovremenim angažovanjem više čula. To se odnosi na razvoj čula vida kroz akomodaciju oka pri praćenju notnog teksta, sluha i dodira/taktilnosti kroz taktiranje. *Muzika koja se sluša*, globalno ili analitički, podrazumijeva i aktivnu pažnju koja zahtijeva koncentraciju i slušnu pažnju, kognitivnu uključenost u najširem smislu. Aktivnost *sviranja* na ritmičkim ili melodijskim instrumentima takođe angažuje sva naša čula: vid, sluh, dodir, pokret kroz istovremenu sinhronu slušnu, vizuelnu i motoričku pažnju (obrada ritmičkih i melodijskih aranžmana). Neki edukatori u terapijskom radu sa djecom izrađuju zvečke od saća za pčele i drugih mirisnih materijala razvijajući i čulo mirisa. Manipulativna spretnost koja se kod učenika razvija izradom instrumenata od raznih materijala ukazuje na primjenu u integrisanoj nastavi muzičke i likovne kulture.

Možemo zaključiti da su muzičke aktivnosti često integrisane i vode ka sinhronom i istovremenom angažovanju nekoliko čula pri učenju koje nazivamo *multisenzorno učenje*. Dakle, integrisane muzičke aktivnosti, sadržaji i način rada podržavaju multisenzorno učenje kao prirodno podsticajno okruženje djeteta koje svijet doživljava putem više čula: vida, sluha, dodira, pokreta i mirisa.

¹ Vidjeti Prilog 3, eksperimentalni program

² Vidjeti prilog, eksperimentalni program u prvom razredu (E3).

Komparativna analiza osnovnih obilježja tradicionalne i integrisane nastave

Još sedamdesetih godina prošlog vijeka američki pedagog Herbert Kohl je isticao da tradicionalna nastava i podjela znanja na pojedine predmete remeti proces prirode dječijeg mišljenja. Takav koncept nastave ne obezbjeđuje u dovoljnoj mjeri transferabilnost, razumijevanje i poimanje svijeta u njegovoj cjelovitoj pojavnosti, ali ni trajnost znanja niti stvara povoljne organizacijske preduslove za ostvarivanje i prepoznavanje stvaralačke ličnosti djeteta. Proizvod integrativnog pristupa učenju i poučavanju je integrisana nastava kao inovativni sistem (po nekima i model) nastave (Ilić, 2020). Analiza literature pokazuje da se dosadašnji pristupi u tradicionalnoj nastavi ogledaju u pokušajima ostvarivanja međupredmetnih veza, reflektovanih u korelaciji, oslanjajući se na spoljašnje veze koje su davale pomak u stvaranju *atmosfera* podstaknute tematskim sličnostima, dok *sistemski prilaz sa planiranjem integrativnih sadržaja koje u sebi nose ključne veze* i mogu uticati na afektivni, ali i kognitivni razvoj u praksi, izostaje (Stošić, 2008a). Simijonović i Perišić (2019) kroz svoje istraživanje pokazuju da postoji spremnost budućih učitelja da planiraju model integrisane nastave i da je primjenjuju u radu.

Danas brojni domaći i strani naučni radnici koji se bave pitanjima i problemima iz oblasti pedagogije, didaktike i metodika pojedinih predmeta razredne nastave, sve više ističu značaj i potrebu integrativnog (interdisciplinarnog) pristupa procesima planiranja, pripremanja i izvođenja razredne nastave. Hadži-Jovančić (2012) smatra da globalna ekonomija, internacionalno povezivanje, iziskuju brze promjene i integraciju u obrazovanju. Osmišljavanje integrisane nastave budi kreativnost učitelja i pruža „bijeg“ od jednolične nastave u kojoj svakodnevno sudjeluju (Barrett, 2001 prema: Vodopić, 2020). Vilotijević (2006) piše da je integracija obrazovnih sadržaja ne samo tendencija nego i praksa u savremenim školskim sistemima. To se u evropskom obrazovnom području sve više osjeća i gotovo da nema države koja tom pitanju ne pridaje odgovarajući značaj. Šefer (2005) ističe da potreba za interdisciplinarnom nastavom i tematskim planiranjem postaje sve popularnija u svijetu. „Često je srećemo u zapadnim zemljama (Evropa i SAD) naročito u mlađim razredima osnovne škole“ (Šefer, 2005: 88). Integrativni cilj škole budućnosti je učenik čija će znanja i vještine biti zasnovane na principu cjelovitosti, što će imati refleksiju na mišljenje, emocije, postupke, stvaralaštvo smatraju Smiljković i Stojanović (2011). Kada su u pitanju kreativnost i viši nivoi učenja Banjac (2008; 2009; 2011) smatra da integrisani pristup planiranju, programiranju i realizaciji vaspitno-obrazovnih sadržaja pruža znatno veće mogućnosti za

učenje putem otkrića, istraživanja, iskustveno učenje i učenje kroz igru što će se i u našem istraživanju pokazati kao potpuno tačno. Vilotijević (2006) integrativni pristup nastavi smatra potrebnim iz nekoliko razloga koje dovodi u vezu sa opštim društvenim, pedagoškim i psihološkim stanovištima savremene nauke. To su:

(. . .) integrativni tokovi u nauci koji se ogledaju u sve većem prožimanju različitih nastavnih disciplina što je proces nametnut potrebom bržeg tehničko-tehnološkog i ukupnog društvenog razvoja; praktična primjena u kojoj nema odvajanja znanja u posebne naučne pregratke već se ona prenose iz jedne discipline u drugu; poimanje svijeta u njegovoj cjelovitosti; priroda saznanjog procesa koji nije omeđen pojedinačnom naučnom disciplinom nego se odlikuje integralnošću i spojem racionalnog, naučnog i umjetničkog u procesu učenja (Вилотијевић, 2006: 27; prema Ratković, 2016).

Šefer (2005) navodi slične razloge, ali smatra da je insistiranje na interdisciplinarnom pristupu u nastavi sve neophodnije između ostalog i zbog: „prirodnijeg, životnijeg pristupa saznanju u nastavi koje je sličnije spontanoj dječijoj igri i istraživanju okoline nego apstraktnom jeziku disciplina i činjenice da je integralni dio stvaralačkog procesa istraživača i umjetnika na koje liči *spontano učenje djeteta* i na koje treba da se ugleda nastava na dječijem uzrastu“ (Šefer 2005: 90).

Dakle, postoji niz društvenih, pedagoških, psiholoških, didaktičko-metodičkih i umjetničkih razloga koji zagovaraju primjenu integrativnog pristupa planiranju, pripremanju i izvođenju savremene razredne nastave. Predmeti umjetničkih oblasti u razrednoj nastavi kroz integrativni pristup razrednoj nastavi dobijaju zaslužen i ravnopravan tretman. Muzički sadržaji u sinergijskom djelovanju sa drugim sadržajima postaju podsticaj, ali i sredstvo u sticanju, produbljivanju, proširivanju, osvješćivanju i transferu znanja, sposobnosti i vještina, u čemu se dobrim dijelom, po našem mišljenju, ogleda integrativna funkcija muzičke kulture u razrednoj nastavi. Takvim pristupom stvoriće se osnova za dalji razvoj, nadogradnju i sveobuhvatniji pristup u sagledavanju širokog spektra mogućnosti primjene integrativnog pristupa u razrednoj nastavi osnovne škole. Uzimajući u obzir ova shvatanja, pred savremenu pedagošku nauku o vaspitanju i njene integralne naučne discipline, posebno didaktiku i metodiku nastave predmeta razredne nastave, postavlja se niz pitanja. Od pitanja *kako* povezivati sadržaje i oblasti u razrednoj nastavi (poštujući navedena shvatanja, opšte didaktičke principe i pravila, a ne umanjujući značaj ili važnost bilo kojeg drugog predmeta) do sistemskih rješenja i *evaluacije* istih u savremenoj nastavi.

Ako imamo integrativni pristup planiranju, organizaciji i izvođenju nastave postavlja se logično pitanje: šta proizilazi iz takvog pristupa? Nastavni koncept ili model ostvarivanja takvog pristupa? Nameće se logičan zaključak da se integrativna nastava ostvaruje kroz integrativni pristup kao model rada. Vesna Đorđević piše da je integrativna nastava „inovativni model u kojem ne postoje strogo povučene granice između predmeta, već se nastavne jedinice različitih oblasti izučavaju integrativno u međupredmetnoj zavisnosti“ pri čemu razlikuje pet nivoa integrativnosti (Ђорђевић, 2007: 77). U savremenom konceptu obrazovanja i vaspitanja integrativna nastava postaje sve značajnija (Здравковић-Спасић и Стошић, 2011).

Većina autora predlažu tematske cjeline kao osnovu za planiranje, pripremanje i izvođenje integrativne nastave, što vodi ka tematski koncipiranoj integrativnoj nastavi. Cjeline se mogu realizovati kao niz aktivnosti u okviru tematski organizovanog nastavnog dana, ali i kao integrativni tematski časovi kroz nastavu muzičke kulture (Здравковић, 2016). Integrativni dan čine integrisane aktivnosti koje se zasnivaju na radu više predmetnih sadržaja.

U okviru integrativne nastave postoji mogućnost i 45-minutnog organizovanja nastave u zavisnosti kada se za tim ukaže potreba (Вилотијевић, 2006, Банјас, 2008). Svaka nastava, pa i integrativna, ključno je vezana za nastavni plan i program. Integrativni način saznavanja koji u sebi spaja iskustvo, sistemsko mišljenje teško je ostvariti primjenom tradicionalnih strogo disciplinarnih nastavnih programa u kojima je sprovedena stroga predmetna diferencijacija. Zato Банјас (2011) predlaže sistemska rješenja *integrativno planirane nastave* zasnovane na *Integrativnom nastavnom planu i programu* čiju esenciju čine: teme kao integrišući faktor oko i u koje se integrišu sadržaji jednog ili više vaspitno-obrazovnih područja, korake u tematskom planiranju, programiranje tema i podtema, zadataka, ciljeva i ishoda učenja. U prvoj trijadi osnovne škole, smatra Банјас (2011) trebao bi da se primjenjuje *Integrisani nastavni plan i program* koji se sastoji od tri vaspitno-obrazovna područja: 1. Jezik i likovno izražavanje (predmetni sadržaji: srpski jezik, likovna kultura i engleski jezik), 2. Prirodno-matematičko i društveno područje (predmetni sadržaji: priroda i društvo, matematika i vjeronauka), 3. Muzika, ritmika i tjelesno vježbanje (predmetni sadržaji: muzička kultura i fizičko vaspitanje). Trenutno je u Republici Srpskoj sličan koncept nastavnog plana i programa zadržan samo u prvom razredu osnovne škole po predmetnim područjima: *Moja okolina; Govor, izražavanje stvaranje; Ritmika, sport, muzika* (Nastavni program za I razred osnovne škole, 2021) dok se odustalo od takvog prijedloga u drugom i trećem razredu u prvoj trijadi iako je akcioni plan reforme vaspitanja i obrazovanja takav koncept predvidio što govori o složenosti planiranja i organizacije takve nastave.

Učenik u tradicionalnoj i integrativnoj nastavi

Ako pogledamo pedagoške koncepcije vaspitanja u tradicionalnoj nastavi učenja i poučavanja, možemo primijetiti da se dijete/učenik/vaspitanik oduvijek posmatra isključivo sa racionalističkog stanovišta uz nedovoljno pridavanje pažnje voljnoj i emocionalnoj strani njegove ličnosti. Rigidni modeli nastave uglavnom su afirmisali nastavnika kao najvažnijeg pokretača, kontrolora nastavnog procesa i glavnu kariku u lancu odlučivanja. Dijete/učenik je u takvim koncepcijama uglavnom bilo „primatelj“, konzument ili „recepient“, ali u svakom slučaju objekt, a ne subjekt vlastitog učenja. Epistemološke dimenzije tako postavljene tradicionalne nastave se ogledaju u strukturi znanja koja je bila jednostavna, mehanicistička, receptivna, formirana na osnovu koncepata učenja koji nisu stavljali akcenat na *proces* učenja i sticanja znanja kao promjenljive kategorije već na *rezultat* učenja. Kontrola učenja je bila vanjska, učenje se odvijalo brzo, a izvori znanja uglavnom autoritet nastavnika (Slunjski, 2011). Neki autori smatraju da obrazovne koncepcije obrazovanja polako napuštaju tradicionalistički pristup usmjeren isključivo na rezultat, a umjesto toga dolaze koncepcije usmjerene na podsticanje, istraživanje, praćenje, kreativno i aktivno demokratsko i participativno učestvovanje i omogućavanje cjelokupnog razvoja svakog pojedinca (Богосављевић, 2008; prema: Ratković, 2016).

Sa aspekta učenika i korisnosti u saznavnom procesu u integrativnoj nastavi treba znati da je „dječiji način mišljenja u većoj mjeri istraživački, a to znači zasnovan na eksploraciji sredine i interdisciplinarnom pristupu rješavanju problema za razliku od stereotipnog mišljenja odraslih i kao takav treba ga što duže očuvati kao podsticaj za razvoj kreativnog i kritičkog mišljenja prilikom izgrađivanja logičkog, apstraktnog, dobro klasifikovanog i sistematizovanog opšteg znanja i mišljenja“ (Шефep, 2005: 93) U okviru modelovanja istraživačkog rada učenika u integrativnoj nastavi Mikanović (2012) smatra da se „samo u potpunoj integraciji tj. u situaciji u kojoj učenici i nastavnici uz velike napore stvaraju *novu cjelinu*, prožetu znanjima iz različitih disciplina mogu očekivati najbolji efekti“ u procesu istraživačkog rada učenika (Микановић, 2012: 184). Istraživanje se u integrativnoj nastavi odnosi na probleme koji proizilaze iz različitih disciplina, smatra isti autor.

Bilo bi nepromišljeno raspravljati o položaju učenika u bilo kojoj nastavi, a ne dotaći pitanje *darovitog* učenika. Buba Stojanović (2010) u okviru integrativne nastave književnosti piše da „pojačanom korelacijom sa drugim predmetima, uvođenjem igre i samostalnog istraživanja, žive i slobodne interakcije u procesu otkrivanja umjetničkog svijeta književnog

djela učenici kreativno i istraživački pristupaju djelu, postavljaju pitanja, oslušuju, zapažaju, zamišljaju, pokušavaju da ožive zvukove koji se čuju, otkrivaju i zaključuju, iznose spontano svoje doživljaje i sudove bez bojazni da će pogriješiti, što doprinosi slobodi izražavanja“ (Стојановић, 2010: 603–604). Takva nastava koja „udovoljava“ želi učenika da se slobodno i kreativno izrazi, obrazlaže svoja osjećanja literarno, muzički, likovno ili na druge načine, otvara mogućnost da učenik ispolji svoj dar, smatra isti autor.

U integrativnoj kreativnoj tematskoj nastavi u kojoj su integrisani i sadržaji nastave muzičke kulture (pjesma, brojalica, muzička igra, kompozicija koja se sluša ili svira) sa drugim sadržajima/oblastima upravo je omogućeno aktivno dječije iskustvo koji je najbolji put sticanja znanja u nastavi muzike. Muzika se, kao što je rečeno, najbolje uči iskustveno. U sadejstvu sa ostalim vidovima izražavanja i komunikacije ta iskustva postaju interdisciplinarna jer su podstaknuta mogućnošću kreativnog izražavanja i doživljavanja svijeta oko sebe. Najočigledniji (ne i jedini) vidovi i načini komunikacije su predstavljeni sintezom različitih vidova neverbalne komunikacije (dramski i tjelesni pokret prožet mimikom); zvukom (upotreba ritmičkih i melodijskih instrumenata, dijelova tijela i drugih izvora zvuka iz neposredne okoline), govorom (unutrašnjim, usmenim i pismenim, dijalogom, igranjem uloga), pjevanjem, slušanjem i na kraju stvaranjem. Svi ovi procesi su međusobno komplementarni, prepleteni, neraskidivi i jedinstveni.

Dakle, možemo zaključiti da su učenici u integrativnoj nastavi *aktivni* sudionici u procesu učenja i poučavanja koji istraživački, otkrivajući, samoorganizovano, *spontano*, na zanimljiv način, bez prisile, dolaze do razumijevanja svijeta oko sebe. Takav način učenja karakteriše *vedra, opuštena* i *podsticajna emocionalna* i radna *atmosfera* prožeta *kreativnim, istraživačkim* i *otkrivajućim* stilom saznavanja, učenja i rada koji je u skladu sa osobenostima dječijeg mišljenja. Učenik u integrativnoj tematskoj nastavi saznaje *spontano, prirodno* privučen raznovrsnim podsticajima kojima radoznalost i rasuta pažnja ne može da odoli i koji pripadaju cjelovitom nedjeljivom iskustvu u kojem su objedinjene različite oblasti saznanja. Iskustvo je *neposredno, direktno* kroz praktičnu aktivnost koja ih podstiče na akciju, kreativno promišljanje i izraz. Integrativna nastava i modeli takve nastave kroz proces učenja koji je prethodno opisan omogućava da i učenik sa slabijim ili jačim interesovanjima, talentima i mogućnostima može da iskaže svoj potencijal, što nastavi daje i element inkluzivnosti.

Učitelj u tradicionalnoj i integriranoj nastavi

Kad je muzika u pitanju King (2018) ističe da je muziku potrebno uključiti u svakodnevno učenje, primjerice kroz pružanje mogućnosti da se djeca samoizražavaju kroz muziku te da nisu svi učitelji pogodni za prezentaciju muzičke aktivnosti. Kako bi pomogli učiteljima da donesu muziku u učionicu, razmjenjena primjera dobre prakse je od vitalnog značaja. Postoji mnogo načina na koje se muzika može utkati u svakodnevna iskustva učenja, ali to ne zavisi od samog koncepta već i od osposobljenosti predavača, sadržaja učenja i poučavanja kao i same metodičke kreativnosti. Integracija muzike je vitalna stvar kada je planiranje u pitanju, a to je da muzika bude prisutna u svakodnevnoj nastavnoj praksi. Suština pristupa integrativnog modela nastave muzičke kulture je da se muzički sadržaji uključe u aktivnosti drugih predmeta, povezivanje gdje postoji potreba, mogućnost ili veza pod uslovom da ima smisla i viši ishodišni cilj, čime pristup dobija na sinkretizaciji procesa učenja. Kroz „tkanje“ ili povezivanje muzike i jezika ili matematike, nastavnici u nekim studijama bilježe dublju uključenost učenika u iskustva učenja. Pozitivne strategije integracije uključuju olakšavanje kreativnosti nastavnika procesima kao što su sastavi i zadaci improvizacije, koji kurikulumu daju obilježja kritičkog i kreativnog mišljenja.

Učitelj kao neizostavna karika u nastavnom procesu u sadašnjim uslovima vaspitanja i obrazovanja predstavlja ključnu osobu za planiranje, pripremu i izvođenje nastave. Postavlja se objektivno pitanje: da li svi ili većina učitelja imaju jasnu percepciju značaja integrativnih procesa u nastavi posebno sa aspekta nastave muzičke kulture? Neka istraživanja generalno ukazuju da učitelji mnogo više primjenjuju integrativnu nastavu od predmetnih nastavnika (Kanarac, Papić i Jašić 2010), ali se učitelji koji poučavaju umjetnost na samom početku školovanja (prvi ciklus, 6-8 godina starosti) više susreću s poteškoćama u poučavanju umjetnosti nego predmetni nastavnici koji poučavaju u višim razredima (Taggart, Whitby & Sharp, 2004). Takođe je evidentna potreba za kvalitetnijim kompetencijama i znanjima kandidata kada je u pitanju upis studenata (Здравковић, 2017). Sličan nalaz daje istraživanje Ignjačević (2013) o nedostatku ili insuficijenciji muzičkih znanja kod studenata pri dolasku na studije. Osim učitelja bitno je sagledati stavove i studenata/budućih učitelja o primjeni integrativnog pristupa u nastavi i mogućnostima kad je u pitanju nastava muzičke kulture. Istraživanje (Simijonović i Perišić, 2019) govori da studenti učiteljskog fakulteta pokazuju pozitivan stav o integrativnoj nastavi i spremnost da je planiraju. Slično istraživanje Zdravković (2017) o integrativnom pristupu kao faktoru uspješne muzičke nastave u osnovnoj

školi pokazuje da integrativni pristup kao pozitivan faktor uspješne muzičke nastave više vrednuju studenti od učitelja, dok se učitelji koji rade smatraju dovoljno osposobljenim za ovaj način rada. Razlike postoje i kad je u pitanju *Nastavni plan i program* koji učitelji smatraju preprekom za primjenu integrativnog pristupa, dok studenti traže više praktične obuke/prakse. Potrebno je obratiti pažnju i na univerzitetske silabuse posebno predmeta metodika razredne nastave koje tretiraju ovo pitanje, ali i na muzičke kompetencije bruoša kao i mogućnost stručnih usavršavanja u ovoj oblasti. U tom smislu neki univerziteti pristupaju uvođenju interdisciplinarnih studija posebno na drugom ciklusu. Da bi budući nastavnik imao potrebnu kompetenciju za integrativno planiranje, pripremanje i izvođenje nastave potrebno je da savremena univerzitetska nastava obezbijedi budućem učitelju cjelovito sagledavanje kurikulumu razredne nastave, sticanje i vježbanje transferabilnih znanja i vještina iz metodika prirodnih, društvenih nauka i umjetnosti kroz tematsko planiranje i neposredno pripremanje za realizaciju i vrednovanje integrativne nastave (Ratković i Jusufović, 2015). Zato je potreban jedinstven cjelovit pogled na procese, sadržaje i dinamizme nastave. Jedan od načina rada je i integrativna vježba kao inovativni model u obrazovanju budućih učitelja i vaspitača (Ратковић, 2013). Kada su u pitanju kompetencije vaspitača i učitelja Russel-Bowie (2009a) također uočava nisku muzičku kompetenciju i upozorava na lošu praksu jer ti isti studenti su sutrašnji učitelji i to što oni vjeruju u osnovne izazove muzičkog obrazovanja u osnovnoj školi je važno, jer će uticati na njihove stavove i praksu kada oni budu radili u školama. Istraživanje Lidije Nikolić (2018) u Hrvatskoj podržava ovakvo shvatanje, jer njeno istraživanje pokazuje da stavovi studenata-budućih učitelja zavise od prethodnog obrazovanja i načina na koji su oni radili. Riječ je, dakle, o kružnom i zavisnom motivacionom procesu.

Pedagoško-didaktička i metodička shvatanja integrativnog pristupa u nastavi muzičke kulture

Svjedoci smo akceleracije naučnih istraživanja procesa nastave, te naglih tehnoloških i informacijskih promjena u društvu koje sigurno imaju uticaj i na tokove, kako u naučnoj teoriji, tako i u samoj nastavnoj praksi. Škole su danas generalno orijentisane na programe zasnovane na disciplinama i stoga učenici često akumuliraju fragmentarno znanje, odvojeno od stvarnih problema. Osamnaest naučnika koji su radili na evropskom projektu u oblasti muzičkog obrazovanja pod nazivom „Evropski muzički portfelj – integrisano muzičko obrazovanje“ istražujući mogućnosti integrisanog muzičkog obrazovanja smatraju da su škole generalno orijentisane na programe zasnovane na disciplinama i da zato učenici akumuliraju fragmentarno znanje odvojeno od stvarnih problema i sugerišu da muzika nudi put ka razvoju odgovarajućeg integrisanog obrazovanja. Oni zastupaju čitav niz stavova o integrisanom muzičkom obrazovanju ukorijenjenom u različitim kulturnim tradicijama zasnovanim na nekoliko interdisciplinarnih modela i integrisanih nastavnih planova i programa, inspirisanih psihološkim konceptima i pozivajući se na nedavne nastavne eksperimente kao i originalna istraživanja. Oni pozivaju da se prevaziđe dihotomija „obrazovanja u muzici“ i „obrazovanja kroz muziku“, istražujući mogućnosti koje pruža integrisano muzičko obrazovanje (Cslovjecsek & Zulauf, 2018).

Šire pedagoško shvatanje uloge i funkcije nastave muzičke kulture daje i Biljana Pavlović koja objašnjava da muzička kultura ima holistički karakter, zato što „njeni muzički sadržaji: pjesme, igre, kompozicije za slušanje i sviranje „promovišu opšte ljudske vrijednosti, doprinose razvijanju svih pozitivnih psihičkih i fizičkih svojstava i snage ličnosti te podstiču harmonijsko i humanističko izgrađivanje ličnosti“ (Pavlović, 2012: 85; prema Ratković, 2016). Zdravković (2016) piše o integrativnoj nastavi muzičke kulture te nalazi opravdanost integrativnog pristupa realizaciji takve nastave kroz primjenu integrativnih časova kao modela organizacije rada. Čavlović (2012) naglašava „muzička pedagogija treba da insistira na tzv. pedagoškom holizmu i smatra da tek ravnomjerno vaspitanje psiholoških, estetskih, socijalnih, intelektualnih, jezičko-govornih i sličnih sposobnosti daje uspješne rezultate u vaspitanju“ smatra (Čavlović, 2012; prema: Ratković, 2016), dok Ivanović (2007) u uvodnom dijelu svoje knjige *Metodika opšteg muzičkog obrazovanja* postavlja pitanje da li muzika može biti sredstvo u kontekstu opšteg razvoja. Isti autor kaže „zašto da ne, ukoliko se posmatra kroz prizmu krajnjeg cilja obrazovanja, modelovanja profila osobe koja misli, sluša, zna da izrazi sebe, da

stvara i traži lijepo u životu“ (Ивановић, 2007; prema: Ratković, 2016). Ukratko, integrativni način rada je poznat u nastavi muzičke kulture na unutarpredmetnom području integracije, ali i kao međupredmetni u okviru integrisane nastave koja je uglavnom koncipirana na tematskom pristupu povezivanja sadržaja iz srodnih/umjetničkih, ali i udaljenijih predmetnih i naučnih područja.

Integracija muzičkih sadržaja/aktivnosti i školski kurikulum

Za objektivni i sistematičan pristup problemu istraživanja potrebno je posvetiti pažnju i kurikulumu. Integracija nastavnih sadržaja u savremenim pedagoškim tokovima se sagledava iz nekoliko nauka: psihologije, pedagogije, didaktike, predmetnih ili strukovnih metodika, filozofije, sociologije, itd. Međupredmetno i unutarpredmetno integrisanje nastavnih sadržaja u savremenoj osnovnoj školi predstavlja osnovu integrisanog – interdisciplinarnog kurikuluma. Hadži Jovančić (2012) polazi od ideje *obrazovanja kroz umetnosti* (Ratković, 2016). Ono što je vidljivo iz školske prakse, a pokazaće to i analiza nastavnih programa, jeste činjenica da se u nastavi, posebno prilikom planiranja, ne koriste u dovoljnoj mjeri svi potencijali muzičkih sadržaja, posebno muzičko stvaralaštvo, muzički instrumenti, zvuk, te pjesma kao muzičko-literarni žanr, jer pjesma osim teksta ima i svoju melodiju koja joj daje polifunkcionalni karakter (Stošić, 2006). Ako tome dodamo i kinestetički element, prije svega pokret kao prirodno sredstvo muzičkog izražavanja, ali i saznavanja (receptije i percepcije) muzičkog djela, koji često prati narodne i umjetničke pjesme i igre ali i druge muzičke aktivnosti, polifunkcionalnost pjesme i muzičke igre, muzičkih sadržaja dobija na značaju.

U početnoj nastavi muzičke kulture, a dobrim dijelom i u predškolskom vaspitanju prilično je potcijenjena uloga brojalice, pitalica, tapšalice i drugih vidova govorno-muzičkog izražavanja koji imaju svoje mjesto u nastavi maternjeg jezika, ali i nastavi fizičkog vaspitanja. Ovdje mislimo na osavremenjavanje nastavnog procesa kreativnim, inventivnim i inovativnim idejama, posebno prilikom tematskog planiranja nastavnih časova, ali i u toku samog časa. Ne treba zanemariti i mogućnost kreativnog pristupa izradi i upotrebi ritmičkih instrumenata kao i načinu njihove *polifunkcionalne* upotrebe u maštovito osmišljenim integrativnim i igrolikim integrativnim iskustvima u nastavi drugih područja i predmeta. Takođe, možemo zaključiti da na ovom polju ne postoji dovoljan broj ideja integrativne funkcionalne upotrebe ritmičkih instrumenata kao i drugih izvora zvuka u radu. Generalno primjetan je nedostatak eksploatacije zvuka u najširem smislu kao sredstva auditivne percepcije, razumijevanja pojava i pojmova u

nastavi drugih predmeta: prirode i društva/moje okoline, maternjeg jezika, matematike i dr. Očigledno je da se integrativni pristup planiranju još uvijek prilično nedovoljno koristi u praksi.

Dakle, još uvijek u potpunosti ne razmišljamo na integrativan, holistički način gdje bismo mogli koristiti resurse iz predmeta umjetničkog područja za sticanje kreativnih i trajnih znanja učenika. Suština je na procesu nastave. Integrativni model nastave koji je zasnovan na iskustvenom, multisenzornom, aktivnom i multimodalnom procesu učenja koristi resurse muzičke umjetnosti u procesu sticanja znanja. Muzički sadržaji, ako su kreativno metodički postavljeni u kontekst učenja, mogu da proces učenja učine zabavnijim, poboljšaju opštu emocionalnu klimu u odjeljenju ali prije svega da iniciraju stvaralačke procese ka divergentnoj produkciji i imaginativnoj nastavi. Učenik mora da bude u centru takvog zbivanja, ali i aktivni sudionik u svim procesima.

Analiza nastavnih planova i programa za muzičku kulturu (1947–2021)

Nastavni programi poslije Drugog svjetskog rata pokazuju da je narodna pjesma bila centralni muzički sadržaj. U Nastavnom planu i programu iz 1947. god. nastava se izvodila u četiri razreda. Muzički sadržaji su se izvodili u okviru predmeta koji se zvao *Pjevanje* i sadržavao je samo jedno programsko poglavlje – pjevanje po sluhu. Muzički sadržaji su činile pjesme za prvi razred u opsegu 5-6 tonova i to „pjesme iz porodice, društva i prirode i narodnooslobodilačke borbe“ (Nastavni plan i program, 1947: 43, prema Ratković, 2016). Preporučuju se narodne melodije u duhu narodnog pjevanja, pjesme sa dječijim i narodnim igrama, tjelesnim vježbama zatim pjesme narodnooslobodilačkog rata i pjesme uz ritmičke vježbe. U trećem razredu se predlažu „pjesme u vezi sa dječijim igrama, tjelesnim vježbama, rodoljubive pjesme, pjesme iz školskog života i prirode“ (Nastavni plan i program, 1947: 44), a u četvrtom razredu pjesme koje imaju literarnu vrijednost (Ratković, 2016).

U nastavnom programu iz 1947. godine pjesma dobija i vaspitnu funkciju jer mora biti vezana za „dječije doživljaje“ i „prijatnost“ (afektivni i emocionalni razvoj). Pjesma se povezuje sa životom, prirodom (svijet oko sebe, životna stvarnost), literarnim tekstovima, (veza sa književnošću) i tjelesnim vježbanjem (kinestetička oblast).

U Nastavnom planu i programu iz 1959. godine predmet dobija naziv *Muzičko vaspitanje*. Nastava muzike je djelimično povezana sa drugim predmetima, muziku treba vezivati za igru i pokret. Interesantno je napomenuti da struktura nastavnog plana neodoljivo podsjeća na današnje trijade jer je raspored predmeta predstavljen kroz model 3+3+2.

„Muzička nastava, gdje god za to postoje mogućnosti povezuje se sa gradivom ostalih predmeta u kojima ima elemenata za estetsko i umjetničko vaspitanje“ (Isto: 235). U *Nastavnom planu i programu* iz 1962. godine preporučuje se da se muzička nastava gdje god za to postoje mogućnosti povezuje sa gradivom ostalih predmeta u kojima ima elemenata za umjetničko vaspitanje kao i u prethodnom Planu i programu (Nastavni plan i program, 1962). Nastavni plan i program iz 1964. godine preporučuje pjesme o zavičaju, školskim svečanostima, državnim praznicima, vrtu, voćnjaku i životinjama (Nastavni plan i program, 1964; prema Ratković, 2016). U Nastavnom planu i programu iz 1972. godine predviđena je reforma osnovne škole. Razlozi za reformu škole su obazloženi činjenicom da programska struktura nije bila izgrađena u programskom nizu, nastavni programi preopterećeni enciklopedizmom itd. Nastavni plan i program iz 1975. godine donosi, uslovno rečeno, programsku novinu jer se uz pjevanje predviđa i pokret. To su: slobodni pokret uz pjesmu (pjevanje u šetnji, pjevanje u kolu, oponašanja aritmičkih pokreta iz prirode vezanih za igru; ravnomjerni pokreti u mjeri, razbrojavanje uz brojalice, koračanje uz dječije i vojničke koračnice te izvođenje i naglašavanje ritma u cilju oponašanja pojava u prirodi). Nastavni plan i program iz 1980. godine uvodi slobodne muzičke aktivnosti u vidu sekcija i klubova. Posebno mjesto daje se muzičkoj omladini. Nastavni plan i program iz 1988. godine razvoj skladne, cjelovite razvijene ličnosti postavlja za opšti cilj vaspitanja i obrazovanja. Zadatak je razvijanje tjelesnih, intelektualnih, radnih, socijalno-moralnih, kreativnih i estetskih svojstava ličnosti. Predmet *Muzičko vaspitanje* dobija naziv *Muzička kultura* (Ratković, 2016). Taj termin je zadržan i do danas. Kada je u pitanju muzičko izražavanje i stvaranje preporučuje se doživljavanje *muzike kroz pokret, literarni i likovni izraz*.

Nastavni plan i program iz 1988. godine ističe vaspitne zadatke nastavnog predmeta muzička kultura. Jedan od tih zadataka je obogaćivanje emocionalnog života i doprinos njihovom opštem estetskom razvoju. Zahtijeva se izvođenje raznih zvukova i onomatopeja na instrumentima uz šumove iz prirode i života. Uvodi se termin *muzičke aktivnosti* koje su jednako značajne za ostvarivanje cilja i zadataka muzičke kulture. U programu nije detaljno predložen broj časova za pojedinu aktivnost s obzirom na njihovu „neodvojivost“ i potrebu njihovog tijesnog prožimanja (pjevanje, sviranje, stvaralačke sposobnosti, muzičko opismenjavanje). U ovome vidimo preteče integrativnog koncepta učenja u nastavi muzičke kulture. Od rata pa do 1996. godine koristio se Nastavni plan i program koji je bio sličan planu i programu tadašnje SR Jugoslavije. Od 1996. do 2000. godine korišten je „orijentacioni“ plan i program za predmet *Muzička kultura* koji je sadržavao niz nastavnih jedinica i davao

slobodan izbor sadržaja nastavniku. Sadržaji su bili struktuisani kroz nekoliko oblasti: pjevanje pjesma po sluhu, slušanje muzike i muzičko stvaralaštvo. U nastavnom programu iz 2000. godine program je koncipiran kroz teme i to: slušanje muzike, pjevanje i sviranje po sluhu i uvođenje u osnove muzičke pismenosti, muzičke igre i dječije stvaralaštvo. Novinu predstavljaju standardi znanja, smjernice za nastavnike i nastavne metode i oblici rada kao i interaktivni pristup i modeli u realizaciji i organizaciji same nastave.

Nastavni planovi i programi nastave muzike su se razvijali, mijenjali, obogaćivali, proširivali sa opštim napretkom društva, potrebama škole i čovjeka u cjelini. Pjesma kao nastavni sadržaj predstavlja polazni i trajni muzički sadržaj i aktivnost koja je i danas opstala. Njena polifunkcionalnost i potencijal se ogleda u istovremenom djelovanju na afektivni, kognitivni i muzički razvoj učenika u sinergijskom sadejstvu sa nastavom maternjeg jezika i književnosti. Ona predstavlja „melopoetsku zajednicu“, spoj muzičke umjetnosti i književnosti.

Radi sveobuhvatnije analize potrebno je i analizirati aktuelne nastavne planove i programe za muzičku kulturu. Integracija kurikuluma postala je sve važnija komponenta mnogih oblika školske reforme, posebno na nivou osnovne škole (Barry, 2008). U procesu temeljnih postavki aktuelnih reformi kurikuluma osnovnoškolskog obrazovanja u BiH, ovoj komponenti se pridaje potrebna pažnja. Za ostvarivanje ishoda iz predmetnog područja *Muzička kultura* preporučuje se korištenje sadržaja, metoda, strategija i aktivnosti iz drugih predmetnih područja (OSCE, 2020).

U kurikulumima evropskih država su najčešće zastupljeni opšti ciljevi umjetničkog vaspitanja: razvijanje umjetničkih znanja i sposobnosti, poznavanje i razumijevanje; razvijanje kritičke evaluacije i estetskog prosuđivanja; razumijevanje kulturne različitosti i važnost kulturne baštine; razvijanje vještina potrebnih za lično izražavanje i razvijanje kreativnosti. Denac, Čagran, Denac. J i Sicherl Kafol (2013) su obavili istraživanje u Sloveniji koje pokazuje da je osim ciljeva učenja definisanih za umjetničko i kulturno vaspitanje, potrebno spomenuti i opšte ciljeve učenja u nastavnim planovima i programima koji mogu biti povezani s umjetnošću i kulturom, kao što je podsticanje *međupredmetne integracije između umjetnosti i drugih predmeta*. Analiza slovenačkih visokoškolskih programa za obrazovanje budućih vaspitača i učitelja pokazuje da su sadržaji, kao i ciljevi umjetničkog i kulturnog vaspitanja, adekvatno zastupljeni u nastavnom planu i programu, i to u većoj mjeri u umjetničkim kolegijima u programima vaspitačkog i učiteljskog studija, kao i humanističkim naukama, a manje u prirodnim naukama. Poučavanje umjetnosti i kulture omogućava mnoge veze između

različitih predmeta. Stoga, didaktički pristup koji uključuje međupredmetnu integraciju predstavlja polaznu tačku za primjenu umjetničkih i kulturnih vaspitno-obrazovnih ciljeva u procesu učenja. Uključivanjem umjetničkih ciljeva, sadržaja i metoda rada u nastavu drugih predmeta razvijamo stav prema umjetnosti (Schirmacher, 2002; Thompson, 2006 prema: Denac, Čagran, Denac i Sicherl Kafol, 2013). Iskustvo pokazuje da međupredmetna integracija omogućava učenicima razvijanje interesa i motivacije za učenje i produbljivanje ličnog razumijevanja te mogućnost proširivanja i primjene znanja. Osim toga, učenici postižu bolje rezultate učenja, pokazuju bolje međuljudske odnose i motivaciju za učenje, iskazuju samopouzdanje, međusobnu saradnju i razumijevanje. Takođe bolje se *prisjećaju* i bolje *razumiju* nastavne materijale, a mogu prenositi znanja i sposobnosti učenja između različitih tematskih područja (Bevc, 2005, prema: Denac, Čagran, Denac i Sicherl Kafol, 2013). Iako međupredmetna integracija u Sloveniji još uvijek traga za profesionalno prihvatljivim rješenjima, istraživanja pokazuju da je već često prisutna u nastavi. Međutim, sama učestalost još ne osigurava nužno i kvalitet. Prečesto *sadržajna dimenzija* dominira provođenjem međupredmetne integracije. Međutim, kvalitetna međupredmetna integracija takođe zahtijeva da se uzme u obzir i dimenzija postavljenog *cilja*.

Današnji savremeni nastavni planovi i programi u Srbiji naglašavaju (radni nacrt Opštih osnova školskog programa u Republici Srbiji) da obrazovanje treba da bude zasnovano na integrisanom nastavnom programu u kojem postoji horizontalna i vertikalna veza između različitih nastavnih predmeta koji čine šire obrazovne oblasti. U Posebnim osnovama školskog programa za drugi razred nalazi se poseban odjeljak koji govori o integrisanom/tematskom pristupu nastavi/učenju u kome je naglašeno „da se sadržaji struktuišu oko širih sazajnih cjelina“ (Вилотијевић, 2006: 43). U tom tekstu, kako piše Vilotijević (2006), istaknuto je da djeci treba dati mogućnost da promišljaju, formiraju predstave i redefinišu svoja znanja kroz diskusije, pisanje, računске operacije, crtanje, muziku, pokret, izradu grafikona, karti, građenje i dramsko oblikovanje. Za nju integrisani pristup znači tematski pristup nastavi. „On omogućuje šire integrisano povezivanje sadržaja iz različitih naučnih disciplina (predmeta) u okviru željene teme „čime se omogućuje kompleksno izgrađivanje pojmova obuhvaćenom temom, jer se pruža mogućnost njihovog sagledavanja sa više aspekata“ (Вилотијевић, 2006: 44).

Da je integrisani pristup pri izradi nastavnih kurikuluma izuzetno aktuelan govori i podatak da se u organizaciji Republičkog Pedagoškog zavoda u Republici Srpskoj pristupilo izradi eksperimentalnog integrisanog nastavnog programa za prvu trijadu osnovne škole u

Republici Srpskoj koji je primjenjivan u eksperimentalnoj verziji školske 2008/09. godine u nekoliko škola Republike Srpske. Koncipiran je tako da tematski povezuje nastavne sadržaje i aktivnosti kroz nekoliko vaspitno-obrazovnih područja. To su: *Jezik i likovno izražavanje*, *Prirodno-matematičko i društveno područje*, *Muzika, ritmika i tjelesno vježbanje*. Rezultati evaluacije ovoga projekta pokazuju da su učenici u ekperimentalnim odjeljenjima koji su radili po ovom programu prve trijade izuzetno zadovoljni klimom u razredu, postignutim rezultatima kao i njihovi nastavnici i roditelji. Pored tih varijabli, analiza pokazuje bolji uspjeh iz predmeta *Matematika* u eksperimentalnim odjeljenjima u odnosu na kontrolna (Vidaković, 2011). U Hrvatskoj se trenutno radi na sveobuhvatnoj reformi plana i programa osnovnog obrazovanja, koja zagovara tematsko povezivanje nastavnih sadržaja i interdisciplinarni pristup učenju i natavi. U tom smislu se u kurikulumima za predmet Muzička/Glazbena kultura opisuju prirodne osobine muzike, a to je da je ona integrativna, da su njena područja, koncepti i *vaspitno-obrazovni ishodi* predmeta međusobno povezani i nadopunjuju te da postoji “interdisciplinarna, čvrsta povezanost s ostalim poljima umjetničkog područja te su moguće i poželjne brojne korelacije s ostalim predmetima, područjima i međupredmetnim temama” (Odluka o donošenju kurikuluma za nastavni predmet Glazbene kulture, 2019). U većini nastavnih planova i programa u Republici Srpskoj koristi se termin korelacija (Наставни план и програм за основно образовање и васпитање, 2014; Акциони план спровођења реформских процеса у области предшколског, основног и средњег васпитања и образовања у Републици Српској, 2020; Наставни план за прву тријаду, 2021; Наставни програм за I разред основне школе, 2021) dok se u nekim kurikulumima i priručnicima za nastavu muzičke/glazbene kulture koriste termini povezanost (Kurikulum nastavnih predmeta Glazbena kultura i Glazbena umjetnost, 2020), veze sa ostalim oblastima (Стојановић, 2010), a u nekim kurikulumima koriste se termini međupredmetna povezanost, međupredmetna korelacija (Muzička kultura, 2021).

U Nastavnom planu i programu za osnovnu školu u Republici Srpskoj se predlažu pjesme koje nose različite sadržaje i raspoloženja, tradicionalne i umjetničke muzike kao i zahtjevi da se one povežu sa sadržajima drugih nastavnih predmeta. Osim pjesama i drugi nastavni sadržaji mogu da ostvare svoju integrativnu funkciju: brojalice, brzalice, pošalice, muzičke igre i kompozicija koja se sluša/svira (Наставни план и програм за основно образовање и васпитање, 2014). Iako je aktuelna reforma obrazovanja u Republici Srpskoj pošla od ciljeva ka integrativnom konceptu, tj. integrisanju vaspitno-obrazovnih područja u prvoj trijadi osnovne škole na preporuku ekspertskog tima koji je formiralo Ministarstvo

prosvjete i kulture Republike Srpske (Акциони план спровођења реформских процеса у области предшколског, основног и средњег васпитања и образовања у Републици Српској, 2020); Nastavni plan za prvu trijadu, 2021) najnoviji Nastavni plan i program ukazuje da je taj koncept zadržan samo u prvom razredu (Наставни програм за I разред основне школе, 2021; Наставни програми за наставни предмет Музичка култура од II до IX разреда основне школе (2021). Slične reforme kurikuluma gdje se ističe integrativni aspekt nastave muzičke/glazbene kulture se provode i u Federaciji BiH s tim da se muzička kultura postavlja u širi društveni kontekst (Zeničko-Dobojski kanton, Kanton Sarajevo i dr.).

Značaj integracije muzičkih sadržaja za kreativan razvoj ličnosti

Prema Blumovoj taksonomiji najviši vid učenja je kreativnost ili stvaralaštvo. Zašto je ono danas bitno? Svijet koji se tehnološki razvija traži čovjeka koji misli, stvara, produkuje. Danas, u multinacionalnim kompanijama, je nezamisliv rad bez određenog tima ljudi, bilo da se radi u arhitekturi, elektronici, medicini, mašinskoj industriji pa i u društvenim naukama i disciplinama. Takođe, društvo u kojem živimo traži kontekstualni vid školskog učenja gdje učenje ima smisla, primjenjivo je u životnom, realnom objektivnom kontekstu. Drugim riječima, traži se kreativno mišljenje i divergentna produkcija. U tim procesima polaznu osnovu može da čini imaginacija/mašta kao prirodan način promišljanja koja nesumnjivo vodi drugim i drugačijim rješenjima određenog problema. Suštinski, nije akcenat samo na ishodu takvog pristupa već na njegovom procesu čiji rezultat dovodi do pozitivnog ishoda. Zato je potrebno kod djece od najranijeg uzrasta podsticati i njegovati kreativno/stvaralačko mišljenje i maštu koja vodi stvaranju imaginarnih konstrukta i rješenja, imaginarnih svjetova (Голомб, 2012). Podsticanju takvih aktivnosti sigurno vode pažljivo formulisana nastavna pitanja i zadaci (Stojaković, 2009). Samo reprodukovanje stvari neće dati vrhunska ostvarenja ni u jednoj nauci, privredi ili umjetnosti. Dakle, osposobljavati, podsticati i kultivisati učenika da mašta/zamišlja, kreativno misli, otkriva, istražuje, stvara u savremenoj nastavi i kurikulumima danas postaje potreba i intencija. Integrativni model u kojem je muzička umjetnost eksploatisana na ovakav način vodi ka divergentnoj produkciji. Polifunkcionalnost kreativnog povezivanja muzičkih sadržaja i aktivnosti kroz integrisane vidove stvaralaštva zasnovanim na integrisanim ishodima iz drame, srpskog jezika i književnosti, likovne umjetnosti, ali drugih predmetnih područja govore u prilog ovakvom pristupu.

Stvaralačko mišljenje je nužno vezano i za proces imaginacije. O imaginaciji u kontekstu savremene nastave se sve više govori. Posebno je prisutan metod imaginacije ili maštanja/zamišljanja u nastavi. Ovaj metod je korišten pri osmišljavanju eksperimentalnih programa. O imaginativnom učenju ili modelu učenja pisao je Ozborn (prema Стојаковић, 2009) koji je ovom pitanju posvetio izuzetnu pažnju. Imaginacija ili zamišljanje je rijetka riječ u našim kurikulumima, a njena odsutnost je posebno evidentna u ishodima učenja koji su u većini predmeta uglavnom usmjereni na znanje, reprodukciju i ponavljanje ili poznavanje osnovnih činjenica i pojmova. Rezultati istraživanja Nastavnog plana i programa u Republici Srpskoj (Хаџић-Крнетић, Дробац, Зечевић и Микановић, 2014) ukazuju na dominaciju i usmjerenje ishoda učenja ka nižem nivou učenja prema Blumovoj taksonomiji dok su u znatno manjoj mjeri prisutni viši nivoi: analiza, sinteza i evaluacija. Blumovi saradnici Lorin Anderson i Dejvid Kratvol su revidirali prvobitnu verziju tako što su kategoriju znanje zamijenili kategorijom pamćenje i kategoriju sinteza kategorijem stvaranje ali ono što je bitnije jeste da su oni promijenili i hijerarhiju tako da je stvaranje postala najviša kategorija. I Стојакović (2009) ukazuje na značaj načina postavljanja pitanja i zadataka u svjetlu stvaralačkih procesa učenja i podsticanja divergentnog mišljenja, divergentne produkcije. Zahtjevi u smislu postavljanja ciljeva, zadataka i ishoda koji vode ka kreativnom mišljenju kao višem nivou nisu dovoljno prisutni u predmetnim kurikulumima.

U kontekstu nastave umjetničkih predmeta, u koje spada i muzička kultura u osnovnoj školi, bitno je posvetiti pažnju stvaralačkim procesima i ishodima takvog rada i učenja kao elementima najviših kognitivnih procesa. Дробац (2020) u svojoj knjizi *Šta je zapravo kreativnost* smatra da današnja škola utiče na manifestaciju stvaralaštva i da treba da obezbijedi nesmetane uslove za rast i razvoj. Integrativni model nastave karakteriše i transferabilno učenje ili prenošenje određenih ideja, pogotovo ako procesu učenja i poučavanja pristupimo na stvaralački način. Zato značaj *podsticanja mašte* ne treba zanemarivati u nastavi. Upravo je većina zadataka u modelu integrativne nastave postavljena na taj način jer je riječ o konceptu umjetničkih predmeta u kojem imaginacija predstavlja inicijalis stvaranja nekog djela. Biti maštovit ne znači imati određenu funkciju visoko razvijenu, već je potrebno imati povećane sposobnosti u svim mentalnim funkcijama. To nije nešto posebno što se razlikuje od razuma, već je to ono što razumu daje fleksibilnost, energiju i živost (Egan, 1992).

Evokacija ili prisjećanje (Јенсен, 2013) predstavlja zapravo psihološki postupak prisjećanja doživljaja, uspomena ili emocionalnih stanja, a možemo ga dovesti u vezu sa neurološkim istraživanjima mozga i djelovanja muzike, tačnije modelom pamćenja višestrukog

traga Hincmana Goldigera (Levitin, 2012). Studije provedene neurovizualizacijom pokazuju da poznata muzika aktivira obje regije u gornjim slepoočnim režnjevima i hipokampus, “strukturu usađenu duboko u središte mozga, koja je ključna za kodiranje pamćenja i prisećanje” (Levitin, 2012: 187). Ovo potpoglavlje obrazlaže pristup finalnom ispitivanju učenika. Prilikom finalnog ispitivanja od učenika u eksperimentalnim odjeljenjima je zahtijevano da se prisjete pjesama/brojlica koje su učili i da na osnovu toga pokušaju dati odgovore na postavljena pitanja. Na taj način je obezbijedena kvalitetna evaluacija djelovanja eksperimentalnog programa.

Metodičke specifičnosti unutarpredmetnog modela nastave muzičke kulture

Kao što smo naveli integracija i preplitanje muzičkih aktivnosti postaje intencija savremene nastave muzičke kulture. To znači da na jednom času nije dovoljna samo jedna aktivnost jer preplitanje nekoliko različitih aktivnosti doprinosi dinamici časa, obezbjeđuje kognitivnu uključenost učenika, motivaciju, suštinski doprinosi benefitima savremenog nastavnog procesa. Nekada, tradicionalna nastava muzičke kulture je upravo preferirala suprotan način rada koji je prisutan u mnogim školama i danas. To znači da jedan sadržaj ili jedna aktivnost preovladava tokom časa. Takav pristup ima za posljedicu da se jedan sadržaj ponavljala često, najčešće pjesma koja se usvaja, što samo po sebi nije pogrešno, ali postaje stereotip i šablon rada koji učenicima brzo dosadi. Umjesto toga svrsishodnije je na jednom času preplitati nekoliko aktivnosti: pjevanje, sviranje, slušanje ili stvaralaštvo, u skladu sa zajedničkim ishodom časa. Stošić (2008) smatra „da se najveća postignuća postižu u onim odjeljenjima gdje su se preplitale aktivnosti pjevanja, sviranja, slušanja i stvaralaštva“ (Stošić, 2008: 72; prema Ratković, 2016). Poseban naglasak je ka integrativnim vezama koje pruža narodna igra i pjesma kao „jezgro“ za objedinjavanje sadržaja kako bi se maksimalno iskoristio polifunkcionalni potencijal ovih muzičkih sadržaja (Стошић, 2019).

„Autori Janjić i Stošić (2007) predstavljaju tematski tip modela integrativnog povezivanja nastave srpskog jezika, muzičke i likovne kulture na primjeru muzičko-scenske bajke „Peća i vuk“ Sergeja Prokofjeva koja predstavlja tematski tip integracije između umjetničko-predmetnih oblasti u obrazovanju“ (prema Ratković: 1121, 2016). Ovdje možemo dodati i integrativni model stvaralaštva u formi radio drame ili stvaranja tzv. zvučnih priča u kojima je zvuk prisutan prilikom samog pripovijedanja, pričanja. Ovakav model povezuje stvaralaštvo nekoliko područja: literarno/jezičko/govorno, likovno i akustičko-dramsko (Ратковић и Панић-Бабић, 2018) (Pogledati Prilog 5).

Neki metodičari nastave muzičke kulture imaju suprotan stav kada je integracija nastave muzike sa drugim predmetima u pitanju i izražavaju“ bojazan da će takvim pristupom muzika izgubiti svoju umjetničku suštinu i integritet. Takođe ukazuju da korelacija može imati smisla samo ako upozorava na stvarnu vezu među dvjema pojavama, na vezu koja barem u jednom, ako ne u oba smjera, ostvaruje transfer“ (Rojko, 2012: 118; prema Ratković, 2016).

Polifunkcionalnost muzičkih sadržaja u razrednoj nastavi

Pjevanje/sviranje spadaju u najstarije prirodne načine komuniciranja i muziciranja uopšte pa zato polazimo od ove aktivnosti. Pjesma je stara koliko i sam čovjek. U početku je bila sastavni dio magijskih rituala i obreda, sredstvo komunikacije čovjeka sa višim silama, ali i odraz načina života i rada primitivnog čovjeka. Kao moćno sredstvo afektivne, verbalne i neverbalne komunikacije zadržala se u mnogim kulturama i danas. Za neke narode i plemena koja i danas postoje pjevanje je potpuno prirodna stvar. Tako Levitin (2012) u svojoj knjizi *Mozak i muzika* opisuje iskustva svog kolege antropologa Džima Fergusonasa Harvarda koji je bio na terenskom radu u državi Lesoto i od kojeg su lokalni stanovnici tražili da pjeva sa njima. Njegov odgovor da ne zna da pjeva ih je zapanjio jer su pjevanje smatrali svakodnevnom aktivnošću koju rade svi, stari i mladi, muškarci i žene, a ne aktivnost koja je rezervisana za nekolicinu odabranih. U tom smislu Levitin piše da se tek u skorije vrijeme, otprilike prije petstotinak godina pojavila razlika koja je dijelila društvo, formiravši dvije odvojene klase “muzičke izvođače i muzičke slušaoce” (Levitin, 2012: 13). Ova tendencija je prisutna i danas i nažalost postaje sve očiglednija nasuprot istorijske činjenice da je stvaranje muzike bilo potpuno prirodna aktivnost i u njoj su svi učestvovali. Kod Srba pjevanje u prvim srpskim osnovnim školama koje su osnivane početkom 19. vijeka je bilo u funkciji pripremanja učenika za učestvovanje u crkvenom ceremonijalu. Učile su se isključivo crkvene pjesme. *Pjenije* kao nastavni predmet se pominje i u prvom zakonu u osnovnim školama iz 1844. god. (Pavlović, 2012).

I danas mnogi autori ističu značaj pjevanja i pjesme kao centralne muzičke aktivnosti. Ona ima svoje mjesto u integraciji sa ostalim oblastima (Stošić, 2008a, Стојановић, 2010, Јањић, 2008). Kada govorimo o vezi pjesme i njenom uticaju na opšti razvoj učenika mislimo prije svega na *polifunkcionalnost pjesme* koju Aleksandra Stošić određuje „ne kao puki zbir činjenica već kao splet i *ukupni uticaj* koji pjesma reflektuje u muzičkom i opštem razvoju

učenika“ (Stošić 2008a: 3). Na afektivnom planu pjesma je sadržaj na kome se širenje *afektivnog odgovora* naročito podstiče integrativnim pristupom sa maternjim jezikom i književnošću. Pjesma može poslužiti kao sredstvo za izražavanje različite skale osjećaja. Asocijacijom na različita raspoloženja i osjećanja pobuđena čitanjem i pjevanjem stvaramo vezu koja vodi „opojmljivanju saznanog i emotivnog“ (Bjerkvol, 2005: 93). U zavisnosti od konteksta u kojem želi primijeniti pjesmu nastavnik bira onu koja djeluje primarno onom funkcijom na koji vid muzičkog ili opšteg razvoja je usmjerena. Zato nastavnik osim muzičkog konteksta, pri izboru pjesama treba da vodi računa i o leksičkom sadržaju pjesme, ali i emocionalnoj poruci koju ona šalje. Pjesme su često inspirisane raznim vanmuzičkim pojavama, terminima i riječima iz prirode, svijeta oko nas, ali često i iz narodnog govora. Te riječi često pojašnjavaju neki pojam ali i dočaravaju pjesničku sliku. Otpjevana riječ postaje moćnija jer tako dobija i svoj akustični domen te pjesma u sinkretičkom jedinstvu teksta i muzike ostvaruje svoju afektivnu, konativnu, ali i kognitivnu funkciju. Kognitivnu u smislu bogaćenja i proširenja rječnika, uvođenja i boljeg razumijevanja određenih pojmova koji vodi sticanju i proširivanju znanja iz drugih oblasti. Aleksandra Stošić to naziva „polifunkcionalnost“ pjesme i objašnjava na primjeru narodne dodolske pjesme „Mi idemo preko polja“. Polifunkcionalnost te pjesme se ogleda u očuvanju narodne tradicije, funkciji stvaranja muzičkih naslaga za postavku tona mi, funkciji stvaranja zvučnih naslaga za postavku dvodjelnog ritma i funkciji bogaćenja rječnika (Stošić, 2008a). Mnoštvo je primjera ovakvih, ali i drugih pjesama, muzičkih igara. One mogu da se izvode uz pokret, koraćanja, tapšanja i druge vidove kretanja, uz pratnju ritmičkih i melodijskih instrumenata. Pjesma ima svoju široku primjenu u svim predmetima razredne nastave: *Srpski jezik i kultura izražavanja* (bogaćenje rječnika, razvoj ortoepije, razvoj govora/dikcije/akcentuacije/fraziranja; početna nastava čitanja i pisanja; književnost); *Likovna kultura* (auditivni podsticaj za stvaranje); *Fizičko vaspitanje* (ples, pokret, ovladavanje prostorom, kretanje u prostoru, mikro motorika šake, ruke, koordinacija i sinhronizacija pokreta uz muziku); *Poznavanje društva* (tradicija i kultura, nacionalno vaspitanje, moralno vaspitanje, radno); *Poznavanje prirode* (pjesme o skoro svim temama); *Matematika* (pjesme o brojevima, računskim operacijama); *Engleski jezik* (pjesme/igre o dijelovima tijela, pojmovima, frazama, imenicama); *Vjeronauka* (duhovne i vjerske pjesme, praznične pjesme, himne); *Vaspitni rad u odjeljenoj zajednici* (drugarstvo, empatija, socijalizacija, borba protiv vršnjačkog nasilja, bonton, higijena) i mnoge druge teme i oblasti. U kontekstu razredne nastave pjesme predstavljaju moćno sredstvo u integraciji nekoliko oblasti i cjelovitom doživljavanju svijeta oko sebe. Posebno su pogodne za prvi i drugi

razred. Osim što pjesme svojom tematikom odgovaraju djeci predškolskog i ranoškolskog uzrasta većina ih ispunjava i muzičke parametre u smislu obima melodije koji se kreće u rasponu C1-C2.

Ako posmatramo slušanje muzike kao značajnu aktivnost u nastavi muzičke kulture u Hrvatskoj je u osnovnim školama program podučavanja muzike postavljen kao otvoren model. Prema otvorenom modelu, slušanje muzike je zadana aktivnost, dok ostale aktivnosti biraju učitelji. Nastavno područje slušanja muzike kod učenika razvija sposobnost auditivne koncentracije, specifikacije sluha, analizu slušanog djela i uspostavlja osnovne estetske kriterije za vrednovanje muzike. Svalina i Sukop (Svalina i Sukop, 2021) predstavljaju rezultate istraživanja usmjerenih na ispitivanje stavova učitelja o slušanju muzike koji pokazuju da se slušanje muzike vrlo često izvodi i da su kompetencije učitelja za provođenje tih aktivnosti vrlo dobre. Učitelji su svjesni važnosti slušanja muzike kao nastavnog područja, iako je po njihovom mišljenju najmanje privlačno ciljnoj grupi, a to su učenici. To je kako smatraju autori, zbog nezainteresiranosti učenika za slušanje glazbe. Budući da učitelji nemaju dio sadržaja u području muzike kao dio profesionalnog razvoja i cjeloživotnog učenja, učitelji nisu u mogućnosti dodatno poboljšati svoje kompetencije i proširiti svoje metodičko znanje na području slušanja muzike (Svalina i Sukop, 2021). U sljedećoj Tabeli 1 dat je komparativni tabelarni prikaz teorijskih osnova i veza sa integrativnim modelom nastave muzičke kulture.

Tabela 1.

Komparativni prikaz teorijskih osnova i veza sa integrativnim modelom nastave muzičke kulture

Teorijske osnove	Veze sa integrativnim modelom nastave muzičke kulture
Geštalt psihologija Humanističke teorije: Karl Rodzers, Abraham Maslov Teorija Dejvida Kolba (iskustveno učenje) Teorija Kena Robinsona (kreativistička teorija) Teorije učenja (konstruktivističke) Teorija imaginacije Dejvid Ozborn Teorija konstruktivizma Dzon Djuj, progresivistička teorija Teorija multiple inteligencije, Hauard Gardner	Teorija cjeline, transferabilni uticaj muzike na cjelovit razvoj ličnosti, sinkretičko učenje, aktivno i interaktivno učenje Cjelovit razvoj ličnosti Iskustveno učenje Multisenzorno učenje, učenje kroz pokret, Imaginativno mišljenje, divergentna produkcija Prirodnost dječijeg razvoja, sloboda, istraživačko učenje Razvoj višestruke inteligencije
Tangentna neuromuzikološka i psihološka istraživanja transferabilne vrijednosti i uticaja muzike na cjelovit razvoj ličnosti	Model pamćenja višestrukog traga, evokacija, Svako iskustvo se kodira u pamćenje, epizodno pamćenje, uticaj muzike na cjelovit razvoj ličnosti

Pedagoško-didaktička uporišta i osnove	Cjelovitost nastave, integrisana nastava, vaspitanje i obrazovanje sa i kroz umjetnost, igrolika nastava, interaktivna nastava, stvaralačka nastava, učenje putem otkrića, učenje kroz igru, pokret,
Vaspitanje i obrazovanja kroz umjetnost i sa umjetnošću	Kontekstualna integracija putem umjetnosti, umjetnost u funkciji vaspitanja i obrazovanja, sticanja kvalitetnih znanja, divergentna produkcija, igrolike aktivnosti
Proces i način formiranja znanja, svojstva znanja Tehnike učenja i poučavanja	Funkcionalna i cjelovita znanja, transferabilnost, trajnost znanja, transfer znanja, pozitivni vaspitno-obrazovni efekti; pozitivna klima, kreativni produkti rada, kreativno rješavanje problema, integrisani ishodi učenja, kreativno mišljenje, divergentna produkcija, trajnost(učenje putem otkrića, kognitivne mape, stvaralačko učenje, situaciono učenje)
Metodička polazišta, Unutarpredmetna i međupredmetna integracija	Integrativan način učenja i poučavanja, tematski pristup učenju na osnovu zajedničkih ishoda, sinkretičko učenje,
Aktivna škola	Aktivno učenje, interaktivno učenje, veća kognitivna uključenost
Muzičko-pedagoški pristupi ranog muzičkog obrazovanja	Kompatibilnost integrativne osnove učenja i poučavanja sa pedagoškim i drugim teorijama
Kodály pristup	Interaktivno obrazovanje na tradicionalnim muzičkim osnovama
Dalcroze pristup	Pokret u funkciji razumijevanja muzike, euritmija,
Orff pristup (Orf Schulwerk)	Podržavajuće učenje, integrisani pristup muzičkim i drugim aktivnostima (govor, pokret, sviranje, muzičko izražavanje, pjevanje), svako dijete je muzikalno, razvoj svakog djeteta

Integracija nastave muzičke kulture sa drugim predmetima/područjima razredne nastave

Iako smo navodili brojne razloge koji govore u prilog tezi da se muzički sadržaji trebaju i mogu povezati sa sadržajima drugih predmeta nabrojaćemo još neke. To su: prirodan integrativan način dječijeg učenja, holističko funkcionisanje mozga koje povezuje značenja u kontekst i sa iskustvom (neurološke studije) i konstruktivistički pogled na učenje (Lake 1994, prema Šefer 2005: 90). Da muzika može i treba da bude cilj, ali i sredstvo u sticanju znanja, sposobnosti i vještina i razvoju cjelovite mlade ličnosti smatraju mnogi metodičari nastave muzičke kulture (Ivanović, 2011, Стојановић, 2010, Pavlović, 2012, Stošić, 2008a, Martinović-Bogojević, 2020; Здравковић, 2017). Muzika u tom kontekstu označava i pasivno i aktivno muzičko iskustvo, muzičku percepciju (slušanje muzike) i muzičko izvođenje i stvaralaštvo (Anderson & Lawrence, 2001). Dosadašnja istraživanja govore o nekoliko područja na koje muzika, posrednim i neposrednim putem, može imati uticaj. Nada Ivanović (2006, prema Ratković, 2016) taj uticaj posmatra na nekoliko nivoa: uticaj muzike na kognitivne procese koji bivaju aktivirani iskustvom muzičkog događaja, uticaj muzike na „nemuzičke“ kognitivne sposobnosti, uticaj muzike na akademski učinak u „nemuzičkim“ predmetima, uticaj muzike na (socijalno) ponašanje učenika, uticaj muzike na fiziološke procese.

Muzički sadržaji mogu da budu integrativni i u kontekstu nastave engleskog jezika gdje mnogi primjeri pjesama i muzičkih igara koje se koriste u nastavi engleskog jezika istovremeno ostvaruju i muzičku funkciju (Павловић, 2014). Analizom literature nalazimo koncept interdisciplinarnog povezivanja muzike, drame i engleskog jezika, scene (Stanković, Orbanić-Vidulin i Belušić, 2013).

Značajan broj autora muzičku kulturu dovodi i u vezu sa likovnom kulturom, prije svega misleći na umjetnička djela u kojima se prepliću muzički i likovni koncept (Mihevc, 2008, Drljača, 2017), ali i u kontekstu integrativne nastave i postizanja kreativnosti i jačanja motivacije integrisanjem likovne i muzičke kulture: „Čujem boju-vidim zvuk“ kao model sintegracije u izvođenju integrativne nastave (Martinović-Bogojević, 2020) iz kojeg su proistekli generisani ishodi učenja. Popadić (2021) ističe pozitivan uticaj auditivnih podsticaja na likovnu kreativnost učenika osnovne škole, redefiniciju, fluentnost ideja, originalnost. Pri auditivnim podsticajima su korištena djela klasične muzike; Bumbarov let, Nikolaj Vasiljevič Korsakov; ali i duhovna muzika grupe „Pirg“, kompozicije u izvođenju Divne Ljubojević;

umjetničke kompozicije Bore Dugića („Običan balkanski dan“, „Zov za nedostižnom lepotom“, „Tren“) kao i kompozicije grupe „Enya“ i „Balkanoolis“.

Da su nastavni sadržaji prirode i društva polazišta za interdisciplinarno poučavanje u razrednoj nastavi smatraju Kostović-Vranješ i Šolić (2011) i Vilotijević (2006).

U našem istraživanju akcenat je na vezi ili uticaju na akademski učinak u nemuzičkim predmetima, ali i na nemuzičke kognitivne sposobnosti prije svega kognitivnu uključenost ili pažnju, ali i emocionalnu uključenost. Osim kognitivnog područja posvećena je pažnja i emocionalnom području razvoja kao veoma bitnom u procesu učenja jer se emocionalna uključenost ili emocionalna klima u savremenoj literaturi, ali i metodikama predmeta razredne nastave smatraju veoma bitnim. Pojednostavljeno, značajni su odnosi ili uticaji muzike na voljne procese, konativno područje (prije svega motivaciju učenika) i afektivno koji se odnose i na emotivni svijet učenika, a koji su u nastavnoj praksi zapostavljeni. Napominjemo da savremena kognitivna psihologija i neuronauka, kada je kognitivni nivo u pitanju, još uvijek tragaju za objašnjenjima prirode tih uticaja i odnosa.

Mogućnost integracije muzičkih sadržaja u okviru predmetnih područja *Moja okolina*, *Govor, izražavanje, stvaranje* i *Ritmika, sport, muzika*

Holistički pristup savladavanju programskih sadržaja u prvom razredu osnovne škole, planirani ishodi učenja i poučavanja pružaju kvalitetne osnove za širu kurikulumsku integraciju programskih područja: *Ritmika, sport, muzika, Moja okolina* i *Govor, izražavanje, stvaranje*. Programsko područje *Moja okolina*, čine sadržaji nekoliko vaspitno-obrazovnih područja koja su grupisana kroz programske teme. To su: 1. Škola, 2. Porodica, 3. Učenik u saobraćaju, 4. Mjesto u kojem živim, 5. Orijentacija u vremenu, 6. Neživa priroda, pojave i materijali, 7. Životinjski i biljni svijet, 8. Ekologija, 9. Čovjek i zdravlje, 10. Prigodne teme, 11. Predmeti i bića u prostoru i odnosi među njima, 12. Linija i oblast, 13. Skupovi, 14. Prirodni brojevi prve desetice (Наставни план и програм за I разред основне школе, 2021).

Muzički sadržaji svojom polifunkcionalnošću i tematikom često su vezani za sadržaje i ishode predmeta *Moja okolina*. Često srećemo nazive umjetničkih pjesama u skladu sa sadržajima i ishodima iz navedenih programskih tema iz programskog područja *Moja okolina*. Ječмениć (2015) je napisala priručnik *Ja mogu-korak napred* u kome je ponudila značajan broj muzičkih sadržaja pogodnih za integraciju sa svim aspektima razvoja djeteta, posebno iz

navedenih programskih područja.³ Navodimo neke naslove muzičkih sadržaja/pjesama: “Moje tijelo”, “Ruke”, “Učim da brojim”, “Učimo slova”, “Divlje životinje”, “Dani u sedmici”, “Moji prsti”, “Moja porodica”, “Jutro, podne večer”, “Hrana”, “Odjeća”, Gore-dole, “Lijevo-desno”, “Boje”, “Praznici”, “Domaće životinje”, “Slobodno vrijeme”, “Učimo riječi”, “Brojim do deset” (Јечменић, 2015). Neki sadržaji su na osnovu analiziranih ishoda iz predmeta *Moja okolina* uvršteni u eksperimentalni program istraživanja.

Na osnovu želje i potrebe da se inovira početna nastava matematike te analizom dostupne literature dolazimo do informacija o mogućim teorijskim osnovama integrativnog pristupa povezivanju muzičkih i matematičkih sadržaja koji se izučavaju u okviru predmetnih područja *Moja okolina*, matematički sadržaji i predmetnog područja *Ritmika, sport, muzika*. Neki autori smatraju da časovi muzike ne bi trebalo da budu ograničeni na granice predmeta, pogotovo kada je nastava matematike u pitanju (Cslovjecsek et al., 2001). Sa aspekta teorijskih osnova matematičkog obrazovanja u ranom djetinjstvu (Pribišev-Beleslin, Milinković i Šindić, 2017) ali i početne nastave matematike uporište za integraciju nalazimo i u *realističnom pristupu matematičkom obrazovanju* koji prema nekim autorima počiva na Frojdentalovom realističnom pristupu matematičkom obrazovanju⁴ i interpretaciji matematike (Ђокић, 2013; Ђокић, 2014; Милинковић, 2012; Milinković, 2013) u okviru šire konstruktivističke teorije učenja. Značajno je napomenuti da se realno matematičko okruženje i teorija skr. RMO zasnivaju na holističkom pristupu nastavi (Ђокић, 2013) i interakciji učenik–učenik i učenik–učitelj.

Postavlja se realno pitanje: kakve veze realno matematičko okruženje ima sa nastavom muzičke kulture ili muzičkim sadržajima? Odgovor na to pitanju daje se kroz primjenu nekoliko postupaka koje karakteriše eksperimentalni program (vidjeti Prilog 3). Primijenjen je postupak „*matematizacije*“ ili postupak prevođenja muzičkog sadržaja, zvuka/tona, muzičke aktivnosti ili vida muzičkog stvaralaštva u matematički zadatak i sadržaje početne nastave matematike. Preciznije riječ je o *matematičkom modelovanju*, procesu koji uključuje autentične situacije koje bi trebalo opisati na matematički način (Stillman, 2007, prema Ђокић, 2013). Na predškolskom uzrastu o matematičkom modelovanju je pisala i Milinković (Pribišev-Beleslin, Milinković i Šindić, 2017) u okviru tri teorijska pristupa metodici matematičkog obrazovanja na predškolskom uzrastu. Studije koje su istraživale uticaj muzičkih iskustava na matematičke

³ Detaljnije u Prilogu 3 rada, gdje su prikazani konkretni muzički primjeri.

⁴ Detaljnije izvedbene praktične modele integracije muzičkih i matematičkih aktivnosti koji počivaju na ovakvim shvatanjima vidjeti u Prilogu 3 rada, eksperimentalni program (E3).

vještine učenika dale su mješovite nalaze (Jaschke et al., 2013, prema Azaryahu, & Esther, 2022). Studije gdje se koristila muzička obuka (npr. sviranje instrumenta, pjevanje pjesama) bez eksplicitne veze s matematikom pokazale su malo dokaza o prijenosu (Sala & Gobet, 2017). Međutim, studije koje su uključivale eksplicitne veze između znanja svojstveno muzici i matematici, na primjer korištenjem integriranih nastavnih planova i programa, pokazale su pozitivan učinak prijenosa (An & Tillman, 2015; Azaryahu et al., 2020; Courey et al., 2012; Ribeiro & Santos, 2017; prema Azaryahu & Esther, 2022).

Istraživanje kome je bilo cilj istražiti dva strukturirana nastavna pristupa: *Matematika na djelu*, koju karakterizira fizička aktivnost i muzika, te uobičajene numeričke aktivnosti pokazuje da djeca predškolskog uzrasta koja tokom tri sedmice (dva puta sedmično po 30 min aktivnosti) izvode aktivnosti u vezi sa matematičkim obrazovanjem u okruženju koje karakteriše fizička aktivnost i muzika značajno više razvijaju svoje matematičke sposobnosti od djece koja matematiku uče kroz aktivnosti uobičajenih brojeva. Također je dokazano da djeca s različitim motoričkim sposobnostima imaju koristi od učenja matematičkih sadržaja u okruženju koje karakteriše fizička aktivnost i muzika (Elofsson, Englund, Jeppsson & Samuelsson J., 2016).

Osim veza sa programskim sadržajima i ishodima područja *Moja okolina* muzički sadržaji su često u vezi sa ishodima iz područja *Govor, izražavanje, stvaranje* i elementima nastave početnog čitanja i pisanja. Ječmenić (2015) daje primjere pjesme u funkciji percepcije fonema i izgovora glasa predstavljanog i grafemom, primjer pjesma “Mene svuda ima. Pjesma tretira problem položaja fonema u riječi, početnom pisanju slova, omogućava pravilan izgovor fonema i riječi često uz pokret i rimu i bogate ilustracije (Ječmenić, 2015). Istraživanja profesora zagrebačkog univerziteta govore o značajnom poboljšanju u nastavi početnog čitanja hrvatskog jezika kada su bile uključivane muzičke aktivnosti, prije svega u funkciji muzičke motivacije (Bežen, Jurkić-Sviben i Budinski, 2013; prema Ratković, 2016).

Muzički sadržaji mogu biti moćno sredstvo integracije u okviru predmetnih područja koja se izučavaju u prvom razredu osnovne škole. Uočen je nedostatak literature na ovom polju, tačnije svrsishodno komponovanih muzičkih sadržaja koji imaju direktnu vezu sa ishodima učenja osim nekoliko izvora koje smo naveli, što dokazuje i analiza nastavnih planova i programa.

Da je moguće povezivati i integrisati nastavu književnosti sa muzičkim sadržajima prije svega pjesmom jer „nosi u sebi polifunkcionalni potencijal i svojom strukturom generiše više funkcija između kojih postoje i jake kauzalne veze koje djeluju na cjelovit razvoj ličnosti učenika“ smatra značajan broj autora (Стошић, 2008: 72; Ivanović, 2011; Стојановић, 2010; Pavlović, 2012; Јањић, 2008; Смиљковић-Стојановић, 2011; Vučkovski-Zdravković, 2009; Zdravković, Spasić-Stošić i Vučkovski, 2010; Војкић и Дубљевић, 2015). Brojni radovi govore o funkcionalnosti povezivanja muzičkih sadržaja, prije svega pjesama za djecu, brojalica, muzičkih igara, muzičkih priča, bajki i basni sa nastavom jezika, kulture izražavanja i književnosti. Integrativni i multidisciplinarni kontekst proučavanja *dječijeg folklora* i/ili kulture odrastanja ističe i Sikimić (2013; prema Пандуревић, 2020) dok Pandurević (2020) ističe intenziviranje dječijeg i folklornog stvaralaštva u kontekstu očuvanja nematerijalnog kulturnog nasljeđa kroz integraciju na predškolskom uzrastu posebno iz oblasti narodne muzičke tradicije te književnosti.

Proučavajući i tragajući za savremenim cjelovitim teorijskim i praktičnim modelima integrativnog povezivanja nastavnih sadržaja nastave muzičke kulture i nastave književnosti u razrednoj nastavi nailazimo na značajan rad Janjić i Stošić (2007) koje daju teorijski model integrativnog pristupa savremenoj nastavi na primjeru muzičke bajke “Peća i vuk” kompozitora Sergeja Prokofjeva. Bitno je napomenuti da se u domaćoj literaturi ne može naći puno primjera ovako iscrpno i sistemski prikazanog modela. Radi se o teorijskom modelu integrativnog pristupa savremenoj nastavi umjetničkih oblasti predmeta razredne nastave na primjeru muzičke bajke “Peća i vuk” Sergeja Prokofjeva. Autori ističu da se mogu povezivati različiti nastavni predmeti pri čemu je osnovno načelo korelacije između umjetničkih područja u nastavi pri čemu književnost zauzima centralno mjesto. Rosandić ističe da je povezivanje nastave književnosti sa ostalim područjima umjetničkog stvaranja (muzičkom i likovnom) tekovina novije metodike (prema Јањић, 2008).

Rezultati istraživanja govore o pozitivnom uticaju na znanja predškolske djece o ritmičkim instrumentima poslije odgledane dramske predstave u kojoj su ritmički instrumenti oživljeni kao lutke (Šindić, Pribišev-Beleslin i Ratković, 2020). Isti autori ističu pozitivne efekte integrativnog pristupa dramskom stvaralaštvu i aktivnostima unutar oblasti umjetničkog

područja⁵ (Šindić, Pribiše-Beleslin i Ratković, 2019). Reprezentivan primjer integracije muzičkih, likovnih i sadržaja nastave jezika i književnosti svakako jesu i „Zvučne priče“, radio drame postavljene u kontekst školskog učenja i poučavanja (Ратковић и Панић-Бабић, 2018) (Prilog 5).

Tragajući za najoptimalnijom specifičnom metodom koja bi bila prihvatljiva u savremenoj nastavi jezičke i muzičke kulture dolazimo do spoznaje o metodi scenske komunikacije (Stošić i Janjić, 2011). Ova metoda u suštini predstavlja integraciju opštih i posebnih metoda u cjelovitost dramske igre. Tako se u cilju sticanja novog znanja kombinuju monološka, dijaloška, tekstualna i demonstrativna metoda sa igrovnim, dramskim, stvaralačkim, imaginativnim postupcima. Metodu scenske komunikacije (Stošić i Janjić, 2011) smatraju sveobuhvatnom savremenom interaktivnom integrativnom metodom u kojoj djeca kroz igru oponašaju životne i problemske situacije na nastavnim sadržajima u nižim razredima osnovne škole, naročito pogodnom na časovima govorne i muzičke kulture dok Бојовић (2008) dramski metod koristi kao tehniku za ostvarivanje vaspitno-obrazovnih ciljeva. Smatramo da za primjenu ove metode nastavnik treba biti refleksivni praktičar. Muzika može da ima i funkciju zvučne kulise (Težak, 1972; prema: Милутиновић, 2012).

No kako kreativni proces i mašta autora rada nemaju mira, prilikom pisanja rada potrebno je opisati još ideju koja govori o mogućnosti povezivanja slušanja muzike i nastave književnosti. Riječ je o inventivnom načinu povezivanja muzičkog dramskog djela, npr. muzička sekvenca iz baleta, simfonije, opere ili drugog žanrovski ciljno i pažljivo izabranog instrumentalnog muzičkog djela, obavezno dramskog karaktera sa književnim djelom dramskog karaktera najčešće bajkom, basnom, pripovijetkom ili pričom. Na taj način instrumentalna muzička kompozicija sa umjetničkim elementima svoga izraza (dinamika, tempo, ritam, melodija, harmonija, izvođački sastav) može pomoći u opisivanju i cjelokupnom doživljavanju karaktera književnog djela. Muzika u ovom kontekstu može biti uslovno i „prediktor“ dramske radnje u književnom tekstu. Njena funkcija i jeste u tumačenju dramske radnje. Najbolji primjeri su balet, drama, scenska muzika, muzičko-scenska djela kao što su opera, opereta, mjuzikl itd. Ovakvim pristupom, koji je ujedno i tematski, sjedinjuje se i povezuje muzičko-scensko djelo sa književnim. Na širem makro planu muzička umjetnost se povezuje sa dramom, scenom, pozorištem, književnošću. Jedinstvo ovakvog pristupa doprinosi cjelovitoj percepciji i apersepciji književnog i muzičkog umjetničkog djela, ali i cjelovitom sagledavanju pojmova drama, pozorište, opera, balet i film koji su ujedno dio razrednog

⁵ Vidjeti primjer dramskog teksta predstave „Porodica ritmičkih instrumenata“ i slike lutki u Prilogu 5

kurikuluma. Bojović (2008) daje primjer integrativne radionice pod nazivom Karneval životinja sa integrisanim ishodima iz područja nastave muzičke kulture i drame kroz otkrivanje i prevođenje neverbalne komunikacije u pokret uz izražavanje i prepoznavanje raznih emocionalnih stanja, likovne, govorne i plesne aktivnosti kroz kreativnost i stvaralaštvo i koja je krunisana lutkarskom predstavom. Integrativni pristup kroz muzičke i dramske aktivnosti može biti u službi vaspitanja tj. imati i vaspitni karakter. Primjer je kratka lutkarska predstava uz muziku Igra Patuljaka E. Griga u kojoj patuljci glume situacije izopštavanja člana zajednice iz grupe. Kraj predstave ima snažnu vaspitnu poruku.

Dakle, dramske lutkarske predstave koje izvode studenti a nastale su na integrativnom pristupu (tekst, muzika, likovna umjetnost, drama) mogu imati vaspitni, sociološki i terapijski karakter. Takođe, ishodišno usmjerene mogu biti i u funkciji učećih aktivnosti (primjer dramska igra „Porodica ritmičkih instrumenata“, Prilog 5).

Integrativni pristup je moguć i kroz vannastavne aktivnosti kroz povezivanje književnosti za djecu i muzike. To se ogleda u spajanju muzičkih priča, bajki i stvaranju dramskog mjuzikla koji bi aktivirao učenike prema njihovim specifičnim interesovanjima i sposobnostima (Стошић, 2009).

Dakle, drama, lutkarska predstava, komad, mjuzikl kao vid dramskog i umjetničkog izražavanja u prirodnom jedinstvu sa muzikom predstavljaju snažno vaspitno-obrazovno sredstvo i očigledan primjer koncepta savremenog vaspitanja/obrazovanja kroz umjetnost i sa umjetnošću⁶.

⁶ Konkretna primjer vidjeti u Prilogu 5 ovog rada.

Zvučne priče⁷ kao inovativni stvaralački integrativni model nastave na međupredmetnom nivou integracije

Inovativan primjer integracije među predmetnim oblastima, zasnovan na integrativnom stvaralaštvu kao konceptu stvaranja muzičko-scenskih djela je radio drama ili *Zvučna priča*. Ona obiluje nizom slika koje su obogaćene zvukom kao glavnim sredstvom umjetničkog izraza u svim svojim vidovima. Radio drama ili *Zvučna priča* predstavlja kreativan model tematske međupredmetne integracije likovnog, jezičkog i muzičkog stvaralaštva kao dio sveobuhvatne ideje podsticanja učenika na kreativno mišljenje i divergentnu produkciju (Ратковић и Панић-Бабић, 2018). U širem kontekstu model omogućava cjelovito kreativno ispoljavanje slobodne ličnosti i ličnih potencijala svakog učenika u čemu se ogleda njegov vaspitno-obrazovni i pedagoški značaj.

Model se zasniva na procesu integracije muzičkog, likovnog i jezičkog/govornog i literarnog-dramskog stvaralaštva. Zvučne priče zapravo predstavljaju inovativni primjer stvaralačkog rada učenika na polju međupredmetne integracije jezičkih, muzičkih i literarnih aktivnosti u okviru nekoliko umjetničkih oblasti predmeta razredne nastave. One omogućavaju kreativno i slobodno izražavanje kroz govorno, literarno, akustično i likovno stvaralaštvo (Ратковић и Панић-Бабић, 2018). Radi se o istraživanju i eksperimentisanju sa zvukom/zvukovima (muzička kultura) iz života, okoline, prirodne pojavnosti svijeta koji nas okružuje (*Moja okolina*) u sintegraciji sa literarnim stvaralaštvom, kroz osmišljavanje priče/dramskog teksta (srpski jezik) i kreiranjem predmeta/izvora zvuka kroz kreativno i funkcionalno preoblikovanje materijala i izradu predmeta (likovna kultura), (Prilog 5).

Zvučna priča kao krajnji umjetnički produkt predstavlja vrstu radio drame koja je nastala *kreativnom imaginacijom i stvaralačkim radom* samostalnog ali i *grupnog interaktivnog* rada učenika. Pedagoški i socio-komunikološki pa i psihološki značaj se u nastavnom procesu ogleda kroz specifično kombinovan proces individualnog stvaralaštva i radioničkog grupnog vježbanja i stvaralaštva sastavljen iz nekoliko etapa. U principu to je primjer muzičke drame nastale kombinacijom frontalnog, individualnog i grupnog oblika rada izgrađenom na integrisanom, interaktivnom, istraživačkom i otkrivajućem iskustvu učenika.

Konkretno, učenici prvo samostalno osmišljavaju govorne vježbe/priče, inspirisani i podstaknuti temama iz svakodnevnog života, ali i nastavno-radnog okruženja. Zatim zajednički

⁷ Konkretnan primjer vidjeti u Prilogu 5 ovog rada.

evaluiraју radove i biraju najbolje priče koje će na kraju zvučno oživljavati istražujući i otkrivajući zvuk i zvučne pojave uz pomoć raznih izvora zvuka dovodeći ga u vezu sa dramskom radnjom. Primjer ovakvog rada predstavlja spoj nekoliko različitih umjetničkih i istraživačko-otkrivalačkih aktivnosti učenika čiji je krajnji cilj stvaranje umjetničko-dramskog djela, radio drame. Jenjić i Dragić (2017) ističu istraživački usmjerene aktivnosti u nastavi prirode i društva koje napuštaju tradicionalne obrazovne paradigme jer postoji ogroman raskorak između savremenih teorijskih pristupa i nastavne prakse. Zvučne priče upravo praktično ostvaruju istraživački pristup kroz eksperimentisanje sa zvukovima iz prirode, opisima žive i nežive prirode, biljnog i životinjskog svijeta kroz integrisani dramski pristup.

Bitno je napomenuti da sadržaji nastave *Moja okolina* i *Poznavanje prirode i društva* predstavljaju okosnicu zvučne priče koja predstavlja primjer integrativnog povezivanja predmetnih oblasti nastave srpskog jezika, poznavanja prirode, muzičke i likovne kulture kroz oživljavanje govorne vježbe/pričanje zamišljenog događaja. Cilj rada u opisanom modelu je podsticanje i bogaćenje jezičkog (govornog i literarnog), muzičkog i likovnog stvaralaštva kroz kreativno sticanje i produbljivanje znanja na načine i procese koji podržavaju holistički, istraživački pristup otkrivanju i spoznavanju svijeta i prirode oko sebe.

Zvučna priča je vid govorne/pisane vježbe koja se može izvoditi kao priča koju čita jedan učenik, dok je ostali članovi grupe, uz korišćenje zvučnih efekata i onomatopeja, zvučno oživljavaju, izводеći je kao radio dramu. Sam proces stvaranja je sastavljen iz nekoliko etapa, a programski objedinjuje znanja i iskustva iz oblasti nekoliko nastavnih predmeta što je čini integrativnim modelom rada. To su: *Srpski jezik*, oblast: govorno i literarno izražavanje, jezičko i dramsko stvaralaštvo; *Muzička kultura*, oblast: stvaralaštvo, istraživanje i eksperimentisanje sa zvukom, predmetima, instrumentima; *Likovna kultura*, oblast: upotreba predmeta i izrada predmeta od različitih materijala.

Naglašavamo da su zvučne priče transferabilan model ako se postave u kontekst izučavanja sadržaja iz predmeta *Poznavanje prirode i društva*, ali i *Matematika* u zavisnosti od kreativnosti nastavnika i ishoda programskih oblasti kojima težimo.

Tok aktivnosti

Prva etapa: učenicima je dato da urade jednu govornu vježbu na času srpskog jezika na datu temu. Na sljedećem času srpskog jezika učenici govornu vježbu pretvaraju u pisani govor (pisanu vježbu). Kriterijumi vrednovanja se odnose na način i organizaciju izlaganja, strukturu i sadržaj rečenica, proste, proširene priloške odredbe, pridjevi, epiteti, ali i jezičko stvaralaštvo, bogatstvo u smislu korišćenja riječi i izraza, bogaćenje rječnika. Bitno je napomenuti

učenicima da treba da se potruže, razmisle, te u skladu sa zadatkom u priču ubace što više zvukova koji opisuju dramsku radnju, likove i ambijent. U zavisnosti od prethodnog iskustva moguće je izvršiti i pripremu za pričanje davanjem početka priče, postavljanjem pitanja o mogućem mjestu i vremenu radnje, početi pričanje na osnovu niza slika, povezivanje slike i mogućeg zvuka. Priča treba da ima dramski tok, radnju, likove i da obiluje zvukovima. Potrebno je povezati sadržaje iz prirode i društva u vezi sa određenom temom. Predložene teme: *Zvuci proljeća u mom kraju*, *Proljeće jutro*, *Zvuci u šumi*, *Buđenje proljeća*, *Sa drugarima na izletu*, *Dolazi nam Nova godina*, *Sa roditeljima na moru*, *Moj raspust na selu*. Izraditi plan pričanja sa napomenom da priča treba da obiluje sa što više mogućih zvukova koji su u vezi sa radnjom. Mogu se koristiti i riječi za imenovanje osobina predmeta, posebno zvukova koje proizvode određeni predmeti. Sljedeći čas govornu vježbu raditi kao pismenu vježbu.

Druga etapa. Izrada pisanog scenarija za buduću radio dramu, pisana vježba. Napomenuti da pisana vježba treba da ima sve prethodno navedne kriterije. Za evaluaciju pisanih radova možemo koristiti analitičku metodu sa posebno kreiranim instrumentom na tri nivoa postignuća sa poznatim kriterijumima za vrednovanje pisanih oblika izražavanja.

Treća etapa. Poslije toga učitelj pregleda radove i bira najbolje radove, te zajedno sa učenicima formira heterogene grupe. Grupe se dogovaraju o načinu rada, biraju vođu grupe, onog ko čita priču, razgovaraju koji predmeti su potrebni za ozvučavanje radnje i na času likovne kulture izrađuju rekvizite i predmete od različitih materijala za potrebe ozvučavanja priče. Mogu se koristiti i reciklažni materijali a krajnji produkt se dobija preoblikovanjem materijala. Na času muzičke kulture izvesti zvučnu priču tako da jedan član grupe čita sastav, a ostali članovi izvedu zvučne efekte oponašajući onomatopeje i zvukove slobodnom improvizacijom, glasom i/ili predmetima i instrumentima. Zadatak je da na kreativan način upotrijebe odgovarajuće napravljene predmete i rekvizite, ali i druge potencijalne izvore zvuka. Efekti/zvukovi treba da traju i da se sinhrono smjenjuju sa tokom priče. Učenik koji čita treba da izražajno čita sa svim elementima pravilnog izražavanja, dikcijom, tempom, intonacijom, pauzama u govoru, disanju, akcentuaciji teksta, ortoepiji i dr. Izvođenja snimati i slušati kao radio dramu. Najbolji primjeri mogu biti izvedeni u sklopu predstavljanja učeničkih postignuća u školi i van nje.

Metodičke specifičnosti eksperimentalnih programa istraživanja

Zadatak savremene pedagoške nauke, posebno njenih predmetnih i naučnih disciplina koje se bave problemima i aspektima nastave i metodike je obezbjeđivanje prirodnog i podsticajnog nastavnog, radnog, okruženja koje može doprinijeti kvalitetnijem, trajnijem, cjelovitijem sticanju znanja. U kontekstu pedagoške klime i radne atmosfere na času postavlja se pitanje kako uskladiti potrebe društva u smislu kvalitetnog vaspitanja i obrazovanja učenika sa njegovim potrebama, mogućnostima i interesovanjima, drugim riječima, kako uspostaviti nastavu bez prisile? Takođe, jedno od pitanja je i da li nastava, koja je na mlađem školskom uzrastu tradicionalno podijeljena na nastavne predmete, može obezbijediti efikasan i cjelovit razvoj učenika i njegovih potencijala? Da li umjetnost uopšte i muzika/muzička kultura, i na koje načine, može dati doprinos takvom pristupu i konceptu vaspitanja i obrazovanja? Zašto je učenicima nastava nekih predmeta „dosadna“ ili zašto učenici nisu intrinzički motivisani za učenje i poučavanje? Na ova, mnogobrojna i izazovna, pitanja pokušaćemo dati odgovore kroz programe integrativnog modela nastave muzičke kulture koncipiranog na integrativnom tematskom pristupu, planiranju, pripremanju i izvođenju, kako nastave muzičke kulture, tako i nastave drugih predmeta u mlađim razredima osnovne škole. Kvalitetan odgovor sigurno ne bi bio moguć bez eksperimentalnih programa koji su nastali analizom, sintezom i primjenom teorijskih shvatanja i empirijskih rezultata tangentnih istraživanja iz: pedagogije, psihologije, neuronauke, teorije umjetnosti, muzičke pedagogije, didaktike i metodika predmeta razredne nastave. Osim toga bitan doprinos osmišljavanju programa čini i lični autorski stvaralački imaginativni pristup koji se ogleda u kreiranju novih muzičkih primjera postavljenih u kontekst integrativnog, igrolikog i interaktivnog učenja kao teorijske paradigme savremene nastave. Potrudili smo se da nove autorske primjere notirane uz pomoć kompjuterskih programa “Sibelius” i “Music score” prikazemo u prilogima ovog rada (Prilog 3).

Jedan od ciljeva istraživanja je da učenicima primjenom eksperimentalnog programa učenje učinimo prijatnijim, zabavnijim, interesantnijim i korisnijim, vodeći računa da ne ugrozimo samostalnost i autentičnost predmetnih disciplina, ne narušimo opšta pedagoška načela, didaktičko-metodičke principe i pravila. Traganje za takvim načinima i primjerima upotrebljivim u praksi, naučno i empirijski kredibilnim, nije nimalo lak posao. Kreativno i pažljivo osmišljene muzičke aktivnosti i sadržaji, planski i svjesno postavljeni u željeni kontekst učenja i poučavanja doprinose tom vječnom idealu savremene pedagogije. U tom smislu kreirana su tri programa unutarpredmetne i međupredmetne tematske integracije.

Prvi eksperimentalni program (E1) je zamišljen u domenu unutarpredmetne tematske integracije nastave muzičke kulture gdje su ispreplittane aktivnosti pjevanja, slušanja, sviranja i stvaranja u cilju opažanja i prepoznavanja muzičke forme kroz učešće pokreta kao sredstva učenja.

Drugi eksperimentalni program (E2) se odnosi na tematsku integraciju nastave muzičke kulture i predmeta razredne nastave „Poznavanje prirode i društva“ kroz realizaciju integrativnih časova. Dakle, riječ je međupredmetnom nivou integracije.

Treći eksperimentalni program (E3) predstavlja primjer tematske međupodručne integracije nekoliko predmetnih područja: *Muzika, ritmika, sport, Moja okolina i Govor, izražavanje, stvaranje*⁸ i realizovan je u prvom razredu.

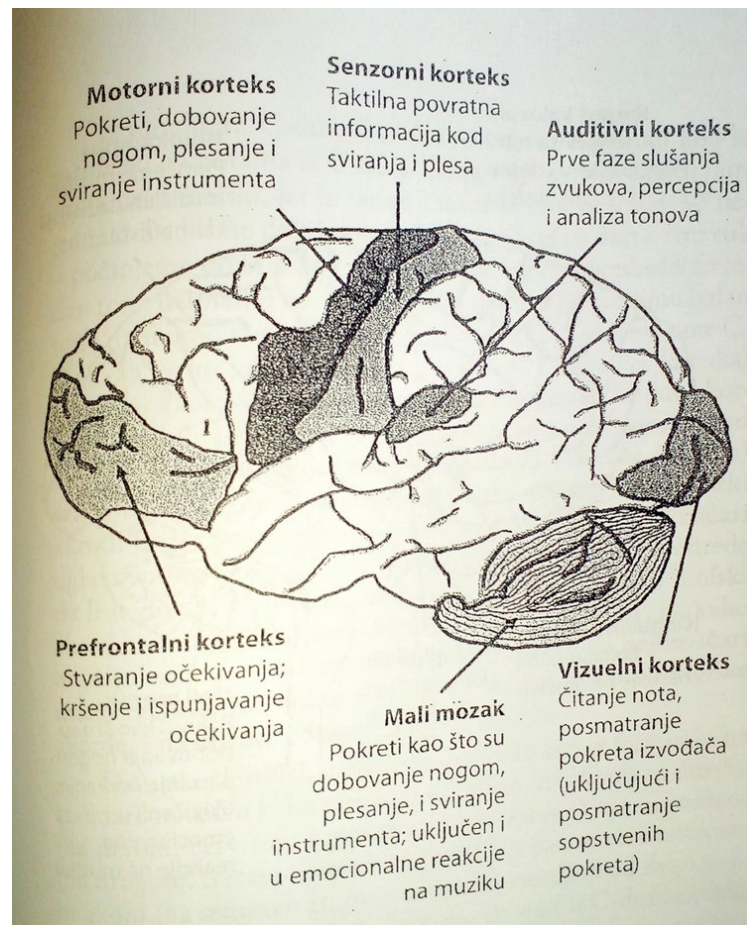
⁸ Detaljniji opisi metodčkih specifičnosti eksperimentalnih programa, širi kontekst, opis i način primjene dati su u dijelu Metodološki okvir istraživanja. Konkretno primjere vidjeti u prilogu 3 ovog rada.

Pregled tangenitnih istraživanja o transfernoj vrijednosti muzike i uticaju na cjelovit razvoj učenika

Uz muziku se rađamo, odrastamo, živimo i odlazimo. Zato je razvoj čovjeka od rođenja, preko mladosti pa do pozne starosti vezan za muziku u najširem smislu. Brojna psihološka, neurološka, muzikopsihološka i neuromuzikološka, ali i pedagoška istraživanja govore o mogućem uticaju muzike na opšti razvoj djeteta. U okviru ovog dijela disertacije daćemo iscrpan pregled najznačajnijih rezultata uticaja muzike na razvoj djeteta. Zato muziku, u najširem smislu riječi, muzičke aktivnosti i predmet muzička kultura treba posmatrati kroz prizmu rezultata savremenih istraživanja psiho-motoričkog aspekta razvoja i neuronauka koje sve više pokazuju ekspanziju pozitivnih nalaza i rezultata vezano za učenje i značaj muzike u najširem pedagoškom kontekstu ali i ogromnog značaja koji ona ima na cjelovit razvoj ličnosti. Beloica-Pavlović i Sarajlić (2018) posmatraju nastavu muzičke kulture kao moćan činilac i faktora razvoja koncepta nacionalnog vaspitanja kroz vezu narodne muzičke tradicije sa kompletnim nacionalnim bićem jednog naroda, njegove kulture, duhovnog, nematerijalnog opstanka (Белоица–Павловић, Б. и Сарајлић, Д. (2018).

Vujošević (2016) daje pregled psiholoških istraživanja o pozitivnom dejstvu i transferabilnoj vrijednosti učenja muzike i muzičke participacije na kognitivni razvoj učenika osnovnoškolskog i srednjoškolskog uzrasta, tačnije na razvoj učenikovih verbalnih i vizuospacijalnih sposobnosti, razvoj apstraktnog mišljenja, koordinaciju pokreta, koncentraciju i memorijski kapacitet, kreativnost u razmišljanju i rješavanju zadataka, kao i na razvoj emocionalne, estetičke i socijalne inteligencije pojedinca.

Levitin (2012) smatra da se procesuiranje muzike odvija u cijelom mozgu. Slika 1 ilustruje glavne moždane centre za muziku.

Slika 1. Prikaz mozga iz bočne perspektive, pri čemu je prednji mozak sa lijeve strane slike, ilustracija Marka Trama, prema Levitinu, 2012: 300)

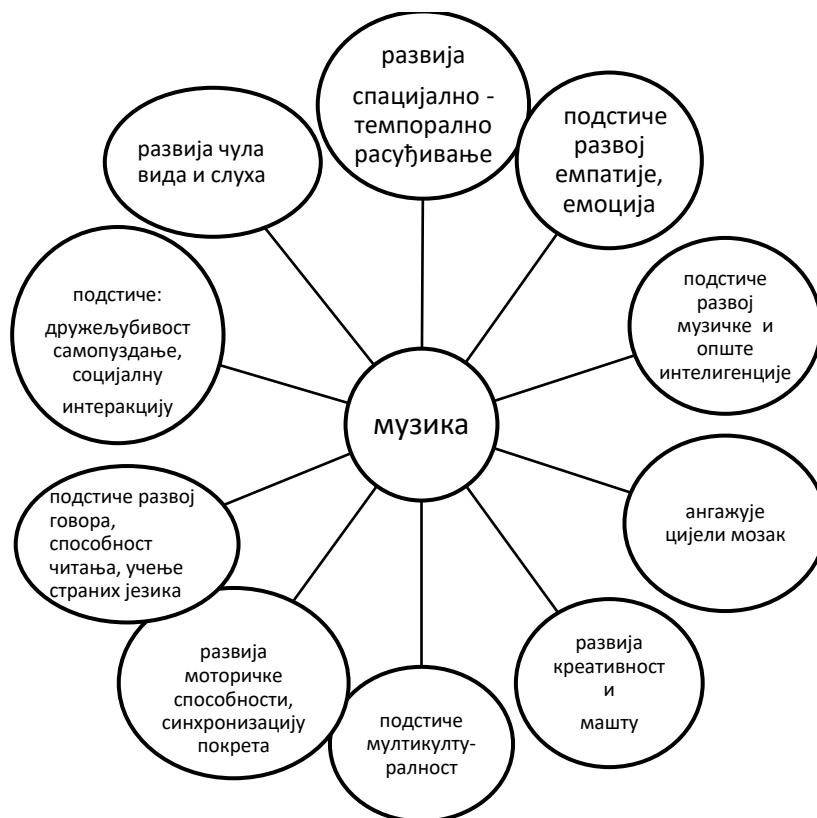
Istraživanja pokazuju da djeca koja su se kontinuirano bavila muzičkim aktivnostima u okviru dobro planiranog programa imaju bolje specijalno-temporalno rezonovanje (prema Habermeyer, 2001). Gardner (1983) koji je naučno poznat po svojoj teoriji multiple inteligencije smatra da muzička inteligencija koju smatra jako moćnom nije obavezno priznata u školi. On takođe smatra da se i drugi tipovi inteligencije kroz nju mogu razvijati (Ratković, 2018). Još jedno akciono istraživanje pokazuje napredak djece koja su muzički pojam visokonoško sticali kroz igrolike aktivnosti koncipirane prema osam tipova inteligencije (Stavrou, Chrysostomou and Socratous, 2011, prema Jusufović i Ratković, 2019). Rajt naglašava povezanost muzike i matematike (prema: Mirković-Radoš, 1996).

Welch (2021) i istraživački tim za muzičko obrazovanje na University College London proveli su opsežan rad na procjeni i dokumentaciji blagodati muzike za djecu. Njihova istraživanja obuhvataju opsežne studije muzičkih programa koje sponzoriju vlade i

dobrotvorne organizacije. Rezultati ovih studija pokazali su jasne blagodati muzike u pružanju podrške optimalnom zdravlju, dobrobiti i razvoju djece. Naučni podaci pokazuju da muzika ima velik potencijal za podršku ljudskom razvoju i jačanju socijalne i emocionalne dobrobiti (Welch, 2021). Leithwood i Flowers (Leithwood i Flowers, prema Habermeyer, 2001) su uočili da vježbanje u motoričko-muzičkim zadacima poboljšava analitičke sposobnosti djece i dovodi do uspješnosti u interpersonalnim odnosima sa vršnjacima i odraslima.

Postoje mnogobrojna istraživanja koja govore o transferabilnim uticajima muzike koja utiče na pozitivnu atmosferu, poboljšanje učenčkih postignuća iz predmeta prirodno-matematičkih nauka, razvoju govora, jačanju samopuzdanja, komunikacija i socijalne interakcije, razvoja temporalno-spacijalnog mišljenja (Habermeyer, 2001) Pokazujući uzročnu vezu između spacijalnog rasuđivanja i muzike, Šo i Rošer (prema Habermeyer, 2001) izveli su eksperiment tako što su podijelili sedamdeset devet studenata u tri grupe. Svakoj grupi je postavljen zadatak koji je podrazumijevao sjećanje i savijanje. Jedna grupa je deset minuta slušala Mocartovu *Sonatu* u D-duru za dva klavira, KV 488. Druga grupa je deset minuta slušala muziku minimalista (*Muzika sa promjenljivim dijelovima* Filipa Glasa) i muziku sa ritmom koji se ponavlja, a kontrolna grupa nije slušala ništa. Na kraju eksperimenta, studenti koji su slušali Mocartovu muziku iskusili su povećanje svog spacijalnog koeficijenta inteligencije za osam do devet poena za samo deset minuta. Iako je dejstvo bilo privremeno, naučnici su vjerovali da je specifična organizacija elemenata u muzici koju su slušali uticala na poboljšanje u spacijalno-temporalnom rasuđivanju. Ovaj fenomen je u literaturi nazvan Mocartov efekat (Habermeyer, 2001). Nekoliko istraživanja koja su pokušala da ponove studiju Raušerove i kolega nisu našli značajne efekte slušanja Mocartove muzike na spacijalne sposobnosti ili bilo koje druge sposobnosti (Steele et al., 1999). Međutim ovi rezultati su odjeknuli u stručnoj javnosti tako da je došlo čak i do njihove komercijalizacije u smislu pokretanja muzičkih centara čiji osnivači su isticali u prvi plana ove rezultate.

Slika 2 prikazuje transferabilni uticaj muzike na opšti razvoj učenika, što ukazuje na značaj nastave muzičke kulture koja osim estetske i umjetničke dobija razvojnu i integrativnu funkciju.

Слика 2. Макроплан transferabilnog uticaja muzike na opšti razvoj učenika, razvojna funkcija muzike, Ratković, 2010)

Muzika ima inkluzivni karakter i pozitivan uticaj na učenike sa poteškoćama u učenju iz čega proizilazi još jedan aspekt važnosti nastave muzike u osnovnoškolskom vaspitanju i obrazovanju. Sudzilovski i Ivanović (2013) takođe daju pregled nekoliko desetina istraživanja o transfernoj vrijednosti muzike na predškolskom i školskom uzrastu.

Istraživačima su od velikog značaja bili i učenici sa lošim socio-ekonomskim statusom. Otkrili su da su ovi učenici koji su pohađali muzičko vaspitanje poboljšali rezultate na testovima iz matematike i ostvarili znatno bolje rezultate od učenika sa lošim socio-ekonomskim statusom koji se nisu bavili muzikom. Brewer (2008) navodi prednosti i učinke primjene muzike u nemuzičkoj nastavi kao što su podsticanje mašte, kreativnosti, socijalne interakcije između učenika, empatije učenika ali ističe i simedonijski karakter muzike (Ratković, 2018).

Altenmiller (prema Habermejer, 2001) smatra da je muzička nastava kao redovni oblik osnovnoškolske nastave važna, jer se u njoj vježbaju i neke intelektualne vještine, no smatra da je važnije od toga što ona poboljšava socijalne kompetencije učenika. Ističe da se muzikom kod djece znatno poboljšava i sposobnost koncentracije.

Kada je u pitanju vaspitni karakter uticaja muzičkih aktivnosti, studija koju je radila Anđela Li (Angela Lee, 2014, prema Jusufović i Ratković, 2019) pokazuje uticaj integrativnih aktivnosti na razvoj karaktera i komunikacije. Djeca uzrasta 5 i 6 godina su uspješnije rješavala svakodnevne probleme.

Istraživanja efikasnosti nastave pokazuju da muzički sadržaji koji se koriste u razrednoj nastavi imaju integrativni karakter. Stošić (2008a) piše da pjesma ima polifunkcionalni potencijal i da svojom strukturom generiše više funkcija između kojih postoje i jake kauzalne veze koje djeluju na cjelovit razvoj ličnosti učenika. Ista autorka smatra da sadržaji i aktivnosti u nastavi muzičke kulture svojom polifunkcionalnošću i specifičnom osobenošću čine dobru podlogu za integraciju sa ostalim predmetnim oblastima.

Rezultati istraživanja Šulentić-Begić (2013a) o intedisciplinarnosti muzičkih i nemuzičkih sadržaja pokazuju da su muzičke aktivnosti najzastupljenije na časovima prirode i društva u drugom razredu dok ih na časovima matematike uopšte nema. Uvođenje muzike u nemuzičke predmete, kako ih ona naziva, prvenstveno ima ulogu motivacije. Ona smatra da će muzički sadržaji doprinijeti tome da nastava bude raznovrsnija i zanimljivija.

Za naše istraživanje je interesantan podatak da su naučnici koji proučavaju dječiju pažnju ustanovili da će novi podražaji u poznatom materijalu djetetu biti vrlo privlačni i vrlo ugodni (Andrilović i Čudina, 2010 prema; Šulentić-Begić, 2013b). Novost postaje izvor motivacije, zadržavanja pažnje i ustrajanja u bavljenju i proučavanju. Premalo novosti izaziva dosadu, ali ne dosadu zbog nepoznavanja, nego dosadu zbog prezasićenosti.

Možemo zaključiti da savremena tangentna muzikopsihološka i neurološka istraživanja ukazuju na transfernu vrijednost muzike i njen uticaj na cjelovit razvoj ličnosti. Svi navedeni radovi govore u prilog da se istraživanja transfernih uticaja muzike odnose na veoma širok aspekt razvoja ličnosti. Ovo nam daje za pravo da možemo zaključiti da teorijske osnove integrativnog modela nastave muzičke kulture mogu naći indirektna uporišta sa navedenim istraživanjima o uticaju na kognitivni, afektivni i konativni razvoj ličnosti učenika.

METODOLOŠKI KONCEPT EMPIRIJSKOG ISTRAŽIVANJA

Pristup problemu istraživanja i predmet istraživanja

Dosadašnja analiza literature pokazuje nedovoljnu empirijsku podlogu i istraženost mogućih efekata integrativnog modela nastave muzičke kulture. U ovom istraživanju je primijenjen model integrisane nastave muzičke kulture u kojem muzičke aktivnosti predstavljaju muzičku osnovu za integrisanje sa drugim predmetnim područjima kako na unutarpredmetnom tako i međupredmetnom nivou integracije. Takozvano muzičko četvorstvo čini nekoliko osnovnih aktivnosti u nastavi muzičke kulture. To su: pjevanje, sviranje, slušanje muzike i muzičko stvaralaštvo. Ove aktivnosti su ujedno i predmetna područja rada u nastavi muzičke kulture što predstavlja specifičnost ovog predmeta. U nekim kurikulumima se pojavljuje i drugačija struktura programskih područja ali bez obzira na to navedne četiri aktivnosti su suštinske u procesu rada. Isprepletenost muzičkih aktivnosti oko zajedničkog ishoda učenja i poučavanja u nastavi muzičke kulture predstavlja metodičku intenciju integrativnog modela nastave muzičke kulture. Model treba posmatrati na unutarpredmetnom nivou u kojem se kombinuju navedene aktivnosti oko zajedničkog zadatka ili ishoda učenja ili teme ali i međupredmetnom kao sajedinstvo sadržaja, aktivnosti drugih predmeta i predmetnih područja. I u jednom i drugom slučaju efikasnost integrativnog modela nastave muzičke kulture kad je u pitanju cjelovitost, trajnost a posebno transferabilnost znanja i funkcionalna kroskurikulumska kreativnost ovog modela nije dovoljno eksperimentalno istražena u praksi.

Kada je međupredmetna integracija u pitanju, rezultati mnogih istraživanja ukazuju na bolje rezultate u radu prilikom povezivanja muzičke nastave sa nastavom fizičkog vaspitanja, (Stojadinović, 2015), engleskog jezika (Стошић и Јанковић, 2020; Pavlović, 2014), poznavanja prirode i društva (Здравковић, 2017), likovne kulture i muzičke kreativnosti (Martinović-Bogojević i Osmanović, 2018; Drljača, 2020; Попадић, 2021), nastave matematike (Cslovjecsek & Hettelingh, 2020) te potrebi inoviranja nastave matematike sa aspekta umjetnosti (Dejić i Mihajlović, 2014). Kad su praktičari u pitanju, istraživanja pokazuju da učitelji smatraju da je najmanja povezanost nastave muzičke kulture sa nastavom matematike (Ratković, 2016; 2018; Стошић 2008б; Šulentić-Begić, 2011; Здравковић, 2017; Здравковић и Спасић-Стошић, 2011). Međutim, analizom relevantne literature na engleskom

govornom području došlo se do mnoštva muzičkih primjera i aktivnosti koji se preporučuju skoro u svim vaspitnim područjima ali i u početnoj nastavi matematike. Konkretno to su pjesme o brojevima, računskim operacijama, prostornim odnosima, sadržajima iz geometrije i algebre (Song & Kulm, 2008; prema Ratković, 2016; Song, Capraro & Tillman, 2013; Song & Tillman, 2015; Dejić i Mihajlović, 2014; Маричић и Чалић, 2015; Hallam, Price and Katsarau, 2002, prema Ratković, 2018). Ovdje se pokazuje da naučna teorija ide korak ispred prakse.

Ako uporedimo pojedinačne nastavne predmete i muzičke aktivnosti, učitelji izražavaju mišljenje da se najveći broj muzičkih aktivnosti primjenjuje/integriše u okviru fizičkog vaspitanja, osim aktivnosti slušanja muzike. Najčešće integrisani sadržaji nastave muzičke kulture po mišljenju učitelja su muzičke igre. U nastavi srpskog jezika i prirode i društva dominantna aktivnost je pjevanje (Ratković, 2018), dok se u nastavi likovne kulture pokazuje sklonost učitelja da slušanje muzike koriste kao auditivni ili motivacioni podsticaj pri likovnom stvaranju (Ratković, 2018; Martina-Bogojević i Osmanović, 2018). Pozitivne efekte ovakvog pristupa u nastavi likovne kulture ističe Popadić (2021) dok osam profesora metodike nastave likovne kulture koji su učestvovali u istraživanju primjenom delfi metode prognoziraju da je jedan od pravaca razvoja nastave likovne kulture u budućnosti integracija sa nastavom muzičke kulture (Дрљача, 2017). Bitno je napomenuti da je uspješna integracija muzičkih aktivnosti ostvariva i sa nastavom engleskog jezika, kako u osnovnim školama (Павловић, 2014) tako i u univerzitetskoj nastavi u okviru metodika nastave muzičke kulture i engleskog jezika (Stošić, 2020).

Shodno prethodnim analizama kreiran je eksperimentalni program vezan za ishodišta u početnoj nastavi matematike, tačnije odnosio se na formiranje matematičkih pojmova i računске operacije u prvoj desetici. Ovi sadržaji su zastupljeni u prvom razredu osnovne škole a sam program je baziran na igrovnim i igrolikim aktivnostima, obogaćen stvaralačkim, interaktivnim i integrativnim iskustvima. Program je dobio naziv „Muzika u prvoj desetici“ (Prilog 3). Navedena istraživanja nastave i mnogobrojna tangentna empirijska istraživanja o uticaju muzike na opšti razvoj djeteta, koje podržava i neuronauka, ukazuju na značajnu potrebu izučavanja efikasnosti integrativnog pristupa u razrednoj nastavi, posebno sa aspekta nastave muzičke kulture.

Shodno tome, problem našeg istraživanja je fokusiran na ispitivanje vaspitno-obrazovnog djelovanja integrativnog modela nastave muzičke kulture na unutarpredmetnom i međupredmetnom nivou integracije u mlađim razredima osnovne škole.

Predmet istraživanja se odnosi na ispitivanje vaspitno-obrazovne efikasnosti integrativnog modela nastave muzičke kulture u odnosu na tradicionalni/uobičajeni model nastave.

Korištena je eksperimentalna metoda sa paralelnim grupama, metoda teorijske analize i sinteze. Bitno je napomenuti da je neke segmente istraživanja obilježila i stvaralačka emancipacija ili *kolaborativna kreativnost* koja se ogleda kroz stvaralački rad učitelja i istraživača (Martinović-Bogojević, 2020) što ovakva pedagoška istraživanja koja zahvataju umjetničku grupa predmeta čini kreativno-produktivnim i specifičnim (Prilog 3⁹).

Cilj i zadaci istraživanja

Cilj istraživanja je eksperimentalno utvrđivanje vaspitno-obrazovne efikasnosti integrativnog modela nastave muzičke kulture u odnosu na tradicionalan način rada u mlađim razredima osnovne škole. U skladu sa problemom, predmetom i ciljevima istraživanja konkretizovani su i zadaci istraživanja, koji glase:

1. Utvrditi efikasnost integrativnog modela nastave muzičke kulture na unutarpredmetnom nivou integracije u nastavi *Muzičke kulture* s obzirom na muzička znanja (dvodjelna i trodjelna forma) u odnosu na tradicionalni način rada.
2. Istražiti efikasnost primjene integrativnog modela nastave muzičke kulture na unutarpredmetnom nivou integracije u okviru predmeta *Muzička kultura* u smislu uspostavljanja povoljnije emocionalne klime na času u odnosu na tradicionalni način rada.
3. Istražiti efikasnost primjene integrativnog modela nastave muzičke kulture na unutarpredmetnom nivou integracije u okviru predmeta *Muzička kultura* s obzirom na motivaciju učenika u odnosu na tradicionalni način rada.
4. Ispitati da li će se primjenom integrativnog modela nastave muzičke kulture na međupredmetnom nivou integracije uspostaviti povoljnija emocionalna klima na času u odnosu na tradicionalni način rada.
5. Ispitati efikasnost primjene integrativnog modela nastave muzičke kulture na međupredmetnom nivou integracije s obzirom na obim i cjelovitost znanja iz predmeta *Poznavanje prirode i društva* u odnosu na tradicionalni način rada.

⁹ Vidjeti primjere, slika 7 i slika 8 u Prilogu 3 ovog rada.

6. Ispitati efikasnost primjene integrativnog modela nastave muzičke kulture na međupredmetnom nivou integracije s obzirom na muzičke afinitete učenika u odnosu na tradicionalni način rada.
7. Ispitati efikasnost primjene integrativnog modela nastave muzičke kulture na međupodručnom nivou integracije s obzirom na intenzitet kognitivne i emocionalne uključenosti učenika u okviru predmetnog područja *Moja okolina* (živa i neživa priroda, orijentacija u prostoru, matematički sadržaji) u odnosu na tradicionalni način rada.
8. Ispitati efikasnost primjene integrativnog modela nastave muzičke kulture na međupodručnom nivou integracija obzirom na cjelovitost znanja u okviru predmetnog područja *Moja okolina* (živa i neživa priroda, orijentacija u prostoru) u odnosu na tradicionalni način rada.
9. Ispitati efikasnost primjene integrativnog modela nastave na međupodručnom nivou integracije s obzirom na znanja i njihovu trajnost u okviru predmetnog područja *Moja okolina* (matematički sadržaji) u odnosu na tradicionalan način rada.
10. Utvrditi efikasnost integrativnog modela nastave na međupodručnom nivou integracije s obzirom na razvoj ritmičkih sposobnosti, sposobnost vokalne reprodukcije i znanja učenika o ritmičkim instrumentima u odnosu na tradicionalni način rada.

Varijable istraživanja

S obzirom na to da je sprovedeno eksperimentalno istraživanje neophodno je definisati eksperimentalnu (nezavisnu) varijablu kao i zavisne varijable.

Nezavisnu varijablu predstavlja integrativni model nastave muzičke kulture operacionalizovan kroz širi eksperimentalni program.

Zato su konstruisana tri eksperimentalna programa koja su realizovana u prvom, drugom i petom razredu. U ovom dijelu rada ćemo opisati osnovne karakteristike eksperimentalnih programa. Potreba ovakvog dizajna istraživanja ogleda se u cjelovitom i širem teorijskom i empirijskom obuhvatanju postavljenog problema i predmeta istraživanja. Šire empirijsko istraživanje predmeta istraživanja odnosi se na istraživanje integrativnog modela nastave muzičke kulture na unutarpredmetnom, međupredmetnom i međupodručnom nivou integracije u mlađim razredima osnovne škole. Svi programi su zasnovani na teorijskim osnovama integrativnog pristupa planiranju i izvođenju nastave, obogaćeni interaktivnim i igrolikim, stvaralačkim aktivnostima. Posebno su značajni načini i primjeri izvođenja takve

nastave. Polazni eksperimentalni program je kreiran za tri eksperimentalna istraživanja a čine ga integrisane aktivnosti sa posebnim didaktičkim zadacima, tačnije muzičke i akustičke didaktičke igre obogaćene pokretom i interaktivnim radom.

Eksperimentalni program realizovan u petom razredu (E1) je prikaz integracije muzičkih sadržaja i aktivnosti u području nastave muzičke kulture pa je zato određen kao integrativni model nastave muzičke kulture na unutarpredmetnom nivou integracije. U istraživanje je uveden slobodan plesni pokret u funkciji vizualizacije i opažanja muzičke forme (dvodjelna i trodjelna pjesma). Pokret u najširem značenju se u istraživanju pokazao kao moćan podsticajni medij/sredstvo kreativnom izražavanju učenika ali i istovremeno i efikasno sredstvo u percepciji muzičkih pojava i izražajnih elemenata muzike. Eksperimentalni program realizovan u petom razredu osnovne škole predstavlja primjer unutarpredmetne integracije nastave muzičke kulture. Specifičnost unutarpredmetnog modela integracije u nastavi muzičke kulture je što on podrazumijeva integrativni pristup planiranju i organizaciji časova muzičke kulture, a to podrazumijeva analizu muzičkih ishoda i sadržaja. Tu se misli na preplitanje aktivnosti pjevanja, sviranja, slušanja i stvaralaštva u skladu sa zadatkom i sadržajima nastave. Nekada to nije moguće realizovati s obzirom na razredno-časovni sistem koji je aktuelan u našim školama pa je nekad potrebno pribjeći spajanju ili integraciji časova u vidu blok-časa i slično. Prvi eksperimentalni program (E1) predstavlja primjer vizualizacije ab i aba muzičke forme/oblika kroz nekoliko muzičkih aktivnosti uz pokret i izraz tijela. Primjer predstavlja genezu spajanja elemenata narodne muzike, plesa kao kreativne forme, narodne pjesme i instrumentalnog umjetničkog dijela. Iskustvo učenika je prožeto interaktivnim stvaralačkim radom u grupama. Pošlo se od narodnih, ali i umjetničkih pjesama dvodjelnog i trodjelnog ritma, dvodjelnog i trodjelnog oblika, uobičajene meloritmičke strukture (strofa, refren), i sadržaja za slušanje muzike. Korišteni su primjeri dvodjelne forme: narodne pjesme: “Razgranala grana jorgovana”, “Ćaj, Ćiro”, “Divna Divna”, i umjetničke “Urednost”; trodjelne forme: “Plavi zec”, “Semafor”, “Francuska pjesma”, koje učenici pjevaju i analizira se njezina dvodjelna ili trodjelna struktura jer je to prvi segment koji učenici mogu uočiti i raščlaniti, budući da im je pjesma poznata i doživljena. Veći dijelovi lakše se i brže uočavaju, pogotovo pri slušanju cjeline. Drugi segment koji mogu uočiti su dijelovi u svakom pojedinom dijelu (Vidulin i Radica, 2017) i odnosi isto - različito, kroz osmišljavanje plesnih pokreta pri igranju narodnih igara ili slušanja muzike koji vizualno prezentuju odnose dijelova, tj. muzičke forme. Za slušanje su korišteni primjeri dvodjelne forme: „Divlji jahač“, „Veseli seljak“, Robert Šuman iz Albuma za mladež, „Akvarijum“ iz Karnevala životinja, Kamij Sen-Sans i „Marš iz

baleta Krcko Orašćić“ Petra Iljiča Čajkovskog. Nastavni planovi i programi preporučuju slušanje muzike na svakom času u kombinaciji sa drugim aktivnostima. Dakle, kombinovano je nekoliko muzičkih aktivnosti: pjevanje, slušanje, pokret uz narodne igre, te slobodna improvizacija uz slušanje muzike. Bitno je napomenuti da su učenici radili u grupama interaktivno uz maksimalno angažovanje i kooperativnost, te pozitivnu klimu. U kontrolnim odjeljenjima dominirala je jedna aktivnost, uglavnom slušanje muzike. Cilj programa je uvođenje u razumijevanje muzičke forme, tačnije uočavanje i pokazivanje razumijevanja muzičke forme – dijelova kompozicije kroz pokret i sviranje. Opis aktivnosti: u toku nekoliko časova izvoditi pokret i slušati kompozicije koje imaju trodjelnu ili dvodjelnu muzičku formu. Na prvom času pokazati pokrete na primjeru kompozicije „Francuska pjesma“ ili nekom drugom, trodjelnost muzičke forme aba, istovjetnost i različitost. Na drugom času na nepoznatom primjeru zahtijevati od učenika da prepoznaju dijelove, a na trećem da sami osmisle pokrete koji će oslikavati muzičku formu, tj. dijelove. Na sljedećim časovima kombinovati pjevanje i sviranje, a zatim i slušanje muzike. Umjetničke instrumentalne kompozicije „Veseli seljak“ i „Divlji jahač“ Roberta Šumana su pogodne kompozicije za ovakav pristup, jer su kratke i imaju jednostavnu trodjelnu formu. Mogući su i drugi primjeri koji imaju dvodjelnu ili trodjelnu strukturu. Bitno je napomenuti da je muzičko iskustvo i rad obezbijeden integrisanjem primjera narodnog i umjetničkog vokalnog i instrumentalnog muzičkog izvođaštva. Zavisne varijable prvog eksperimentalnog istraživanja su: motivacija postignuća, poznavanje dvodjelne i trodjelne muzičke forme i emocionalna klima na času (vidjeti Tabelu 3).

Eksperimentalni program realizovan u drugom razredu (E2) je kreiran na sličnim teorijskim osnovama i pristupima s tim da je koncept nastave u RS baziran kao razredno-časovni sistem zahtijevao organizaciju integrativnih časova kao način rada. Zavisne varijable u ovom eksperimentalnom istraživanju su: emocionalna klima na času; znanja iz predmeta *Poznavanje prirode* i društva te muzički afiniteti učenika (vidjeti Tabelu 3).

Kad je riječ o prvom razredu, nezavisnu varijablu čini eksperimentalni program (E3) sa uključenim i pojačanim intenzitetom muzičkih aktivnosti u odnosu na klasičan/tradicionalan integrisani pristup bez ili sa smanjenim intenzitetom muzičkih aktivnosti. Osobnost programa čine posebno osmišljeni funkcionalno i ishodišno izabrani muzički sadržaj: pjesma, brojalica ali i inovativne interaktivne muzičko-matematičke igre, zadaci i primjeri za sviranje iz predmetnog područja *Ritmika, sport i muzika* kombinovani i integrisani sa sadržajima, ishodima i zadacima iz drugih predmetnih područja: *Moja okolina* i *Govor, izražavanje*,

stvaranje. Zavisne varijable u ovom eksperimentalnom programu su: kognitivna i emocionalna uključenost; znanja iz predmetnog područja *Moja okolina* (matematički sadržaji, živa i neživa priroda, orijentacija u vremenu), muzičke sposobnosti, znanja i vještine te muzički afiniteti učenika (Tabela 3).

Prema postavljenom cilju i utvrđenim zadacima ovog istraživanja u sljedećoj tabeli dajemo taksativni i uporedni pregled varijabli prema eksperimentalnim istraživanjima

Tabela 3

Taksativni pregled varijabli istraživanja u odnosu na eksperimentalno istraživanje

Eksperimentalno istraživanje	Nezavisna varijabla Eksperimentalni program	Zavisna varijabla
Eksperimentalno istraživanje (E1)	Integrativni model nastave muzičke kulture na unutarpredmetnom nivou integracije u petom razredu	Motivacija postignuća - Poznavanje muzičke forme (dvodjelna i trodjelna) - Emocionalna klima
Eksperimentalno istraživanje (E2)	Integrativni model nastave zasnovan na međupredmetnom nivou integracije, integrisanim časovima i blok-časovima realizovan u drugom razredu	- Znanja iz predmeta <i>Poznavanje prirode i društva</i> - Emocionalna klima na času - Muzički afiniteti
Eksperimentalno istraživanje (E3)	Integrativni model nastave zasnovan na međupodručnom povezivanju u prvom razredu i integrisanim aktivnostima	- Kognitivna i emocionalna uključenost učenika u nastavu - Muzičke sposobnosti i znanja - Znanja iz predmetnog područja <i>Moja okolina</i> (matematički sadržaji) - Znanja iz predmeta <i>Moja okolina</i>

Hipoteze istraživanja

Glavna hipoteza istraživanja glasi: integrativni model nastave muzičke kulture je vaspitno-obrazovno efikasniji u odnosu na tradicionalni način rada, što se ogleda kroz intenzivniju kognitivnu i emocionalnu uključenost učenika na aktivnosti/času, snažniju motivaciju i šire stečeno znanje čije su osobine trajnost i cjelovitost.

S obzirom na to da je djelovanje eksperimentalne nezavisne varijable distribuisano kroz tri istraživanja, glavnu hipotezu operacionalizujemo kroz posebne hipoteze. Prve tri hipoteze (H1, H2, H3) se odnose na istraživanje u petom razredu; četvrta, peta, i šesta (H4, H5, H6) se

odnose na istraživanje u drugom razredu; sedma, osma, deveta i deseta (H7, H8, H9, H10) se odnose na istraživanje u prvom razredu.

Posebne hipoteze istraživanja

H1 Smatramo da je integrativni model nastave muzičke kulture na unutarpredmetnom nivou integracije efikasniji kad su u pitanju muzička znanja/poznavanje muzičke forme u odnosu na tradicionalni način rada.

H2 Očekujemo da će se primjenom integrativnog modela nastave muzičke kulture uspostaviti povoljnija emocionalna klima u okviru predmeta *Muzička kultura* u odnosu na tradicionalan način rada.

H3 Očekujemo da će integrativni model nastave muzičke kulture pozitivno uticati na motivaciju postignuća učenika u okviru predmeta *Muzička kultura* u odnosu na tradicionalni način rada.

H4 Pretpostavljamo da će se primjenom integrativnog modela nastave muzičke kulture uspostaviti povoljnija emocionalna klima u okviru predmeta *Poznavanje prirode i društva* u odnosu na tradicionalan način rada.

H5 Očekujemo da će integrativni model nastave muzičke kulture pozitivno uticati na obim i cjelovitost znanja učenika iz predmeta *Poznavanje prirode i društva* u odnosu na tradicionalan način rada.

H6 Pretpostavljamo da će integrativni model nastave muzičke kulture pozitivno uticati na muzičke afinitete učenika u odnosu na tradicionalan način rada.

H7 Očekujemo da će se primjenom integrativnog modela nastave muzičke kultura postići intenzivnija kognitivna i emocionalna uključenost učenika u okviru predmetnog područja *Moja okolina* u odnosu na tradicionalni način rada.

H8 Očekujemo da će integrativni model nastave muzičke kulture pozitivno uticati na obim i cjelovitost znanja učenika iz predmetnog područja *Moja okolina* (živa i neživa priroda, orijentacija u vremenu) u odnosu na tradicionalan način rada.

H9 Pretpostavljamo da će integrativni model nastave muzičke kulture pozitivno uticati na znanja i njihovu trajnost kod učenika iz predmetnog područja *Moja okolina* (matematički sadržaji) u odnosu na tradicionalan način rada.

H10 Smatramo da će integrativni model nastave muzičke kulture pozitivno uticati na razvoj ritmičkih sposobnosti, sposobnost vokalne reprodukcije i znanja učenika o ritmičkim instrumentima u odnosu na tradicionalan način rada.

Metode i tehnike istraživanja

U skladu sa prirodom istraživanja, postavljenim problemom i predmetom, ciljem, zadacima i hipotezama istraživanja primijenjen je eksperimentalni metod sa paralelnim grupama te metoda teorijske analize i sinteze. Metodom teorijske analize i sinteze definisana je teorijska osnova istraživanja. Osnovno polazište je gnoseološko-epistemološko saznanje o predmetu istraživanja na osnovu kojeg je pažljivo selektovana dostupna relevantna pedagoška literatura. Kako postavljeni problem istraživanja nije na našim prostorima cjelovito i sistemski dovoljno proučavan, a priroda problema zahtijeva interdisciplinarni i multidisciplinarni pristup bila je potrebna sveobuhvatna opservacija selektovane strane i domaće pedagoške, psihološke, metodičko-didaktičke i muzičke literature, što opravdava primjenu ove metode.

Primjenom eksperimentalnog metoda sa paralelnim grupama prevaziđen je nedostatak rada sa jednom eksperimentalnom grupom. Primjenom ove metode se zaokružuje istraživački i metodološki dizajn s obzirom na karakter i način istraživanja te postavljeni problem, predmet i zadatke istraživanja.

U inicijalnom i finalnom mjerenju primijenjeno je nekoliko tehnika, u zavisnosti od uzrasta i iskustva učenika. U prvom razredu je na inicijalnom i finalnom mjerenju muzičkih sposobnosti te znanja iz predmetnog područja *Moja okolina* kojem pripadaju i matematički sadržaji, korištena tehnika *usmenog testiranja*. Prilikom ispitivanja poznavanja ritmičkih instrumenata koristili smo instrument za usmeno testiranje (IZUT) gdje smo djeci pokazivali slike instrumenata za zahtjevom da iste imenuju dok se prepoznavanje zvuka vršilo putem auditivnog testa. Ispitivač je proizvodio zvuk određenog instrumenta koji ispitanik nije mogao da vidi ali je mogao da čuje zvuk na osnovu kojeg je trebao da prepozna instrument. U ovoj etapi rada učestvovala su dva ispitivača, jedan koji je svirao i drugi koji je bilježio odgovore u evidencionu listu (Prilog1). Ista tehnika je primjenjivana na inicijalnom mjerenju ritmičkih i

vokalnih sposobnosti (TMS), testu razvijenosti matematičkih pojmova (TRMP¹⁰) i finalnom mjerenju znanja iz *Moje okoline* (TZMO) jer je test sadržavao veći broj ajtema čije bi čitanje od strane učenika uzelo previše vremena i predstavljalo napor. *Pismeno testiranje* je korišćeno na finalnom/retest ispitivanju poznavanja matematičkih pojmova i sadržaja kada su učenici ovladali vještinom pisanja i čitanja, tj. kada je bilo prihvatljivo da pismeno riješe određene zadatke (TMZMO) u prvom razredu. Pismeno testiranje je u potpunosti korišteno u drugom i petom razredu. Bitno je napomenuti da se zbog metodološke specifičnosti djelovanja eksperimentalnog faktora na finalnom mjerenju primjenjivala metoda *evokacije* ili prisjećanja (Јеһсеһ, 2013). Od učenika se zahtijevalo da se prisjete određenog muzičkog sadržaja ili događaja/doživljaja, pjesme, brojalice ili igre i na osnovu tog iskustva daju odgovore na postavljena pitanja. Na taj način smo obezbijedili relevantan metodološki okvir i pretpostavke za utemeljeno ispitivanje djelovanja eksperimentalnog faktora koji je operacionalizovan kroz integraciju muzičkih sadržaja sa ishodišno povezanim sadržajima iz drugih predmetnih područja u razrednoj nastavi. U osmišljavanju ali i izvođenju programa koristili smo *matematičko modelovanje*, proces koji uključuje autentične situacije koje bi trebalo opisati na matematički način (Stillman, 2007; prema Ђокић, 2013) i u tom kontekstu matematizaciju i muzikalizaciju matematičko-muzičkih aktivnosti (prilog 3). U radu je korištena i tehnika naučnog posmatranja u cilju kvalitetnijeg praćenja djelovanja eksperimentalnog faktora.

Instrumenti istraživanja

Zbog širokog spektra istraživanja i značajnog broja varijabli konstruisan je i primijenjen veći broj instrumenata. To su:

VIMP – veliki inventar motivacije i postignuća, kojim se ispituje zainteresovanost učenika za nastavu, percepciju kompetencije i nivo vrednovanja akademskog postignuća, primijenjen u petom razredu (Suzić, 2005),

TRMP – test razvijenosti matematičkih pojmova koji smo primijenili na inicijalnom ispitivanju učenika prvih razreda. Koeficijent pouzdanosti Alfa-Kronbah iznosi $\alpha = 0,88$ što predstavlja visoku pouzdanost testa. Ispitivanje se vrši usmeno i individualno. Ne ispituje se u prisustvu ostalih. Za svaki riješen zadatak učenik dobija jedna poen. Autor testa je Josip Markovac a test se vodi kao Obr. D-222/3 u izdanju Zavoda za unapređenje osnovnog obrazovanja SR Hrvatske 1967. Sastoji se od 34 zadataka koja ispituju poznavanje matematičkih

¹⁰ Vidjeti sliku br. 84 u Prilogu 3 ovog rada.

pojmov: oblast odnosi u prostoru; veće-manje; više-niže; ispred-iza; prirodni brojevi do 10 i 0; čitanje/prepoznavanje i pisanje cifri prirodnih brojeva do 10; brojanje do 10 i dalje; oduzimanje i sabiranje prirodnih brojeva do 5.

SPINO – skala pozitivnih i negativnih osjećanja (preuzeta iz: Watson, Tellegen & Clark, 1998). U instrumentu je zastupljeno deset pozitivnih i deset negativnih emocija koje oslikavaju osjećanja učenika za vrijeme nastave u drugom razredu.

TZPPID – test znanja iz poznavanja prirode i društva. Kreirana su tri subtesta koji su mjerili znanja i postignuća nekoliko tematskih oblasti iz predmeta *Poznavanje prirode i društva*. To su: biljke moje okoline, divlje i domaće životinje te proljeće i obilježja proljeća. Prvi subtest se odnosio na tematsku oblast proljeće i obilježja proljeća sa pitanjima opšteg tipa. Drugi subtest je obuhvatao temu biljke moje okoline te divlje i domaće životinje dok je treći subtest sadržavao pitanja iz sve tri oblasti. Kvalitativna analiza pitanja iz trećeg subtesta pokazuje da su se ona direktno odnosila na određene pojmove, njihova značenja i znanja iz poznavanja prirode i društva obrađenih kroz integrativne ishodišno planirane i odabrane muzičke sadržaje. Riječ je o znanjima čija je osobenost širina i dubina ali i obogaćenost višestrukim jezičkim značenjima pojmova iz predmeta *Poznavanje prirode i društva*.

IZUT – instrument za usmeno testiranje poznavanja ritmičkih instrumenata modifikovan za potrebe ovog istraživanja. U prvom razredu istraživana su tri domena poznavanja ritmičkih instrumenata: vizuelna percepcija, zvučna percepcija i manualna upotreba instrumenta ili način na koji učenici koriste instrument pri muziciranju. Ispitivana su četiri ritmička instrumenta koja se najčešće primjenjuju u prvom razredu. To su: bubanj, zvečke, štapići i triagl. Način ispitivanja se odvijao individualno u formi usmenog testiranja. Instrument je prethodno primijenjen u ispitivanju efekata dramske igre na znanja predškolske djece o ritmičkim instrumentima u kontekstu ranog učenja u predškolskoj ustanovi. Izračunati Alfa-Kronbah, $\alpha = 0,84$ govori o visokoj pouzdanosti (Šindić, Pribišeć-Beleslin i Ratković 2020). Originalni test se sastojao od 18 ajtema za svaki od šest ritmičkih instrumenata: bubanj, zvečke, triagl, štapić, daire i metalofon.

NZMO-OUV – niz zadataka objektivnog tipa iz predmetnog područja *Moja okolina* se odnosi na tematsku oblast orijentacija u vremenu koji je sproveden u toku rada kao procesna evaluacija efekata primjene integrisanih muzičkih sadržaja (pjesama) na znanja učenika. Sastoji se od 10 zadataka. Izračunati Alfa-Kronbah iznosi $\alpha = 0,71$.

TZMO1 – test znanja iz predmetnog područja *Moja okolina* u prvom razredu osnovne škole posebno je konstruisan za ovo istraživanje. Nakon ajtem analize koeficijent relijabilnosti

$\alpha = 0,79$. Instrument je složeniji i sastoji se iz 36 ajtema podijeljenih u nekoliko subtestova. Zadaci/ajtemi za provjeru znanja zasnivaju se na odabiranju tačnih odgovora. Prvi subtest čini 11 ajtema sa mogućnošću tačnog odgovora na pet tačnih i pet netačnih tvrdnji. Testiranje se vrši usmeno i individualno tako što se učeniku čita riječ po riječ iz zadatka koji on treba da riješi. Ispitivač podvlači tačne odgovore na svakom zadatku. Učenik odgovara sa da i ne. Za svaki tačan odgovor učenik dobija jedan poen. Drugi subtest se sastoji od zadataka višestrukog izbora sa mogućnošću jednog tačnog odgovora.

TZMSMO – test znanja matematičkih sadržaja iz *Moje okoline* je primijenjen na finalnom ispitivanju. Izračunati Alfa-Kronbah iznosi $\alpha = 0,88$ a na retestiranju $\alpha = 0,81$. Baždaren instrument sadrži 22 zadatka raspoređena u dva subtesta. Prvi subtest se odnosi na programsko područje: Prirodni brojevi do 10 i 0 a drugi subtest na programsku temu Predmeti i bića u prostoru, Linija i oblast i Skupovi.

TMS – test muzičkih sposobnosti je adaptiran za potrebe istraživanja zbog specifičnosti ispitivanih varijabli i uzrasta ispitanika. Test se sastoji iz dva manja subtesta. To su: test ritmičkih sposobnosti (TRI) i odnosi se na ispitivanja sposobnosti reprodukcije ritma. Čine ga četiri ritmička motiva. Drugi subtest se odnosi na sposobnost vokalne reprodukcije kraće umjetničke pjesme za djecu, vokalne reprodukcije dvotaktnog melodijskog motiva u opsegu re-sol iz narodne pjesme i meloritmičke fraze od 4 takta. Svi primjeri su u prihvatljivom ambitusu od pet donova (do-sol). Test je primijenjen u prvom razredu.

SU – skaler uključenosti u nastavu, prilagođen (prema Rimm-Kuafman, Barody, Larsen, Curby i Abry, 2015) je potrebama istraživanja i ispituje kognitivnu (KU) i emocionalnu uključenost učenika (EU) u nastavi. Korišten je u eksperimentalnom programu koji je realizovan u prvom razredu osnovne škole. Skaler kognitivne uključenosti čini šest tvrdnji sa mogućnošću odgovora na trostepenoj skali koja znači: nimalo, malo, puno. Trostepena skala je korištena zbog lakšeg razumijevanja i dobijanja što vjerodostojnijeg odgovora, vodeći računa o uzrastu i obrazovnom iskustvu učenika. Ispitivanje je vršeno usmeno i individualno. Emocionalna uključenost (EU) je ispitivana kroz distribuciju pozitivnih/prijatnih emocija operacionalizovanih kroz pet tvrdnji i negativnih/neprijatnih emocija takođe predstavljenih kroz pet tvrdnji.

ČLMF – test poznavanja muzičke forme je zapravo ček lista sa evidencijom tačnih (čekiranih) usmenih odgovora. Sam proces ispitivanja izgledao je tako što je ispitivač otpjevao/odsvirao muzički primjer/pjesmu a od ispitanika se zahtijevalo da kroz različite vrste pokreta (udar o koljeno, pljesak rukom) pokaže razmišljanje, tj. odnos dijelova u

dvodjelnoj/trodjelnoj pjesmi, isto-različito. Ispitivač je prethodno dao uputstva o načinu ispitivanja a instrument je primijenjen u petom razredu.

SUMA – ukupna uključenost u muzičke aktivnosti upitnik je koji prikuplja opšte podatke o statusu i učešću u muzičkim aktivnostima učenika u školi, porodici i van nje, stavovima o muzičkim aktivnostima i nastavi muzičke kulture. Sastoji se od 15 ajtema sa pitanjima višestrukog izbora.

MU – upitnik koji ispituje muzičke afiniteta učenika, sklonosti prema bavljenju muzičkim aktivnostima. Čini ga devet kratkih pitanja na koja učenici odgovaraju sa DA i NE.

DP – dnevnik posmatranja sa anegdotalnim bilješkama. Tokom istraživanja instrument je primijenjen u cilju praćenja kvalitativnih promjena u okviru metode naučnog posmatranja.

Primijenjene instrumente istraživanja, radi lakše preglednosti i s obzirom na broj eksperimentalnih istraživanja, kao i brojnost zavisnih varijabli, predstavljamo u Tabeli 4.

Tabela 4

Pregled instrumenata prema istraživanju i distribuciji zavisnih varijabli

Eksperimentalno istraživanje	Zavisne varijable	Instrumenti istraživanja
Eksperimentalno istraživanje 1 (peti razred)	Motivacija postignuća	VIMP, Veliki inventar motivacije i postignuća, (Suzić, 2005),
	Poznavanje muzičke forme (dvodjelna i trodjelna pjesma)	ČLMF, ček lista poznavanja muzičke forme, SPINO, skala pozitivnih i negativnih osjećanja, preuzeta iz: Watson, Tellegen & Clark, 1998,
	Znanja i postignuća iz predmeta Poznavanje prirode i društva	SUMA, upitnik sveukupna uključenost u muzičke aktivnosti, DP, dnevnik posmatranja
Eksperimentalno istraživanje 2 (drugi razred)	Emocionalna klima na času	TZPPID, test znanja iz poznavanja prirode i društva.
	Muzički afiniteti učenika	SPINO, skala pozitivnih i negativnih osjećanja, preuzeta iz: Watson, Tellegen & Clark, 1998
	Kognitivna i emocionalna uključenost učenika u nastavu	MA, muzički afiniteti, anketni upitnik SUMA, upitnik sveukupna uključenost u muzičke aktivnosti SU, skaler uključenosti u nastavu, prilagođen (prema

Eksperimentalno istraživanje 3 (prvi razred)	Muzičke sposobnosti i znanja	Rimm – Kuafman, Barody, Larsen, Curby i Abry, JEP, br 1/2015) TMS, test muzičkih sposobnosti TVR, test vokalne reprodukcije IZUT, instrument za usmeno testiranje (Šindić, Pribišev-Beleslin, Ratković, 2020)
	Znanja iz predmetnog područja <i>Moja okolina</i> (matematički sadržaji)	TZMSMO, test znanja matematičkih sadržaja iz Moje okoline (finalno mjerenje) TRMP, test razvijenosti matematičkih pojmova, inicijalno mjerenje (J. Markovac)
	Znanja iz predmeta <i>Moja okolina</i>	TZMO1, niz zadataka objektivnog tipa iz predmetnog područja <i>Moja okolina</i> , TZMO2, test znanja iz predmetnog područja <i>Moja okolina</i>
	Muzički afiniteti	MA, muzički afiniteti, anketni upitnik

Organizacija i tok istraživanja

Eksperimentalno istraživanje je realizovano tokom dvije školske godine. Zbog specifičnosti problema i predmeta istraživanja realizovana su tri eksperimentalna istraživanja. Realizacija prvog istraživanja (E1) započeta je u drugom polugodištu školske 2016/2017. godine u petom razredu. Prvo istraživanje se odnosilo na primjenu eksperimentalnog programa u okviru integrativnog modela nastave muzičke kulture na unutarpredmetnom nivou integracije. Podrazumijeva unutarpredmetno integrisanje muzičkih aktivnosti: pjevanje, slušanje, stvaranje, sviranje i pokret. Tematsko-ishodišna oblast je obuhvatala perceptivno-aperceptivno razumijevanje dvodjelne i trodjelne pjesme koja se po Nastavnom planu i programu obrađuje u petom razredu osnovne škole. U toku samog procesa istraživanja u petom razredu analizom literature ali i objektivnim posmatranjem vaspitno-obrazovne prakse došlo se do ideje o mogućnosti i potrebe realizacije integrisanog modela na međupredmetnom nivou integracije i to najprije u početnoj nastavi (prvi razred) a zatim u drugom razredu (vidjeti Tabelu 5).

Prethodna iskustva, analiza literature, objektivno posmatranje i potrebe vaspitno-obrazovne prakse a najviše razgovori sa učiteljima i učenicima u prvom razredu ohrabрили i podstakli su da se istraživanje od sljedeće školske godine proširi i na odjeljenja prvih (E3) i drugih razreda (E2). U međuvremenu su kreirana i pripremljena dva nova eksperimentalna programa, instrumenti istraživanja, te pribavljene neophodne saglasnosti roditelja učenika. Bitno je napomenuti da par učenika u kontrolnim odjeljenjima nije dobilo potrebnu saglasnost roditelja pa njihovi rezultati učenja i poučavanja nisu uključeni u rezultate istraživanja. Učenici su bez ikakvih posljedica ravnopravno učestvovali u svim aktivnostima u odjeljenju. Dobijena je i potrebna dozvola resornog Ministarstva prosvjete i kulture Republike Srpske koja je bila uslov za realizaciju istraživanja. U septembru je izvršeno inicijalno testiranje učenika iz nekih oblasti dok je primjena eksperimentalnog programa počela krajem septembra 2017. godine (E3) jer je riječ o prvim školskim iskustvima učenika i potrebi socijalizacije. Istraživanje je trajalo do kraja školske 2017/18. godine kada su obavljena i finalna mjerenja. Retest iz poznavanja matematičkih sadržaja u odjeljenjima prvih razreda je obavljen početkom školske 2018/19. godine u prvoj sedmici mjeseca septembra.

Drugo eksperimentalno istraživanje (međupredmetni integrativni model nastave muzičke kulture u drugom razredu (E2) je realizovan od marta 2018. do juna 2018. godine u četiri odjeljenja drugih razreda. Sva kontrolna odjeljenja u sva tri istraživanja su bila iz OŠ „Branko Ćopić“ dok su eksperimentalna odjeljenja pripadala OŠ „Sveti Sava“. Obe škole su u Banjoj Luci.

Predpripremna faza istraživanja

Predpripremnu fazu je obilježilo sistematsko teorijsko proučavanje i selektovanje literature ali i kritičko proučavanje i analiziranje sadržaja nastavnih planova i programa, relevantne udžbeničke i metodičke literature pogodne za pripremanje eksperimentalnog programa. Sadržaji su birani pomoću tehnike analize sadržaja. Jedinica analize su logičke integrativne veze između ishoda učenja i planiranih muzičkih sadržaja i aktivnosti. U ovoj fazi došlo se do zaključka o nedovoljnom integrativnom kapacitetu muzičkih sadržaja u predloženim Nastavnim programima jer su uputstva bila veoma štura a pojedini primjeri neodgovarajući s obzirom na ishod i uputstva. Ovo nas je inspirisalo ka kreiranju vlastitih primjera koji bi bili u funkciji ishoda učenja u drugim predmetnim oblastima ali i cjelokupnom razvoju učenika. Specifičnost kreiranog programa kada je povezivanje muzičkih i matematičkih sadržaja u pitanju ogleda se u posebno kreiranim muzičkim igrama – korištenju realnih prostorno-muzičko- igrolikih situacija/igara koje su putem matematičkog modelovanja

i matematizacije pretvarane u matematičke zadatke i sadržaje učenja. Međutim, u radu je korišten i obrnut sinhronizovani postupak *muzikalizacije* – pretvaranje matematičkog zadatka/problema u zvuk/ton/igru. Termin *muzikalizacija* nije opisan u literaturi pa ga ovdje upotrebljavamo kao radni termin, tj. sinonim za značenje prevođenja matematičkog zadatka na muzički nivo (vidjeti primjere u Prilogu 3). Većina sadržaja je postavljena u različit „kontekst“ učenja i poučavanja tako da možemo govoriti o kontekstualnom pristupu učenju u oblasti umjetnosti (Drljača, 2020). Ono što je karakteristično za ovaj program je da u svim zadacima dominira element kreativnog mišljenja, divergentne produkcije matematičkih zadataka, tačnije imaginacije pa možemo govoriti o elementima imaginativnog, integrativnog modela zasnovanog na aktivnom i interaktivnom učenju.

Pripremna faza istraživanja

Ova faza podrazumijeva organizacione, tehničke pripreme, saradnju i dogovor sa učiteljima oko načina rada i realizacije programa. “Najvažniji uslov za primjenu interdisciplinarnog pristupa u mlađim razredima osnovne škole je učiteljevo planiranje“ (Вилотијевић, 2006: 42) pa je stoga ovoj etapi posvećena posebna pažnja. U ovoj fazi su određeni sadržaji, aktivnosti, obaveze, faze i način rada. Sa učiteljima je održano nekoliko fokus grupa u vezi sa muzičkom obukom za implementaciju programa što je takođe stručni doprinos istraživanja.

Operaciona faza

Provođenje eksperimentalnog istraživanja pretpostavlja ujednačavanje kontrolne i eksperimentalne grupe a zatim i postepenu realizaciju tri programa koja su prethodno opisana. U toku i nakon primjene programa izvršena su intermedijalna, procesna mjerenja kao i finalno mjerenje. Radi lakše preglednosti, praćenja i razumijevanja načina rada u Tabeli 3 prikazujemo tok i vremensku dinamiku istraživanja sa podacima o mjerenjima i uzrastu učenika. Bitno je napomenuti da su se ove faze sinhrono smjenjivale kako se primjena eksperimentalnih programa istraživanja odvijala ali i da smo se susreli sa mnogim izazovima izvođenja pedagoškog eksperimenta u tehničkom i organizacionom smislu.

Tabela 5

Tok istraživanja i vremenska dinamika

Eksperimentalno istraživanje (E)	Vrsta mjerenja	Razred	Broj odjeljenja E + K	Vremenska dinamika istraživanja
E -1 Integrativni model, unutarpredmetni nivo integracije	Inicijalno	Peti	1+1	Mart 2017.
	Finalno			Juni 2017.
E -2 Integrativni model muzička kultura, međupredmetna integracija, poznavanje prirode i društva	Inicijalno	Drugi	2+2	Mart 2018.
	Finalno			Juni 2018.
E - 3 Integrativni model Međupodručni nivo integracije (<i>Moja okolina, Ritmika, sport, muzika</i>)	Inicijalno	Prvi	2+2	Septembar 2017.
	Finalno			Juni 2018.
	Retest			Septembar 2018.

Populacija i uzorak istraživanja

Ukupan uzorak čini 255 učenika iz dvije osnovne banjalučke škole: OŠ „Sveti Sava“ kao eksperimentalna škola i OŠ „Branko Ćopić“, kontrolna. Obe škole pripadaju gradskom području. Uzorak predstavlja dio populacije učenika prvog, drugog i petog razreda. U narednim tabelama dat je opis i karakteristike uzorka za svako istraživanje.

Tabela 6

Opis i karakteristike uzorka prvog eksperimentalnog istraživanja (E1)

Grupa	Karakteristike uzorka		f	%
E	Pol	M	18	66,7
		Ž	9	33,3
	Opšti uspjeh	3	0	0
		4	9	34,6
		5	17	65,4
	Uspjeh iz muzičke kulture	3	2	7,7
		4	5	19,2
		5	19	73,1
	Pohađanje muzičke škole	Da	4	14,81
		Ne	23	85,19
K	Pol	M	14	60,87
		Ž	9	39,13
	Opšti uspjeh	3	1	4,3
		4	10	43,5
		5	12	52,2
	Uspjeh Muzička kultura	3	1	4,4
		4	6	26,1
		5	16	69,6
	Pohađanje muzičke škole	Da	5	21,73
		Ne	18	78,27

Iz Tabele 6 je vidljivo da strukturu uzorka učenika u prvom eksperimentalnom istraživanju čini 50 učenika i to u eksperimentalnom odjeljenju 27 i 23 učenika u kontrolnom odjeljenju. Grupe su izjednačene po polu, opštem uspjehu, uspjehu iz muzičke kulture na polugodištu i pohađanju muzičke škole kao mogućoj parazitarnoj varijabli. Primjetna je veća zastupljenost učenika muškog pola u oba odjeljenja. Bitno je napomenuti da je ujednačavanje izvršeno i prema vannastavnim aktivnostima, a to se odnosi na pohađanje muzičke škole. Podaci iz Tabele 4 ukazuju da je uzorak izjednačen i po toj karakteristici iako postoji blaga

prednost u korist kontrolne grupe. Testirani χ^2 kvadrat govori da nema statistički značajne razlike po karakteristikama među grupama (Prilog 2).

Tabela 7.

Opis i karakteristike uzorka drugog eksperimentalnog istraživanja (E2)

Grupa	Karakteristike uzorka		f	%
E	Pol	M	23	51,1
		Ž	22	48,9
	Opšti uspjeh	3	1	2,22
		4	11	8,88
		5	33	73,33
	Uspjeh Muzička kultura	3	0	0
		4	10	22,7
		5	34	77,3
K	Pol	M	25	58,1
		Ž	18	42,0
	Opšti uspjeh	3	2	4,44
		4	10	8,88
		5	33	73,33
	Uspjeh Muzička kultura	3	0	0
		4	7	16,7
		5	35	83,3

Podaci iz Tabele 7 koja se odnosi na strukturu i karakteristike uzorka učenika koji su učestvovali u drugom eksperimentalnom istraživanju ukazuju na priličnu ujednačenost kada je u pitanju pol učenika, opšti uspjeh na polugodištu kao i uspjeh iz muzičke kulture. Uzorak čini 98 učenika grupisanih u dva kontrolna i dva eksperimentalna odjeljenja.

Tabela 8.

Opis i karakteristike uzorka trećeg eksperimentalnog istraživanja (E3)

Grupa	Karakteristike uzorka		f	%
E	Pol	M	32	27,35
		Ž	28	23,93
K	Pol	M	30	25,64
		Ž	27	23,07
UKUPNO		(M+Ž)	117	100

Iz tabele 8 se može uočiti da je uzorak učenika u trećem eksperimentalnom istraživanju najbrojniji i da je ujednačen prema broju i polu učenika. Ujednačavanje prema školskom uspjehu nije bilo moguće jer je riječ o učenicima prvog razreda. Uzorak predstavlja 117 učenika prvog razreda koji su grupisani u dva kontrolna i dva eksperimentalna odjeljenja. Ukupno je učestvovalo 52 dječaka i 55 djevojčica.

Teorijski i praktični značaj istraživanja

Savremena relevantna naučna literatura i teorija podržava holističke i integrativne procese u učenju i poučavanju u 21.vijeku. Refleksije se odnose i na pristup izradi aktuelnim obrazovnim kurikulumima u okruženju ali i u Bosni Hercegovini koja sadrže posebna poglavlja posvećena ovoj značajnoj temi (Nastavni plan i program, 2021; OSCE, 2020). U tom smislu *Muzička kultura* može biti *kroskurikulumski objedinitelj*, što ovo istraživanje i dokazuje.

Analizirana literatura ukazuje da na našem govornom području nisu vršena slična eksperimentalna istraživanja u smislu eksperimentalne verifikacije vaspitno-obrazovne efikasnosti integrativnog modela nastave muzičke kulture u ovom obimu i kapacitetu. U praksi su nedovoljno eksploatisani i primijenjeni rezultati savremenih neuroloških i psiholoških istraživanja koji govore o pozitivnim vezama i efektima muzike, učenja, emocija, sposobnosti pamćenja, samopoštovanja i uspjeha, uključivanju pokreta u nastavu i mnogim drugim fenomenima i aspektima savremene pedagogije (Јећсех, 2013). U integrativnom modelu nastave muzičke kulture tematski i ishodišno su integrisani sadržaji nastave muzičke kulture (pjesma, brojalica, muzička igra, kompozicija koja se sluša ili svira) unutar samog predmeta ali i sa drugim sadržajima/oblastima, što aktivira dječije iskustvo, kao najbolji put sticanja znanja u nastavi vodeći računa da se ne naruši autonomnost same predmetne discipline. Muzika i njeni sadržaji na taj način postaju sredstvo u sticanju, transferu i produbljivanju znanja, ali i faktor uspostavljanja pozitivne emocionalne klime, izgrađivanju međuljudskih odnosa, bolje motivacije ali i opšteg stanja učenika. Muzika se najbolje uči iskustveno. Ona ne smije biti sama sebi sebi cilj već moćno sredstvo u nastavi. U sadejstvu sa ostalim vidovima izražavanja i komunikacije, muzička iskustva postaju obogaćena, interdisciplinarna, jer su podstaknuta mogućnošću kreativnog izražavanja i doživljavanja svijeta oko sebe. Najočigledniji (ne i jedini) vidovi i načini komunikacije su izraženi sintezom različitih vidova neverbalne komunikacije (dramski i tjelesni pokret prožet mimikom); zvukom (upotreba ritmičkih i melodijskih instrumenata, dijelova tijela i drugih izvora zvuka iz neposredne okoline),

govorom (unutrašnjim, usmenim i pismenim, dijalogom, igranjem uloga), pjevanjem, slušanjem i na kraju stvaranjem. U tom smislu svi ovi procesi su međusobno komplementarni, prepleteni, neraskidivi, jedinstveni i posebno značajni za cjelovit razvoj učenika u koncepciji razvoja savremene škole. Rad je zamišljen kao prikaz procesa istraživanja i rezultata koji su dobijeni evaluacijom provedenom u toku procesa. Za praktičare, učitelje, buduće istraživače nastavnog procesa i kreatore nastavnog programa je posebno izazovan opis procesa uvođenja metodičkih novina, kao i prijedlozi koji se odnose na način planiranja i izbor nastavnih sadržaja, obrađenih na pomenuti način. Istraživanje prakse omogućuje da se problemi u nastavi sagledaju dubinski u kontekstu savremene škole na kvalitativan način, prije, u toku i poslije realizacije nastavnog procesa.

Analizirana i sintetizovana su teorijska saznanja istraživane savremene literature u vezi sa problemom i predmetom istraživanja. Na taj način daje se presjek stanja u teoriji i praksi te kroz eksperimentalni program nude moguća praktična rješenja *što ukazuje da su rezultati teorijskog dijela transformisani u praktični izvedbeni model*. Nastava muzičke kulture na ovaj način dobija razvojnu funkciju čime se ostvaruje njen jači vaspitno-obrazovni značaj u koncepciji opšteg vaspitanja i obrazovanja. Stvaraju se preduslovi za intenzivniju primjenu muzičkih sadržaja i aktivnosti kako u nastavi muzičke kulture tako i u drugim predmetima i predmetnim područjima razredne nastave. Očigledna je njena razvojna i integrativna funkcija u razrednoj nastavi.

Umjetnički, kvalitativan doprinos istraživanja je vidljiv kroz produktivnost učenika i učitelja. Produktivnost modela se ogleda u kreiranju značajnog broja umjetničkih produkata učenika: likovnih radova, tekstova, brojalica, ilustrovanih ritmičkih instrumenata sa elementima kreativne primjene stečenih i transferabilnih znanja (Prilog 4). Ovo se odnosi na kreativnu primjenu znanja iz jedne oblasti u drugu u čemu se ogleda i kreativan kvalitativan praktični doprinos istraživanja. Radovi učenika su izloženi na 20. Međunarodnoj izložbi inovacija i stvaralaštva mladih “*Inost mladih 2018*” u Banjaluci i nagrađeni su bronzanom plaketom (Каталог, Иност младих, 2018).

Očekuje se da će interdisciplinarni pristup u planiranju i izvođenju nastave kroz kreativan pristup u izradi eksperimentalnog programa rezultirati značajnim brojem novih i inovativnih muzičkih primjera kao podsticaj za aktivniju primjenu ovog modela u praksi na korist učenika i podizanja vaspitne uloge škole u cjelini.

Statistička obrada podataka

U okviru analize podataka koristili smo mjere deskriptivne statistike (frekvencije, aritmetička sredina, prilagođena aritmetička sredina, procenti). Što se tiče analitičke statistike za procjenu značajnosti razlike korišten je test razlike prilagođenih aritmetičkih sredina (E_{Emean}) uz statističku kontrolu uticaja kovarijati (ANCOVA). Ovaj test je primijenjen s obzirom na potrebu statističke kontrole uticaja mogućih parazitarnih varijabli i ujednačavanja kontrolne i eksperimentalne grupe. Kovarijate su u zavisnosti od istraživanja bile: pol, opšti uspjeh, uspjeh iz predmeta muzička kultura i rezultati sa inicijalnih testiranja. Za ispitivanje veličine intenziteta efekta ili naglašenosti razlike aritmetičkih sredina korišten je kvadrirani eta kvadrat (η^2). Takođe, za testiranje značajnosti razlike korišten je t-test za zavisne uzorke. Parametre disperzije predstavlja standardna devijacija SD i standardna greška SE. Za utvrđivanje pouzdanosti instrumenata sprovedena je analiza relijabilnosti i izračunat Alfa-Kronbahov koeficijent (Prilog 2). Podaci su obrađeni korišćenjem statističkog softvera SPSS 20.0 za Windows.

REZULTATI I INTERPRETACIJA EKSPERIMENTALNOG ISTRAŽIVANJA

Na osnovu empirijskog eksperimentalnog istraživanja koje je obavljeno primjenom nekoliko eksperimentalnih programa u cilju ispitivanja vaspitno-obrazovne efikasnosti integrativnog modela nastave muzičke kulture u ovom dijelu prikazani su osnovni rezultati istraživanja i njihova interpretacija. Biće predstavljeni rezultati istraživanja ostvareni kroz realizaciju nekoliko programa na nivou unutarpredmetne i međupredmetne integracije u odjeljenjima prvog, drugog i petog razreda osnovne škole. Pošli smo od glavne hipoteze koja glasi: integrativni model nastave muzičke kulture vaspitno-obrazovno je efikasniji u odnosu na tradicionalni način rada u smislu intenzivnije kognitivne i emocionalne uključenosti u aktivnosti na času, više motivacije postignuća, povoljnije emocionalne klime, šireg stečenog znanja čije su osobine trajnost i cjelovitost te jače razvijenosti ritmičkih i sposobnosti vokalne reprodukcije učenika.

Vaspitno-obrazovna efikasnost integrativnog modela nastave muzičke kulture na unutarpredmetnom nivou integracije u petom razredu

Kako je planom predviđeno primijenjena su tri eksperimentalna programa. Osim vaspitno-obrazovne efikasnosti u okviru međupredmetnog nivoa integracije ispitana je i vaspitno-obrazovna efikasnost integrativnog modela nastave muzičke kulture na unutarpredmetnom nivou integracije. Nakon izvršenog eksperimentalnog istraživanja i statističke obrade istraživačkih podataka urađena je i interpretacija rezultata. Zavisne varijable prvog eksperimentalnog istraživanja su: muzička znanja učenika elaborirana kroz poznavanja dvodjelne i trodjelne muzičke forme i emocionalnu klimu na času. Posebne hipoteze koje se odnose na ovo istraživanje glase:

H1. Smatramo da je integrativni model nastave muzičke kulture na unutarpredmetnom nivou integracije efikasniji kad su u pitanju muzička znanja/poznavanje muzičke forme u odnosu na tradicionalni način rada.

H2. Očekujemo da će se primjenom integrativnog modela nastave muzičke kulture uspostaviti povoljnija emocionalna klima u okviru predmeta *Muzička kultura* u odnosu na tradicionalni način rada.

H3. Očekujemo da će integrativni model nastave muzičke kulture pozitivno uticati na motivaciju postignuća učenika u okviru predmeta *Muzička kultura* u odnosu na tradicionalni način rada.

Uticaj integrativnog modela nastave muzičke kulture na unutarpredmetnom nivou integracije na muzička znanja, poznavanje dvodjelne i trodjelne muzičke forme

Planom i programom prvog eksperimentalnog istraživanja bilo je predviđeno istraživanje uticaja integrativnog modela nastave muzičke kulture na poznavanje dvodjelne i trodjelne muzičke forme. Istraživanje je započeto u martu 2017. godine i trajalo je do kraja maja iste godine. Zavisna varijabla su dvodjelna i trodjelna muzička forma. U Tabeli 9 prikazani su rezultati istraživanja uticaja integrativnog modela nastave muzičke kulture na poznavanje dvodjelne i trodjelne forme.

Tabela 9

Razlike (prilagođenih) aritmetičkih sredina poznavanja dvodjelne i trodjelne forme na finalnom mjerenju između eksperimentalne i kontrolne grupe uz statističku kontrolu uticaja kovarijati (ANCOVA)

Mjerenje	Varijabla	Grupa	N	E mean	SE	F	<i>p</i>	η^2
Finalno	Dvodjelna forma	E	25	0,94	0,07	12,72	0,001	0,23
		K	21	0,54	0,08			
	Trodjelna forma	E	58	0,58	0,091	9,90	0,003	0,19
		K	53	0,16	0,099			

Tabela 9 prikazuje podatke dobijene ispitivanjem uticaja integrativnog modela nastave muzičke kulture na unutarpredmetnom novou integracije na muzička znanja, dvodjelna i trodjelna muzička forma. Rezultati istraživanja koji se odnose na dvodjelnu formu govore u prilog činjenici da je razlika (prilagođenih) aritmetičkih sredina statistički značajana u korist eksperimentalne grupe $F = 12,72$; $p = 0,001$, dok eta kvadrat $\eta^2 = 0,23$ pokazuje jak intenzitet uticaja nezavisne varijable. Razlika (prilagođenih) aritmetičkih sredina postignuta na mjerenju

trodjelne forme između kontrolne i eksperimentalne grupe je takođe značajna i ide u prilog eksperimentalne grupe, $F = 9,90$, $p = 0,0001$. Eta kvadrat $\eta^2 = 0,19$ ukazuje na jak intenzitet uticaja eksperimentalnog faktora na trodjelnu formu.

Tabela 10

Razlike aritmetičkih sredina poznavanja dvodjelne i trodjelne forme na inicijalnom i finalnom mjerenju unutar eksperimentalne i kontrolne grupe.

Grupa	Varijable	Mjerenje	N	M	SD	t - omjep	p
E	Dvodjelna forma	inicijalno	27	0,33	0,48	-2,30	0,03
		finalno	27	0,63	0,49		
	Trodjelna Forma	inicijalno	27	0,55	0,50	-0,62	0,53
		finalno	27	0,62	0,49		
K	Dvodjelna forma	inicijalno	23	0,47	0,51	-1,14	0,26
		finalno	23	0,60	0,49		
	Trodjelna Forma	inicijalno	23	0,13	0,34	-3,76	0,001
		finalno	23	0,52	0,51		

Ako posmatramo deskriptivne pokazatelje, aritmetičke sredine, unutar eksperimentalne grupe može se uvidjeti da su učenici koji su postigli rezultat $M = 0,33$ na inicijalnom ispitivanju značajno poboljšali rezultat i napredovali na finalnom mjerenju $M = 0,63$ kad je u pitanju poznavanje dvodjelne forme. Razlika aritmetičkih sredina je statistički značajna u korist finalnog mjerenja što ukazuje i negativan predznak $t = -2,30$, $p = 0,03$. Razlika nije statistički značajna kad je u pitanju trodjelna forma što govori da su učenici lakše savladavali dvodjelnu formu.

Ako uporedimo rezultate postignute na mjerenju trodjelne mjere postignuće učenika ide u korist finalnog mjerenja ali značajno manje nego kad je u pitanju dvodjelna forma. To govori da učenici u eksperimentalnog grupi ostvaruju bolje rezultate na dvodjelnoj formi ab (strofa, refren) nego na poznavanju trodjelne forme što nam se čini i logično jer dvodjelna sadrži dva dijela i očiglednija je dok trodjelna forma ima tri dijela od kojih se treći ponavlja (aba) što može biti zbunjujuće za učenike.

Kad pogledamo deskriptivne pokazatelje, ($M = 0,13$; $M = 0,52$) unutar kontrolne grupe rezultati ukazuju na to da su učenici bolje rezultate postigli na prepoznavanju trodjelne forme. Napredak na finalnom mjerenju na poznavanju trodjelne forme je statistički značajan, $t = -3,76$;

$p = 0,001$. Evidentna je razlika ako posmatramo postignuće učenika iz eksperimentalne grupe. Postignuća na ispitivanju dvodjelne forme nisu statistički značajna između inicijalnog i finalnog mjerenja.

Na osnovu dobijenih nalaza istraživanja, prvu hipotezu istraživanja koja glasi da je integrativni model nastave muzičke kulture na unutarpredmetnom nivou integracije efikasniji kad su u pitanju muzička znanja, poznavanje muzičke forme u odnosu na radicionalni način rada, možemo prihvatiti u potpunosti.

Uticaj integrativnog modela nastave muzičke kulture na unutarpredmetnom nivou integracije na emocionalnu klimu

Osim uticaja integrativnog modela na muzička znanja zanima nas i rezultat mogućeg uticaja na emocionalnu klimu u razredu. Rezultati na finalnom mjerenju predstavljeni su u Tabeli 11.

Tabela 11

Razlike (prilagođenih) aritmetičkih sredina emocionalne klime na finalnom mjerenju između eksperimentalne i kontrolne grupe uz statističku kontrolu uticaja kovarijati (ANCOVA)

Mjerenje	Varijabla	Grupa	N	E mean	SE	F	p	η^2
Finalno	Emocionalna klima	E	26	75,16	0,90	20,60	0,01	0,32
		K	23	69,72	0,97			

Kovarijate: opšti uspjeh učenika i pol

Podaci iz Tabele 11 pokazuju da univarijantne razlike prosječnih vrijednosti emocionalne klime na času uz kontrolu uticaja kovarijate idu u prilog eksperimentalne grupe ($E_{\text{mean}} = 75,16$; $K_{\text{mean}} = 68,72$). Intenzitet razlike dokazuje i visok eta kvadrat ($\eta^2 = 0,32$), koji ukazuje na veoma jak intenzitet razlike i uticaj eksperimentalnog faktora. Razlika je statistički značajna što govori i nivo značajnosti $p = 0,01$ te možemo zaključiti da se na časovima muzičke kulture gdje su integrisane aktivnosti pjevanja, sviranja i pokreta u funkciji vizualizacije i kvalitetnije percepcije i recepcije dvodjelne i trodjelne forme pjesme postiže bolja emocionalna klima nego na časovima gdje je prisutna samo jedna aktivnost.

Zato drugu hipotezu koja glasi da će se primjenom integrativnog modela nastave muzičke kulture uspostaviti povoljnija emocionalna klima u okviru predmeta *Muzička kultura* u odnosu na tradicionalni način rada možemo potvrditi.

Uticaj integrativnog modela nastave muzičke kulture na unutarpredmetnom nivou integracije na motivaciju postignuća

Osim poznavanja dvodjelne i trodjelne muzičke forme i emocionalne klime kao zavisnih varijabli istraživanja zanima nas i uticaj integrativnog modela nastave muzičke kulture na unutarpredmetnom nivou integracije na motivaciju postignuća. Rezultati istraživanja ove varijable su predstavljeni u tabeli 3.

Tabela 12

Razlike aritmetičkih sredina motivacije postignuća na inicijalnom i finalnom mjerenju eksperimentalne grupe

Varijable	Mjerenje	Grupa	N	M	SD	t - omjep	p
Samoeфикаsnost	inicijalno	E	26	7,50	1,88	0,72	0,475
	finalno			7,15	2,27		
Očekivanje uspjeha	inicijalno	E	26	6,11	1,94	-0,89	0,378
	finalno			6,53	2,13		
Percepcija kompetencije	inicijalno	E	26	4,65	0,48	2,11	0,045
	finalno			4,08	1,44		
Samocijenjenje	inicijalno	E	26	9,69	3,78	5,05	0,223
	finalno			9,35	3,58		
Akademska Kontrola	inicijalno	E	26	5,42	1,74	1,51	0,142
	finalno			4,70	1,71		
Angažovanost	inicijalno	E	26	4,97	1,28	-0,46	0,647
	finalno			5,15	1,84		
Izazov	inicijalno	E	26	4,84	1,59	0,65	0,517
	finalno			4,58	2,33		
Kontrola	inicijalno	E	26	5,69	1,12	2,51	0,019
	finalno			5,04	1,68		
Zainteresovanost za nastavu	inicijalno	E	26	4,42	1,33	-0,30	0,765
	finalno			4,53	1,77		
Nivo vrednovanja akademskog postignuća	inicijalno	E	26	3,65	1,09	-4,03	0,000
	finalno			4,88	1,24		
Mastery ovladavanje	inicijalno	E	26	7,96	2,21	1,54	0,135
	finalno			7,15	2,69		
Performativni ciljevi	inicijalno	E	26	6,11	1,86	1,95	

	finalno			5,26	1,86		0,061
Non-konformizam	inicijalno	E	26	6,03	2,00		
	finalno			6,57	2,13	-1,20	0,241

Kako je mjerenje motivacije postignuća veoma široko pitanje u istraživanju je primijenjen instrument koji sadrži 13 subskala. Iz Tabele 12 je vidljivo da nije bilo značajnijeg djelovanja u širem obimu motivacije postignuća što je moguće objasniti i činjenicom da je eksperimentalno istraživanje kraće trajalo nego sljedeća te da je za djelovanje eksperimentalnog faktora trebalo duže vrijeme. Istraživanjem je zahvaćen i relativno manji uzorak ispitanika (N=50) u odnosu na druga dva.

Treću hipotezu kojom pretpostavljamo da će integrativni model nastave muzičke kulture pozitivno uticati na motivaciju postignuća učenika u okviru predmeta *Muzička kultura* u odnosu na tradicionalni način rada ne možemo potvrditi.

Vaspitno-obrazovna efikasnost integrativnog modela nastave na međupredmetnom nivou integracije u drugom razredu

U skladu sa metodološkim okvirom istraživanja realizovano je i drugo istraživanje koje obuhvata eksperimentalnu provjeru integrativnog modela nastave muzičke kulture na međupredmetnom nivou integracije. U sljedećim tabelama prikazujemo rezultate i interpretaciju dobijenih nalaza istraživanja. Međupredmetno povezivanje se odnosi na povezivanje sadržaja i ishoda nastave predmeta *Muzička kultura* i *Poznavanje prirode i društva* u drugom razredu. Zavisne varijable u ovom istraživanju su: emocionalna klima na času; znanja iz predmeta *Poznavanje prirode i društva* te muzički afiniteti učenika. Posebne hipoteze istraživanja glase:

H4. Pretpostavljamo da će se primjenom integrativnog modela nastave muzičke kulture uspostaviti povoljnija emocionalna klima u razredu u okviru predmeta *Poznavanje prirode i društva* u odnosu na tradicionalni način rada.

H5. Očekujemo da će integrativni model nastave muzičke kulture pozitivno uticati na obim i cjelovitost znanja učenika iz predmeta *Poznavanje prirode i društva* u odnosu na tradicionalni način rada.

H6. Pretpostavljamo da će integrativni model nastave muzičke kulture pozitivno uticati na muzičke afinitete učenika u odnosu na tradicionalni način rada.

Uticaj integrativnog modela nastave muzičke kulture (međupredmetni nivo) na emocionalnu klimu u drugom razredu

U ovom dijelu predstavljeni su rezultati i interpretacija eksperimentalnog istraživanja integrativnog modela razredne nastave muzičke kulture koje je realizovano kroz formu integrativnih časova na međupredmetnom području u drugom razredu. Konkretno, radi se o integraciji sadržaja i aktivnosti nastave *Muzička kultura* i *Poznavanja prirode i društva*. U samom eksperimentalnom programu obrađeno je nekoliko tema iz *Nastavnog plana i programa*: biljke i životinje moje okoline, orijentacija u vremenu i godišnja doba. Polazišta pri planiranju rada su bili ishodi iz predmeta poznavanje prirode i društva na osnovu kojih su birani sadržaji iz predmeta muzička kultura. Konkretno, radi se o ishodišno odabranim pjesmama koje su realizovane u kombinaciji sa likovnim i dramskim aktivnostima. To su pjesme: „U dvorištu moje bake“, „Prolječna pjesma“, „Razgranala grana jorgovana“, „Razgovor životinja“, „Svako voli majku svoju“, muzička basna „Medvjedova ženidba“ i drugi sadržaji (vidjeti prilog 3). Na osnovu tekstova muzičkih sadržaja koji sa melodijom čine polifunkcionalnu cjelinu u određenim situacijama izrađivane su mape uma za odgovarajuću temu (Prilog 3). Jedna od zavisnih varijabli u našem istraživanju je i *emocionalna klima*, izuzetno bitna za postizanje vaspitno-obrazovne efikasnosti na času (Кевић-Зрнић, Станковић-Јанковић и Зиројевић, 2018). Istraživanje je obavljeno tokom drugog polugodišta. Testiranje djelovanja eksperimentalnog faktora na emocionalnu klimu u razredu vršeno je procesno nakon časova. Prvo mjerenje je vezano za integrativni čas Biljke moje okoline. Drugo mjerenje se odnosi na uticaj nakon časova u vezi sa temom Proljeće dok se treće mjerenje odnosi na čas Domaće životinje. Četvrto mjerenje se odnosi na čas Divlje životinje. U Tabeli 13 predstavljamo rezultate uticaja eksperimentalnog programa na emocionalnu klimu na času između eksperimentalne i kontrolne grupe uz statističku kontrolu uticaja kovarijati (ANCOVA).

Tabela 13

Razlike (prilagođenih) aritmetičkih sredina emocionalne klime na integrisanim časovima između eksperimentalne i kontrolne grupe uz statističku kontrolu uticaja kovarijata (ANCOVA)

Mjerenje	Varijabla	Grupa	N	E mean	SE	F	p	η^2
Prvo mjerenje	Emocionalna klima	E	29	75,68	1,70	7,38	0,009	0,12
		K	25	68,86	1,83			
Drugo mjerenje	Emocionalna klima	E	29	74,84	1,74	5,85	0,019	0,10
		K	27	68,72	1,80			
Treće mjerenje	Emocionalna klima	E	34	81,12	1,68	24,20	0,000	0,27
		K	36	69,51	1,63			
Četvrto mjerenje	Emocionalna klima	E	32	71,43	1,60	7,67	0,007	0,11
		K	36	65,31	1,51			

Kovarijata: opšti uspjeh učenika

Podaci iz Tabele 13 pokazuju da univarijantne razlike prosječnih vrijednosti emocionalne klime na svim posmatranim časovima idu u prilog eksperimentalne grupe. Prvo mjerenje ($E_{E \text{ mean}} = 75,68$; $K_{E \text{ mean}} = 68,86$; $F = 7,37$; $p = 0,009$). Intenzitet razlike pokazuje eta kvadrat kao mjera intenziteta uticaja eksperimentalnog faktora. On pokazuje koliki je uticaj nezavisne varijable na zavisnu, tačnije koliki je intenzitet djelovanja eksperimentalnog faktora. Ako pogledamo Tabelu 13 primjećujemo da se te razlike kreću od ($\eta^2 = 0,10$) srednji intenzitet djelovanja ostvaren na drugom mjerenje do ($\eta^2 = 0,27$) veoma jak uticaj, treće mjerenje. Konvencionalne granične vrijednosti eta kvadrata (η^2) kreću se od $\eta^2 = 0,01$ - $0,06$ označen kao slab uticaj; srednje jak uticaj izražen kroz eta $\eta^2 = 0,06$ - $0,14$ i iznad $\eta^2 = 0,14$ jak uticaj djelovanja. Razlika je statistički značajna na nivou 0,01 te na osnovu posmatranih parametara možemo zaključiti da se na integrisanim časovima Poznavanja prirode i društva i Muzičke kulture postiže bolja emocionalna klima nego na časovima gdje je prisutna samo jedna tematska aktivnost. Zanimljivo je napomeniti da je najveća razlika postignuta prilikom trećeg mjerenja ($E_{E \text{ mean}} = 81,12$; $K_{E \text{ mean}} = 69,51$). Radi se o nastavnoj jedinici Domaće životinje gdje su u eksperimentalnim odjeljenjima uključivane muzičke i likovne aktivnosti kroz kreiranje

mapa uma što sveukupno pozitivno utiče na emocionalnu klimu u razredu. Ovaj podatak govori da je potrebno osim muzičkih integrisati i druge aktivnosti koje u sinergetskom djelovanju imaju najjači uticaj.

Dakle, rezultati idu u prilog četvrte posebne hipoteze istraživanja koja glasi da će se primjenom integrativnog modela nastave muzičke kulture uspostaviti povoljnija emocionalna klima u razredu u okviru predmeta *Poznavanje prirode i društva* u odnosu na tradicionalan način rada.

Uticaj primjene integrativnog modela nastave muzičke kulture (međupredmetni nivo) na znanja i postignuća u nastavi *Poznavanja prirode i društva* u drugom razredu

U nastavku će biti prikazani rezultati ostvareni na finalnom mjerenju znanja iz predmeta *Poznavanje prirode i društva*. Znanja iz *Poznavanja prirode i društva* su provjeravana kroz posebno konstruisane testove znanja. Kreirana su tri subtesta koji su mjerili znanja i postignuća izvedenih časova nekoliko tematskih oblasti iz predmeta *Poznavanje prirode i društva*. To su: biljke moje okoline, divlje i domaće životinje te proljeće i obilježja proljeća. Prvi subtest se odnosio na tematsku oblast proljeće i obilježja proljeća sa pitanjima opšteg tipa. Drugi subtest je obuhvatao temu biljke moje okoline te divlje i domaće životinje dok je treći subtest sadržavao pitanja iz sve tri oblasti. Kvalitativna analiza pitanja iz trećeg subtesta pokazuje da su se ona direktno odnosila na određene pojmove, njihova značenja i znanja iz poznavanja prirode i društva obrađenih kroz integrativne ishodišno planirane i odabrane muzičke sadržaje. Konkretno, riječ je o kvalitativnoj kategoriji znanja čija je osobenost širina i dubina, ali i obogaćenost višestrukim jezičkim značenjima pojmova iz predmeta *poznavanje prirode i društva* što zapravo govori da djelovanje eksperimentalnog faktora nije jednodimenzionalno, usmjereno samo na znanja iz jedne oblasti već je ono zapravo polifunkcionalno/mnogostruko (Stošić, 2008a). Tabela 14 prikazuje odnos i intenzitet djelovanja eksperimentalne varijable (eksperimentalnog faktora) na znanja učenika na finalnom mjerenju znanja iz predmeta *Poznavanje prirode i društva* distribuisana kroz subtestove. Iako nismo imali inicijalno mjerenje statističkom kontrolom kovarijati ograničili smo uticaj mogućih parazitarnih varijabli i teorijski ujednačili grupe.

Tabela 14

Razlike (prilagođenih) aritmetičkih sredina postignutih na testu znanja iz poznavanja prirode i društva na finalnom mjerenju između eksperimentalne i kontrolne grupe uz statističku kontrolu uticaja kovarijate (ANCOVA)

Test	Varijabla	Grupa	N	E mean	SE	F	p	η^2
Prvi subtest	Znanja učenika	E	39	25,33	1,04	0,94	0,76	0,001
		K	38	24,84	1,06			
Drugi subtest	Znanja učenika	E	38	48,20	2,18	2,54	0,11	0,035
		K	38	42,98	2,18			
Treći subtest	Znanja učenika	E	34	19,03	1,09	15,88	0,00	0,185
		K	36	12,43	1,09			

Kovarijate: opšti uspjeh učenika; stručna sprema roditelja; uspjeh/muzička kultura

Kao što podaci iz Tabele 14 pokazuju najjači intenzitet djelovanja nezavisne ili eksperimentalne varijable ili direktni uticaj je ostvaren na trećem subtestu koji je obuhvatao direktna pitanja vezana za obrađivane pojmove, iz muzičkih sadržaja: pjesama, brojalice, igara. Riječ je o znanjima koja su višeslojna i koja su formirana kroz iskustven muzički kontekst direktnim djelovanjem eksperimentalnog programa. Razlika aritmetičkih sredina ($E_{\text{Emean}} = 19,03$; $K_{\text{Emean}} = 12,43$) je uz kontrolu uticaja kovarijate statistički značajna ($p = 0,000$). Korigovani eta kvadrat ($\eta^2 = 0,185$) govori o jakom uticaju nezavisne varijable na znanja učenika u korist učenika iz eksperimentalne grupe. Takođe, primjetna je i razlika aritmetičkih sredina u korist eksperimentalne grupe na prva dva subtesta u korist eksperimentalne grupe ali razlika nije statistički značajna. Suštinski najveći uticaj su imala pitanja iz trećeg subtesta a direktno su se odnosila na strukture znanja i pojmove iz obrađenih muzičkih i drugih sadržaja što daje odgovor na postavljenu hipotezu o djelovanju eksperimentalne varijable. Ovo govori u prilog obrazovne efikasnosti integrativnog modela u odnosu na tradicionalni model rada. Možemo zaključiti da se integrativnim pristupom i načinom rada, pri obradi muzičkih sadržaja u funkciji ishoda sadržaja *Poznavanja prirode i društva* znanja znatno proširuju, produbljuju, obogaćuju i transformišu u kvalitativnom smislu, što dokazuje petu posebnu hipotezu koja glasi da će integrativni model nastave muzičke kulture pozitivno uticati na obim i cjelovitost znanja učenika iz predmetnog područja *Moja okolina* u odnosu na tradicionalni način rada.

Uticaj primjene integrativnog modela nastave muzičke kulture (međupredmetni nivo) na muzičke afinitete učenika u drugom razredu

Opšti afinitet ili sklonost prema muzici i muzičkim aktivnostima je veoma snažan motivacioni prediktor učenja kako u školi tako i van nje. On se ogleda u stavovima prema muzičkim aktivnostima i muzici uopšte. Jedan od opštih ciljeva nastave muzičke kulture je razvoj i podsticanje interesovanja, stvaranje navika za aktivno muzičko učešće i uključenost u društvo, stvaranje aktivne muzičke publike i budućih poštovaoca narodne i umjetničke muzike (Nastavni plan i program, 2020). Nastava muzičke kulture tako dobija opštu pozitivnu kulturološko/duhovno nematerijalnu dimenziju u društvu, školi, lokalnoj zajednici i posebno u porodici. Shodno tome osim emocionalne klime u razredu i znanja učenika zanimao nas je i uticaj integrativnog modela na muzičke afinitete učenika. Rezultati su predstavljeni u Tabeli 15.

Tabela 15

Razlike (prilagođenih) aritmetičkih sredina postignutih na finalnom mjerenju muzičkih afiniteta između eksperimentalne i kontrolne grupe uz statističku kontrolu uticaja kovarijata (ANCOVA)

Varijabla	Grupa	N	E mean	SE	F	p	η^2
Muzički afiniteti učenika	E	40	6,97	2,80			
	K	41	5,48	2,80	14,73	0,000	0,16

Kovarijate: opšti uspjeh učenika i uspjeh iz muzičke kulture

Kako skorovi iz Tabele 7 pokazuju, postoji statistički značajna razlika na finalnom mjerenju muzičkih afiniteta i to u korist eksperimentalne grupe uz statističku kontrolu kovarijata (opšti uspjeh i uspjeh iz nastave muzičke kulture). Posmatrani eta kvadrat ($\eta^2 = 0,16$) ukazuje na jak uticaj eksperimentalnog faktora.

Radi jasnijeg prikaza urađena je i kvalitativna analiza pojedinačnih ajtema. Analiza razlika između ajtema pokazala je da su učenici eksperimentalnih odjeljenja na svih devet stavki odgovarali potvrdno (Prilog br. 2). Statistička analiza značajnosti razlika između ajtema pokazala je prednost u korist učenika iz eksperimentalnih odjeljenja ostvarenih na ajtemima „Da li voliš da pjevaš u razredu“? (5); „Da li voliš da se krećeš dok pjevaš“? (6); „Da li se

osjećaš prijatno uz muziku“? (7) i „Da li možeš da radiš dok slušaš muziku“? (9) dok je pitanje Da li pjevaš kod kuće na samoj granici (Prilog 2). Na osnovu prikazanih rezultata drugog eksperimentalnog istraživanja, zaključujemo da je međupredmetni integrativni model nastave muzičke kulture pozitivno uticao na muzičke afinitete učenika u odnosu na tradicionalni način rada što potvrđuje šestu posebnu hipotezu.

Vaspitno-obrazovna efikasnost integrativnog modela nastave na međupodručnom nivou integracije realizovanog u prvom razredu

Osim istraživanja na unutarpredmetnom i međupredmetnom nivou integracije obavljeno je i istraživanje u prvom razredu osnovne škole koje obuhvata integraciju sadržaja, ishoda i aktivnosti između predmetnih područja. Integrisani su sadržaji nekoliko predmetnih područja: *Moja okolina; Ritmika, sport, muzika i Govor, izražavanje, stvaranje*. Akcenat je na muzičkim sadržajima koji su koncentrisani u programu *Ritmika, sport, muzika* za koje smatramo da mogu imati pozitivan uticaj u integraciji sa drugim aktivnostima. U ovom dijelu prezentovani su rezultati istraživanja uticaja integrativnog modela nastave na međupodručnom nivou integracije realizovanog u prvom razredu. Zavisne varijable čine emocionalna i kognitivna uključenost učenika, muzička znanja i vještine, muzičke sposobnosti i muzički afiniteti učenika. Hipoteze koje se odnose na cilj istraživanja glase:

H7 Očekujemo da će se primjenom integrativnog modela nastave muzičke kulture postići efikasnija kognitivna i emocionalna uključenost učenika u okviru predmetnog područja *Moja okolina* u odnosu na tradicionalni način rada.

H8 Očekujemo da će integrativni model nastave muzičke kulture pozitivno uticati na obim i cjelovitost znanja učenika iz predmetnog područja *Moja okolina* (živa i neživa priroda i orijentacija u vremenu) u odnosu na tradicionalni način rada.

H9 Pretpostavljamo da će integrativni model nastave muzičke kulture pozitivno uticati na znanja i njihovu trajnost kod učenika iz predmetnog područja *Moja okolina* (matematički sadržaji) u odnosu na tradicionalni način rada.

H10 Smatramo da će se primjenom integrativnog modela nastave muzičke kulture poboljšati ritmičke sposobnosti, sposobnost vokalne reprodukcije i znanja učenika o ritmičkim instrumentima u odnosu na tradicionalni način rada.

Uticaj integrativnog modela nastave na kognitivnu i emocionalnu uključenost učenika u prvom razredu (međupodručni nivo integracije)

U ovom dijelu rada predstavljamo rezultate istraživanja uticaja integrativnog modela na kognitivnu i emocionalnu uključenost učenika. Uključenost učenika u nastavi neki autori smatraju kao aktivno angažovanje i participaciju u učenju tokom školskog rada (Christianson, Reschly & Wylie, 2012, prema; Suzić, Stanković-Janković i Bjelobrk-Babić, 2017). Uključenost učenika može biti izražena kao kognitivna uključenost, emocionalna uključenost i socijalna uključenost. U ovom istraživanju ispitivane su prve dvije varijable. Uključenost učenika, bila podstaknuta unutrašnjom ili vanjskom motivacijom, može da predstavlja prediktor kvalitetne i uspješno realizovane nastave ali i pokazatelj kognitivnog i emocionalnog stanja i položaja učenika koji učestvuje u njoj i poslije nje. Zato je veoma bitna kognitivna, emocionalna ali i socijalna uključenost učenika. Kognitivna uključenost (KU) se slobodno može nazvati i usmjerena kognitivna pažnja ili tradicionalno koncentracija na času koja je potrebna prvo za obradu, pamćenje a zatim i usvajanje, razumijevanje informacije.

U ovom dijelu rada predstavljeni su rezultati koji se odnose na kognitivnu i emocionalnu uključenost prilikom integracije sadržaja predmetnih područja *Ritmika*, *sport*, *muzika* i *Moja okolina*. Konkretno, integrativan pristup je podrazumijevao integraciju igrolikih stvaralačkih aktivnosti koje su ostvarene kroz pokret, sviranje, pjevanje, slušanje, ples. To su sadržaji programski orijentisani na oblasti: Živa i neživa priroda; Orijentacija u vremenu i Matematički sadržaji. Izvršeno je sedam kontinuiranih mjerenja. Rezultati uticaja na kognitivnu uključenost učenika prilikom integracije muzičkih i matematičkih sadržaja predstavljeni su u Tabeli 16.

Tabela 16

Razlike (prilagođenih) aritmetičkih sredina postignutih na mjeranjima kognitivne uključenosti učenika između eksperimentalne i kontrolne grupe pri integraciji područja Ritmika, sport, muzika i Moja okolina (muzički i matematički sadržaji) u prvom razredu uz statističku kontrolu uticaja kovarijata

Mjerenje	Varijabla	Grupa	N	E mean	SE	F	p	η^2
Prvo mjerjenje	Kognitivna uključenost	E	57	1,88	0,20	2,26	0,14	0,02
		K	47	1,92	0,20			
Drugo mjerjenje	Kognitivna uključenost	E	56	1,96	0,18	7,79	0,01	0,07
		K	48	1,88	0,20			
Treće mjerjenje	Kognitivna uključenost	E	55	1,98	0,24	1,08	0,30	0,01
		K	49	1,94	0,27			
Četvrto mjerjenje	Kognitivna uključenost	E	57	1,97	1,60	0,77	0,38	0,00
		K	48	1,94	1,51			
Peto mjerjenje	Kognitivna uključenost	E	57	1,98	0,01	2,87	0,94	0,02
		K	49	1,94	0,01			
Šesto mjerjenje	Kognitivna uključenost	E	56	1,97	0,01	7,32	0,01	0,07
		K	49	1,91	0,01			
Sedmo mjerjenje	Kognitivna uključenost	E	41	1,93	0,01	0,08	0,77	0,00
		K	49	1,93	0,01			

Kovarijata: inicijalni test – poznavanje matematičkih pojmova

Deskriptivni pokazatelji prilagođenih aritmetičkih sredina pokazuju da postoji razlika u korist eksperimentalne grupe osim na prvom mjeranju. Analitička statistika razlika aritmetičkih sredina prikazuje da ta razlika nije statistički značajna osim na drugom i sedmom, posljednjem mjeranju. Ovakav rezultat može biti posljedica akumuliranih iskustava učenika. Dakle, postoji određen uspon krivulje kad su u pitanju rezultati u eksperimentalnoj grupi drugo i treće mjerjenje, zatim slijedi mirovanje da bi u sedmom došlo do stagnacije u

rezultatima. U kontrolnoj grupi su rezultati od početka u blagoj stagnaciji osim na trećem mjerenju što nas ipak navodi na zaključak o blagom uticaju na kognitivnu uključenost. Razloga za ovakav rezultat može biti mnogo, od načina rada učitelja, pripremljenosti, tehnike u radu, zainteresovanosti učenika pobuđena interesantnim primjerom do raznih emocionalnih stanja i raspoloženja prije i u toku nastave. Iz toga razloga ispitivana je i emocionalna uključenost učenika. Rezultati uticaja integrativnog modela na emocionalnu uključenost učenika predstavljeni su u Tabeli 17.

Tabela 17

Razlike (prilagođenih) aritmetičkih sredina postignutih na mjerenjima emocionalne uključenost učenika između eksperimentalne i kontrolne grupe pri integraciji područja Ritmika, sport, muzika i Moja okolina (muzički i matematički sadržaj) u prvom razredu uz statističku kontrolu uticaja kovarijata

Mjerenje	Varijabla	Grupa	N	E mean	SE	F	p	η^2
Prvo mjerenje	Emocionalna uključenost	E	40	1,93	0,01	0,37	0,54	0,00
		K	48	1,94	0,01			
Drugo mjerenje	Emocionalna uključenost	E	55	1,98	0,01	2,82	0,09	0,02
		K	50	1,95	0,01			
Treće mjerenje	Emocionalna uključenost	E	54	1,95	0,01	0,00	0,96	0,00
		K	49	1,95	0,01			
Četvrto mjerenje	Emocionalna uključenost	E	55	1,88	0,03	1,85	0,17	0,02
		K	49	1,82	0,03			
Peto mjerenje	Emocionalna uključenost	E	54	1,96	0,01	1,80	0,18	0,02
		K	48	1,92	0,01			
Šesto mjerenje	Emocionalna uključenost	E	56	1,98	0,01	0,49	0,48	0,00
		K	49	1,97	0,01			
		E	55	1,99	0,02			

Sedmo mjerjenje	Emocionalna uključenost	K	49	1,95	0,03	1,20	0,28	0,01
--------------------	----------------------------	---	----	------	------	------	------	------

Kovarijata: inicijalni test poznavanja matematičkih pojmova

Deskriptivni pokazatelji emocionalne uključenosti, tačnije prilagođene aritmetičke sredine (E_{mean}) iz Tabele 17 su viši na svim mjerenjima u odnosu na kognitivnu uključenost i u eksperimentalnoj i kontrolnoj grupi što govori o većoj emocionalnoj uključenosti i ukazuje na značaj emocija generalno u vaspitno-obrazovnom procesu ne potcjenjujući i kognitivnu uključenost učenika. Primijećeno je tokom istraživanja, tačnije prilikom usmenog intervjua kroz razgovor sa djecom da su učenici vezani za određene brojeve. Pitali smo učenike ima li neki broj koji najviše vole i zašto. Odgovori su bili uglavnom vezani za događaje iz života, npr. volim broj pet jer sam slavio skoro peti rođendan, broj 2 jer imam dvije sestre, broj tri jer je to srpstvo, broj dva jer najviše volim tatu i mamu. Ovo nas zapravo upozorava da vodimo računa o emocionalnim stanjima učenika jer djeca dolaze sa određenim emocijama na nastavu, evokacijama za određeni događaj iz života i reflektuju to na kognitivnu ili emocionalnu uključenost. Testiranje značajnosti razlike između eksperimentalne i kontrolne grupe pokazuje da nema razlike između eksperimentalne i kontrolne grupe ni na jednom mjeranju tako da možemo govoriti o slabijem ili ograničenom uticaju na emocionalnu uključenost kad je u pitanju integracija muzičkih i matematičkih sadržaja predmetnog područja *Moja okolina* što se uslovno može tumačiti i pozitivnim efektom jer govori o pozitivnoj klimi i u kontrolnim odjeljenjima, odnosno odsustvu neprijatnih emocija. Kvalitativna analiza odgovora na pitanja zašto si se tako osjećao, ukazuje da se emocionalne procjene učenika više odnose na iskustva i događaje van škole. Uvidom u dokumentaciju prikupljenu tokom istraživanja, ali i kroz razgovore sa ispitanicima došlo se do informacija o događajima koji nisu direktno vezani za školu. Jedan od faktora koji se objektivno nameće je i činjenica da je na ovom uzrastu fleksibilniji način rada u smislu slobodnije organizacije jer nema klasičnih časova niti provjera i ocjenjivanja učenika tako da i to može biti parazitaran uticaj na doživljavanje nastave prijatnom. Učenici u drugom razredu su statistički značajno postigli bolje rezultate u eksperimentalnoj grupi u odnosu na kontrolnu kad je u pitanju veza nastave predmeta *Muzička kultura* i *Poznavanje prirode i društva*.

Na osnovu rezultata istraživanja možemo zaključiti o ograničenom uticaju integrativnog modela s obzirom na kognitivnu i emocionalnu uključenost pri povezivanju muzičkih i matematičkih sadržaja u prvom razredu.

Tabela 18

Razlike (prilagođenih) aritmetičkih sredina postignutih na mjerenjima kognitivne uključenosti učenika između eksperimentalne i kontrolne grupe pri integraciji područja Ritmika, sport, muzika i Moja okolina (muzički sadržaji/živa i neživa priroda/orijentacija u vremenu) u prvom razredu uz statističku kontrolu uticaja kovarijata

Mjerenje	Varijabla	Grupa	N	E mean	SE	F	p	η^2
Inicijalno	Emocionalna uključenost	E	49	1,45	0,04	0,37	0,54	0,00
		K	40	1,42	0,04			
Intermedijalno	Emocionalna uključenost	E	49	1,45	0,01	0,88	0,35	0,01
		K	36	1,40	0,01			
Finalno	Emocionalna uključenost	E	48	1,41	0,06	0,41	0,52	0,00
		K	43	1,47	0,06			

Kovarijata: test znanja iz područja Moja okolina

Iako smo očekivali značajniji uticaj kad je u pitanju kognitivna uključenost podaci ukazuju da razlike aritmetičkih sredina između eksperimentalne i kontrolne grupe nisu statistički značajna ni na jednom mjerenju tako da možemo govoriti o slabijem uticaju na kognitivnu uključenost kad je u pitanju integracija muzičkih sadržaja i sadržaja predmetnog područja *Moja okolina* (neživa priroda, orijentacija u vremenu). Razlog ovakog rezultata možemo naći i u načinu doživljavanja same nastave učenika na ovom uzrastu. Prilikom ispitivanja je uočeno da učenici i u kontrolnim odjeljenjima ne doživljavaju aktivnosti kao kognitivno teške. Osim emocionalne uključenosti prilikom integracije sa matematičkim sadržajima *Moje okoline* zanimala nas je i emocionalna uključenost učenika kad je muzički sadržaj bio postavljen u kontekst učenja sadržaja vezanih za područje *Moja okolina* (živa i neživa priroda, orijentacija u vremenu). Rezultate predstavljamo u Tabeli 19.

Tabela 19

Razlike (prilagođenih) aritmetičkih sredina postignutih na mjeranjima emocionalne uključenost učenika između eksperimentalne i kontrolne grupe pri integraciji područja Ritmika, sport, muzika i Moja okolina (muzički sadržaji/sadržaji Moja okolina/živa i neživa priroda/orijentacija u vremenu)) u prvom razredu uz statističku kontrolu uticaja kovarijata

Mjerenje	Varijabla	Grupa	N	E mean	SE	F	p	η^2
Inicijalno	Emocionalna uključenost	E	45	1,71	0,02	7,84	0,01	0,09
		K	39	1,61	0,02			
Intermedijalno	Emocionalna uključenost	E	51	1,90	0,01	5,83	0,02	0,06
		K	41	1,84	0,01			
Finalno	Emocionalna uključenost	E	51	1,95	1,09	0,13	0,71	0,00
		K	43	1,97	1,09			

Kovarijata: test znanja iz područja Moja okolina

Kad je u pitanju emocionalna uključenost učenika prilikom integracije muzičkih sadržaja i sadržaja područja *Moja okolina* vezano za programske oblasti Živa i neživa priroda i Orijetacija u vremenu, rezultati su nešto drugačiji. Naime, rezultati ukazuju na pozitivan uticaj na prvom i drugom mjerenju (uslovno inicijalno i intermedijalno mjerenje) dok se na finalnom mjerenju skorovi nalaze bliže graničnim vrijednostima, ali statistički nije bilo tog uticaja. Ako poredimo rezultate iz Tabele 19 koji se odnose na kognitivnu uključenost i ovdje možemo govoriti o višim skorovima emocionalne uključenosti u odnosu na kognitivnu u obe grupe. Ovo govori da su učenici i u kontrolnoj i eksperimentalnoj grupi generalno imali veću emocionalnu uključenost u odnosu na kognitivnu ali da postoji statistički značajna razlika u korist eksperimentalne grupe kad je u pitanju integracija muzičkih sadržaja sa matematičkim sadržajima programskih oblasti *Moje okoline*.

Na osnovu dobijenih nalaza, interperatacije rezultata ali i procjena samog istraživača koji je učestvovao u ispitivanju možemo zaključiti da postoji selektivan uticaj integrativnog modela nastave muzičke kulture na kognitivnu i emocionalnu uključenost učenika pri integraciji muzičkih i sadržaja područja *Moja okolina*.

Na osnovu iznesenih činjenica dio sedme hipoteze da će se primjenom integrativnog modela nastave muzičke kulture postići efikasnija kognitivna uključenost učenika djelimično prihvatamo dok dio hipoteze koji govori o emocionalnoj uključenosti prihvatamo u dijelu koji se odnosi na uticaj pri povezivanju muzičkih sadržaja i moje okoline/živa i neživa priroda/orijentacija u vremenu. Zato šestu hipotezu da će se primjenom integrativnog modela nastave muzičke kulture postići intenzivnija kognitivna i emocionalna uključenost učenika u odnosu na tradicionalan način rada u okviru predmetnog područja *Moja okolina* djelimično prihvatamo.

Uticaj integrativnog modela na znanja učenika iz predmetnog područja *Moja okolina* u prvom razredu

U okviru eksperimentalnog istraživanja u prvom razredu obuhvaćeni su sadržaji predmetnog područja *Moja okolina* grupisani u nekoliko većih programskih cjelina: Živa i neživa priroda, Orijehtacija u vremenu i Matematički sadržaji. U sljedećoj tabeli prikazujemo rezultate postignute na testu znanja iz područja *Moja okolina* (Živa i neživa priroda i Orijehtacija u vremenu).

Tabela 20

Razlike (prilagođenih) aritmetičkih sredina postignutih na mjerenjima znanja učenika predmetnog područja „Moja okolina“ između eksperimentalne i kontrolne grupe pri integraciji područja Ritmika, sport, muzika i „Moja okolina“ (muzički sadržaji i sadržaji Moje okoline) u prvom razredu uz statističku kontrolu uticaja kovarijata

Mjerenje	Varijabla	Grupa	N	E mean	SE	F	p	η^2
Finalno	Znanja Moja okolina	E	40	52,25	1,05	21,28	0,00	0,21
		K	40	45,32	1,05			

Kovarijata: pol učenika

Tabela 20 prikazuje rezultate ostvarene na finalnom mjerenju znanja iz predmetnog područja *Moja okolina*. Znanja i pojmovi se odnose na programske cjeline Živa i neživa priroda i Orijehtacija u vremenu. Razlika prilagođenih aritmetičkih sredina te $F = 21,28$; $p = 0,00$ govori u prilog znanja učenika iz eksperimentalne grupe. Značajno visok eta kvadrat ($\eta^2 = 0,21$) pokazuje jak uticaj eksperimentalne varijable u istraživanju. Slične rezultate nalazimo i kod

Mahmutović (2017) koja navodi uticaj eksperimentalne varijable (integrisani sadržaji, pokret, muzika) na poznavanje pojmova moje okoline. Istraživanje Mahmutović (2017) je realizovano sa djecom predškolskog uzrasta (šest godina).

Na osnovu rezultata istraživanja osma hipoteza koja glasi da će integrativni model nastave muzičke kulture pozitivno uticati na obim i cjelovitost znanja učenika iz predmetnog područja *Moja okolina* (živa i neživa priroda, orijentacija u vremenu) potvrđena je u potpunosti.

Uticaj međupodručnog integrativnog modela na znanja učenika iz predmetnog područja *Moja okolina* (matematički sadržaji) u prvom razredu

Kako je već navedeno u integraciji muzičkih sadržaja u eksperimentalnom programu integrisani su i matematički sadržaji predmetnog područja *Moja okolina*. Ispitivani matematički sadržaji su grupisani kroz nekoliko programskih cjelina: Predmeti i bića i odnosi među njima; Linija i oblast, Skup kao objekat dječijeg posmatranja i Prirodni brojevi od 10 i 0. Rezultati su prikazani u sljedećoj tabeli. Takođe nas je zanimalo i uticaj eksperimentalnog programa na trajnost ovih znanja. Rezultati dobijeni na finalnom i retest mjerenju prikazani su u sljedećoj Tabeli 21.

Tabela 21

Razlike (prilagođenih) aritmetičkih sredina na finalnom i retest mjerenju poznavanja matematičkih sadržaja učenika između eksperimentalne i kontrolne grupe u prvom razredu uz statističku kontrolu uticaja kovarijati

Mjerenje	Varijabla	Grupa	N	E mean	SE	F	<i>p</i>	η^2
Finalno*	Matematički sadržaji	E	54	56,30	1,25	25,14	0,00	0,20
		K	47	47,09	1,34			
Finalno* (Retest)	Matematički sadržaji	E	53	53,43	1,45	4,61	0,03	0,04
		K	46	48,80	1,58			

Kovarijata: inicijalni test poznavanje matematičkih pojmova

**finalno mjerenje u junu, 2018. godine*

***retest mjerenje obavljeno u septembru, 2018. godine*

Tabela 21 se odnosi na rezultate dobijene ispitivanjem efikasnosti integrativnog modela na međupodručnom nivou integracije. Ispitivanje se odnosi na efikasnost integracije muzičkih i matematičkih sadržaja. U suštini riječ je o poznavanju matematičkih sadržaja koji pripadaju predmetnom području *Moja okolina*, ali se u suštini odnose na početna matematička znanja. Finalnim mjerenjem ispitivano je djelovanje eksperimentalnog faktora dok je retestom ispitivana trajnost znanja. Rezultati postignuti na finalnom mjerenju između eksperimentalne i kontrolne grupe govore o pozitivnom djelovanju eksperimentalnog faktora u korist eksperimentalne grupe uz statističku kontrolu kovarijate. Razlike aritmetičkih sredina su, uz kontrolu uticaja kovarijate statistički značajne što dokazuje i vrijednost ($F = 25,14; p = 0,00$) u korist eksperimentalne grupe. Intenzitet razlike dokazuje i relativno visok eta kvadrat ($\eta^2 = 0,20$). Rezultati ovog istraživanja su potvrđeni i u nekim prethodnim istraživanjima, Prema jednom istraživanju primjenom integrisanog programa koji je podrazumijevao muzičke sadržaje, pokret i igru postignuti su statistički značajno viši rezultati na testu poznavanja matematičkih pojmova kod djece predškolskog uzrasta (Mahmutović, 2017). Ako u našem istraživanju pogledamo rezultate postignute na retest mjerenju čiji je cilj mjerenje trajnosti znanja, pri čemu treba uzeti u obzir period proveden na školskom raspustu, razlike aritmetičkih sredina uz kontrolu uticaja kovarijate (inicijalni test poznavanja matematičkih pojmova) pokazuju statistički značajan napredak eksperimentalne u odnosu na kontrolnu grupu. Eta kvadrat $\eta^2 = 0,04$ govori o slabijem uticaju u odnosu na finalno mjerenje. Deskriptivni pokazatelji upućuju na tendenciju postizanja pozitivnih postignuća učenika iz kontrolne grupe (retest $K_{E\text{mean}} = 48,03$; u odnosu na finalno mjerenje $K_{E\text{mean}} = 47,09$) dok je kod učenika u eksperimentalnoj grupi uočena tendencija opadanja nivoa znanja (finalno $E_{E\text{mean}} = 56,30$ u odnosu na retest $E_{E\text{mean}} 53, 43$) ali razlika, kako smo naveli, nije statistički značajna. Ovaj podatak bi mogao poslužiti drugim istraživačima.

Na osnovu sveukupnih posmatranja postignutih i interpretiranih rezultata istraživanja možemo zaključiti da postoji statistički značajan uticaj integrativnog modela nastave na međupodručnom nivou u prvom razredu kad su u pitanju integracija muzičkih i matematičkih sadržaja i aktivnosti prožetih igrolikim i interaktivnim iskustvima učenja i poučavanja. Ovaj nalaz potvrđuje devetu posebnu hipotezu istraživanja koja glasi da će integrativni model nastave muzičke kulture pozitivno uticati na znanja i njihovu trajnost kod učenika iz predmetnog područja *Moja okolina* (matematički sadržaji).

Uticaj integrativnog modela (međupodručna integracija) na znanja
o ritmičkim instrumentima, ritmičke sposobnosti i sposobnost vokalne reprodukcije učenika
u prvom razredu

U ovom dijelu rada prikazujemo rezultate djelovanja eksperimentalnog faktora na muzička znanja o ritmičkim instrumentima, ritmičke sposobnosti, i sposobnost vokalne reprodukcije. U trećem eksperimentalnom istraživanju koje je obavljeno u prvom razredu muzička znanja se odnose na poznavanje ritmičkih instrumenata kroz tri aspekta: prepoznavanje izgleda instrumenta ili vizuelna percepcija, zvučna percepcija i manualna upotreba instrumenta tj. da li učenici pravilno koriste instrument pri muziciranju. U eksperimentalnim aktivnostima korišćena su četiri ritmička instrumenta koja se najčešće primjenjuju u prvom razredu. To su: bubanj, zvečka, štapić i triangel.

Mjerenje je vršeno inicijalno prije uvođenja eksperimentalnog faktora i finalno nakon realizacije programa. Pri ispitivanju je korišten baždaren instrument za usmeno testiranje IZUT koji je sastavljen od tri subtesta i detaljno opisan u prethodnom poglavlju. Postavljena hipoteza glasi: smatramo da će se primjenom integrativnog modela nastave muzičke kulture poboljšati ritmičke sposobnosti, sposobnosti vokalne reprodukcije učenika i znanja učenika o ritmičkim instrumentima u odnosu na tradicionalni način rada. Rezultati koji su postignuti na tri subtesta prilikom inicijalog mjerenja, prikazani su u Tabeli 22.

Tabela 22

Razlika aritmetičkih sredina na inicijalnom ispitivanju poznavanja ritmičkih instrumenta između eksperimentalne i kontrolne grupe

Varijable	Grupa	N	M	SD	<i>t</i>	<i>p</i>
Vizuelno prepoznavanje	E	55	2,43	0,83	-1,53	0,127
	K	50	2,67	0,91		
Zvučno prepoznavanje	E	58	1,90	1,17	0,13	0,895
	K	54	1,87	0,89		
Manualna upotreba instrumenta	E	57	2,60	1,42	-0,32	0,744
	K	57	2,64	0,76		

Kao što je vidljivo iz Tabele 22 razlike aritmetičkih sredina na inicijalnom ispitivanju na sva tri subtesta nisu statistički značajne ($p = 0,127$; $p = 0,895$; $p = 0,744$) što govori da su obe grupe na inicijalnom mjerenju poznavanja ritmičkih instrumenata statistički ujednačene.

Aritmetičke sredine kao deskriptivni pokazatelji govore da učenici imaju određena predznanja o ovim instrumentima što je kompatibilno i sa sličnim istraživanjem koje je obavljeno sa djecom najstarijeg predškolskog uzrasta (Šindić, Pribišev-Beleslin i Ratković, 2020). Najniži rezultati su ostvareni na subtestu zvučnog prepoznavanja što znači da učenici najmanje imaju akustičnih predznanja ili iskustava u realnom muzičkom kontekstu. I u ovom istraživanju se pokazuje, generalno, nedostatak eksploatacije akustike i eksploatacije zvuka generalno a u ovom slučaju može da ukazuje na nedovoljnu primjenu ritmičkih instrumenta na predškolskom uzrastu što svakako može biti impuls za buduća istraživanja prakse.

Tabela 23

Razlika aritmetičkih sredina na finalnom mjerenju poznavanja ritmičkih instrumenata između eksperimentalne i kontrolne grupe.

Varijable	Grupa	N	M	SD	<i>t</i>	<i>p</i>
Vizuelno prepoznavanje	E	58	2,78	0,81	2,03	0,45
	K	54	2,41	0,84		
Zvučno prepoznavanje	E	59	2,63	1,02	2,97	0,004
	K	54	2,09	0,96		
Manuelna upotreba instrumenta	E	57	3,02	0,74	1,82	0,071
	K	56	2,75	0,81		

Rezultati iz Tabele 23 prikazuju postignuća ostvarena na finalnom mjerenju poznavanja ritmičkih instrumenata. Test se sastoji iz tri subtesta: vizuelno prepoznavanje (imenovanje instrumenta); zvučno prepoznavanja (imenovanje naziva instrumenta na osnovu zvuka) i manualna reprodukcija ili pravilna upotreba instrumenta. Deskriptivni pokazatelji ukazuju na to da su učenici iz eksperimentalne grupe postigli značajno više rezultate u odnosu na kontrolnu grupu na sva tri subtesta s tim da su razlike aritmetičkih sredina statistički značajne za prva dva subtesta dok je vrijednost na trećem subtestu na samoj granici. To znači da je česta upotreba ovih instrumenata prilikom sviranja bila efikasna u integrativnim matematičko-muzičkim aktivnostima u integrativnom modelu u odnosu na aktivnosti gdje intenzitet aktivnosti nije bio pojačan. Nalazi (Šindić, Pribišev-Beleslin i Ratković, 2020) koji su primjenjivali isti instrument govore o pozitivnom uticaju na sva tri subtesta kada su bili integrisani umjetnički sadržaji u procesu učenja predškolaca kroz dramsku predstavu.

U Tabeli 24 prikazani su rezultati postignuti na inicijalnom i finalnom mjerenju unutar kontrolne i eksperimentalne grupe.

Tabela 24

Razlike aritmetičkih sredina na inicijalnom i finalnom mjerenju poznavanja ritmičkih instrumenata unutar kontrolne i eksperimentalne grupe

Grupa	Varijable	Mjerenje	N	M	SD	<i>t</i>	<i>p</i>
E	Vizuelno prepoznavanje	inicijalno	54	2,43	0,84		
		finalno	54	2,78	0,79	-2,50	0,015
	Zvučno prepoznavanje	inicijalno	58	1,90	1,16		
		finalno	58	2,63	1,03	-6,34	0,000
	Manuelna upotreba	inicijalno	56	2,60	1,44		
		finalno	56	3,02	0,75	-2,18	0,034
K	Vizuelno prepoznavanje	inicijalno	49	2,67	0,92		
		finalno	49	2,41	0,84	1,67	0,102
	Zvučno prepoznavanje	inicijalno	54	1,87	0,89		
		finalno	54	2,09	0,96	2,20	0,033
	Manuelna upotreba	inicijalno	56	2,64	0,75		
		finalno	56	2,75	0,81	1,13	0,261

Podaci iz Tabele 24 ukazuju na napredak obe grupe, što znači da su i učenici u kontrolnoj grupi imali priliku da koriste ritmičke instrumente. Ako posmatramo podatke samo unutar eksperimentalne grupe možemo uočiti statistički značajan napredak eksperimentalne grupe na sva tri subtesta. Najveća razlika je na subtestu prepoznavanje zvuka ($t = -6,34$) koja je statistički veoma značajna. Kad je napredak u kontrolnoj grupi u pitanju statistički pokazatelji govore da postoji napredak na drugom i trećem subtestu dok je razlika na prvom

subtestu u korist inicijalnog mjerenja ($t = 1,67$). Razlike koje se odnose na sva tri subtesta nisu statistički značajne.

Rezultati istraživanja ukazuju na pozitivan uticaj eksperimentalnog faktora na znanja učenika o ritmičkim instrumentima i načinu njihove upotrebe te dio desete posebne hipoteze koja glasi da će se primjenom integrativnog modela nastave muzička kulture ostvariti efikasnija muzička znanja učenika o ritmičkim instrumentima u odnosu na tradicionalan način rada možemo potvrditi.

Osim muzičkih znanja i vještine korišćenja ili upotrebe ritmičkih instrumenta (manuelna upotreba) ispitivane su ritmičke sposobnosti i sposobnosti vokalne reprodukcije učenika kao pokazatelji uspješnosti djelovanja eksperimentalne varijable na razvoj muzičkih sposobnosti. Prije sprovođenja eksperimentalnog istraživanja na inicijalnom mjerenju je ispitano poznavanje ritmičkih instrumenata učenika u kontrolnoj i eksperimentalnoj grupi kao i sposobnost vokalne reprodukcije. Korišten je instrument TRS-test ritmičkih sposobnosti koji je sastavljen iz četiri ritmička zadatka, ritmička motiva. U radu su ispitivane ritmičke sposobnosti održavanje ravnomjernog ritmičkog pulsa i sviranje ritma. Test vokalne reprodukcije (TVR) se sastoji od tri zadatka. To su: vokalna reprodukcija dječije umjetničke pjesme „Dobro veče susedice“, vokalna reprodukcija dvotaktnog melodijskog motiva iz narodne pjesme „Spavaj sine, san te prevario“ i vokalna reprodukcija meloritmičke fraze (vidjeti Prilog 1). Testiranje je vršeno usmeno i individualno. Rezultate predstavljamo u Tabelama 25 i 26.

Tabela 25

Razlike aritmetičkih sredina na finalnom mjerenju ritmičkih sposobnosti i sposobnosti vokalne reprodukcije između kontrolne i eksperimentalne grupe

Mjerenje	Varijabla	Grupa	N	E mean	SE	F	<i>p</i>	η^2
Finalno	Sposobnosti vokalne reprodukcije	E	55	2,20	0,07	7,04	0,01	0,06
		K	55	1,91	0,07			
	Ritmičke sposobnosti	E	58	2,87	0,7	32,14	0,00	0,22
		K	53	2,37	0,8			

Tabela 25 predstavlja rezultate postignute na finalnom mjerenju ritmičkih sposobnosti i sposobnosti vokalne reprodukcije učenika prvih razreda na inicijalnom i finalnom mjerenju. Razlika aritmetičkih sredina ide u prilog učenika eksperimentalne grupe što govori o uspješnom djelovanju eksperimentalnog faktora na pomenute zavisne varijable istraživanja. Vidljivo je da su učenici eksperimentalne grupe na testu vokalne reprodukcije postigli statistički značajno bolje rezultate što pokazuje i $F = 7,04$ te statistička značajnost $p = 0,01$ uz značajan intenzitet uticaja nezavisne varijable ($\eta^2 = 0,06$) u odnosu na kontrolnu grupu.

Evidentan je još izraženiji uticaj modela i na ritmičke sposobnosti učenika reflektovan kroz razliku aritmetičkih sredina u korist eksperimentalne grupe $F = 32,14$ uz značajnost $p = 0,00$ i jak uticaj eksperimentalnog faktora ($\eta^2 = 0,06$). Značajno je napomenuti da istraživanje pokazuje veću razvijenost ritmičkih sposobnosti koja je uočena kao razvijenija od sposobnosti vokalne reprodukcije i u drugim istraživanjima (Ратковић и Драгић, 2016). Vokalna reprodukcija pretpostavlja i razvijene sposobnosti muzičke memorije, pamćenja melodije i ritma ali i teksta što samo po sebi predstavlja teži zadatak za učenike.

Tabela 26

Razlike aritmetičkih sredina na inicijalnom mjerenju ritmičkih sposobnosti i sposobnosti vokalne reprodukcije unutar eksperimentalne i kontrolne grupe

Grupa	Varijable	Mjerenje	N	M	SD	<i>t</i>	<i>p</i>
E	Sposobnost vokalne reprodukcije	inicijalno	55	1,72	1,03		
		finalno	55	2,25	0,84	-5,90	0,00
	Ritmičke sposobnosti	inicijalno	58	2,05	0,82		
		finalno	58	2,81	0,76	-8,45	0,00
K	Sposobnost vokalne reprodukcije	inicijalno	55	1,58	0,93		
		finalno	55	1,87	0,84	-3,14	0,00
	Ritmičke sposobnosti	inicijalno	53	2,23	0,72		
		finalno	53	2,30	0,84	-1,00	0,32

U Tabeli 26 su predstavljeni rezultati istraživanja dobijeni testiranjem značajnosti razlika aritmetičkih sredina za zavisne uzorke na inicijalnom i finalnom mjerenju ritmičkih sposobnosti i sposobnosti vokalne reprodukcije unutar eksperimentalne i kontrolne grupe. Ako

posmatramo rezultate unutar eksperimentalne grupe, razlike aritmetičkih sredina su statistički značajne u prilog učenika eksperimentalne grupe na obe posmatrane varijable.

Kad je u pitanju kontrolna grupa evidentan je napredak na testu vokalne reprodukcije što znači da su i u kontrolnim odjeljenjima učenici izvodili muzičke sadržaje, tačnije pjevali na časovima. $t = -3,14$; $p = 0,00$ ali ipak nedovoljno u odnosu na eksperimentalnu grupu (Tabela 26).

Uzimajući u obzir dobijene rezultate istraživanja, desetu posebnu hipotezu istraživanja, koja glasi da će integrativni model nastave muzičke kulture pozitivno uticati na razvoj ritmičkih sposobnosti, sposobnost vokalne reprodukcije i znanja učenika o ritmičkim instrumentima u odnosu na tradicionalan način rada, možemo potvrditi u potpunosti.

REKAPITULACIJA ISTRAŽIVANJA

U ovom dijelu rada vršimo pregled i rekapitulaciju rezultata eksperimentalnog istraživanja o vaspitno-obrazovnoj efikasnosti integrativnog modela nastave muzičke kulture u mlađim razredima osnovne škole, s obzirom na to da je djelovanje eksperimentalne nezavisne varijable distribuisano kroz tri eksperimentalna programa i istraživanja a glavna hipoteza operacionalizovana kroz deset posebnih hipoteza. Možemo zaključiti sljedeće:

Na osnovu dobijenih nalaza istraživanja *prvu posebnu* hipotezu istraživanja koja glasi smatramo da je integrativni model nastave muzičke kulture na unutarpredmetnom novou integracije kada su u pitanju muzička znanja/poznavanje muzičke forme u odnosu na tradicionalni način rada možemo prihvatiti u potpunosti.

Drugu posebnu hipotezu koja glasi da će se primjenom integrativnog modela nastave muzičke kulture uspostaviti povoljnija emocionalna klima u okviru predmeta *Muzička kultura* u odnosu na tradicionalan način rada takođe možemo prihvatiti.

Treća posebna hipoteza koja glasi da će integrativni model nastave muzičke kulture pozitivno uticati na motivaciju postignuća nije potvrđena jer su samo rezultati sa jednog subskalera od trinaest dali pozitivne rezultate. Smatramo da je za djelovanje eksperimentalnog faktora bilo potrebno duže vrijeme zbog široko zahvaćene zavisne varijable motivacije postignuća koju primijenjeni instrument, veliki inventar motivacije postignuća, ispituje.

Četvrtu posebnu hipotezu istraživanja koja glasi da će se primjenom integrativnog modela nastave muzičke kulture uspostaviti povoljnija emocionalna klima u odnosu na tradicionalan način rada s obzirom na predstavljene statističke pokazatelje prihvatamo.

Rezultati istraživanja ukazuju da se primjenom integrativnog modela nastave muzičke kulture znanja iz predmeta *Poznavanje prirode i društva* u odnosu na tradicionalan način rada znatno proširuju, produbljuju i obogaćuju što ih čini cjelovitim. Time dokazujemo *petu posebnu* hipotezu.

Prikazani rezultati istraživanja potvrđuju *šestvu posebnu* hipotezu koja glasi da je integrativni model nastave muzičke kulture realizovan u odjeljenjima drugog razreda osnovne škole u odnosu na tradicionalni način rada efikasniji s obzirom na muzičke afinitete učenika.

Na osnovu naučnih nalaza dio *sedme hipoteze* koja glasi da će se primjenom integrativnog modela nastave muzičke kulture postići efikasnija kognitivna uključenost učenika u odnosu na tradicionalan način rada u prvom razredu djelimično prihvatamo, dok dio hipoteze koja se odnosi efikasniju emocionalnu uključenost u odnosu na tradicionalan način rada prihvatamo u dijelu koji se odnosi na postizanje efikasnije emocionalne uključenosti u

okviru predmeta *Moja okolina* (živa i neživa priroda, orijentacija u vremenu). Zato *sedmu hipotezu* da će se primjenom integrativnog modela nastave muzičke kultura postići efikasnija kognitivna i emocionalna uključenost učenika u okviru predmetnog područja *Moja okolina* (živa i neživa priroda, orijentacija u vremenu), djelimično potvrđujemo.

Na osnovu rezultata istraživanja *osmu posebnu* hipotezu istraživanja koja glasi da će integrativni model nastave muzičke kulture pozitivno uticati na obim i cjelovitost znanja učenika iz predmetnog područja *Moja okolina* (živa i neživa priroda, orijentacija u vremenu) u odnosu na tradicionalan način rada potvrđujemo u potpunosti.

Rezultati istraživanja upućuju na zaključak da postoji pozitivan uticaj integrativnog modela nastave u prvom razredu u odnosu na tradicionalni način rada na trajnost znanja kod učenika iz predmetnog područja *Moja okolina* (matematički sadržaji) što potvrđuje *devetu posebnu* hipotezu istraživanja da će integrativni model nastave muzičke kulture pozitivno uticati na znanja i njihovu trajnost kod učenika iz predmetnog područja *Moja okolina* (matematički sadržaji).

Uzimajući u obzir prikazane rezultate *desetu posebnu* hipotezu istraživanja koja glasi da će se primjenom integrativnog modela nastave muzičke kulture poboljšati ritmičke sposobnosti, sposobnosti vokalne reprodukcije učenika i znanja učenika o ritmičkim instrumentima možemo potpuno potvrditi.

Na osnovu predstavljenih rezultata realizovanog eksperimentalnog istraživanja možemo zaključiti da se primjenom integrativnog modela nastave muzičke kulture uspostavlja značajno povoljnija emocionalna klima, formiraju cjelovita, trajna i šira znanja dok je intenzitet kognitivne i emocionalne uključenosti djelimično potvrđen. Ovo potvrđuje glavnu hipotezu istraživanja da je integrativni model nastave muzičke kulture, uzimajući rezultate istraživanja u cjelini, vaspitno-obrazovno efikasniji u odnosu na tradicionalni način rada.

ZAKLJUČAK

Integrativni model nastave muzičke kulture je zasnovan na teorijama savremenih koncepcija i pristupa učenju koje počivaju na holističkom pristupu razvoju djeteta. Bitni nalazi teorijskog dijela istraživanja govore da je muzika u najširem smislu riječi svojim osobenostima i specifičnostima koje se ogledaju u pozitivnim razvojnim djelovanjima na dijete izuzetno pogodan pozitivan komunikološki medij koji može da doprinese cjelokupnom pozitivnom razvoju ličnosti učenika. Globalni cilj vaspitanja i obrazovanja je kompatibilan sa ovom tvrdnjom. Takav pristup učenju treba da počiva na aktivnom i interaktivnom učenju kroz igru i igrolike sadržaje, kreativno i iskustveno postavljenom kontekstu učenja u učionici i van nje. Rezultati istraživanja ukazuju na to da je koncept vaspitanja i obrazovanja kroz umjetnost ostvariv i realan.

Specifičnost integrisanja unutar predmeta muzička kultura se odnosi na povezivanje nekoliko aktivnosti koje se ishodišno planiraju što nije uvijek lak i jednostavan zadatak. Rezultati ukazuju da tako postavljen i planiran dizajn nastave doprinosi boljoj emocionalnog klimi, trajnijim i cjelovitim znanjima. Kvalitativni pokazatelji ukazuju na produktivnost rada učenika i stvaralačku primjenu znanja. Na to ukazuje podatak da je u toku primjene istraživanja nastalo desetine likovnih, literarnih i muzičkih primjera i radova ali i kreativnih ideja i rješenja kako učenika tako i samih učesnika (učitelja i istraživača) što govori o kolaborativnoj kreativnosti tokom istraživanja. U tom pogledu i metodološki kontekst ovakvih istraživanja dobija emancipatorski, umjetnički, stvaralački karakter. Kad je u pitanju kreativnost ona je u velikoj mjeri zasnovana na imaginaciji kao stalnoj potrebi učenika.

Kad je međupredmetna integracija u pitanju ona je moguća iz svih predmeta i predmetnih oblasti sa nastavom muzičke kulture s tim što je u praksi prisutna banalizacija tog odnosa uzrokovana tradicionalnim implicitnim uvjerenjima praktičara u smislu da će se pukim pjevanjem neke pjesme ili izvođenjem nekog sadržaja funkcija integracionog procesa ostvariti sama po sebi. Suština rada nije u sadržajima već u načinu njihove metodičke interpretacije, razrade, plana rada, dovođenja u novi kontekst učenja, realizacije i posebno verbalizacije, truda oko tumačenja i predstavljanja određenih pojmova. Kompetentnost, ličnost, širina posmatranja procesa vaspitanja i obrazovanja kao i umjetnička i metodička kreativnost učitelja ovdje dolaze do punog izražaja.

Analiza kurikuluma pokazuje da se u većini kurikuluma zaista predlaže koncept korelacije nastave ali kad su u pitanju konkretni primjeri uočeni su skromni, uglavnom

tradicionalni neinventivni muzički sadržaji za integraciju, korelaciju sa drugim predmetima i oblastima kao posljedica nedostatka muzičkog umjetničkog stvaralaštva za djecu.

Rezultati istraživanja ukazuju na efikasnost integrativnog modela nastave muzičke kulture na unutarpredmetnom ali i međupredmetnom planu i kada je u pitanju djelimična i potpuna integracija. Primjenom eksperimentalnih programa ostvarena je bolja vaspitno-obrazovna efikasnost u smislu boljeg poznavanja dvodjelne i trodjelne muzičke forme, kvalitetnijih i širih znanja iz moje okoline i poznavanja prirode i društva, poznavanja matematičkih sadržaja, poznavanja ritmičkih instrumenata, povoljnije emocionalne klime, te jače razvijenosti ritmičkih i vokalnih sposobnosti učenika.

Praktični doprinos istraživanja predstavljaju i eksperimentalni programi nastali u realnom kontekstu učenja, učionici. Novinu u ekperimentalnom programu svakako predstavlja ideja integracije muzičkih sadržaja i aktivnosti sa početnom nastavom matematike. Program je zasnovan na teorijskim postavkama kontekstualnog pristupa učenju i poučavanju ali i na elementima integrišućih znanja iz savremene pedagogije, didaktike, psihologije, neuronauke i metodika predmeta razredne nastave. Kreativnost i inventivnost se ogledaju u novim idejama i primjerima (ne)uobičajene upotrebe ritmičkih instrumenta, brojalica, muzičkih igara postavljenih sa zadatkom razvoja kreativnog mišljenja u početnoj nastavi matematike i muzičke kulture. Istovremeno se sinhrono razvijaju muzičke, matematičko-logičke, psihomotoričke sposobnosti ali i emocionalna klima, i socijalna uključenost te stvaraju preduslovi za matematičku i opštu kreativnost učenika. Značajno je istaći ireverzibilnost ovakvog pristupa jer se zvuk, pokret materijalizuje u matematički zadatak, sliku, broj, operaciju i obrnuto, matematički zadatak pretvara u melodiju, zvuk, pokret, ritam, igru. Ovi procesi su nedjeljivi i samo sinhronizovani daju vaspitno-obrazovne rezultate. Ovakav pristup u realnom matematičko-muzičkom okruženju vodi sintegraciji i sinkretičkom mišljenju kada spajanje dvaju ili više oblasti prevazilaze predmetna ishodišna područja, tačnije daju višu kategoriju mišljenja i znanja.

Na osnovu svih relevantnih pokazatelja rezultata teorijskog i empirijskog dijela istraživanja možemo zaključiti da je integrativni model nastave muzičke kulture na unutarpredmetnom i međumepredmetnom nivou integracije vaspitno-obrazovno efikasniji od tradicionalnog uobičajenog modela nastave jer se njegovom primjenom postižu bolji vaspitno-obrazovni rezultati: povoljnija emocionalna klima na času/aktivnosti, sveobuhvatnija i cjelovita muzička i akademska znanja, razvoj ritmičkih i vokalnih sposobnosti te pozitivan afinitet prema muzici i muzičkim aktivnostima kako u školi tako i van nje. Ne treba zanemariti posebno

bitan aspekt primjene ovakvog modela a to su kreativnost i polifunkcionalna i transferabilna znanja koja se ogledaju kroz produktivan rad učenika i bogatu divergentnu produkciju. Ove refleksije ukazuju na potrebu inoviranja kurikuluma i cjelokupne nastave ne samo na mlađem školskom uzrastu u cilju uspostavljanja šireg, funkcionalnijeg i afektivno prijatnijeg konteksta učenja i poučavanja prožetog produktivnim i kreativnim radom učenika ali i učitelja. Nadamo se da ćemo u bliskoj budućoj pedagoškoj budućnosti imati priliku vidjeti pozitivne implikacije istraživanja proizašle iz prethodno postavljenog zadatka učenja i poučavanja u školi koja očekuje promjene.

LITERATURA

- Акциони план спровођења реформских процеса у области предшколског, основног и средњег васпитања и образовања у Републици Српској* (2020), Министарство просвјете и културе Републике Српске.
- Anderson, M. William, & Lawrence, J. (2001). *Integrating Music into the Elementary Classroom, Fifth Edition*. Wadsworth-Thomson Learning.
- Azaryahu, L. & Esther A.J. (2022) "MusiMath" - a music-based intervention program for learning patterns and symmetry, *The Journal of Experimental Education*, 90:2, 319–343, DOI: 10.1080/00220973.2020.1799316
- Banjac, M. (2011). *Integrisana interaktivna nastava*. Banja Luka: World Vision.
- Бањац, М. (2008). *Интегративна настава*. На <http://www.mirkobanjac.org>. 21. 03. 2011. god.
- Бањац, М. (2009). Интегративни приступ настави у првој тријади. На <http://www.mirkobanjac.org>. 16. 03. 2011. god.
- Barry, H. N. (2008). The Role of Integrated Curriculum in *Journal of Music Teacher Education Volume 18, No 1*, MENC: The National Association for Music Education, 28-38, <http://jmte.sagepub.com>
- Белоица–Павловић, Б. и Сарајлић, Д. (2018). *Национално васпитање у настави музичке културе*, Лепосавић/Косовска Митровица: Универзитет у Приштини-Косовска Митровица, Учитељски факултет-Лепосавић и Факултет уметности у Приштини-Звечан.
- Bežen, A., Sviben-Jurkić, T., i Budinski, V. (2013). Musical motivation in early reading and writing of the Croatian language. U: *Glazbena pedagogija u svjetlu sadašnjih i budućih*

- promjena 3: interdisciplinarni pristup glazbi, istraživanje, praksa, obrazovanje*, Zbornik radova sa Trećeg međunarodnog simpozija muzičkih pedagoga, (Ur. Orbanić-Vidulin, S.) Pula: Sveučilište Jurja Dobrile, 187–200.
- Бојовић, Д. (2008). *Више од игре*. Београд: Центар за примијењену психологију.
- Вјерков, Р. Ј. (2005). *Nadahnuto biće*. Београд: Plato.
- Богосављевић, Р. (2008) Концепција образовања учитеља за рад у савременој школи. Нови Сад: *Погледи и мишљења*, 5-6, Нови Сад, 406–431.
- Brewer, C. (2008). *Soundtracks for learning: Using music in the classroom*. Carmarthen, United Kingdom: Crown House Publishing.
- Cslovjecsek, M.; Fontana S. & Hettelingh D. (2001). Mathe macht Musik - musikalische Impulse für den Mathematikunterricht. Projects: *European Music Portfolio: Sounding Ways into Mathematics (EMP-M)* *European Music Portfolio - Integrated Music Education* *Schulen mit Erweitertem Musikunterricht* Editor: Markus Cslovjecsek Volume 1-3, Zug (CH) <https://www.researchgate.net/publication/299513444> Očitano, 08.02.2021.
- Cslovjecsek M. & Zulauf M. (2018). *Integrated music education: challenges of teaching and teacher training*. Edition: Mousikae Paideia. Editor: Markus Cslovjecsek & Madeleine Zulauf. Projects: *European Music Portfolio: Sounding Ways into Mathematics (EMP-M)* *European Music Portfolio - Integrated Music Education*. Peter Lang Publishers. <https://www.researchgate.net/publication/321097937>. Očitano, 08.02.2021.
- Cslovjecsek, M. (2020). Development-oriented learning approaches and the demand for an integrated understanding of teaching: A plea for more music in school. *Didacticae*. 1-3. 10.1344/did.2020.7.1–3.
- Čavlović, I., (2012). *Uvod u muzikologiju*. Sarajevo: Muzička akademija, Muzikološko društvo FBiH.
- Dejić, M. i Mihajlović, A. (2014). *Matematička darovitost*. Београд: Учитељски факултет.
- Denac, O., Čagran B., Denac J., i Sicherl-Kafol B, (2013) Stavovi studenata prema umjetničkom i kulturnom odgoju u slovenskom odgojno-obrazovnom sustavu, *Croatian Journal of Education*, Vol 15; Sp.Ed.No.3, 39–72.
- Drobac (2020). *Šta je zapravo kreativnost*. Banja Luka: Imprimatur i Filozofski fakultet.
- Дрљача, М. (2017) Конструктивистичка парадигма у методици ликовног васпитања. Филозофски факултет, Бања Лука, докторска дисертација.

- Drljača, D. M. (2020) Constructivist Learning Theory and Logopedagogy in Arts Education, *Croatian Journal of Education Vol.22; Sp.Ed.No.1*, 181–202. Dostupno na: <https://doi.org/10.15516/cje.v22i0.3850>
- Ђокић, Ј. О. (2013). *Реално окружење у почетној настави геометрије*, Београд: Учитељски факултет, докторска дисертација
- Ђокић, Ј. О. (2014). Реално окружење у почетној настави геометрије, *Иновације у настави, XXVII, 2014/2*, 7–21. Dostupno na: <https://scindeks-clanci.ceon.rs/data/pdf/0352-2334/2014/0352-23341402007D.pdf>
- Ђорђевић, В. (2007). Иновативни модели наставе (интегративна, пројектна и интерактивна настава). *Образовна технологија, 4/2007*. Нови Сад: 76–86.
- Egan, K. (1992). *Imagination in Teaching and Learning: Ages 8 to 15* (1st ed.). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781315887654>
- Enciklopedijski rječnik pedagogije (1963). Zagreb: Matica Hrvatska.
- Elofsson, E., Englund, B. A., Jeppsson, C. & Samuelsson J. (2016). Physical activity and music to support pre-school children's mathematics learning, *Education 3-13*, DOI: 10.1080/03004279.2016.1273250
- Gardner, H. (1983). *Frames of mind: the theory of multiple intelligences*. New York: Basic Books.
- Голомб, К. (2012). *Стварање имагинарних светова*. Београд: Завод за уџбенике.
- Hallam, S., Price, J. & Katsarau, G. (2002). The Effects of Background music on Primary School Pupils Task Performance, *Educational Studies*, Vol. 28 No 2, 111–122.
- Habermejer, Š. (2001). *Prava muzika za vaše dete*. Čačak: Inter gradex trade.
- Хацић-Крнетић, А., Дробац, М., Зечевић, И., и Микановић. Б. (2014). Примјена Блумове таксономије у анализи исхода образовања за основну школу. У зборнику *Индивидуалне разлике, образовање и рад*, гл. ур. Бојана Димитријевић. Ниш: Филозофски факултет.
- Хаци-Јованчић М. Н. (2012). *Уметност у општем образовању: функције и приступи настави*. Београд: Учитељски факултет и издавачка кућа Klett.
- Ignjačević, M. (2013). Muzička pismenost – raskorak između teorije i prakse. *Inovacije u nastavi - časopis za savremenu nastavu, 26(2)*, 60–71.
- Илић, М. (2012) *Inkluzivna nastava*. Istočno Sarajevo: Filozofski fakultet.
- Илић, М. (2019) *Raprave o savremenoj nastavi i didaktici*. Banja Luka: Društvo pedagoga.
- Илић, М. (2020) *Didaktika*, Banja Luka: Filozofski fakultet.

- Ивановић, Н. (2007). *Методика општег музичког образовања за основну школу*. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.
- Јањић, М., (2008). *Савремена настава говорне културе*. Нови Сад: ЗМАЈ
- Јањић, М., и Стошић, А. (2007). Музичка бајка „Пећа и вук” на сцени мале школске позорнице, теоријски модел интегративног приступа савременој настави. *Драмска књижевност за дјецу*, Зборник радова. Сомбор: Педагошки факултет, 77–97.
- Јечменић, В. (2015). *Ја могу – корак напред: музичке активности и визуелни симболи у функцији подстицања развоја деце*. Београд: Креативни центар.
- Јенсен, Е. (2013). *Подучавање с мозгом на уму*. Београд: Едука.
- Јењић и Драгић (2017). *Прилози методици наставе природе и друштва..* Бања Лука: Филозофски факултет.
- Jusufović, N. i Ratković D. (2019) Muzičko metodičke kompetencije odgajatelja. *Prozor u svijet obrazovanja, nauke i mladih*, =A window into the world of education, science, and the youth: proceedings (ur.ed. Sanela Nesimović, Emira Mešanović-Meša. – El Zbornik. Sarajevo: Pedagoški fakultet, 134–147.
http://www.pf.unsa.ba/images/izdanja/Zbornik_radova_PFUNSA_Prozor_u_svijet_obrazovanja.pdf
- Каталог, „Иност младих 2018“ (2018). XX међународна изложба иновација и стваралаштва младих. Бања Лука: Савез иноватора Републике Српске.
- Кевић-Зрнић, С., Станковић-Јанковић, Т., и Зиројевић, Т. (2018) Ефикасност наставе у иновативним дидактичко-методичким моделима. *Норма*, 2/2016, 269–281.
- King, F. (2018). Music Activities Delivered by Primary School Generalist Teachers in Victoria: Informing Teaching Practice. *Australian Journal of Teacher Education*, 43(5). Preuzeto sa: <https://www.researchgate.net/publication/324863694> [accessed Jun 07 2019].
- Клајн, И. и Шипка, М. (2006). *Велики речник страних речи и израза*. Нови Сад: Прометеј.
- Kolb, D. (1984). Experiential learning – experience as the source of learning and development (Prentice Hall: London). <http://academic.regis.edu/ed205/Kolb.pdf>
- Kolb, D. A., & Wolfe, D. (1981). Professional education and career development: A cross-sectional study of adaptive competencies in experiential learning. Final report NIE G-77-0053, ERIC no. ED 209 493 CE 030 519.
- Kostović-Vranješ, V. i Šolić, S. (2011). Nastavni sadržaji Prirode i društva-polazište za interdisciplinarno poučavanje u razrednoj nastavi. *Život i škola*, br.25 (1), 207–216).

- Крстић, Д., (1988). *Психолошки речник термина*. Београд: ИРО Вук Караџић.
- Kurikulum nastavnih predmeta Glazbena kultura i Glazbena umjetnost za osnovne škole i gimnazije (2020) Ministarstvo znanosti i obrazovanja, Hrvatska. <https://cupdf.com/document/kurikulum-nastavnih-predmeta-glazbena-kultura-i-glazbena-2020-06-16-kurikulum.html>
- Лексикон образовних термина* (2014). Београд: Учитељски факултет
- Levitin, D. (2012). *Muzika i mozak*. Novi sad: Psihopolis institut.
- Lizačić V. & Bačlija-Sušić, B. (2020) Contribution of Children's Self - Organised Musical Activities to the Lifelong Learning of Preschool Teachers, *Croatian Journal of Education Vol.22; Sp.Ed.No.3/2020*, 83–100. Očitano 30.03.2021. Dostupno na: <https://doi.org/10.15516/cje.v22i0.3911>
- Мандић, Љ. Б. и Матовић, М. (2018) *Музичка култура за 4. и 5. разред основне школе*, уџбеник, Источно Ново Сарајево: ЈП „Завод за уџбенике и наставна средства“.
- Маричић, С. и Ћалић, М. (2015). Интеграција развоја математичких појмова и музичког васпитања у предшколском васпитању и образовању посредством песама за певање. Годишњак Учитељског факултета у Врању, књига VI, 317–326. <https://scindeks-clanci.ceon.rs/data/pdf/1820-3396/2015/1820-33961506317M.pdf>
- Martinović-Bogojević, J. (2020). Aspekti kolaborativne kreativnosti u nastavi glazbe u osnovnoj školi, *Metodički ogledi, Vol. 27, No 1*, 127 -148. Očitano 05.12.2020. Dostupno na https://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=354560
- Martinović-Bogojević, J i Osmanovic, A. (2018). Integrativna nastava kao oblik podsticanja kreativnosti u nastavi Muzičke kulture/Integrated learning as a form of fostering creativity within the music culture course. Conference: *The First International Symposium on Music Pedagogy: Music pedagogy challenge, inspiration and creation Art*: University of Montenegro, Music Academy, Cetinje. Dostupno na: <https://www.researchgate.net/publication/337906775> (očitano 28.02.2022)
- Mahmutović, A. (2017). Muzika i pokret u integrisanim aktivnostima. U zborniku *Dete u svetu muzike, ur. Bogavac, D.* Sarajevo. BAPTA, 419–431.
- Mihevc, M. (2008). U svijetu zvuka i vizualizacije. Razmišljanje o interdisciplinarnim vezama glazbenog i likovnog odgoja. *Tonovi 52, 23 (2)*. Zagreb: Hrvatsko društvo glazbenih i plesnih pedagoga.
- Микановић, Б. (2012). *Истраживачки рад ученика, теоријске основе и модели*. Бања Лука: Филозофски факултет.

- Милинковић, Д. (2012). Интердисциплинарни проблемски приступ обради математичких садржаја у млађим разредима основне школе. *Нова школа XI*.
- Milinković, J. (2013). „Realistic Mathematics Education from theory to practice“, in: Conference Proceedings 1st International Conference on Learning and Teaching Mathematics KUPM, Maribor, pp. 43–49.
- Милутиновић, Љ. (2012). *Култура узражавања у основној школи*. Дервента: Дервентски лист и радио Дервента.
- Muzička kultura (2021). Vlada kantona Sarajevo.
<http://kurikulum.ks.gov.ba/sites/default/files/2021-04/Muzicka%20kultura.pdf>
- Nastavni plan i program za eksperimentalnu primjenu u prvoj trijadi osnovne škole*. Na: <<http://www.rpz-rs.org/7/Nastavni/planovi>>.22.03.2012.
- Nastavni plan i program za osnovnu školu*. (2000). Banjaluka: Ministarstvo prosvjete i kulture Republike Srpske.
- Наставни план и програм за основно образовање и васпитање* (2014). Бања Лука: Министарство просвјете и културе Републике Српске.
- Nastavni plan i program za osnovnu školu Druga trijada* (2006b), Banja Luka: Republika Srpska Ministarstvo prosvjete i kulture.
- Nastavni plan i program za osnovne škole*. (1964). Grupa autora. Sarajevo: Zavod za izdavanje udžbenika.
- Nastavni plan i program za osnovne škole Narodne Republike Bosne i Hercegovine*. (1947). Sarajevo: Svjetlost.
- Nastavni plan i program za osnovnu školu*. (1993). Pale: Ministarstvo obrazovanja, nauke i kulture.
- Nastavni plan i program za osnovnu školu Prva trijada*. (2006a). Banja Luka: Ministarstvo prosvjete i kulture Republike Srpske.
- Nastavni plan i program za osnovne škole*. (1959). Sarajevo: Svjetlost
- Nastavni plan i program za osnovnu školu*. (1972). Sarajevo: Zavod za izdavanje udžbenika.
- Nastavni plan i program za osnovno obrazovanje i vaspitanje*. (1980). Sarajevo: Republički prosvjetno-pedagoški zavod.
- Наставни програми за наставни предмет Музичка култура од II до IX разреда основне школе* (2021). Бања Лука: Републички педагошки завод Републике Српске.
<https://www.rpzrs.org/907/rpzrs/Nastavni/programi/za/nastavni/predmet/Muzicka/kultura/od/II/do/IX/razreda/osnovne/skole>

Наставни програм за I разред основне школе (2021). Бања Лука. Републички педагошки завод Републике Српске.

Odluka o donošenju kurikuluma za nastavni predmet Glazbene kulture za osnovne škole i Glazbene umjetnosti za gimnazije u Republici Hrvatskoj (2019) Ministarstvo znanosti i obrazovanja, Narodne novine, Službeni list Republike Hrvatske
https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2019_01_7_151.html

OSCE, grupa autora, stručnjaka iz oblasti obrazovanja koje je angažovala misija OEBS-a u BIH u okviru projekta “Kurikularnom reformom do kvalitetnog obrazovanja”, (2020) *Ka obrazovanju koje pravi promjenu: Temeljne postavke za izradu predmetnih kurikuluma, Sarajevo*. Dostupno na:
<http://kurikulumpzdk.ba/sites/default/files/202011/2020%20Temeljne%20postavke%20%28SR%29%20-%20FINAL.pdf>

Павловић, Б. (2012). *Народно музичко стваралаштво Косова и Метохије у основношколској настави музичке културе*, Лепосавић: Учитељски факултет у Призрену-Лепосавић.

Павловић, Б, и Сарајлић, Д. (2013). *Обрада народног музичког стваралаштва у млађим разредима основне школе по моделу интегративне наставе*. Зборник радова Учитељског факултета у Ужицу, бр. 15, год 16, Ужице: Универзитет у Крагујевцу, Учитељски факултет у Ужицу, 275–290.

Павловић, Б. (2014). *Заступљеност и анализа музичких садржаја у настави енглеског језика за први разред основне школе*. Лепосавић: Зборник радова Учитељског факултета 8., 217–230.

Пашалић, С. (2012). *Природа и друштво за 4. разред основне школе*. Источно Сарајево: Завод за уџбенике и наставна средства.

Педагошки речник, (1967) Београд: Завод за издавање уџбеника Социјалистичке Републике Србије

Pedagoška enciklopedija 1, (1989). Red. Nikola Potkonjak i Petar Šimleša. Beograd: Suizdavači Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Školska knjiga, Sour Svjetlost.

Педагошки лексикон (1996). Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.

Пандуревић, Ј. (2020). *Фолклорна култура дјетињства. У зборнику Дјечије стваралаштво и предшколским установама, ур. Прибишев-Белеслин Т., 95–126.*

Попадић, М. (2021) *Утицај вербалних, аудитивних и визуелних подстицаја на когнитивна и естетска постигнућа у настави ликовне културе*. Бања Лука:

- Универзитет у Бањој Луци Филозофски факултет (докторска дисертација).
Доступно на
<http://eteze.unibl.org/application/showtheses?thesesId=179>
- Plan i program vaspitno-obrazovnog rada za osnovnu školu.* (1988). Sarajevo: Svjetlost, OOUR Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
- Приручник са дидактичко-методичким упутством за остваривање програма првог разреда (2021). Бања Лука: Републички педагошки завод Републике Српске.
- Ratković, D. (2018) Integracija muzičkih aktivnosti u razrednoj nastavi. *Naša škola*, VVI(2), 5 – 69. Dostupno na: <https://doisrpska.nub.rs/index.php/NASK/article/view/5736>
- Ratković, D. (2016). *Integrativna funkcija nastave muzičke kulture*. Banja Luka: Filozofski fakultet, magistarski rad.
- Ratković, D. (2016). *Stavovi nastavnika o preprekama u integrisanju muzičkih aktivnosti u razrednoj nastavi*. U (Ed. Mojca, O.) »Sodobni pristopi poučavanja prihajajočih generacij« El vir. (str. 1118-1131) Polhov Gradec: EDUvision <http://www.eduvision.si/>
- Ратковић, Д. и Драгић, Ж. (2016). Орф музикотерапија у инклузивној настави. *Учење и настава* II/2, 381-394.
- Ратковић, Д. (2010). Значај стицања музичко-методичких компетенција за рад учитеља. Зборник радова са научног скупа: *Култура и образовање-детерминанта друштвеног прогреса*, (ур. Бранковић, Д.), књига 11 Бања Лука: Филозофски факултет, 765–775.
- Ратковић, Д. (2013). Интегративна вјежба-иновативни модел у методичком образовању студената разредне наставе. У зборнику: *Наука и традиција*, 2/2. Пале: Филозофски факултет, 1035–1044.
- Ratković, D. i Jusufović, N. (2015). Muzičko – metodičke kompetencije učitelja, Zbornik radova *Konferencija Promjenjiva priroda obrazovanja nastavnika–praksa i potrebe u Bosni i Hercegovini*, OSCE. 193–207 Dostupno na https://www.osce.org/files/f/documents/9/c/439760_0.pdf
- Ratković, D. (2016). *Stavovi nastavnika o preprekama u integrisanju muzičkih aktivnosti u razrednoj nastavi*. <https://www.researchgate.net/publication/336617778>
- Ратковић, Д., и Панић-Бабић, Б. (2018). Звучна прича и могућност примјене у разредној настави. Зборник радова *Технолошке иновације, генератор привредног развоја*

- Ур. Бајић Милован. Бања Лука: Савез иноватора РС, Привредна комора РС и Републичка агенција за развој малих и средњих предузећа, 183–191.
- Ратковић, Д. и Драгић, Ж. (2015). Ритмичке и вокалне способности ученика млађег школског узраста сеоских и градских подручја града Бањалука. У зборнику радова са међународног научног скупа „Допринос науке развоју друштава у транзицији (стр. 149–166). Бања Лука: Европски дефендологија центар.
- Rojko, P. (2012). *Metodika nastave glazbe: teorijsko tematski aspekti*. Na: <<http://bib.irb.hr>>26.01.2013.
- Robinson, K. & Aronica, L (2011) *Element*. Zagreb: V.B.Z. doo.
- Russell-Bowie, D. (2009). Syntegration or Disintegration? Models of Integrating the Arts Across the Primary Curriculum. *International Journal of Education & the Arts Vol. 10 No. 28*. Dostupno na: <http://www.ijea.org/>
- Russell-Bowie, D. (2009a). What me? Teach music to my primary class? Challenges to teaching music in primary schools in five countries. *Music Education Research, 11*(1), 23–36. <https://doi.org/10.1080/14613800802699549>
- Савић, В., Милатовић, В., и Ђаковић, П. (2013). *Читанка за пети разред основне школе*. Источно Сарајево: Завод за уџбенике и наставна средства.
- Simijonović, B., Perišić, B. S. (2019). Stavovi studenata o spremnosti planiranja integrativne nastave u okviru nastavnog programa i njenog praktičnog izvođenja u mlađim razredima osnovne škole, *Zbornik radova Učiteškog fakulteta Prizren–Leposavić*, 211–218. Dostupno na: <https://scindeks.ceon.rs/article.aspx?artid=1452-93431913211S>
- Slunjski, E. (2011). *Kurikulum ranog odgoja*. Zagreb: Školska knjiga.
- Смиљковић, С., и Стојановић, Б. (2011). *Компаративни приступ методици матерњег језика и књижевности*. Врање: Учитељски факултет.
- Song, A., & Tillman D. (2015). Music activities as a meaningful context for teaching elementary students mathematics: a quasi-experiment time series design with random assigned control group, *European Journal of Science and Mathematics Education Vol. 3, No. 1*, 45–60.
- Song, A. Capraro, M., & Tillman, D. (2013) Elementary Teachers Integrate Music Activities into Regular Mathematics Lessons: Effects on Students' Mathematical Abilities, *Journal for Learning through the Arts, Vol. 9*(1) Dostupno na <https://eric.ed.gov/?id=EJ1018326>

- Steele, K. M., Dalla Bella, S., Peretz, I., Dunlop, T., Dawe, L. A., Humphrey, G. K., & Olmstead, C. G. (1999). *Prelude or requiem for the 'Mozart effect'?*. *Nature*, 400(6747), 827.
- Станковић-Јанковић Т., (2012). *Учење учења и емоције у настави*. Бања Лука: Арт принт.
- Stanković-Janković., T., (2020). *Usmjerенost na ovladavanje*. Banja Luka: Filozofski fakultet.
- Stanković, M., Orbanić-Vidulin, S., & Belušić, E. (2013). SEM concept in practice: Interdisciplinary correlation of music, drama education and English language. *Glazbena pedagogija u svjetlu sadašnjih i budućih promjena 3: interdisciplinarni pristup glazbi: istraživanje, praksa, obrazovanje*, Zbornik radova sa Trećeg međunarodnog simpozija muzičkih pedagoga, Ur. Orbanić-Vidulin Sabina, Pula: Sveučilište Jurja Dobrile, 317–332.
- Stillman, G. (2007): „Mathematical Modelling in the Real World“, PowerPoint 31st presentation, Teachers" Training Faculty, Belgrade, Serbia, October
- Stojadinović, A. (2017). *Integrativni pristup u realizaciji sadržaja muzičke kulture u razrednoj nastavi – integrativni model obrade dečjih narodnih igara sa pevanjem*, doktorska disertacija. Novi Sad: Filozofski fakultet.
- Stojadinović, A. i Zdravković, V. (2013). Integrativna komponenta pesme za decu u nastavi muzičke kulture i srpskog jezika. U tematskom zborniku: *Književnost za decu i njena uloga u vaspitanju i obrazovanju dece predškolskog uzrasta*. Vranje: Učiteljski fakultet u Vranju, 433-443. Dostupno na: http://ugd.edu.mk_private_UserFiles_blaze.kitanov
- Стојаковић П. (2009). *Наставна питања и задаци у свјетлу стваралачких процеса мишљења*, Источно Сарајево: Завод за уџбеника и наставна средства.
- Стојановић, Б. (2010). Даровити ученици у интегративној настави. У зборнику радова: *Даровити у процесу глобализације*. Вршац: Висока школа струковних студија за образовање васпитача, 601–612.
- Стојановић, Г. (1996). *Настава музичке културе од 1. до 4.разреда основне школе*. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.
- Стојановић, Г. (2005). *Музичка култура, приручник за наставнике за други разред основне школе*. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.
- Стошић. А., и Јанковић, З. Наташа (2020). Интегрисање музичких и језичких садржаја и вештина у оквиру предмета Енглески језик уз пјесму и покрет. *Иновације у настави XXXIII, 202074, 61–78*.

- Стошић, А. (2019). Народна игра и песма у уџбеницима Музичке културе: народна мелодија у функцији музичког развоја, Научни скуп, Владо С. Милошевић: етномузиколог, композитор и педагог; *Традиција као инспирација*, Бања Лука, 13-14. април 2019. Banja Luka. Очитано 30.03.2021. Доступно на: <https://www.researchgate.net/publication/349057893>
- Стошић, А (2008б). Песма-спона у интегративном приступу наставе музичке културе, српског језика и књижевности за децу. *Књижевност за децу у науци и настави* 3, Универзитет у Јагодини, 392–402.
- Stošić, A. (2008a). Polifunkcionalnost pesme u nastavi muzičke kulture. *Pedagogija*, 63 (1). Beograd, 62–74.
- Stošić, A., i Janjić, M. (2011). „Theatrical communication method in contemporary language and music teaching“, *Teacher's Competences and the Learning Environment*, (ed. by I. Radovanovic and Zdislaw Zaclona), transl. N. Jankovic, Belgrade: Univerzitet, Učiteljski fakultet, p. 79–95.
- Стошић, А. (2009). Улога и функционалност повезивања књижевности за децу и музике у наставним и баннаставним активностима. *Савремени тренутак књижевности за децу у настави и науци, књига резимеа*. Врање: Учитељски факултет у Центар за научно истраживачки рад, 486–497.
- Suzić, N. (2005). *Pedagogija za XXI vijek*. Banja Luka: TT centar.
- Suzić, N. (2010). Metode multisenzornog učenja. *Образовна технологија* br. 4/2010, 415–441.
- Suzić, N., Stanković-Janković, T. i Bjelobrk-Babić, O. (2017). Kretanjem do kreativnosti i uključenosti učenika u nastavu muzičke kulture. U Zborniku radova sa Petog međunarodnog simpozija glazbenih pedagoga *Glazbena pedagogija u svjetlu sadašnjih i budućih promjena*. Pula: Sveučilište Jurja Dobrile u Puli, Muzička akademija u Puli, 35–54.
- Судзиловски, Д. и Ивановић, М. (2013). Значај учења музике за развој детета. У Зборнику *Настава и учење*. Николић, Р. (ед), Ужице, Учитељски факултет, 557–564.
- Svalina V., & Sukop I. (2021). Listening to music as a teaching area in Croatian primary schools: the teacher's perspective, *Music Education Research*, DOI: [10.1080/14613808.2020.1866519](https://doi.org/10.1080/14613808.2020.1866519), очитано 29.01.2021.
- Taggart, G., Whitby, K., & Sharp, C. (2004). *Curriculum and Progression in the Arts: A International Study*, Final report. London: Qualifications and Curriculum Authority.

- Šefer, J. (2005). *Kreativne aktivnosti u tematskoj nastavi*. Beograd: Institut za pedagoška istraživanja.
- Šindić, A., Pribiše-Beleslin T., i Ratković D. (2020) Stvaralačke aktivnosti za djecu predškolskog uzrasta u svijetu lutkarstva i muzike. U Zborniku *Dječije stvaralaštvo u predškolskim ustanovama*, ur. Pribiše – Beleslin T., 155–177.
- Šindić, A., Pribiše-Beleslin, T., & Ratković, D. (2019). Integration of Artistic Expressive Means Into Preschool Children's Learning Environment, *DIDACTICA SLOVENICA - pedagoška obzorja*, 34, br. 3-4, 80–91.
https://www.researchgate.net/publication/349124644_Integration_of_Artistic_Expressive_Means_into_Preschool_Children%27s_Learning_Environment
- Šulentić-Begić, J. (2013a). Mogućnosti interdisciplinarnog povezivanja nastave glazbe s neglazbenim predmetima. U zborniku: *Glazbena pedagogija u svjetlu sadašnjih i budućih promjena 3. interdisciplinarni pristup glazbi: istraživanje, praksa, obrazovanje*. Zbornik radova sa Trećeg međunarodnog simpozija muzičkih pedagoga, Ur. Orbanić-Vidulin Sabina, Pula: Sveučilište Jurja Dobrile, 135–150.
- Šulentić-Begić, J., Špoljarić, B. (2011). Glazbene aktivnosti u okviru neglazbenih predmeta u prva tri razreda osnovne škole. *Napredak*, 152/2011, 447–462.
- Šulentić-Begić, J. (2013b). *Razvoj kompetencija studenata za poučavanje glazbe na učiteljskom studiju, doktorski rad*, Zagreb: Učiteljski fakultet.
- Васиљевић, М. З., (2000). *Методика музичке писмености*. Београд: Академија умјетности.
- Видаковић, С. (2011). Интегрисани наставни план и програм у првој тријади основне школе. *Ријеч просвјете*, бр. 1, Бања Лука: Нове образовне иницијативе, 87–113.
- Видосављевић, С., и Павловић, Б. (2013). *Значај интегративне наставе у млађим разредима основне школе*, Зборник радова Учитељског факултета Призрен-Лепосавић. Лепосавић: Учитељски факултет у Призрену-Лепосавић, 233–243.
- Vidulin S., i Radica, D. (2017). Glazbena pedagogija u svjetlu sadašnjih i budućih promjena 5 / Ur. Vidulin, Sabina. Pula : Sveučilište Jurja Dobrile.
- Вилотијевић, Н. (2006). *Интегративна настава природе и друштва*. Београд: Школска књига.
- Vodopić, I. (2020). *Међупредметно povezivanje glazbene kulture i drugih predmeta u osnovnoj školi*, Repozitorij Akademije za umjetnost i kulturu-odsjek za glazbenu umjetnost. Sveučilište Josipa Štrosmajera. Preuzeto sa:

<https://repozitorij.aukos.unios.hr/islandora/object/aukos:518>

- Војкић, Љ., и Дубљевић Ј. (2015). Дечје пјесме у функцији стимулације развоја говора. У зборнику: *Традиција као инспирација*, Бања Лука: Академија умјетности, 360–373.
- Vučkovski, J., i Zdravković, V. (2009). Pisma za decu u funkciji razvoja muzičkih sposobnosti. U tematskom zborniku: *Književnost za decu i njena uloga u vaspitanju i obrazovanju dece predškolskog uzrasta*. Vranje: Učiteljski fakultet u Vranju, 403–411.
- Vujošević, N. J. (2016). Transferna vrednost učenja muzike na kognitivni razvoj učenika osnovnoškolskog i srednjoškolskog uzrasta. *Nastava i vaspitanje*, 65(1), 109–124. Dostupno na <https://doi.org/10.5937/nasvas1601109V> Dostupno na: http://ugd.edu.mk_private_UserFiles_blaze.kitanov
- Здравковић, В. (2016). *Интегративни приступ почетној музичкој настави у основној школи*, Педагошки факултет у Врању, докторска дисертација.
- Здравковић, В., (2017). Ставови учитеља и наставника о интегративном приступу као фактору успешне музичке наставе у сновној школи, *Годишњак Учитељског факултета у Врању књига VIII-1*, 333–348.
- Здравковић, В., и Спасић-Стошић А. (2011). *Интеграција уз музику кроз предмете у разредној настави*. Годишњак Учитељског факултета у Врању књига II, 45–61.
- Zdravković, V., Spasić - Stošić, A. i Vučkovski, J. (2010). Integrativni pristup muzičkoj nastavi u mlađim razredima osnovne škole. U: *Godišnjak učiteljskog fakulteta u Vranju*. Vranje: Učiteljski fakultet u Vranju, 393–407.
www.ucfak.ni.ac.rs/dokumenti/.../34_1_GODISNJAK_UF_Vranje.pdf
http://www.pfvr.ni.ac.rs/dokumenti/tekstovi/2127_3_DISERTACIJA_-_VESNA.pdf
- Welch, F. G (2021). Optimising well-being and development through music. Dostupno na: <https://www.researchgate.net/publication/348907093>, [оčitано 01. februara 2021].

PRILOZI

Prilog 1 **Instrumenti istraživanja**

Eksperimentalno istraživanje 1

VIMP – Veliki inventar motivacije i postignuća

ČLMF – Ček lista poznavanja muzičke forme

SPINO – Skala pozitivnih i negativnih osjećanja¹¹

Eksperimentalno istraživanje 2

TZPPID – Test znanja iz *Poznavanje prirode i društva*.

MA – Muzički afiniteti učenika

SPINO – Skala pozitivnih i negativnih osjećana

Eksperimentalno istraživanje 3

TPPMO – Test poznavanja pojmova iz predmetnog područja *Moja okolina*

TRMP – Test razvijenosti matematičkih pojmova

TZMSMO – Test znanja matematičkih sadržaja *Moje okoline*

TMS – Test muzičkih sposobnosti

TVR – Test vokalne reprodukcije

IZUT – Instrument za usmeno testiranje poznavanja ritmičkih instrumenta

SU – Skaler uključenosti u nastavu

NZMO – OUV – Niz zadataka objektivnog tipa, moja okolina, orijentacija u vremenu

Prilog 2 **Metrijske karakteristike instrumenata istraživanja**

Prilog 3 **Eksperimentalni programi, egzemplarni primjeri sa opisima**

Eksperimentalni program (E1)

Eksperimentalni program (E2)

Eksperimentalni program (E3)

Egzemplarni primjer časa eksperimentalnog programa integrativnog modela nastave muzičke kulture na unutarpredmetnom nivou integracije u petom razredu (E1).

¹¹ Isti instrument je korišten u oba istraživanja (E2) i (E1).

Egzemplarni primjer integrativnog dvočasa eksperimentalnog programa integrativnog modela nastave muzičke kulture na međupredmetnom nivou integracije u drugom razredu (E2).

Egzemplarni primjeri integrativnih aktivnosti učenja i poučavanja eksperimentalnog programa integrativnog modela nastave na međupredmetnom nivou integracije u prvom razredu (E3).

Prilog 4 **Produkti rada učenika**

Primjeri produkata učenika, eksperimentalni program (E2)

Primjeri produkata učenika-eksperimentalni program (E3)

Prilog 5 **Primjeri integrativnog vaspitno-obrazovnog pristupa kroz umjetnost**

PRILOG 1

INSTRUMENTI ISTRAŽIVANJA

34 =

VIMP Veliki inventar motivacije postignuća

Ime i prezime:	Datum:
Škola:	Uspjeh:

Na pitanja se odgovara zaokruživanjem odgovora DA ili NE.

I Samoeфикаsnost i kompetencija

Samoeфикаsnost

- 1) Za učenje i uspjeh u školi mogu dobiti pohvale i podršku roditelja kad god to poželim.
☐ DA ☐ NE
- 2) Sposoban/na sam da savladam gradivo svakog nastavnog predmeta samo ako to zaista hoću. ☐ DA ☐ NE
- 3) Od svojih vršnjaka, drugova u razredu mogu dobiti pohvalu i podršku za učenje i rad.
☐ DA ☐ NE
- 4) Sposoban sam da koristim sve udžbenike, knjige, računar i druga sredstva za učenje.
☐ DA ☐ NE
- 5) Kada se u razredu djeca sukobe ja ih mirim, lako rješavam njihove svađe. ☐ DA ☐ NE
- 6) Mogu pomoći i najinertnijem, najslabijem, "teškom" učeniku, da nauči ili savlada gradivo. ☐ DA ☐ NE
- 7) Sposoban/a sam organizovati i završiti svoj posao, svoje učenje čak i kad su zadaci neočekivani i teški. ☐ DA ☐ NE
- 8) Sposoban/a sam da se nosim sa svim problemima koje susrećem u životu. ☐ DA ☐ NE
- 9) Mogu osvojiti povjerenje i uvažavanje od drugih učenika. ☐ DA ☐ NE
- 10) Mogu osvojiti povjerenje i uvažavanje od nastavnika. ☐ DA ☐ NE

Performativna samoeфикаsnost – očekivanje uspjeha:

- 1) Sve zadatke i probleme postavljene pred ovaj razred mogu da riješim bolje od većine učenika u razredu. ☐ DA ☐ NE
- 2) U poređenju sa drugim učenicima, smatram da mogu ostvariti odlične rezultate u učenju.
☐ DA ☐ NE
- 3) Siguran sam da ove školske godine mogu postići odlične ocjene kao i najbolji učenici u razredu. ☐ DA ☐ NE
- 4) Ove školske godine očekujem da uspijem kao i drugi učenici. ☐ DA ☐ NE
- 5) Znam da sam sposoban da naučim gradivo koje se uči ove godine bolje od većine drugih učenika u razredu. ☐ DA ☐ NE
- 6) Kada radim test ili gradivo trudim se da završim prije nego drugi učenici. ☐ DA ☐ NE
- 7) Volim da rješavam zadatke koje ne mogu savladati drugi učenici. ☐ DA ☐ NE
- 8) Smatram da sam dobar učenik u odnosu na druge u ovom razredu. ☐ DA ☐ NE
- 9) U poređenju sa drugima u razredu, ja mogu da uspijem u školi. ☐ DA ☐ NE
- 10) Mislim da sam prirodno dobar u učenju, da sam bolji od prosjeka u razredu. ☐ DA ☐ NE

Percepcija kompetencije – rekognicija:

- 1) Prijatelji mi kažu da sam dobar učenik. ☐ DA ☐ NE
- 2) Volim čuti kako nastavnik kaže da sam dobar učenik. ☐ DA ☐ NE
- 3) Sretan sam kad neko u meni prepozna dobrog učenika. ☐ DA ☐ NE

- 4) Moji roditelji često kažu kako su sretni što sam odličan učenik i da je dobro što mnogo čitam. ☐ DA ☐ NE
- 5) Volim čuti komplimente za mene kao đaka. ☐ DA ☐ NE

Samocijenjenje:

- 1) Učenje je aktivnost u kojoj sam uspješan. ☐ DA ☐ NE
- 2) Loše prolazim na ispitima. (R) ☐ DA ☐ NE
- 3) Uvijek mi je dobro išlo učenje. ☐ DA ☐ NE
- 4) Imam problema da razumijem bilo šta što se radi u školi. (R) ☐ DA ☐ NE
- 5) Najčešće trebam pomoć kada je učenje u pitanju. (R) ☐ DA ☐ NE
- 6) Uvijek sam imao dobre ocjene u školi. ☐ DA ☐ NE
- 7) Uživam kada učim. ☐ DA ☐ NE
- 8) Nikad ne bih želio da mi neko daje instrukcije. (R) ☐ DA ☐ NE
- 9) Želim nastaviti učiti i kada završim školu. ☐ DA ☐ NE
- 10) Mrzim školu i učenje. (R) ☐ DA ☐ NE
- 11) Uvijek sam uspješno rješavao sve testove. ☐ DA ☐ NE
- 12) Loše rješavam zadatke sa puno matematike. (R) ☐ DA ☐ NE
- 13) Uvijek trebam pomoć kada naiđu zadaci sa mnogo brojki. (R) ☐ DA ☐ NE
- 14) Dobijam dobre ocjene na svim testovima. ☐ DA ☐ NE
- 15) Imam problema da razumijem zadatke iz matematike i fizike. (R) ☐ DA ☐ NE
- 16) Mrzim da radim na pitanjima iz dosadnog gradiva. (R) ☐ DA ☐ NE
- 17) Jedva čekam da završim školu jer više nikada ne želim da učim. (R) ☐ DA ☐ NE
- 18) Uživam kada učim teško gradivo. ☐ DA ☐ NE
- 19) Volimim učiti teško gradivo. ☐ DA ☐ NE
- 20) Učenje mi je dosadno. (R) ☐ DA ☐ NE

Samodeterminacija – akademska kontrola:

- 1) Ne plašim se iznenađenja i novog gradiva u školi. ☐ DA ☐ NE
- 2) Bolje ću uspjeti u nastavi ako ulažem više napora. ☐ DA ☐ NE
- 3) Ništa mi neće pomoći da budem bolji u nastavi. (R) ☐ DA ☐ NE
- 4) Lično sam malo odgovoran za svoj uspjeh u školovanju. (R) ☐ DA ☐ NE
- 5) Džaba učim jer u nastavi nemam sreće. (R) ☐ DA ☐ NE
- 6) Malo je gradiva koje mogu savladati u nastavi. (R) ☐ DA ☐ NE
- 7) Svoje slabe ocjene u školi obično dobijem zato što ne dajem sve od sebe. ☐ DA ☐ NE
- 8) Sve u vezi sa ocjenama je izvan moje kontrole i malo je toga što mogu sam promijeniti u vezi s tim. (R) ☐ DA ☐ NE
- 9) Uspjeh učenika u školi zavisi prvenstveno od sreće. (R) ☐ DA ☐ NE
- 10) Uspjeh učenika zavisi od simpatije nastavnika, oni koji su nastavniku simpatični ne moraju mnogo da uče. (R) ☐ DA ☐ NE

II Adaptivna atribucija i uvjerenje o sposobnosti kontrole

Angažovanost:

- 1) Žao mi je kad završim čitanje dobre knjige jer osjećam kao da je ona dobar prijatelj s kojim se rastajem. ☐ DA ☐ NE
- 2) Volim da čitam naučnu fantastiku i stvari koje me tjeraju da razmišljam. ☐ DA ☐ NE
- 3) Volim nastavno gradivo koje me tjera na razmišljanje. ☐ DA ☐ NE
- 4) Dok učim gradivo stvaram slike u svojim mislima. ☐ DA ☐ NE
- 5) Uživam u dugim akcionim filmovima i storijama ili u knjigama sa misterijom. ☐ DA ☐ NE

- 6) Volim kada nastavnik traži od nas učenika da učimo interaktivno. ☐ DA ☐ NE
- 7) Volim da radim grupne prezentacije i da predstavim ono što je moja grupa radila. ☐ DA ☐ NE

Izazov:

- 1) Uživam u neizvjesnosti koju donosi novo gradivo. ☐ DA ☐ NE
- 2) Stalno se pitam da li ću moći da savladam novo gradivo. ☐ DA ☐ NE
- 3) Volim neizvjesnost koju donosi novo gradivo i ocjenjivanje. ☐ DA ☐ NE
- 4) Volim teško, izazovno gradivo. ☐ DA ☐ NE
- 5) Volim kada me pitanja iz knjige tjeraju na razmišljanje. ☐ DA ☐ NE
- 6) Obično učim teške stvari prilikom čitanja. ☐ DA ☐ NE
- 7) Ako je gradivo interesantno, mogu čitati teški materijal. ☐ DA ☐ NE
- 8) Ako je knjiga interesantna, ne brine me koliko je teška za čitanje. ☐ DA ☐ NE

Kontrola:

- 1) Kada počnem da učim, prvo se pitam kako to savladati i šta uraditi ako ne mogu. ☐ DA ☐ NE
- 2) Obično nađem mirno mjesto gdje ću raditi na gradivu. ☐ DA ☐ NE
- 3) Kada radim domaći zadatak, obično koristim rječnik, svoje zabilješke sa predavanja i knjige. ☐ DA ☐ NE
- 4) Kada učim za test, pokušavam sagledati kako je moje staro znanje povezano sa novim. ☐ DA ☐ NE
- 5) Kada čujem nešto novo na nastavi pokušavam uočiti koliko su nova saznanja povezana sa mojim prethodnim znanjima. ☐ DA ☐ NE
- 6) Da bih razumio gradivo upotrebljavam pitanja kao što su: zašto, šta, kako. ☐ DA ☐ NE
- 7) Uvijek pokušavam da nađem put kako bi gradivo bilo interesantno i zabavno za mene. ☐ DA ☐ NE
- 8) Volim da u što kraćem roku, po mogućnosti odmah, saznam da li sam uspio na testu ili savladao gradivo. ☐ DA ☐ NE

III Zainteresovanost učenika za nastavu i percepcija kompetencije

- 1) Idem samo na obaveznu nastavu i ne biram slobodne aktivnosti ako to ne moram. (R) ☐ DA ☐ NE
- 2) Više volim učenje nego nastavu. ☐ DA ☐ NE
- 3) Časovi pojačavaju moje interesovanje za datu oblast. ☐ DA ☐ NE
- 4) Imam dovoljno predznanja da bih razumio informacije koje učimo na časovima. ☐ DA ☐ NE
- 5) Nastava ne može da donese ništa dobro u moj život. (R) ☐ DA ☐ NE
- 6) Neke nastavne predmete jako volim jer sam uspješan u njima. ☐ DA ☐ NE
- 7) Svi časovi su suvoparni i dosadni. (R) ☐ DA ☐ NE
- 8) Vrlo dobro razumijem gradivo koje se radi u školi. ☐ DA ☐ NE
- 9) Osjećam se neugodno na časovima. (R) ☐ DA ☐ NE
- 10) Sve školske obaveze najradije završavam sam. ☐ DA ☐ NE

IV Nivo vrednovanja akademskog postignuća

- 1) Idem u školu da bih kasnije izučio zanimanje koje želim, da postanem ono što želim. ☐ DA ☐ NE
- 2) Idem u školu zato što ću tamo naučiti nešto što nikada ne bih saznao bez škole. ☐ DA ☐ NE
- 3) Idem u školu zato što će mi školovanje omogućiti da izaberem pravi poziv za sebe. ☐ DA ☐ NE
- 4) Idem u školu jer postoje nastavni predmeti koji me posebno zanimaju. ☐ DA ☐ NE
- 5) Godine u školi poboljšaće moje opšte sposobnosti. ☐ DA ☐ NE
- 6) Onaj ko ne ide u školu uvijek ostaje slabiji od onih koji idu. ☐ DA ☐ NE
- 7) Kada bi se sve znanje matematike moglo posisati u jednoj bombonici, nema tog djeteta koje bi odbilo tu bombonu. ☐ DA ☐ NE
- 8) Ja ne bih išao u školu kada ne bih morao. (R) ☐ DA ☐ NE
- 9) U školi mogu naučiti mnoge stvari koje me interesuju. ☐ DA ☐ NE
- 10) Čovjek bi poludio kada bi učio sve. (R) ☐ DA ☐ NE

V Ciljevi

Mastery ovladavanje:

- 1) Želim da učim što više jer to pojačava moje sposobnosti. ☐ DA ☐ NE
- 2) Osjećam zadovoljstvo jer u nastavi ostvarujem uspjeh. ☐ DA ☐ NE
- 3) Želim učiti gradivo iz koga saznajem nove stvari. ☐ DA ☐ NE
- 4) Najvažnija stvar za mene je da razumijem gradivo koliko god je moguće. ☐ DA ☐ NE
- 5) Moj cilj je da prođem u školi bez učenja. (R) ☐ DA ☐ NE
- 6) Za mene je važno razumijevanje gradiva. ☐ DA ☐ NE
- 7) Sviđa mi se da učim gradivo koje me vuče da saznam još više. ☐ DA ☐ NE
- 8) Rado učim gradivo koje pobuđuje moju radoznalost, čak i kad je ono teško. ☐ DA ☐ NE
- 9) Osjećam se odlično kada savladam teško gradivo. ☐ DA ☐ NE
- 10) Volim da se osvrnem iza sebe i pogledam koliko sam gradiva naučio. ☐ DA ☐ NE

Performativni ciljevi:

- 1) Za mene je važno da pokažem da sam bolji od ostalih. ☐ DA ☐ NE
- 2) Radije sam u društvu slabijih nego boljih učenika od mene. ☐ DA ☐ NE
- 3) Moj cilj je da imam bolje ocjene od drugih. ☐ DA ☐ NE
- 4) Za mene je važno da u poređenju sa drugima radim dobro u ovom razredu. ☐ DA ☐ NE
- 5) Želim biti dobar učenik kako bih svoje sposobnosti dokazao porodici, prijateljima, nastavnicima i ostalim. ☐ DA ☐ NE
- 6) Ljudi vole pobjednike, zato treba biti najbolji. ☐ DA ☐ NE
- 7) Sada mi je trenutno najvažnije da dobijem dobre ocjene. ☐ DA ☐ NE
- 8) U takmičenju je najvažnija pobjeda. ☐ DA ☐ NE
- 9) Ove školske godine želim imati najbolji uspjeh u razredu i školi. ☐ DA ☐ NE
- 10) Ponekad nije loše spriječiti nekoga da te pobijedi, napraviti malu podvalu. ☐ DA ☐ NE

Non-konformizam:

- 1) Učim ono što nastavnik kaže da treba učiti. (R) ☐ DA ☐ NE
- 2) Uvijek pišem zadaću zato što to nastavnik traži od mene. (R) ☐ DA ☐ NE
- 3) Na času postavljam pitanja da bi me nastavnik primijetio. (R) ☐ DA ☐ NE

- 4) Kada nešto na času ne razumijem, odmah dižem ruku i tražim da mi nastavnik objasni. ☐ DA ☐ NE
- 5) Volim da mi nastavnik pomaže dok radim na gradivu. (R) ☐ DA ☐ NE
- 6) Ako primijetim da je nastavnik nekoga nepravедno ocijenio, ja se pobunim. ☐ DA ☐ NE
- 7) Volim da mi nastavnik isplanira šta ću učiti. (R) ☐ DA ☐ NE
- 8) Ja znam da se čuvam od "opasnih" nastavnika. (R) ☐ DA ☐ NE
- 9) Kada nešto znam što se ne uči u školi, tražim od nastavnika da mi dozvoli da to ispričam ili pokažem. ☐ DA ☐ NE
- 10) Ne volim đake koji se stalno žale nastavniku. ☐ DA ☐ NE

	DA – demonstrira poznavanje forme				NE – ne demonstrira poznavanje				
	ČEK LISTA ZA ISPITIVANJE POZNAVANJA MUZIČKE FORME								
R.B.	Ime i prezime	Inicijalno mjerenje				Finalno mjerenje			
		Razgranala grana jorgovana		Francuska pjesma		Ribar		Kuca kuca	
		Dvodjelna		Trodjelna		Dvodjelna		Trodjelna	
		DA	NE	DA	NE	DA	NE	DA	NE
1.									
2.									
3.									
4.									
5.									
6.									
7.									
8.									
9.									
10.									
11.									
12.									
13.									
14.									
15.									
16.									
17.									
18.									
19.									
20.									
21.									
22.									
23.									
24.									
25.									
26.									
28.									
29.									

TPPMO

TPPMO – test poznavanja pojmova iz predmetnog područja „*Moja okolina*“ u prvom razredu osnovne škole.

Zadaci za provjeravanje znanja i pojmova zasnivaju se na odabiranju tačnih odgovora iz programskog područja *Moja okolina*. Test ima ukupno 27 zadataka. U prvih 11 zadataka postoji pet tačnih i pet netačnih odgovora. Testiranje se vrši individualno u formi intervjua tako što se djetetu čita riječ po riječ iz zadatka koji ono treba da riješi. Ispitivač podvlači tačne odgovore na samom zadatku. Dijete odgovara sa da ili ne. U svakom zadatku postoji pet mogućnosti za određen broj tačnih i netačnih odgovora. Za svaki tačan odgovor učenik dobija jedan poen.

1. Živo je: PILE, kamion, GUSKA, televizor, MEDVJED, autobus, tramvaj, LEPTIR, kamen, PTICA
2. Domaće životinje su: MAČKA, miš, KOZA, zebra, OVCA, majmun, PAS, medvjed, MAČKA
3. Povrće je: PASULJ, jagoda, KROMPIR, smokva, KUPUS, banana, SPANAĆ, trešnja, LUK, trava, SALATA, šljiva, BORANIJA, kruška, KARFIOL, riba, GRAŠAK, jabuka, ŠARGAREPA
4. Dani u sedmici su: PETAK, april, SRIJEDA, decembar, ČETVRTAK, mart, UTORAK, vikend, NEDELJA, popodne
5. Članovi uže porodice su: baba, MAMA, ujak, TATA, stric, BRAT, tetka, SESTRA, ujna
6. Dijelovi tijela koje imamo samo po jedno su: GLAVA, noge, ČELO, ruke, NOS, uši, VRAT, prsti, USTA
7. Članovi šire porodice su: mama, TETKA, sestra, UJNA, tata, STRIC, UJAK, brat
8. Divlje životinje su: MIŠ, ćuran, SRNA, kokoška, MEDVJED, konj, GOLUB, magare, VRANA
9. Insekti su: vrana, MRAV, kos, BUMBAR, jaglac, PČELA, slavuj, CVRČAK, STONOGA
10. Saobraćajna sredstva su: AUTO, trotoar, BIKIKL, semafor, AUTOBUS, pješak, BROD, ulica, VOZ
11. Voće je: VIŠNJA, paprika, DUNJA, luk, JAGODA, karfiol, TREŠNJA, krompir, GROŽDE
13. Pralje: prave kolače, PERU, plivaju
14. Krojačica: čisti, ŠIJE ODJEĆU, liječi ljude
15. Sobarica: melje žito, SPREMA SOBU, hrani životinje
16. Pekar: proizvodi brašno, pravi kolače, PEČE/PRAVI HLJEB

17. Zanatlija koristi: meso, ALAT, bicikl
18. Karamanke su: jabuke, šljive, KRUŠKE
19. Ševa je: biljka, PTICA, prodavnica
20. Jaglac je: visibaba, životinja, JAGORČEVINA
20. Stado je grupa: OVACA, riba, ptica
21. Perje ima: KOKOŠKA, krava, ĆURAN, ovca, PATKA, srna, VRANA, mačka, GOLUB
22. Mladunče koze zove se: JARE, jagnje, tele
23. Ovca: bleji, MEKEĆE, riče
24. Grupa pčela koja leti zove se: ROJ, stado, krdo
25. Kljun ima: PATKA, VRABAC, GUSKA
26. Mačka: PREDE, riče
27. Mladunče krave zove se: jagnje, prase, TELE

TZMSMO

Test znanja matematičkih sadržaja „Moja okolina“

Математички садржаји: Предмети и бића у простору, линија и област и скупови

Број: _____

Број бодова _____

У ПРАЗНЕ КУЋИЦЕ НАПИШИ БРОЈЕВЕ-ЦИФРЕ ПО РЕДУ ОД 1 ДО 10

--	--	--	--	--	--	--	--	--	--

ПОРЕДАЈ БРОЈЕВЕ ПО ВЕЛИЧИНИ ОД НАЈМАЊЕГ ДО НАЈВЕЋЕГ.

9, 6, 2, 4, 5, _____

ПОРЕДАЈ БРОЈЕВЕ ОД НАЈВЕЋЕГ ДО НАЈМАЊЕГ

7, 10, 3, 8, 1 _____

НАПИШИ ШТА ЗНАЧЕ ОВИ ЗНАКОВИ

> _____, < _____, + _____,

= _____, - _____

ИЗМЕЂУ БРОЈЕВА УПИШИ ОДГОВАРАЈУЋИ ЗНАК > < =

1 3 8 7 9 7 10 9 4 6 2 4

0+1 0 3 4-2 2+1 7-2 3-1 2+7

НАПИШИ БРОЈЕВЕ ОД КОЛИХ ЈЕ БРОЈ $5 < \underline{\hspace{2cm}}$

БРОЈ $6 > \underline{\hspace{2cm}}$.

ИЗРАЧУНАЈ:

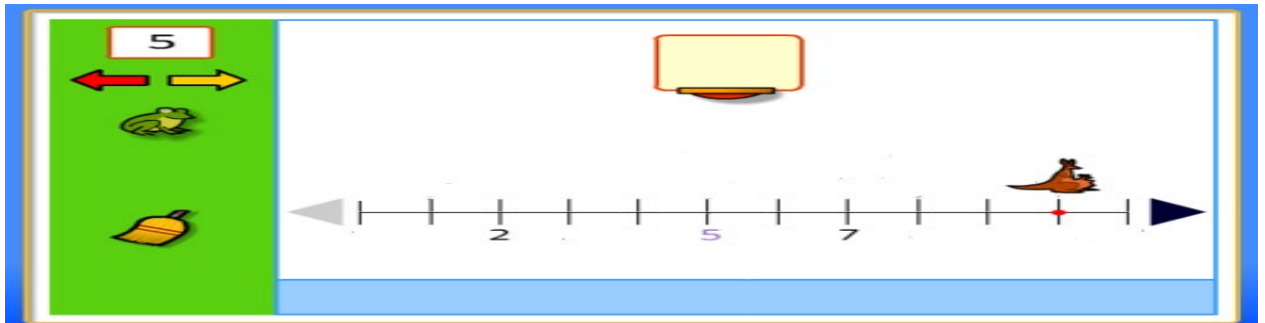
$$5 + 4 = \underline{\hspace{1cm}} \quad 9 - 6 = \underline{\hspace{1cm}} \quad 1 + 2 = \underline{\hspace{1cm}} \quad 9 - 9 = \underline{\hspace{1cm}} \quad 2 + 8 = \underline{\hspace{1cm}} \quad 3 - 2 = \underline{\hspace{1cm}}$$

$$3 + 3 = \underline{\hspace{1cm}} \quad 5 - 4 = \underline{\hspace{1cm}} \quad 6 - 2 = \underline{\hspace{1cm}} \quad 3 + 6 = \underline{\hspace{1cm}} \quad 10 - 5 = \underline{\hspace{1cm}} \quad 1 + 1 = \underline{\hspace{1cm}}$$

УПИШИ ОДГОВАРАЈУЋИ БРОЈ ДА ЈЕДНАКОСТ БУДЕ ТАЧНА

$$\underline{\hspace{1cm}} + 3 = 8 \quad 10 - \underline{\hspace{1cm}} = 3$$

НА БРОЈЕВНОЈ ПРАВОЈ УПИШИ БРОЈЕВЕ $0 \quad 4 \quad 6 \quad 9 \quad 10$

ПЛАВОМ БОЈОМ ОБОЈИ ПРВИ САБИРАК, **ЦРВЕНОМ** ДРУГИ САБИРАК, А ЗБИР НЕМОЈ БОЈИТИ

$$3 + 3 = 6$$

ПЛАВОМ БОЈОМ ОБОЈИ УМАЊИЛАЦ, А **ЦРВЕНОМ** БОЈОМ УМАЊЕНИК. РАЗЛИКУ НЕМОЈ БОЈИТИ

$$9 - 3 = 6$$

РАЧУНАЈ

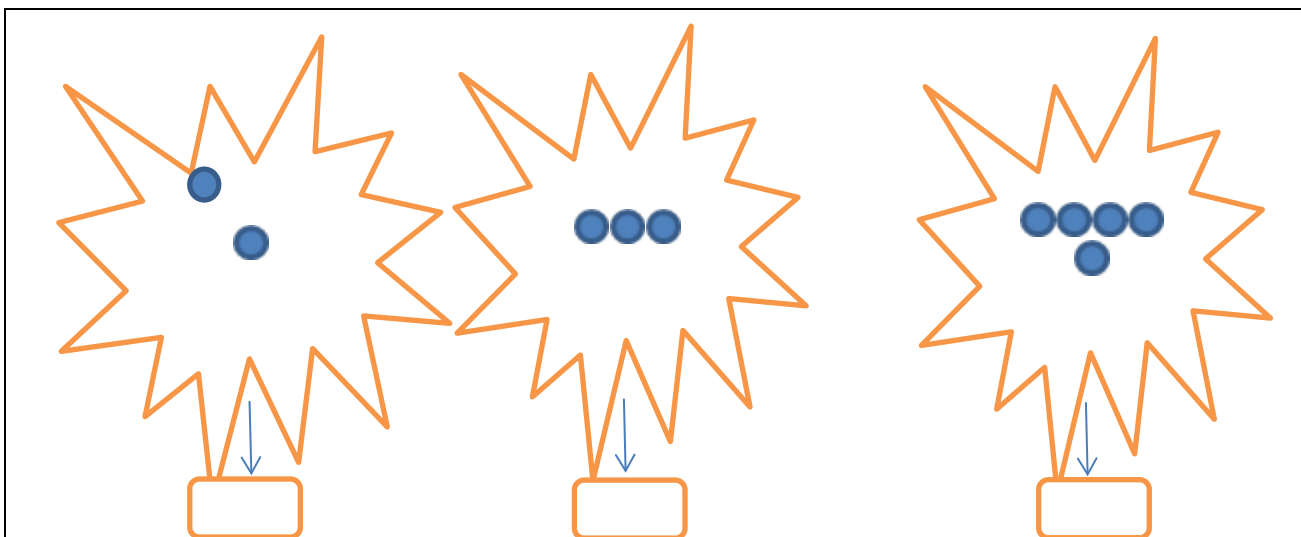
ОДГОВОРИ

РАЧУНАЈ

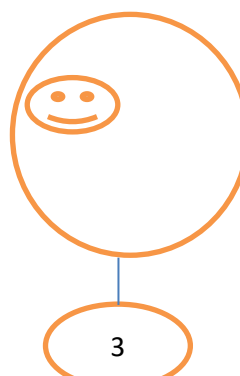
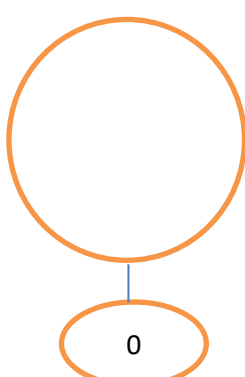
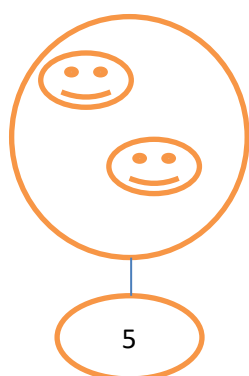
ОДГОВОРИ

НАЦРТАЈ ДВА ИСТА ПРЕДМЕТА ЈЕДНАКА ПО ШИРИНИ, А РАЗЛИЧИТА ПО ДУЖИНИ.

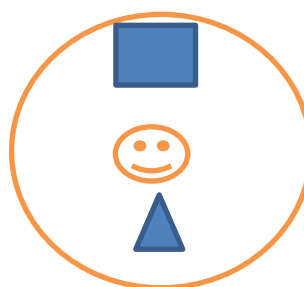
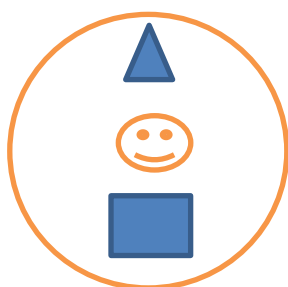
130

Нацртај елементе који недостају.

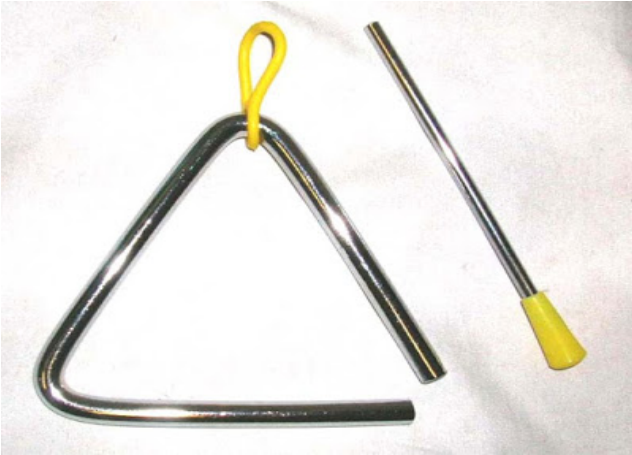
ПРИДРУЖИ ЕЛЕМЕНТЕ ДВА СКУПА ПО ЗАЈЕДНИЧКОМ СВОЈСТВУ.

IZUT

Instrument za usmeno testiranje poznavanja ritmiških instrumenata

Bubanj 	1. Kako se zove instrument na slici?
Zvečke 	2. Kako se zove instrument na slici?

Triangl 	3. Kako se zove instrument na slici?
Štapići 	4. Kako se zove instrument na slici?
1.	Kako se zove instrument na slici? (Bubanj) (0) (1)
2.	Kako se zove instrument na slici? (Štapić) (0) (1)
3.	Kako se zove instrument na slici? (Triangl)
4.	Kako se zove instrument na slici? (Zvečke) (0) (1)
5.	Koji je ovo instrument koji čuješ? (Bubanj)

	(0) (1)
6.	Koji je ovo instrument koji čuješ? (Štapić) (0) (1)
7.	Koji je ovo instrument koji čuješ? (Triangl)
8.	Koji je ovo instrument koji čuješ? (Zvečke) (0) (1)
9.	Pokaži kako se svira ovaj instrument? (Bubanj) (0) (1)
10.	Pokaži kako se svira ovaj instrument? (Štapić) (0) (1)
11.	Pokaži kako se svira ovaj instrument? (Triangl) (0) (1)
12.	Pokaži kako se svira ovaj instrument? (Zvečke) (0) (1)

Moja okolina
Niz zadataka objektivnog tipa, Orijentacija u vremenu
(NZMO-OUV)

Broj u dnevniku _____

Datum _____

0 – netačno, 1 – tačno

R.B.	Inicijalno mjerenje	Odgovor	Finalno mjerenje	Odgovor
	Pitanje		Pitanje	
1.	Nabroj dijelove dana!		Nabroj dijelove dana!	
2.	Šta kažemo kada želimo da se pozdravimo ujutro?		Šta kažemo kada želimo da se pozdravimo ujutro?	
3.	Kako se zove obrok koje jedemo svaki dan ujutro?		Kako se zove obrok koje jedemo svaki dan ujutro?	
4.	Šta kažemo kada želimo da se pozdravimo u podne?		Šta kažemo kada želimo da se pozdravimo u podne?	
5.	Kako se zove obrok koji jedemo svaki dan u podne?		Kako se zove obrok koji jedemo svaki dan u podne?	
6.	Šta kažemo kada želimo da se pozdravimo naveče?		Šta kažemo kada želimo da se pozdravimo naveče?	
7.	Kako se zove obrok koji jedemo svaki dan naveče?		Kako se zove obrok koji jedemo svaki dan naveče?	
8.	Kako se pozdravljamo kada idemo da spavamo?		Kako se pozdravljamo kada idemo da spavamo?	
9.	Nabroj dane u sedmici!		Nabroj dane u sedmici!	
10.	Nabroj mjesece u godini!		Nabroj mjesece u godini!	

TZPPID

BILJKE I ŽIVOTINJE MOJE OKOLINE

ТЕСТ ЗНАЊА ИЗ ПРИРОДЕ И ДРУШТВА – ДРУГИ РАЗРЕД

Број у дневнику _____

Одјељење _____

Датум _____

- 1. Поред назива биљке наведи мејсто гдје она расту (шума, воћњак, ливада или врт/повртњак)!**

Храст _____

Трешња _____

Паприка _____

Бор _____

Јабука _____

Кромпир _____

Трава _____

Шљива _____

- 2. Напиши називе три собне биљке које познајеш.**

_____, _____, _____,

- 3. Заокружи слово испред тачног одговора.**

Јоргован је украсна биљка која расте:

- а) у соби
б) у дворишту

- 4. Од којих биљака се добија брашно?**

- 5. Линијом повежи начин оглашавања са називом животиње и њиховим младунчетом:**

Муче

Пас

Пиле

Лаје

Овца

Јаре

Блеји

Пијетао

Паче

Паче

Крава

Штене

Мекеће

Коза

Јагње

Кукуриче

Патка

Теле

- 6. Подвуци називе животиња за које знаш да су обрасле длаком.**

Пас, крава, пијетао, коза, патка, ћурка, овца, свиња, мачка

7. Неке дивље животиње живе у групама. Те групе имају своје називе. Напиши како се зову групе у којима живе следеће животиње:

Птице _____ Пчеле _____
Вукови _____ Дивље свиње _____

8. Које дивље животиње живе у нашој околини?

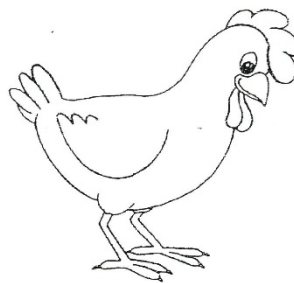
9. Које су користи од следећих животиња:

Овца _____
Кокошка _____
Крава _____

10. Повежи назив животиње са њеном главном - најважнијом особином.

Вук	Крупан
Зећ	Лукав (мудар)
Лисица	Плашљив
Вјeverица	Малена
Ласица	Страшан
Медвјед	Спретан

12. Испод слике допиши име животиње, те да ли је домаћа или дивља.

Сјети се пјесама, бројалица које си пјевао на часовима и музичке басне Медвједова женидба и одговори на сљедећа питања:

12. Напиши називе животиња према величини од најмање до највеће:

вук, зец, лисица, ласица, медвјед, дивља свиња

1. _____

2. _____

3. _____

4. _____

5. _____

6. _____

13. Живинарник другим именом називамо _____, а други назив за шталу је _____

14. Младунче овце зове се _____, а док је мало храни се

_____ и _____.

15. Како другим ријечима називамо младунче пса?

16. Наведи животиње које представљају опасност за пилиће?

17. Познато је да се мачка оглашава на два начина. Напиши која су то два начина?

а) _____, б) _____

18. Заокружи тачне тврдње:

а) крава је месојед

б) зец је биљојед

в) медвјед је сваштојед

г) ласица је месојед

д) пас је биљојед

ђ) домаћа свиња је сваштојед

19. Фарма је

20. Наброј домаће животиње чије је тијело обрасло перјем.

TZPPID

Test znanja „Poznavanje prirode i društva“

Прољеће и обиљежја прољећа

Име и презиме _____ Датум _____ Број у дневнику _____

Ако мислиш да су сљедеће тврдње тачне заокружи одговор ДА, а ако мислиш да одговор није тачан одговор НЕ.

1. Прољеће почиње дужим сунчаним данима	ДА	НЕ
2. У прољеће птице селице одлазе на југ	ДА	НЕ
3. У прољеће је вријеме промјенљиво	ДА	НЕ
4. Животиње добијају младе у прољеће	ДА	НЕ
5. У прољеће носимо капе и шалове	ДА	НЕ
6. Јаглац је други назив за висибабу	ДА	НЕ
7. Треба рушити птичја гнијезда	ДА	НЕ

У овој скупини питања је постављено једно питање, а нуди се неколико одговора. Само је један одговор тачан. Кад се одлучиш за тачан одговор заокружи слово испред њега.

9. **Шева је:** а) биљка б) птица
 ц) фабрика д) предмет

10. **Мјесец у којем почиње прољеће се зове:**
 а) април б) јуни
 в) мај д) март

11. **Прољеће наступа/долази послје:**
 а) јесени б) зиме
 в) лета

Попуни табелу тако што ћеш дати тачне одговоре који се односе на мјесто гдје се изводе прољећни радови.

РАДОВИ ЉУДИ У ПРОЉЕЋЕ	МЈЕСТО ГДЈЕ СЕ ИЗВОДЕ
12.Крече, орезују, штите од болести	
13.Сију и саде поврће	
14.Ору и сију пшеницу и кукуруз	

Допуни сљедеће реченице:

15. Са југа се у прољеће враћају _____.
16. Топи се _____.
17. У прољеће често пада _____ и сунце _____ грије.
18. Први инсект/буба у прољеће је _____.

20. У прољеће су дани _____ и _____.

21. Заокружи прво прољећно воће: јабука, јагода, шљива, грожђе, трешња, крушка

22. Прве **биљке**, вијесници прољећа су: _____

24. Наброј и напиши које **поврће** доспијева/стиже у прољеће?

25. Опиши шта се дешава са ливадама у прољеће?

27. Које птице се враћају из топлијих крајева?

28. Како се једним именом зову те птице? _____

29. Шта је стадо? _____

30. Шта значи ријеч пландује/пландовати, нпр. стадо пландује?

31. Прве животиње, вијесници прољећа су:

Број бодова _____

МУЗИЧКИ АФИНИТЕТИ УЧЕНИКА

Име и презиме: _____ Школа: _____

Датум: _____ 2017. год. Разред и одјељење: _____

Оцјена на полугодишту: _____

Питања:

Да ли волиш да пјеваш? ДА НЕ

Да ли пјеваш код куће? ДА НЕ

Идеш ли у музичку школу? ДА НЕ

Да ли мислиш да ћеш научити из пјесама
које учиш у школи? ДА НЕ

Да ли волиш да пјеваш у разреду? ДА НЕ

Да ли волиш да се крећеш док пјеваш? ДА НЕ

Да ли се осјећаш пријатно уз музику? ДА НЕ

Да ли можеш да радиш добро док слушаш музику у позадини? ДА НЕ

Да ли се осјећаш добро када устанеш и крећеш се около? ДА НЕ

23

УЧИТНИК-СУМА

прилог А

60

I

1. Име и презиме ученика: _____
2. Мјесто рођења: _____
3. Разред и одјељење: _____
4. Успјех ученика из музичке културе на крају полугодишта: _____
5. Општи успјех ученика на крају полугодишта: _____
6. Школска спрема родитеља:
а) отац _____ б) мајка _____

II

1. Која врста музике се слуша у твојој породици?
а) забавна поп рок реп
б) изворна народна
в) турбо фолк/новокомпонована
г) озбиљна/умјетничка/класична
2. Да ли неко пјева у твојој породици? ДА НЕ Ко? _____
3. Да ли се у твојој породици неко бави музиком? ДА НЕ Ко? _____
4. Да ли у твојој породици постоји неки музички инструмент? ДА НЕ Који? _____
5. Да ли су твоји родитељи музички образовани?
а) нижа музичка школа
б) средња музичка школа
в) високо музичко образовање
г) нису музички образовани
д) аматерски се баве музиком
6. Да ли си члан неке музичке секције?
а) хор
б) оркестар
в) фолклор
г) плесна школа
7. Да ли си ишао у вртић? ДА НЕ
8. Да ли похађаш музичку школу? ДА НЕ _____
9. Свираш ли на неком инструменту? ДА НЕ Којем? _____
10. Твој став према музици:
а) изузетно волим
б) волим,
в) не волим
11. Да ли радо пјеваш код куће? ДА НЕ
12. Да ли радо пјеваш у разреду? ДА НЕ
13. Да ли твоји родитељи воле када пјеваш или свираш код куће?
а) да
б) не
14. Да ли је предмет музичка култура битан за тебе? НИМАЛО МАЛО МНОГО
15. Коју ти врсту музике слушаш?
а) забавна поп рок реп _____ страна или домаћа
б) изворна народна
в) турбо фолк/новокомпонована
г) озбиљна/класична/умјетничка
д) _____

Скалер укључености ученика у наставу

(Прилагођен према Rimm-Kaufman, Barody, Larsen, Curby and Abry, JEP, бр.1/2015, стр.178)

Датум _____ Разред _____ Број у дневнику _____ Пол _____ Активност _____

Когнитивна укљученост ($\alpha = 0,78$)

1. Данас сам на часу баш пуно пазио/пазила.	нимало	мало	пуно
2. Када сам учио/учила скупове мислио/мислила сам на друге ствари.	нимало	мало	пуно
3. Пажљиво сам слушао/слушала учитељицу данас.	нимало	мало	пуно
4. Данас сам много размишљао/размишљала.	нимало	мало	пуно
5. Тудио/тудила сам се да научим што више данас.	нимало	мало	пуно
6. Било ми је важно да научим оно што учитељица објашњава.	нимало	мало	пуно

Емоционална укљученост

1. Данас је на часу било много забавно.	нимало	мало	пуно
2. Данас је на часу било досадно.	нимало	мало	пуно
3. Уживао/уживала сам данас на часу.	нимало	мало	пуно
4. Било ми је лијепо/пријатно на часу.	нимало	мало	пуно
5. Било ми је интересантно на часу.	нимало	мало	пуно
6. Осјећао/осјећала сам се радосно, весело.	нимало	мало	пуно
7. Био сам тужан./Била сам тужна.	нимало	мало	пуно
8. Осјећао/осјећала сам се забринуто, брига.	нимало	мало	пуно
9. Осјећао/осјећала сам страх.	нимало	мало	пуно
10. Било ме је срамота.	нимало	мало	пуно

Социјална укљученост (друштвеност)

1. Укључивао/укључивала сам се у све активности са другарима.	нимало	мало	пуно
2. Дизао сам руку, јављао се./Дизала сам руку, јављала се.	нимало	мало	пуно
3. Данас сам помагао/помагала другарима ако нешто не знају.	нимало	мало	пуно
4. Данас сам помагао/помагала другарима који нису урадили задаћу.	нимало	мало	пуно
5. Не волим оне који уче и раде само за себе.	нимало	мало	пуно
6. Позајмљивао/позајмљивала сам прибор другарима.	нимало	мало	пуно

Скалер за процјену емоционалне климе на часу

На скали од један до пет (заокружи) бројеве за које сматраш да најбоље важе за тебе. Бројеви значе:

1= нимало, 2=мало, 3=половично,средње, 4=претежно, 5=потпуно.

Тврдње		Степен слагања				
		1	2	3	4	5
1.	Радио сам на начин на који нисам никада прије					
2.	Начин на који смо радили за мене је био интересантан					
3.	Овај час ме радује, весели					
4.	Овај час ме мотивише да радим још више					
5.	Овај час ме чини радосним					
6.	Овај час је нешто ново за мене					
7.	Било ми је забавно на часу					
8.	На овом часу сам научио више него на претходним					
9.	Био сам пажљив на часу					
10.	Укључивао сам се у све активности на часу					
11.	Био сам забринут на часу					
12.	Осјећао сам се тужно					
13.	Осјећао сам страх					
14.	Било ме је срамота					
15.	Осјећао сам се несигурно и угрожено					
16.	Било ми је пријатно на часу					
17.	Осјећао сам занос и одушевљење					

Test razvijenosti matematičkih pojmova

Ispitivanje se vrši individualno, tj. ispitanici se ispituju jedan po jedan. Ne ispituje se u prisustvu ostalih, kako drugi ne bi naučili odgovore.

Za svaki riješen zadatak ispitanik dobiva po 1 poen.

(Autor testa dr. Josip Markovac, test se vodi kao Obr.D-222/3, u izdanju Zavoda za unapređenje osnovnog obrazovanja SR Hrvatske 1967.)

Br. 1

Ispitivač pokazuje ispitaniku sliku i govori:

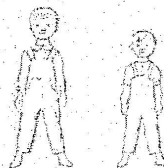
“POGLEDAJ OVE JABUKE I
POKAŽI NAJMANJU.”

Br. 2

Ispitivač pokazuje i govori:

“POGLEDAJ OVE DJEČAKE I
POKAŽI VIŠEG DJEČAKA.”

Br. 3

Ispitivač pokazuje i govori:

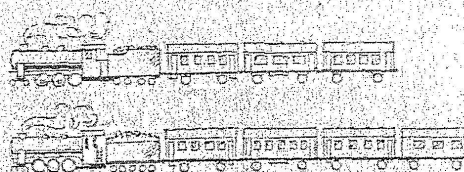
“OVO JE MALA ŠUMICA.
POKAŽI NAJVIŠE DRVO.”

Br. 4

Ispitivač pokazuje i govori:

“POGLEDAJ OVE VOZOVE I
POKAŽI KRAĆI VOZ.”

Br. 5

Ispitivač pokazuje i govori:

“POGLEDAJ OVE SLIKE I
POKAŽI KRUG.”

Br. 6

Ispitivač pokazuje i govori:

“POGLEDAJ OLOVKE I
POKAŽI DUŽU OLOVKU.”

Br. 7

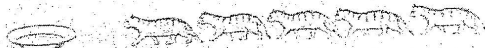
Ispitivač pokazuje i govori:

“POGLEDAJ OVE
DJEČAKE. ONI IDU UŠKOLU.
POKAŽI TREĆEG DJEČAKA U
REDU OD ŠKOLE.”

Br. 8

“POGLEDAJ OVE MACE,
ONE IDU PREMA TANJURU.
POKAŽI DRUGU MACU PO
REDU OD TANJURA.”

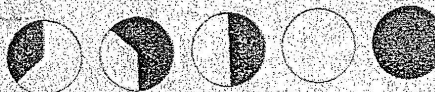
Br. 9

“POGLEDAJ OVE
ZEČIĆE. ONI TRČE ŠUMU.
POKAŽI ČETVRTOG ZEKU
PO REDU OD ŠUME.”

Br. 10

“POGLEDAJ OVE LOPTE.
POKAŽI LOPTU ČIJA JE
POLOVINA CRNA.”

4 3 2	Br. 11 Ispitivač pokazuje ispitaniku brojke: “POGLEDAJ OVE BROJKE I POKAŽI BROJKU DVA.”
3 4 6	Br. 12 Ispitivač pokazuje brojke: “POGLEDAJ OVE BROJKE I POKAŽI BROJKU TRI.”
2 1 7	Br. 13 “OVDJE POKAŽI BROJKU JEDAN.”
5 7 4	Br. 14 “OVDJE POKAŽI BROJKU PET.”
8 5 4	Br. 15 “OVDJE POKAŽI BROJKU ČETIRI.”

Br. 16	Ispitivač stavlja pred ispitanika olovku i ključ. Ispitivač (pokazujući): "KOLIKO OVDJE IMA STVARI?" (2)
Br. 17	Ispitivač stavlja pred ispitanika olovku, nož, ključ i dugme. Ispitivač (pokazujući): "KOLIKO OVDJE IMA STVARI?" (4)
Br. 18	Ispitivač stavlja pred ispitanika ključ, nož i dugme. Ispitivač (pokazujući): "KOLIKO OVDJE IMA STVARI?" (3)
Br. 19	Ispitivač stavlja pred ispitanika dvije olovke, ključ, nož i dugme. Ispitivač (pokazujući): "KOLIKO OVDJE IMA STVARI?" (5)
Br. 20	Ispitivač stavlja pred ispitanika 15 komada novca po 1 marku. Ispitivač: "POGLEDAJ OVE NOVCE. UZMI ŠEST MARAKA I DAJ IH MENI." (6)
Br. 21	Ispitivač ponovo stavlja pred ispitanika 15 maraka. Ispitivač: "SADA MI DAJ DEVET MARAKA." (9)
Br. 22	Pred ispitanikom se nalazi 15 maraka. Ispitivač: "DAJ MI SEDAM MARAKA." (7)
Br. 23	Pred ispitanikom se nalazi 15 maraka. Ispitivač: "SADA MI DAJ DESET MARAKA." (10)
Br. 24	Pred ispitanikom se ponovo nalazi petnaest maraka. Ispitivač: "SADA UZMI OSAM MARAKA I DAJ IH MENI." (8)
Br. 25	Da bi ispitaniku objasnio šta treba raditi, ispitivač broji pred ispitanikom do četiri. Kad u brojanju dođe do četiri, zaustavi se i kaže ispitaniku da on nastavi dalje. Ispitivač: "JA ČU SADA BROJATI, A KAD PRESTANEM, ONDA TI BROJI DALJE. SLUŠAJ: JEDAN, DVA, TRI, ČETIRI... A SADA TI BROJI DALJE." Ako ispitanik ne shvati odmah šta se od njega traži, treba mu još jednom objasniti. Na ispitivanje se prelazi tek onda kad je ispitanik shvatio što treba raditi. Nakon toga daje mu se ovaj zadatak. Ispitivač: "JA ČU PONOVO BROJATI JEDAN, DVA, TRI... A TI BROJI DALJE." Napomena: Ispitanik dobija bod ako nastavi brojati od tri i broji do deset ili dalje.

Br. 26	Za rješavanje ovoga zadatka i narednih četiri treba ispitaniku dati olovku i papir i omogućiti mu pisanje. Ispitivač: "EVO, OVDJE JE PAPIR I OLOVKA. UZMI OLOVKU I NAPIŠI BROJ JEDAN."
Br. 27	Ispitivač: "SADA NAPIŠI BROJ DVA ."
Br. 28	Ispitivač: "NAPIŠI BROJ ČETIRI ."
Br. 29	Ispitivač: "NAPIŠI BROJ TRI ."
Br. 30	Ispitivač: "NAPIŠI BROJ PET ."
Br. 31	Ispitivač: "SADA ĆU TI NEŠTO REĆI O DJEČAKU MIRKU. ON JE IMAO TRI MARKE I OD MAME JE DOBIO JOŠ DVIJE MARKE. KOLIKO JE TADA IMAO MARAKA?"
Br. 32	Ispitivač: "REĆI ĆU TI NEŠTO O DJEČACIMA KOJI SE IGRAJU. SLUŠAJ: DVA DJEČAKA SE IGRAJU U DVORIŠTU I TI DOĐEŠ KOD NJIH, KOLIKO ĆE VAS TADA BITI U DVORIŠTU?"
Br. 33	Ispitivač: "SADA ĆU TI NEŠTO REĆI O IVICI. ON VOLI JESTI KOLAČE. NA TANJURU SU BILA ČETIRI KOLAČA. IVICA JE POJEIO DVA KOLAČA. KOLIKO JE KOLAČA OSTALO?"
Br. 34	Ispitivač: "A SADA ĆU TI REĆI ŠTA SE DOGODILO JEDNOM DJEČAKU. IMAO JE U DŽEPU PET MARAKA I IZGUBIO JE JEDNU MARKU. KOLIKO MU JE OSTALO MARAKA?"

ПРОТОКОЛ ПРАЋЕЊА ДЈЕЧИЈИХ ОДГОВОРА

Име и презиме _____ Разред: _____

Број у дневнику: _____ Пол: _____ Стручна спрема мајке: _____ Оца: _____

Р.Б.З.	Иницијално	Финално	Р.Б.	Иницијално	Финално
1.			18.		
2.			19.		
3.			20.		
4.			21.		
5.			22.		
6.			23.		
7.			24.		
8.			25.		
9.			26.		
10.			27.		
11.			28.		
12.			29.		
13.			30.		
14.			31.		
15.			32.		
16.			33.		
17.			34.		

ТЕСТ ЗА ИСПИТИВАЊЕ РИТМИЧКЕ СПОСОБНОСТИ – ТРС

ЗАДАТАК бр. 1. Ритмички мотив (равномјерна пулсација)

ЗАДАТАК бр. 2. Ритмички мотив А и Б

ЗАДАТАК бр. 3. Ритмички мотив

ЗАДАТАК бр. 4. Ритмички мотив

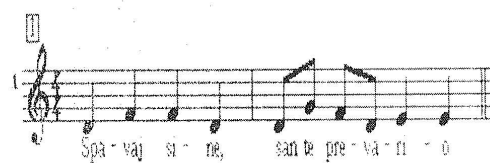

ТЕСТ ЗА ИСПИТИВАЊЕ ВОКАЛНЕ РЕПРОДУКЦИЈЕ-ТВР

ЗАДАТАК бр. 1. Вокална репродукција дјечије пјесмице

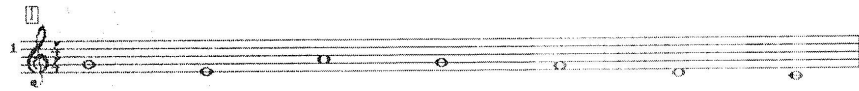
ЗАДАТАК бр. 2. Вокална репродукција мелодијског мотива А

ЗАДАТАК бр. 3. Вокална репродукција мелодијског мотива Б.

ЗАДАТАК бр. 4. Вокална репродукција појединачних тонова

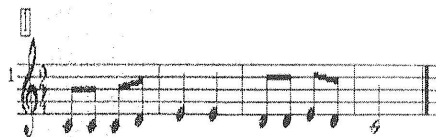
ТЕСТ ЗА ИСПИТИВАЊЕ МУЗИЧКЕ МЕМОРИЈЕ - ТММ

ЗАДАТАК бр. 2. Ритмички мотив

ЗАДАТАК бр. 3. Вокална репродукција мелоритмичке фразе (Иде мали патак)

ЗАДАТАК бр. 4. Вокална репродукција мелоритмичке фразе (Ми је у средини)

Разред: _____ Датум: _____ ТЕСТ МУЗИЧКИХ СПОСОБНОСТИ

Р.Б. МС	ТРС			ТВС				ТММ		ОГ	
	РП	РИ	РПА	ВРДП	ВРММ А	ВРММ Б	ВРПТ	ВРМФ А	ВРМ Ф Б		
1.											
2.											
3.											
4.											
5.											
6.											
7.											
8.											
9.											
10.											
11.											
12.											
13.											
14.											
15.											
16.											
17.											
18.											
19.											
20.											
21.											
22.											
23.											
24.											
25.											
26.											
27.											
28.											
29.											
30.											

PRILOG 2

METRIJSKE KARAKTERISTIKE INSTRUMENATA ISTRAŽIVANJA

Pouzdanost primijenjenog instrumenta TZMO1 – test znanja *Moja okolina* u prvom razredu.

Case Processing Summary

		N	%
Cases	Valid	102	87.2
	Excluded ^a	15	12.8
	Total	117	100.0

Reliability Statistics

Cronbach's Alpha	N of Items
.713	10

Item-Total Statistics

	Scale Mean if Item Deleted	Scale Variance if Item Deleted	Corrected Item-Total Correlation	Cronbach's Alpha if Item Deleted
tEST ZNANJA mOJA OKOLINA_Dijelovi dana	3.9314	5.332	.273	.705
Kako se pozdravljamo ujutro	3.5980	4.916	.371	.691
Kako se zove obrok koji jdemo ujutro svaki dan	3.7647	5.033	.335	.697
Kako se pozdravljamo u podne	3.7843	4.805	.460	.675
Kako se zove obrok koji jedemo u podne	3.8137	4.906	.421	.682
Kako se pozdravljamo uvece	3.8039	5.011	.362	.692
Kako se zove obrok koji jedemo uvece?	3.8039	5.050	.342	.696
Sta radimo poslije vecere?	3.8039	4.733	.508	.667
Sta kazemo mami i tati kad idemo spavati?	3.5294	4.826	.427	.681
DANI U SEDMICI	3.3137	5.485	.194	.716

**Pouzdanost testa znanja primijenjenog na finalnom ispitivanju iz predmetnog područja
Moja okolina (TZMO2) - prvi razred**

Case Processing Summary

		N	%
Cases	Valid	100	85.5
	Excluded ^a	17	14.5
	Total	117	100.0

a. Listwise deletion based on all variables in the procedure.

Reliability Statistics

Cronbach's Alpha	N of Items
.790	23

Item-Total Statistics

	Scale Mean if Item Deleted	Scale Variance if Item Deleted	Corrected Item-Total Correlation	Cronbach's Alpha if Item Deleted
FINMOTZ3	39.8700	36.680	.521	.780
FINMOTZ4	43.9000	46.414	.324	.784
FINMOTZ5	44.8300	46.466	.380	.781
FINMOTZ7	45.2100	42.834	.441	.777
FINMOTZ8	44.7900	42.228	.454	.776
FINMOTZ9	44.0000	46.424	.321	.784
FINMOTZ10	44.3700	42.639	.396	.782
FINMOTZ11	44.0300	43.787	.556	.769
POJMOVI IZ PJESAMA, OD 12.DO 36.	48.3000	47.404	.426	.781
FINMOTZPJ13	47.8500	48.008	.450	.782
FINMOTZPJ16	48.1200	47.258	.437	.780
FINMOTZPJ17	48.1200	48.167	.301	.785
FINMOTZPJ18	48.1200	47.501	.400	.781
FINMOTZPJ19	48.1100	48.422	.265	.786
FINMOTZPJ20	48.0100	48.414	.284	.786
FINMOTZPJ21	47.9200	48.862	.243	.787
FINMOTZPJ23	47.7600	49.497	.243	.788
FINMOTZPJ25	48.0700	48.753	.221	.788
FINMOTZPJ27	47.9600	47.675	.421	.781
FINMOTZPJ29	47.7000	49.848	.319	.789

FINMOTZPJ31	47.7600	49.518	.237	.789
FINMOTZPJ32	48.2100	47.844	.347	.783
FINMOTZPJ34	47.9500	48.230	.335	.784

Pouzdanost testa znanja matematičkih sadržaja primijenjenog na finalnom ispitivanju iz predmetnog područja *Moja okolina* (TZMSMO) - prvi razred

Case Processing Summary

		N	%
Cases	Valid	109	93.2
	Excluded ^a	8	6.8
	Total	117	100.0

a. Listwise deletion based on all variables in the procedure.

Reliability Statistics

Cronbach's Alpha	N of Items
.878	21

Item-Total Statistics

	Scale Mean if Item Deleted	Scale Variance if Item Deleted	Corrected Item-Total Correlation	Cronbach's Alpha if Item Deleted
FINMAT2	57.0367	224.943	.324	.877
FINMAT3	54.7706	194.882	.631	.867
FINMAT4	50.1284	186.483	.490	.883
FINMAT5	57.6606	215.597	.569	.872
FINMAT6	47.6239	197.848	.489	.875
FINMAT7	56.9450	222.460	.497	.875
FINMAT8	54.5505	204.250	.512	.872
FINMAT9	55.8899	211.580	.432	.875
FINMAT10	57.0734	220.420	.562	.874
FINMAT11	57.2569	216.952	.656	.871
FINMAT12	57.3028	217.324	.644	.872
FINMAT13	57.2385	217.628	.522	.873
FINMAT14	57.2110	220.261	.511	.874
FINMAT15	57.0917	218.380	.581	.873
FINMAT16	56.9266	219.772	.593	.873

FINMAT17	56.3028	222.046	.316	.877
FINMAT18	56.0000	200.537	.615	.868
FINMAT19	57.1009	204.184	.494	.873
FINMAT20	56.1651	212.769	.623	.870
FINMAT21	56.5413	214.473	.588	.871
FINMAT22	56.7615	207.702	.565	.870

Pouzdanost testa znanja matematičkih sadržaja primijenjenog na ispitivanju iz predmetnog područja *Moja okolina* (TZMSMO) - prvi razred, retest

Case Processing Summary

		N	%
Cases	Valid	110	94.0
	Excluded ^a	7	6.0
	Total	117	100.0

a. Listwise deletion based on all variables in the procedure.

Reliability Statistics

Cronbach's Alpha	N of Items
.813	17

Item-Total Statistics

	Scale Mean if Item Deleted	Scale Variance if Item Deleted	Corrected Item-Total Correlation	Cronbach's Alpha if Item Deleted
RETMAT2	48.6000	148.132	.476	.804
RETMAT3	46.2909	137.896	.520	.796
RETMAT4	42.2091	112.497	.493	.818
RETMAT6	39.3364	116.023	.608	.790
RETMAT7	48.6727	146.919	.510	.803
RETMAT8	46.3909	132.552	.439	.803
RETMAT10	48.7909	150.736	.289	.810
RETMAT11	48.6818	147.338	.522	.803
RETMAT12	48.8364	145.111	.592	.800

RETMAT13	48.6727	147.965	.404	.806
RETMAT16	48.3364	154.060	.227	.813
RETMAT17	47.5091	151.518	.294	.810
RETMAT18	47.0636	136.317	.539	.795
RETMAT19	48.9909	144.596	.394	.805
RETMAT20	47.7000	142.744	.498	.800
RETMAT21	47.6364	143.536	.483	.801
RETMAT22	48.1727	142.383	.413	.803

Pouzdanost primijenjenog instrumenta TRMP – test razvijenosti matematičkih pojmova na inicijalnom ispitivanju, prvi razred

Case Processing Summary

		N	%
Cases	Valid	107	91.5
	Excluded ^a	10	8.5
	Total	117	100.0

a. Listwise deletion based on all variables in the procedure.

Reliability Statistics

Cronbach's Alpha	N of Items
.883	20

Item-Total Statistics

	Scale Mean if Item Deleted	Scale Variance if Item Deleted	Corrected Item-Total Correlation	Cronbach's Alpha if Item Deleted
Najvise	17.4766	7.912	.502	.880
Duzina	17.4766	8.007	.327	.882
treći dječak	17.6168	6.880	.631	.872
drugi u nizu	17.5701	7.002	.681	.870
četvrti zeka	17.5981	6.978	.615	.873
polovina lopte	17.6355	7.272	.386	.884
	17.4766	8.007	.327	.882
broj 1 prepoznavanje	17.4766	7.912	.502	.880
broj 5 prepoznavanje	17.4766	7.912	.502	.880
5	17.4860	7.724	.598	.877
6	17.4860	7.724	.598	.877

9	17.5234	7.346	.635	.873
7	17.5234	7.290	.682	.872
10	17.5327	7.232	.674	.871
8	17.5327	7.251	.659	.872
brojanje od 4 ----	17.4860	7.724	.598	.877
verbalni zadatak sabiranje 3 +2	17.6636	6.905	.539	.877
verbalni sabiranje 2+1	17.5421	7.288	.586	.874
verbalni oduzimanje 4 – 2	17.7383	6.987	.427	.886
verbalni oduzimanje 5-1	17.5607	7.475	.397	.881

**FREKVENCije – MUŽIČKI AFINITETI PREMA AJTEMIMA – (E2) 2
(AFMUZ)**

Statistics

	AFMUZ1	AFMUZ2	AFMUZ3	AFMUZ4	AFMUZ5	AFMUZ6	AFMUZ7	AFMUZ8	AFMUZ9
N Valid	87	87	87	88	88	88	88	88	85
Missing	4	4	4	3	3	3	3	3	6

AFMUZ1

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
,00	20	22,0	23,0	23,0
Valid 1,00	67	73,6	77,0	100,0
Total	87	95,6	100,0	
Missing System	4	4,4		
Total	91	100,0		

AFMUZ2

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
,00	27	29,7	31,0	31,0
Valid 1,00	60	65,9	69,0	100,0
Total	87	95,6	100,0	
Missing System	4	4,4		
Total	91	100,0		

AFMUZ3

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
	,00	63	69,2	72,4	72,4
Valid	1,00	24	26,4	27,6	100,0
	Total	87	95,6	100,0	
Missing	System	4	4,4		
Total		91	100,0		

AFMUZ4

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
	,00	25	27,5	28,4	28,4
Valid	1,00	63	69,2	71,6	100,0
	Total	88	96,7	100,0	
Missing	System	3	3,3		
Total		91	100,0		

AFMUZ5

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
	,00	23	25,3	26,1	26,1
Valid	1,00	65	71,4	73,9	100,0
	Total	88	96,7	100,0	
Missing	System	3	3,3		
Total		91	100,0		

AFMUZ6

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
	,00	25	27,5	28,4	28,4
Valid	1,00	63	69,2	71,6	100,0
	Total	88	96,7	100,0	
Missing	System	3	3,3		
Total		91	100,0		

AFMUZ7

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
,00	18	19,8	20,5	20,5
Valid 1,00	70	76,9	79,5	100,0
Total	88	96,7	100,0	
Missing System	3	3,3		
Total	91	100,0		

AFMUZ8

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
,00	22	24,2	25,0	25,0
Valid 1,00	66	72,5	75,0	100,0
Total	88	96,7	100,0	
Missing System	3	3,3		
Total	91	100,0		

AFMUZ9

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
,00	21	23,1	24,7	24,7
Valid 1,00	64	70,3	75,3	100,0
Total	85	93,4	100,0	
Missing System	6	6,6		
Total	91	100,0		

Opis uzorka – ujednačenost grupa, peti razred, pol, opšti uspjeh i uspjeh iz muzičke kulture, Chi-Square Tests

Case Processing Summary

	Cases					
	Valid		Missing		Total	
	N	Percent	N	Percent	N	Percent
EKgrupe * pol	27	54.0%	23	46.0%	50	100.0%
EKgrupe * USPJEHMK	49	98.0%	1	2.0%	50	100.0%
EKgrupe * OUPOL	49	98.0%	1	2.0%	50	100.0%

EKgrupe * pol

Crosstab

			pol		Total
			1.00	2.00	
EKgrupe	e1	Count	18	9	27
		% within EKgrupe	66.7%	33.3%	100.0%
Total		Count	18	9	27
		% within EKgrupe	66.7%	33.3%	100.0%

Chi-Square Tests

	Value
Pearson Chi-Square	. ^a
N of Valid Cases	27

a. No statistics are computed because EKgrupe is a constant.

EKgrupe * USPJEHMK

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	.500 ^a	2	.779
Likelihood Ratio	.505	2	.777
N of Valid Cases	49		

a. 2 cells (33,3%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 1,41.

EKgrupe * OUPOL

Crosstab

		OUPOL			Total
		3.00	4.00	5.00	
EKgrupe	e1	Count	0	9	17
		% within EKgrupe	0.0%	34.6%	65.4%
	k1	Count	1	10	12
		% within EKgrupe	4.3%	43.5%	52.2%
Total		Count	1	19	29
		% within EKgrupe	2.0%	38.8%	59.2%

Crosstab

		USPJEHMK			Total
		3.00	4.00	5.00	
EKgrupe	e1	Count	2	5	19
		% within EKgrupe	7.7%	19.2%	73.1%
	k1	Count	1	6	16
		% within EKgrupe	4.3%	26.1%	69.6%
Total		Count	3	11	35
		% within EKgrupe	6.1%	22.4%	71.4%

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	1.738 ^a	2	.419
Likelihood Ratio	2.122	2	.346
N of Valid Cases	49		

a. 2 cells (33,3%) have expected count less than 5. The minimum expected count is ,47.

EKgrupe * pohađanje muzičke škole

Crosstab

Count

		pohađanje muzičke škole		Total
		1,00	2,00	
EKgrupe	e1	4	23	27
	k1	5	18	23
Total		9	41	50

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)	Exact Sig. (2-sided)	Exact Sig. (1-sided)
Pearson Chi-Square	,403 ^a	1	,525	,715	,394
Continuity Correction ^b	,071	1	,790		
Likelihood Ratio	,402	1	,526		
Fisher's Exact Test					
N of Valid Cases	50				

a. 2 cells (50,0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 4,14.

b. Computed only for a 2x2 table

Symmetric Measures

		Value	Approx. Sig.
Nominal by Nominal	Phi	-,090	,525
	Cramer's V	,090	,525
N of Valid Cases		50	

a. Not assuming the null hypothesis.

b. Using the asymptotic standard error assuming the null hypothesis.

PRILOG 3
EKSPERIMENTALNI PROGRAMI ISTRAŽIVANJA
(E1) (E2) (E3)

EKSPERIMENTALNI PROGRAM

(E1)

Objašnjenja toka procesa, tumačenja pojmova koji se koriste, zapažanja sa časa, komentari, kritički osvrti i prikazi su dati u fus notama ovog dijela rada. Slike, notni primjeri i drugi prilozi su u funkciji jasnijeg prikaza rada. Rad sadrži veliki broj prikaza produktivnog rada učenika posebno u eksperimentalnom programu (E2) i (E3). U radu su prikazani samo egzemplarni primjeri kao prikaz integrativnog modela nastave muzičke kulture na unutarpredmetnom, međupredmetnom i međupodručnom nivou integracije. Primjeri su birani iz aktuelnog udzbenika Muzička kultura za 4. i 5. razred osnovne škole (Мандић, Љ. Б. и Матовић, М., 2018).

Egzemplarni primjer časa iz eksperimentalnog programa integrativnog modela nastave muzičke kulture na unutarpredmetnom nivou integracije (E1)

Integrisana nastavna jedinica	Narodna igra “Čaj Čiro” ¹²
Integrisani cilj učenja i poučavanja	Osposobljavanje učenika za razumijevanje dvodjelne forme (a,b), kroz integrisane muzičke aktivnosti: pjevanje, slušanje, sviranje, stvaranje i pokret. ¹³
Integrisani ishodi	Na osnovu posmatranja i aktivnog muzičkog učešća učenik će biti u stanju da: objasni, doživi, izvede i stvara pokrete koji vizuelno predstavljaju dvodjelnu muzičku formu, kreće se u prostoru, razvija divergentnu produkciju.
Metode i postupci	Metoda učenja po sluhu, senzomotorička metoda, metoda scenskog pokreta, metoda demonstracije i ilustracije.
Integrisane aktivnosti	Pjevanje, slušanje, sviranje, stvaralaštvo.
Integrisani nastavni predmeti	¹⁴ Likovna kultura, Fizičko vaspitanje; Srpski jezik.

¹² Iskustva pokazuju da je bolje u početku koristiti pjesme sa očiglednijom strukturom, ali mi je dajemo zbog konteksta narodne pjesme zato što učenici mogu da stvaraju pokrete za igru. Preporučujemo pjesme: Dok mjesec sja; Proljećna pjesma; Ribar, a za trodjelnu aba formu Francuska pjesma; Saobraćajac;

¹³ Pokret u integrativnom modelu nastave muzičke kulture zauzima ravnopravno mjesto, u ovom konkretnom primjeru pokret je sredstvo vizualizacije muzičke forme.

¹⁴ Moguć je i pristup da se muzička forma radi na međupredmetnom nivou, a to podrazumijeva integrisanje sadržaja predmeta: *Likovna kultura*: odnosi isti-različiti; oblik, konstrukcija, kontrast; *Srpski jezik*; upravni govor, zavisna rečenica, forma strofa-refren u književnosti jeziku; *Fizičko vaspitanje*: prirodni oblici kretanja u prostoru, naprijed-nazad, lijevo-desno, gore-dole, plesne igre, pokreti.

TOK I OPIS AKTIVNOSTI

Uvodne aktivnosti

Upjevati učenike sa Proljećnom pjesmom. Igra prepoznavanja pjesama na osnovu početaka, otkrivanje naslova. Moguće je izabrati i druge pjesme koje imaju već dvodjelnu formu.

Glavne aktivnosti

Obrada muzičke igre Čaj Čiro¹⁵, metodičkim postupkom *obrade pjesme po sluhu*. Ponovimo Proljećnu pjesmu¹⁶ i pokažemo im kroz pokret dijelove (pljesak o klupu, u ritmičkom pulsu predstavlja-ilustruje vizuelno prvi dio, strofu pjesme. Drugi dio (refren) označavamo pokretom pljeskanja rukama isto u ritmičkom pulsu. Na taj način i vizuelno uz pjevanje pokazujemo dvodjelnu formu.

Sljedeća aktivnost podrazumijeva ponavljanje melodije igre *Čaj Čiro* jer treba da se prisjetimo. Dok ponavljaju pjesmu (**bez pokreta**), tražimo da paze i razmišljaju na kom mjestu počinju dijelovi.

Zatim pjevamo uz pokret i tražimo da primijene pokret kada čuju prvi odnosno drugi dio. Na taj način kroz pokret uočavaju dijelove, ali i vježbaju akcenatske udare u dvodjelnom ritmu (grupisanje udara).

Procijeniti da li učenici razumiju šta rade, objasniti zašto koristimo dvije vrste pokreta. Napisati riječ forma ili oblik na table **a**, **b**¹⁷. Objasniti da se svaki novi odjeljak označava drugim slovima, tako da forma dvodjelnog djela jeste forma **a**, **b**. Tražiti da razmisle o nekim drugim sličnim pjesmama koje imaju dva dijela. (Odgovori učenika će biti različiti u zavisnosti od repertoara, koji im je prezentovan prije časa.) Svaki primjer koji predlože treba otpjevati, vidjeti da li mogu identifikovati dva odjeljka i kako se ta dva odjeljka razlikuju.

Kreiranje pokreta uz igru Čaj Čiro

Zadatak je da na osnovu prethodnog iskustva kreiraju pokret. Učenici se po slobodnom izboru dijele i formiraju grupe i slijedi rad u grupama, a zatim prezentacija ideja i rješenja.

Slušanje muzike, Akvarijum, Kamij Sen Sans

Reći da osim u pjevanim, narodnim pjesmama, forma postoji i u umjetničkoj muzici.

¹⁵ Metodički postupak je opšte poznat pa ga nećemo navoditi posebno u ovom dijelu.

¹⁷ Treba paziti da ne dođe do zabune, objasniti učenicima da ova pjesma ima faktički dva dijela, ali koja se ponavljaju, ukazali smo ranije na ovaj momenat.

Napraviti kratak motivacioni razgovor. Slušati globalno kompoziciju, kratko porazgovarati o utiscima, a zatim dati zadatak da sami osmisle pokrete koji će dočarati i vizuelno pokazati dvodjelnu formu i odnos isto-različito. Rade po grupama, a zatim prezentuju rad.

Refleksije sa časa i zapažanja

Aktivnosti sa časa su snimane mobilnim telefonom i fotografisane su. Naučnim posmatranjem snimaka, fotografija i bilješki iz Dnevnika posmatranja sa časa dolazimo do bitnih kvalitativnih pokazatelja djelovanja eksperimentalnog faktora. Uočena je izuzetna pozitivna emocionalna klima na času, angažovanost učenika, mada je bilo otpora među dječacima jer ih je bilo sram da plešu. Pretpostavljamo da skromna muzička i interaktivna socijalna iskustva, sredina i predadolescentski uzrast mogu biti faktori takvog ponašanja. Ono što je bitnije je činjenica da su djeca prilikom kreiranja slobodnog pokreta, osim razumijevanja dvodjelne forme koju su pokazala kroz pokret, prezentavala izuzetnu kretajvnost jer se nijedan pokret nije podudaraao. Opisujemo neke: prva grupa, postepeni pokret gore sa podizanjem obje ruke, što govori da djeca osjete i izražajne elemente muzike, visinu tonova, dinamiku, tempo. Pokazalo se da su aktivnosti bile izuzetno kreativno podsticajne.

Slika sa časa

Slika 3. Kreiranje pokreta uz kompoziciju Akvarijum, Kamij. S. Sans.

EKSPERIMENTALNI PROGRAM (E2)

Program rada eksperimentalnog programa integrativnog modela nastave muzičke kulture na međupredmetnom nivou integracije (E2), realizovanog u drugom razredu

Specifičnost eksperimentalnog programa realizovanog u drugom razredu se odnosi na način organizacije. U sadašnjoj školi koja predviđa razredno-časovni sistem rada nisu planom i programom predviđeni blok časovi, ali su oni, kad je integracija aktivnosti dva ili više predmeta, mogući i potrebni. Program je u zavisnosti od potrebe realizovan kroz radionice, integrativni dvočas i/ili integrativni čas. Sredstva integracije su uglavnom muzički sadržaji, pjesme, brojalice, muzičke igre, muzička basna, ali i materijali iz likovne kulture, koje smo koristili za izradu instrumenata, dok je ciljna predmetna oblast, tačnije kognitivni kontekst u kome je sadržaj postavljen, nastava *Poznavanje prirode i društva*. Aktivnosti su ishodišno postavljane u kontekstu nastave predmeta *Poznavanje prirode i društva* oko čijih tematskih područja su integrisani sadržaji i aktivnosti drugih predmeta: Muzička kultura, Likovna kultura, Srpski jezik i književnost, Notni primjeri pjesama

Egzemplarni primjer integrativnog dvočasa eksperimentalnog programa realizovanog u drugom razredu

(E2)

Egzemplarni primjer rada: integrativni dvočas, muzička basna “Medvjedova ženidba”

Centralni integrisani muzički sadržaj	Muzička basna “Medvjedova ženidba”
Integrisani cilj	Kroz integrisane igrolike, muzičko-likovne i scenske aktivnosti proširiti znanja o divljim životinjama,
Integrisani ishodi	<i>Muzička kultura</i> : učenici će znati da razlikuju muške i ženske glasove (muški, ženski) po visini (duboki, visoki) i povežu sa osobinom lika iz basne
	<i>Poznavanje prirode i društva</i> : imenuju i razlikuju životinje prema izgledu, građi, načinu života, načinu oglašavanja, <i>Srpski jezik</i> : uoče i razumiju glavni događaj, uočavaju likove, mjesto i vrijeme radnje, pozitivne i negativne likove, pričaju svojim riječima, znaju pojam basna i razumiju pouku
	<i>Likovna kultura</i> : izrađuju maske životinja iz basne, crtaju na neobičan način, pravilno koriste materijale

Metode, tehnike i postupci	Multisenzorno učenje, dramski metod, mapa uma, selektivno slušanje muzičkog djela.
Integrirani predmeti razredne nastave	<i>Muzička kultura (centralni)</i>
	<i>Poznavanje prirode i društva</i>
	<i>Srpski jezik</i>
	<i>Likovna kultura</i>
Način oraganizacije rada	Integrativni dvočas ¹⁸

TOK I OPIS AKTIVNOSTI

Aktivnost 1

Uvodna aktivnost

Prepoznaj zvuk i druga po glasu. Jedan učenik izlazi, a drugi ga zove imenom. Prepoznavanje i tumačenje pojma glas (prepoznamo se po glasu, dječak, djevojčica, hrapav, piskav, dubok, visok). Zaključak da glasovi mogu biti muški, ženski i dječiji, visoki i duboki.

Motivaciona priča za slušanje muzike

(Ponoviti, prisjetiti se jednog primjera basne iz Srpskog jezika, utvrditi pojam.)

Glavne aktivnosti

Danas ćemo da slušamo jednu priču/basnu u kojoj se jedan medo ženi. I krenuo je tako da šeta po šumi da nađe sebi ženu. Išao je od životinje do životinje. Slušamo pažljivo. Basna se sluša po dijelovima, a nakon svake cjeline vodi se razgovor o odslušanom. Učenici razgovaraju i analiziraju tok radnje, likove, način kako se obraćaju, kakvim glasom. Prva cjelina, slušanje. Kome se medo prvi obratio? Kakvim se glasom obratio? Molećivim. Čime se medo hvali? Šta mu je odgovorila lija? Zašto mu nije dala svoju kćerku? Kakvim glasom mu se obratila lija? Hvalisavim. Ženski glas. (Učitelj nakon svake cjeline pokazuje slike životinja i lijepi ih na tablu, prilog, slika sa časa). Zapisuje osnovne informacije. Slijedi slušanje sljedeće cjeline. Zatim razgovor: Kako mu se obratio zec? Plašljivim glasom, zaključak, visoki muški. Slijedi sljedeće slušanje, zatim razgovor. Kako se medo obratio vuku? Prijeteći, hrabro. Kako mu je vuk odgovorio? Isto, još jače. Muški, duboki glas. Sljedeće slušanje: Kako mu se obratila vjeverica? Šta joj kaže medo? Čime se vjeverica hrani, a šta joj medo nudi? Hrani se lješnjakom, a medo joj nudi kruške. Kakvim glasom mu se obraća vjeverica? Podrugljivo, visoki, ženski glas. Lasica, podrugljivo-izazivački, visoki, ženski glas. Kako se obratio na kraju mevjedici? Molećivim, pomalo srećnim. Šta mu je

¹⁸ Napominjemo da je ovaj koncept rada organizaciono varijabilan, može se prilagoditi i izvoditi tokom dana u zavisnosti od opredjeljenja učitelja. Moguće je planirati i integrativni dan kao koncept rada tematski integrativne nastave.

medvjedica odgovorila? Kakav je glas kod medvjedice? Sličan medvjedovom, duboki, ženski, pomalo hrapav.

Tu se prekida slušanje i daje se zadatak da učenici osmisle kraj. Slijedi slušanje, srećan završetak basne. Medvjed ja našao sebi ženu. Na kraju sve životinje pjevaju zajedno (hor). Slijedi shvatanje pouke muzičke basne. Svaka ptica svome jatu leti.

Završna aktivnost

Učenici pristupaju ilustriranju toka dramske radnje. Na osnovu ličnih afiniteta biraju prikaz prizora, zamišljaju prizor. (Medo prosi liju, Medvjed prosi zečevu kćerku, Medo ide kod vuka; Medo prosi vjevericu, Medo razgovara sa lasicom, Medo prosi medvjedicu, Svadba mede). Slika 4.

Slika 4. Medo prosi komšinicu medvjedicu

Slika 5. Učenci prezentuju svoje radove, likovna procjena

EKSPERIMENTALNI PROGRAM (E3)

Egzemplarni primjeri integrativno organizovanih učećih vaspitno-obrazovnih aktivnosti eksperimentalnog programa integrativnog modela nastave na međupodručnom nivou integracije

Eksperimentalni program (E3) je realizovan kao tematski orijentisan integrativni model nastave međupredmetnih područja *Moja okolina, Ritmika, sport, muzika i Govor, izražavanje, stvaranje*. Ovdje je bitno napomenuti nekoliko stvari. Rad u prvom razredu osnovne škole je izuzetno specifičan, kako iz organizacionih razloga, tako i zbog kurikulumskog pristupa planiranju, učenju i poučavanju. Nastavniku je data mogućnost da sam planira okvirno vrijeme za realizaciju određene teme, ali je u praksi bilo evidentno da je rad bio u formi časa ili blok-časa. Svaki dan su bila zastupljena tri predmetna područja. Takođe sam nastavni plan je doživio nekoliko izmjena tako da su nastavni program za predmetno područje *Moja okolina* činili: sadržaji za podršku socijalno-emocionalnog razvoja; sadržaji ekologije i sadržaji za podršku intelektualnog razvoja (Nastavni plan i program, 2014), a aktuelni *Nastavni plan i program* predviđa programsku organizaciju po temama (Nastavni program za I razred osnovne škole, 2021). Suština je da sadržaji nisu bili grupisani prema temama već aspektima razvoja, ali u suštini se odnose na iste ili slične ishodišne zahtjeve. Prilikom realizacije programa u upotrebi je bio udžbenik *Prva knjiga* koji prema našem uvidu nije bio dovoljan za realizaciju sva tri predmetna područja već je isključivo polazno sredstvo u radu. Nastavnici su koristili razne materijale, priručnike, raznih izdavača. Takođe skrećemo pažnju da smo analizom nastavnih planova kod mnogih nastavnika uvidjeli sklonost ka zadržavanju granica između predmetnih područja. To zapravo znači da su sadržaji između predmetnih područja bili tematski nepovezani ili u najblažu ruku djelimično povezani. Integracija se u suštini ostvarivala djelimično, povremeno u kombinaciji, nekad na početku, a nekad na kraju nastavnog dana. Ono što je evidentno bilo je da nije bilo dovoljno ponuđenih muzičkih sadržaja, posebno onih koji bi svojom polifunkcionalnošću bili dovoljni za integrativni pristup radu. U ovom eksperimentalnom programu pokušali smo nadoknaditi taj nedostatak.

Eksperimentalni program *Muzika u prvoj desetici*¹⁹
(matematika u realnom muzičkom okruženju)

Eksperimentalni program je kreativno nazvan „*Muzika u prvoj desetici*“ jer oslikava novi kontekst integracije muzičkih aktivnosti u okviru predmetnog područja *Moja okolina* (matematički sadržaji). Program nudi značajan broj potpuno novih igrolikih muzičko-matematičkih sadržaja, pjesama, brojalica i primjera koji se u zavisnosti od ciljnog područja integracije (teme) mogu postaviti u kontekst formiranja početnih matematičkih pojmova koji se savladavaju u okviru područja *Moja okolina*.

Iako je eksperimentalni program programski orijentisan na matematičke sadržaje predmetnog područja *Moja okolina* uz integraciju muzičkih sadržaja pristup koji zastupamo nameće i podrazumijeva integraciju elemenata sva tri područja rada u prvom razredu čija je specifičnost pojačan intenzitet muzičkih aktivnosti doveden u kontekst ciljno integrisanog područja.

Kada je u pitanju muzički aspekt i osobenost, vodilo se računa i o kriterijumima za izbor muzičkih sadržaja u skladu sa psihofizičkim i muzičkim razvojem učenika. U tom smislu se pošlo od jednostavnih melodijskih primjera, obima C1-A1 bez većih intervalskih skokova iz razloga što u prvi razred dolaze djeca sa različitim muzičkim iskustvima, ali i zbog činjenice da nismo htjeli da učenike opterećujemo savladavanjem melodije jer su integrisani muzički sadržaji bili u funkciji formiranja matematičkog pojma, vježbanja računskih operacija, sviranja matematičkih tekstualnih zadataka i primjera (matematizacija muzičkog sadržaja). Zato su muzički primjeri jednostavnije melodijske strukture, kraći su sa tekstom koji je u funkciji vježbanja matematičkog zadatka. Međutim sa povećavanjem muzičkog iskustva i rada opseg melodija se postepeno proširivao kako je eksperimentalni program polako odmicao. Krajnji melodijski opseg pjesama ne prelazi obim oktave C1-C2, što je za ovaj uzrast, u skladu sa kriterijumima za izbor pjesma, prihvatljivo.

Tematika muzičkih sadržaja se svjesno i funkcionalno dovodi u vezu sa ishodima učenja predmetnog područja *Moja okolina*, ali i interesovanjima učenika i govori o raznim temama iz svakodnevnog života djeteta, a posebna pažnja kako smo rekli je data pjesmama u funkciji formiranja osnovnih matematičkih pojmova i savladavanja matematičkih sadržaja, ali i programskih oblasti *Moje okoline* (živa i neživa priroda, orijentacija u vremenu). Program je

¹⁹ Ekipa Radio-televizije Republike Srpske je snimila uživo prilog u Osnovnoj školi “Sveti Sava” i isti emitovala u sklopu jutarnjeg programa, emisija se može pronaći na internet stranici Radio-televizije Republike Srpske.

prožet igrolikim, učećim, otkrivajućim, istraživačkim i stvaralačkim aktivnostima učenika. Rad u grupi kao vid socijalne interakcije i pokret kao sredstvo kreativnog izraza i učenja su bili neizostavni dio programa. Struktura, tok i opis eksperimentalnog plana i programa, sa notnim primjerima i ilustracijama same nastave dajemo u ovom dijelu disertacije.

**Egzemplarni primjeri načina organizacije sadržaja i aktivnosti eksperimentalnog²⁰
programa integrativnog modela nastave na međupodručnom nivou integracije,
Moja okolina, Ritmika, sport, muzika i Govor, izražavanje, stvaranje
(E3)**

EGZEMPLARNI PRIMJER 1

Tematsko ciljno područje integracije	Moja okolina (matematički sadržaji)
Integrirani muzički sadržaj	Muzička igra “ <i>Skup</i> ” D. Ratković
Cilj integrisanog učenja i poučavanja	Kroz muzičko/matematičke igrolike, likovne jezičke i govorne aktivnosti na osnovu posmatranja i učešća, učenik imenuje skupove, članove skupa, formira skupove po zadanim slobodnim kriterijumima (svojstvima skupa), kreće se i ovladava prostorom, razvija divergentnu produkciju i kreativno mišljenje.
Integrirani ishodi ²¹	Na osnovu posmatranja i muzičkog učešća učenik će biti u stanju da imenuje skupove, članove koji pripadaju skupu, uočava pripadnost elemenata/članova skupa i formira skupove po zajedničkom svojstvu.
	Razvija vokalne i ritmičke sposobnosti (puls) i motoričke sposobnosti, kreće se, ovladava prostorom, te razvija divergentnu produkciju.
Metode, postupci i oblik rada	Metoda učenja po sluhu, senzomotorička metoda, metoda scenskog pokreta, metoda demonstracije i ilustracije, matematizacija i verbalizacija matematičkog zadatka,

²⁰ Obratiti pažnju na slike, notne primjere od broja 6 do 15.

²¹Integrirani ishodi prozilaze iz procesa učenja u okviru tematskog dana a odnose se na tri predmetna područja, zato i nose naziv integrirani ishodi učenja i poučavanja

	frontalni, interaktivni rad u grupama, interaktivni individualizovani rad. ²²
Integrisana predmetna područja učenja i poučavanja ²³	<i>Moja okolina</i> matematički sadržaji/skup kao objekat dječijeg posmatranja; divlje i domaće životinje.
	<i>Ritmika, sport, muzika</i> /muzička igra/pokret u formi kola.
	<i>Govor, izražavanje, stvaranje</i> /bogaćenje riječnika; jezičko i govorno stvaralaštvo.
TOK I OPIS AKTIVNOSTI	
<i>Uvodne aktivnosti</i> Učenici će ponoviti neku poznatu pjesmu/igru radi upjevavanja ili brojalicu uz pokret. Nastavnik objašnjava da će se danas igrati jedne muzičke igre koja će nam pomoći da shvatimo osnovni matematički pojam. <i>Glavna aktivnost</i> Nastavnik izvodi nekoliko dječaka i postavlja ih u krug. Zamoljava djecu da posmatraju i da kažu šta vide. Zaključuju da je to jedna grupa dječaka, koji su sakupljeni u jednu cjelinu i koju nazivamo skup. Dječaci zauzimaju formu zatvorenog kola. Zatim slijedi učenje svojstva skupa. Šta čini taj skup? (dječaci) Kako bi ga nazvali (skup dječaka). Govorno obrazlaganje. On je sastavljen od naših drugara. Postavljamo pitanje šta im je zajedničko? (Koja su zajednička svojstva članova skupa). Jedna osobina je da su svi dječaci (objasniti svojstvo skupa). Šta im još može biti zajedničko? Učenici istražuju i imenuju zajednička svojstva. (Dječaci koji idu u prvi razred, školu, igraju u istom timu.) Izvodimo zatim jednu grupu djevojčica. Razgovaramo šta vidimo ispred sebe (skup). Šta je zajedničko tom skupu (djevojčice)? Šta još? Djevojčice iz istog mjesta, isti razred, ista boja očiju. Svojstvo prvog skupa je da su to dječaci, a svojstvo drugog skupa da su članovi skupa djevojčice. Možemo li navesti još neku osobinu ili svojstvo skupa? (Npr., sve su iste visine, sa istim frizurama.) Zatim slijedi učenje pjesme i pokreta²⁴ Daj mi ruku reci up Formirajmo jedan skup 2x (Učenici se kreću u kolu, tako što izvode 4 koraka desno, a zatim 4 koraka lijevo)	

²² Ovo se odnosi na segment stvaralačkog rada, kombinovanog individualiziranog interaktivnog rada jednog učenika i grupe.

²³ U radu su integrisana sva tri predmetna područja

²⁴ Pogledati notni primjer u prilogu.

Matematičko-muzički²⁵ zadatak: vježbe upoznavanja svojstva skupa²⁶.

**Po nečemu skup taj ti
Formiraj i zapamti 2x**

Varijanta A – interaktivan rad u grupi, vježbanje

Grupa pjeva zadatak: **Po nečemu skup taj ti, formiraj i zapamti**. Druga grupa rješava zadatak tako što formira skup čiji članovi imaju određena zajednička svojstva (mogu koristiti predmete iz učionice, sveske, bojice po bojama, majice iste boje, hlače iste boje (podsticanje divergentnog mišljenja)²⁷.

Varijanta B (igrolike, stvaralačke, interaktivne aktivnosti)²⁸

Jedan učenik pjeva muzički zadatak i razbraja (pokazuje rukom) dok drugi učenici pljeskaju (ritmički puls) i ko ispadne on rješava zadatak. Imenuje skupove čiji članovi imaju neka zajednička svojstva (oblik, boja, veličina, funkcija, sto, stolice). Moguće je izvesti nekoliko učenika kao članove skupa koji imaju zajedničko svojstvo (boja kose, visina, fudbaleri).

Završne aktivnosti

Nakon toga učenici mogu da kroz likovne aktivnosti formirati skup tako da članovi imaju isto zajedničko svojstvo, npr. boja predmeta koji je član. Nacrtaj nešto što je žute boje (sunce, jagorčevina, pile, mjesec)! Nacrtaj predmete plave boje. Plavo je? (nebo, rijeka, dres Spartaka, oko). Možemo i crtati skupove životinja koje hodaju na dvije noge, na četiri noge.

Jezičke igre: formirati skup učenika čije ime počinje na slovo B, D, A, M.

Voće i povrće: članovi skupa čiji nazivi počinju glasom B (breskva, banana); M (mandarina, mrkva), T (tikvica, trešnja).

Muzička igra “Skup”

Muzika i tekst
Darko Ratković²⁹

²⁵ Matematičko-muzički pojam pravi distinkciju od pojma integrisani sadržaj jer učenje ima obilježje si (integracije) pogledati Teorijski dio rada str.9. Pojmovi istraživanja.

²⁶ Integracija muzičkih aktivnosti u funkciji vježbanja kroz igrolike i stvaralačke interaktivne aktivnosti.

²⁷ Divergentno mišljenje je plod kreativnog pristupa formiranju znanja, stvaralačke primjene što je osobina viših nivoa mišljenja. Često izostaje u tradicionalnoj nastavi zbog nedostatka pitanja koja ih podstiču, zamisli, kreiraj, osmisli (Stojaković, 2009).

²⁸ Individualizirano-interaktivni pristup u radu treba koristiti u integrisanim aktivnostima kad god je to moguće, posebno pri rješavanju ili kreiranju zadataka koji zahtijevaju interaktivno učešće jer razbija monotoniju, stvara pozitivnu radnu i intelektualnu atmosferu divergentne produkcije kroz kombinovani individualizovani-interaktivni rad: učenik – grupa; grupa – grupa.

²⁹ Svi muzički primjeri su originalni, postavljeni u kontekst ostvarivanja integrisanih ishoda područja *Moja okolina, Ritmika, sport, muzika, i Govor, izražavanje, stvaranje*.

Spo - ji ru - ke, re - ci up! for - mi - raj - mo je - dan skup.

Po ne - će - mu skup taj ti for - mi - raj i za - pam - ti.

Slika 6. Notni primjer, muzička igra “Skup”

EGZEMPLARNI PRIMJER 2

Tematsko ciljno područje integracije ³⁰	<i>Moja okolina</i> , matematički sadržaji, prirodni brojevi do 10 i 0.
Integrirani muzički sadržaj	Muzička igra “Jedan –1” ³¹
Cilj integrisanog učenja i poučavanja	Osposobiti učenike da kroz muzičke i igrolike aktivnosti u integraciji sa pokretom, crtežom, upoznaju skup sa jednim elementom, upoznaju brojevu riječ jedan i pišu cifru 1.
Integrirani ishodi	Učenik će biti u stanju da upozna skup sa jednim elementom, upozna brojevu riječ - jedan i piše cifru 1.³² Učenik će u skladu sa svojim mogućnostima biti u stanju; da tačno izvodi melodiju i svira ritmički puls kroz pokret i/ili instrumentom; kreće se i ovladava prostorom, te razvija divergentnu produkciju.
Metode i postupci	Metoda učenja po sluhu, senzomotorička metoda, metoda scenskog pokreta, metoda demonstracije.
	<i>Moja okolina</i> /matematički sadržaji/prirodni brojevi 0-10/dijelovi tijela/biljni i životinjski svijet.

³⁰ Tematsko ciljno područje se odnosi na centralnu tematsku aktivnost kojoj se teži. To je zapravo tema oko koje su integrirani sadržaji drugih područja tokom integrisanog dana. U našem istraživanju želimo da naglasimo da je tematsko ciljno područje *Moja okolina* ali rezultati integracije se odnose na sva tri predmetna područja.

³¹ Pjesmu je nastala prije primjene programa prilikom posmatranja časova kao pripreme za primjenu eksperimentalnog programa 2016/2017. Učiteljica Milena Štula je autor pjesme.

³² Ishodi su preuzeti iz Nastavnog plana i programa za osnovnu školu, 2014, cifra 1 je simbol za broj jedan.

Integrirana predmetna područja učenja i poučavanja	<i>Ritmika, sport, muzika/muzička igra, razvoj osjećaja za trodjelnost/ples u trodjelnom ritmu-valcer, ovladavanje prostorom, koordinacija i sinhronizacija pokreta.</i> <i>Govor, izražavanje, stvaranje: govorno, stvaralaštvo, divergentna likovna produkcija.</i>
TOK I OPIS AKTIVNOSTI	
<i>Uvodne aktivnosti</i> Učenici će ponoviti muzičku igru “Skup”, ponoviti znanja o svojstvima skupa. Nakon toga nastavnik postavlja pitanja: koliko učitelja oni imaju u razredu? Koliko ima sunaca na nebu? Koliko imaju srca? Mama? <i>Glavna aktivnost</i> Slijedi učenje pjesme “Jedan –1”, metodičkim postupkom obrade pjesme po sluhu. Razgovaramo šta sve imamo u pjesmi “Jedan – 1”. Označavamo brojevnju riječ jedan i imenujemo dijelove tijela, a zatim pjevamo pjesmu i kroz pokret pokazujemo značenje brojevnje riječi (jedna je glava, jedno je čelo, jedan je vrat, jedno je tijelo). Na taj način raditi i druge strofe, imenovati brojevnju riječ jedan i pokazati kroz pokret.³³ Crtanje skupa sa jednim elementom (srce, tata, mama, JA). Sviranje skupa sa jednim elementom: bubanj jedan udarac, triangle, štapići. Formiranje skupa od jednog elementa. Uočavamo brojevnju riječ i zapisujemo cifru u vazduhu, klupi, na tablu pa onda u sveske. Insistirati na pravilnim potezima pisanja cifre 1. Matematičko/jezičko/govorne/stvaralačke aktivnosti. Na osnovu brojevnje riječi, a zatim cifre 1 osmisli jednu riječ koja počinje glasom (J); <i>Završne aktivnosti – muzička igra³⁴</i> Integrativni zadaci: Na osnovu pjesme nacrtaj više skupova koji imaju jedan element ili član (slika 8)! Učenici crtaju skupove sa jednim elementom (sunce, srce, mama, tata, dom, glava, tijelo) po slobodnom izboru. Izvođenje igre “Jedan -1”	

³³ Ova aktivnost ima i funkciju imenovanja i formiranja skupa od jednog elementa.

³⁴ Autori igre su Milena Štula i Darko Ratković.

Učenici stoje raspoređeni u dva reda jedni nasuprot drugima i ilustruju pokretom tekst pjesme (jedna je glava, jedno je čelo, jedan je vrat, jedno je tijelo).
Na refrenu formiraju parove i slobodno plešu u ritmu valcera.

Socijalno-emocionalno kontekst pjesme

Refren pjesme ima snažnu emotivnu poruku: Sve što je jedno, meni je vrijedno (tata, mama, dom, **JA**)³⁵ i podstiče razvoj emocija, socijalne kohezije i empatije.

Tekst pjesme “Jedan–1”

Jedno je sunce što nebom sja
Jedan je dom u srcu mom

Jedna su usta i nos je jedan
Jedan je tata meni je vrijedan

Refren

Sve što je jedno, meni je vrijedno 2x

Muzička igra “Jedan – 1”³⁶

Je - dna je gla - va, je - dno je če - lo

Je - dan je vrat, je - dno je tije - lo.

Sve što je jed - dno me - ni je vrije - dno,

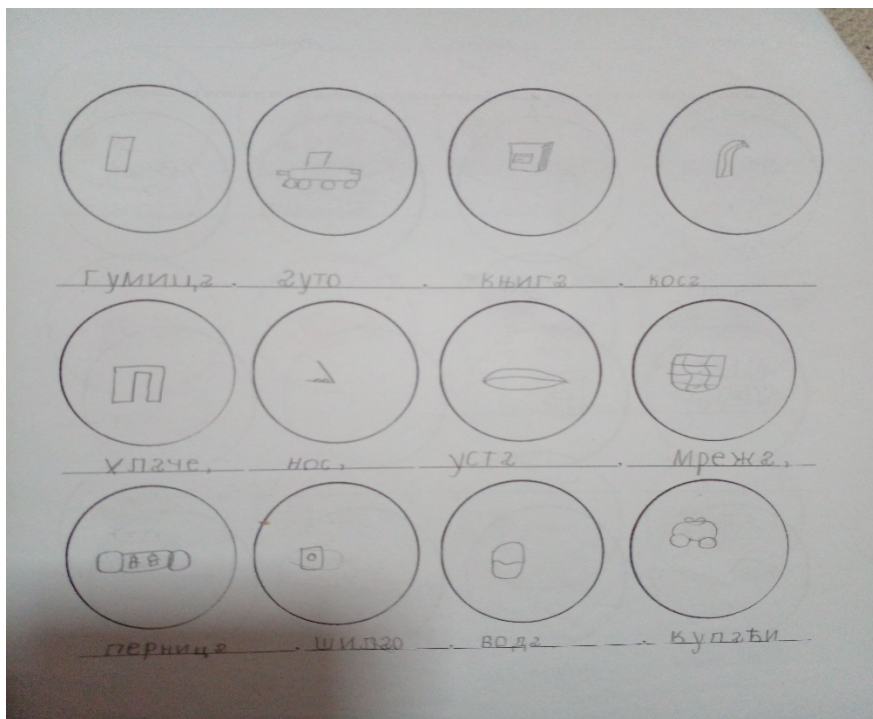
sve što je je - dno me - ni je vrije - dno

Slika 7. Notni primjer, pjesma “Jedan – 1”³⁷

³⁵ I **JA** sam vrijedan, doživljaj samopuzdanja, pojam o sebi, empatije.

³⁶ Pjesma je i u funkciji bogaćenja rječnika. Objasniti značenje brojne riječi da sve što se pominje u pjesmi ima isto značenje: jedan-jedna-jedno; jedno je nebo, **jedan** je dom, jedna je glava. Na kasnijem uzrastu može pomoći u tumačenju vrste riječi.

³⁷ Autor muzike i teksta ovog primjera je učiteljica Milena Štula, nastalog prilikom razgovora i prisustva realizaciji nastave u prvom razredu 2016/2017, prije početka eksperimentalnog programa.

Slika 8. Primjer sa realizovane aktivnosti – formiranje skupova sa jednim elementom

Tematsko ciljno područje integracije	Moja okolina, matematički sadržaji
Integrirani muzički sadržaj	“Pitam te ja” ³⁸
Cilj integrisanog učenja i poučavanja	Osposobljavanje učenika da kroz integrisane sadržaja (pjesmu) shvati odnose među brojevima prve desetice, upoređuje brojeve i uspješno rješava muzičko-matematičke zadatke, razvija muzičke vokalne sposobnosti.
Integrirani ishodi	Zna da je broj 5 veći od broja 4, 3, 2, 1, a manji od 6, 7, 8, 9, 10, vježba zadatke kroz muzička pitanja i odgovore. Učenik će biti u

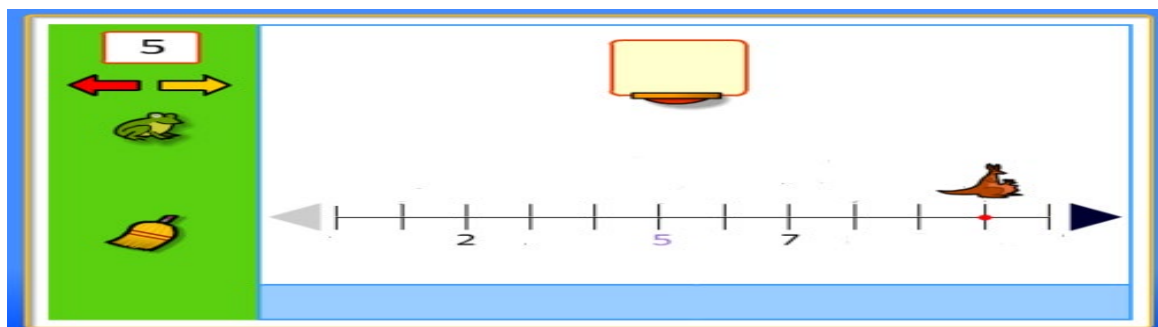
³⁸ Pjesmu je napisala učiteljica Milena Štula prilikom realizacije časova a u sklopu posmatranja nastave u prvom razredu, autora disertacije 2016/2017. Postavljena je u kontekst učenja u okviru predmetnog područja *Moja okolina* (matematički sadržaji, upoređivanje brojeva veće, manje).

	stanju da na brojevnoj pravoj nađe veći ili manji broj u zavisnosti od pjesme zadatka
	Razvija osjećaj za trodjelnost pjevanjem pjesme u trodjelnom taktu te razvija matematičko mišljenje i divergentnu produkciju
Metode i postupci	Metoda učenja po sluhu, senzomotorička metoda, metoda scenskog pokreta, metoda demonstracije
Integrisana predmetna područja	<i>Moja okolina</i> /matematički sadržaji/prirodni brojevi do 10 i 0/sabiranje do 5
	<i>Ritmika, sport, muzika</i> /muzička igra/razvoj osjećaja za trodjelnost/ples u trodjelnom ritmu-valcer, ovladavanje prostorom, kordinacija;
	<i>Govor, izražavanje stvaranje</i> /bogaćenje riječnika i razvoj govora;
TOK I OPIS AKTIVNOSTI	
<i>Uvodne aktivnosti</i> Učenici će ponoviti pjesmu Jedan ili neku drugu. Objasniti učenicima da ćemo danas vježbati i upoređivati brojeve. <i>Glavna aktivnost</i> Slijedi učenje matematičko-muzičkog-melodijskog obrasca u formi pitanje odgovor “Pitam te ja”. Pitam te ja, pitam te ja, 2x da li veće tri ili dva? 2x Pitanje (Jedan učenik) Veće je tri to znamo svi! 2x (Odgovor). (Učenici mogu koristiti brojevnju pravu kako bi lakše došli do saznanja da veći broj uvijek slijedi iza manjeg). Druga varijanta Pitam te ja pitam te ja Da li je manje tri ili dva? Manje je dva to svako zna. 2x Pitam te ja, pitam te ja, (Jedan učenik) Da li je veće tri ili pet? Veće je pet zna cijeli svijet	

Razgovor o veličini brojeva i odnosu brojeva. Zašto je broj dva veći od broja jedan? Pri tome koristiti brojevnju pravu jer je broj dva iza broja jedan na brojevnoj pravci. Zaključiti da je tako broj 2 sastavljen od brojeva 1+1.

Završne aktivnosti

Integrativni zadatak: na osnovu pjesme na brojevnoj pravci odrediti koji broj je veći ili manji u odnosu na zadani.

Pitam te ja³⁹

DarkoRatković⁴⁰
Milena Štula

Slika 9. Notni primjer pjesme “Pitam te ja”⁴¹

³⁹ Pjesma je transferabilna u smislu prilagođavanja teksta matematičkom zadatku. Služi za shvatanje odnosa veličine broja veće-manje. U našem istraživanju koristili smo je nakon savladana tri a zatim i pet brojeva.

⁴⁰ Pjesma je nastala prije primjene eksperimentalnog programa prilikom posmatranja časova kojima sam prisutvovao radi upoznavanja problematike rada u prvom razredu 2016/2017. godine.

⁴¹ Pjesma je u d-mol tonalitetu i u taktu 6/8. U našoj literaturi je manji broj molskih pjesama u odnosu na durske kao i pjesama u trodjelnim ritmovima.

ПРВИ РАЗРЕД	РАДНИ ЛИСТИЋ
Име и презиме	УПОРЕЂИВАЊЕ БРОЈЕВА
	<i>Бугарски Лана 9</i>

1. Упореди бројеве.

1	=	1
1		2
2		2
2		1
1		3

3		1
3		2
3		3
1	<	4
2		4

3		4
4		4
4	>	3
4		2
4		1

5		3
3		5
2		4
1		5
5		2

Slika 10. Nastavni listić za upoređivanje veličine brojeva iz pjesme.

Integrisani muzički sadržaj	Brojalica “Tika-tak”
Integrisani cilj	Osposobljavanje učenika da kroz integrisane muzičko-matematičke sadržaje shvati pojmove sabirci i zbir kao i pojmove umanjenik, umanjilac i razlika.
Integrisani ishodi	Zna da sabira i oduzima do 5, zna da je broj 5 veći od broja 4,3,2,1, a manji od 6,7,8,9,10
	Razvija ritmičke sposobnosti i upoznaje se sa ritmičkim instrumentima
Metode i postupci	Metoda učenja po sluhu, senzomotorička metoda, metoda scenskog pokreta, metoda demonstracije, brojanje
Integrisana predmetna područja	<i>Moja okolina</i> /matematički sadržaji/prirodni brojevi do 10 i 0/sabiranje i oduzimanje
	<i>Ritmika, sport, muzika</i> , razvoj ritmičkih sposobnosti
	<i>Govor, izražavanje</i> stvaranje/bogaćenje rječnika i razvoj govora;
TOK I OPIS AKTIVNOSTI	
Učenici će ponoviti pjesmu Jabuka je 5 miriše joj cvijet Otpale su dvije koje su mi mile. <i>Glavna aktivnost</i> Učenici pišu matematički izraz. $5 - 2 = 3$ Zatim izlaze tri učenika pred tablu sa ritmičkim instrumentima i sviraju na sljedeći način. Prvi učenik uz pomoć bubnja koji predstavlja umanjenik svira pet (5) puta. Drugi učenik na štapićima koji predstavljaju umanjilac svira dva puta (2) a treći učenik svira rješenje tj. razliku, tri puta (3) na triangu.	

Završne aktivnosti

DarkoRatković⁴²

Igra - Sabiranje

Tik, tik, ti-ka tak,

Ja sam prvi sabirak.

(Učenik nakon izvođenja brojalice svira onoliko puta u zavisnosti koju je cifru zamislio - štapići). Npr. 2. Učenik u paru ili razred piše(u) zadatak na tabli ili u svesku, cifru za broj 2.

2

Tik, tik, tak,

Ja sam drugi sabirak

(Učenik nakon brojalice, svira onoliko puta na štapićima u zavisnosti koju je cifru zamislio (štapići, tri puta). Učenici zaključuju da je riječ o matematičkoj operaciji sabiranje dodaju znak +, a zatim pišu cifru koju su čuli (3).

2+3

2+3=

Mir, mir, mir

Znajte ja sam zbir (svira pet puta).

(Učenik svira onoliko puta u zavisnosti koje je rješenje dobio (pet puta o bubanj).

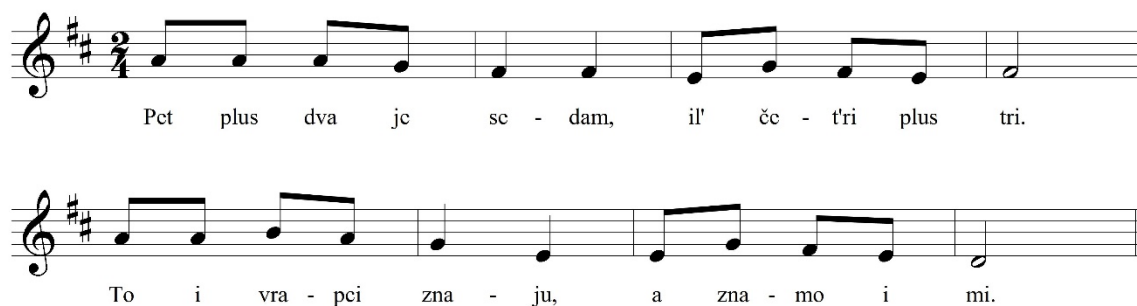
Konačni matematički izraz izgleda ovako:

2+3=5

⁴² Autor Darko Ratković

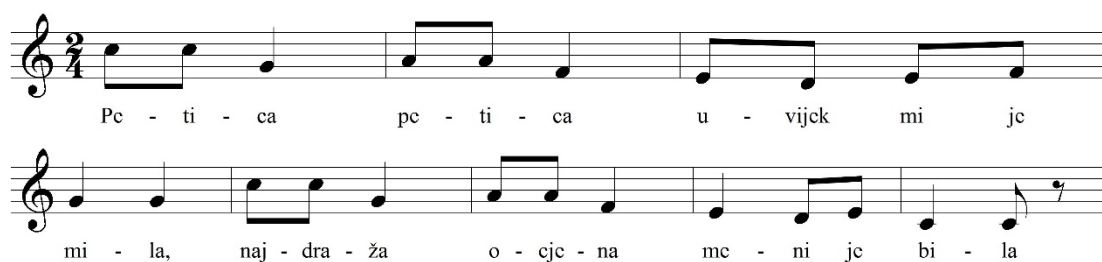
Integrirani programski muzički sadržaji primijenjeni u integrisanim aktivnostima predmetnih područja: *Moja okolina* (matematički sadržaji, živa i neživa priroda, orijentacija u prostoru); *Ritmika, sport, muzika*⁴³ i *Poznavanje prirode društva*⁴⁴ (biljni i životinjski svijet moje okoline i godišnja doba, orijentacija u vremenu) dati su u ovom dijelu rada. Prvo su dati muzički sadržaji za *Moju okolinu* (matematički sadržaji) a zatim primjeri pjesama *Moja okolina* (živa i neživa priroda, orijentacija u vremenu) i *Poznavanje prirode i društva*.

Pjesma “Sedam”
Sabiranje prirodnih brojeva prve desetice

Slika 11. Notni primjer, integrativni muzički sadržaj, pjesma Sedam⁴⁵

Pjesma “Petica -5”

Slika 12. Notni primjer, integrativni muzički sadržaj za obradu broja 5, cifra 5⁴⁶

⁴³ Autor primjera je Darko Ratković i zabranjeno je svako preuzimanje bez navođenja izvora, jer radovi nisu objavljeni. Korišteni su kao integrativni muzički sadržaji pri realizaciji programa međupodručne integracije *Ritmika, sport, muzika* i *Moja okolina* (matematički sadržaji).

⁴⁴ Vidjeti slike

⁴⁵ Autor teksta Panto Stević, melodija Darko Ratković.

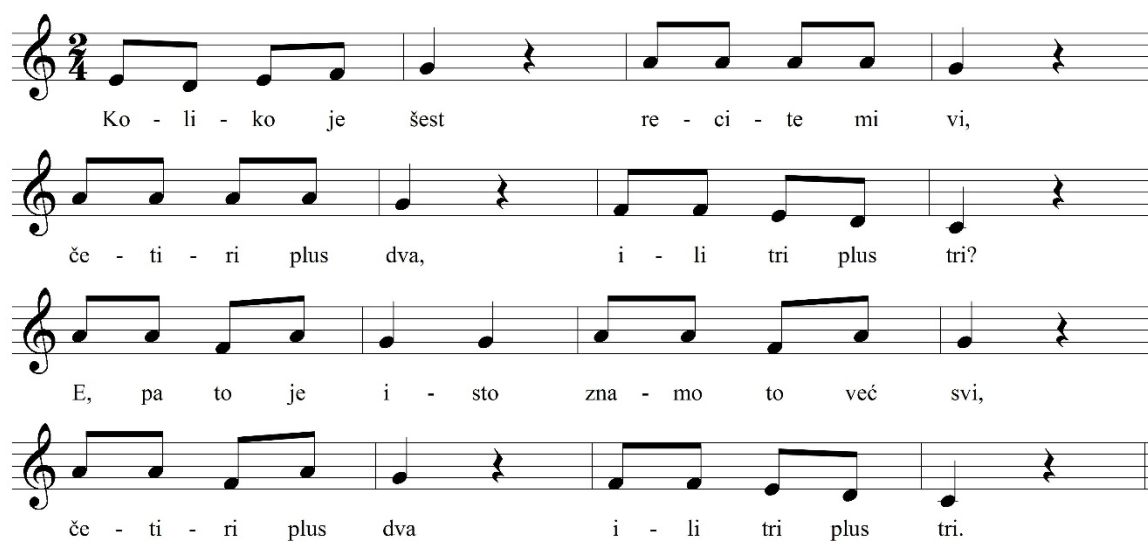
⁴⁶ Autor teksta je Milena Štula.

Formiranje pojmova jednakobrojnih skupova sa četiri elementa
Pjesma “Četiri”

Slika 13. Notni prijer, integrativni muzički sadržaj, pjesma “Četiri”⁴⁷

Sabiranje prirodnih brojeva prve desetice
“Sabirci i zbir”
Muzičko-matematička igra⁴⁸

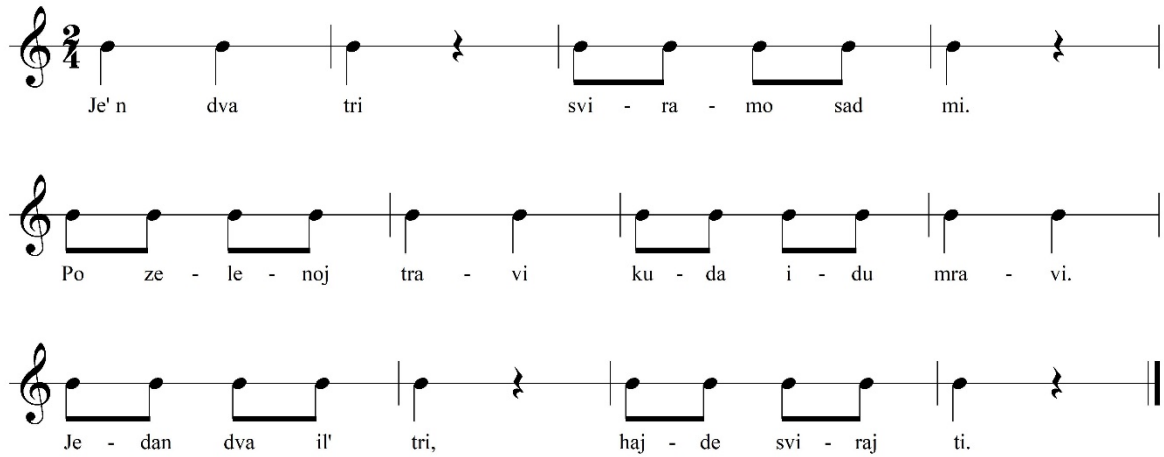
Slika 14. Notni primjer, integrativni muzičko-matematički sadržaj “Sabirci i zbir” za vježbe sabiranja do 6⁴⁹

⁴⁷ Autor melodije i teksta je Darko Ratković. Pjesma se povezuje sa znanjima iz moje okoline, divlje i domaće životinje

⁴⁸ Kada učenici nauče pjesmu, interaktivno u paru ili grupi rješavaju matematičke zadatke sabiranja prirodnih brojeva do 6 ili do deset u zavisnosti kada se matematički sadržaj uči. Pjesma se može koristiti i u drugom razredu za upoređivanje brojeva.

⁴⁹ Autor teksta je Panto Stević, a autor muzike je Darko Ratković.

BROJALICA “JE’N DVA TRI”

Slika 15. Notni primjer, brojalka “Je’n dva tri”

BROJNI NIZ

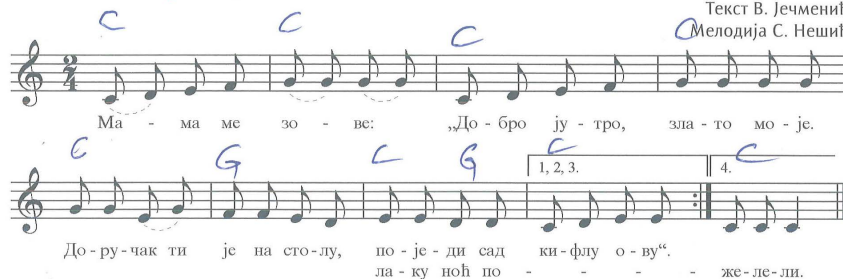

Slika 16. Notni primjer, pjesma “Brojni niz”⁵⁰
Moja okolina, matematički sadržaji

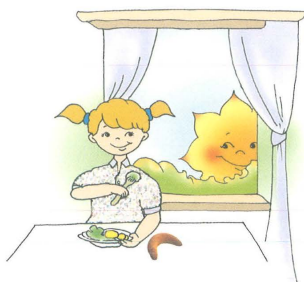
⁵⁰ Autor muzike i teksta Darko Ratković

Јутро, подне, Вече

Текст В. Јечменић
Мелодија С. Нешић

Мама ме зове:
„Добро јутро, злато моје.
Доручак ти је на столу,
поједи сад кифлу ову“.

Тачно у подне
прекидамо игру ову.
„Добар дан“, бака каже.
„Ручак ти је ту на столу.“

Увече кад сунце зађе
тата каже: „Добро вече,
дођи сада лепо амо
заједно да вечерамо“.

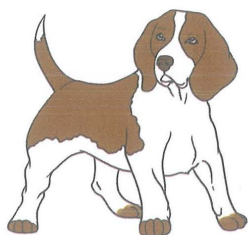
Вечеру смо појели,
за кревет смо се спремили.
Пољупцима мами, тати
лаку ноћ пожелели.

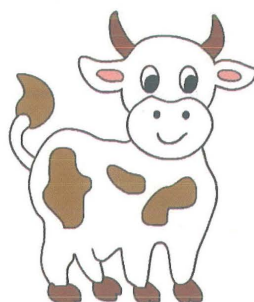
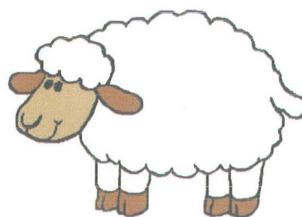
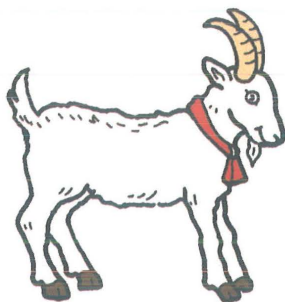
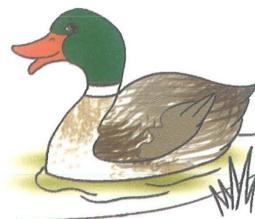
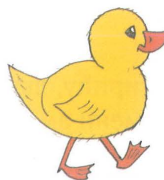
Слика 17. Notни примјер пјесме “Јутро, подне, вече”, оријентација у времену (Јечменић, 2015)

Разговор животиња

Текст В. Јечменић
Мелодија С. Пана

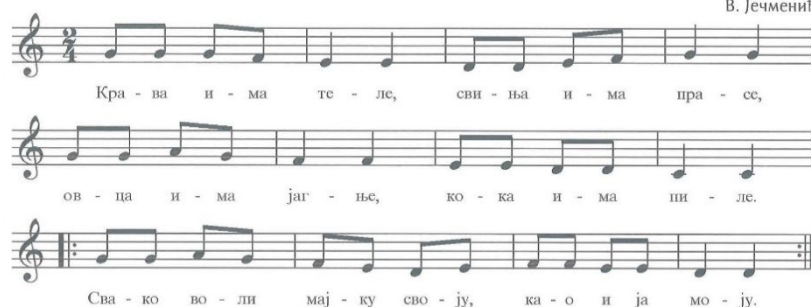
Пас лаје ав, ав, ав,
патка паче па, па, па,
а пиленце пи, пи, пи.
Крава муче му, му, му,
овца блеји бе, бе, бе,
а козица ме, ме, ме.

Слика 18. Notni primjer pjesme "Razgovor životinja" (Ječменић, 2015),
Moja okolina, živa i neživa priroda, životinjski svijet, domaće životinje, oglašavanje

Свако Воли мајку

Текст и мелодија
В. Јечменић

Крава има теле,
свиња има прасе,
овца има јагње,
кока има пиле.

Свако воли мајку своју,
као и ја моју.

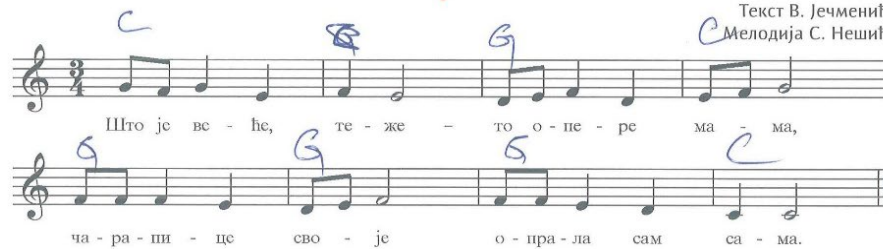

Slika 19. Notni primjer pjesme “Svako voli majku⁵¹” (Ječменић, 2015),
Moja okolina, živa i neživa priroda, životinjski svijet, domaće životinje, mladunčad

⁵¹ Pjesma objašnjava univerzalni emocionalni odnos majka-dijete.

Мица Вредница

Текст В. Јечменић
Мелодија С. Нешић

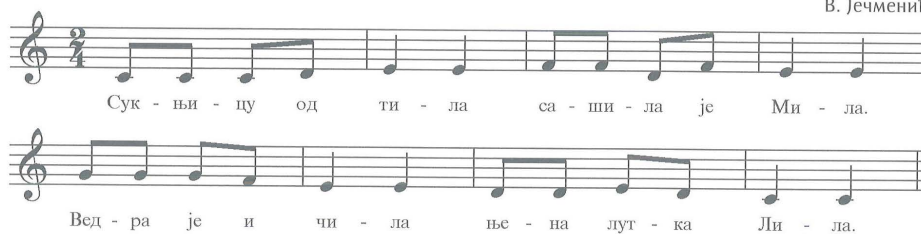
Што је веће, теже – то опере мама,
чарапице своје опрала сам сама.

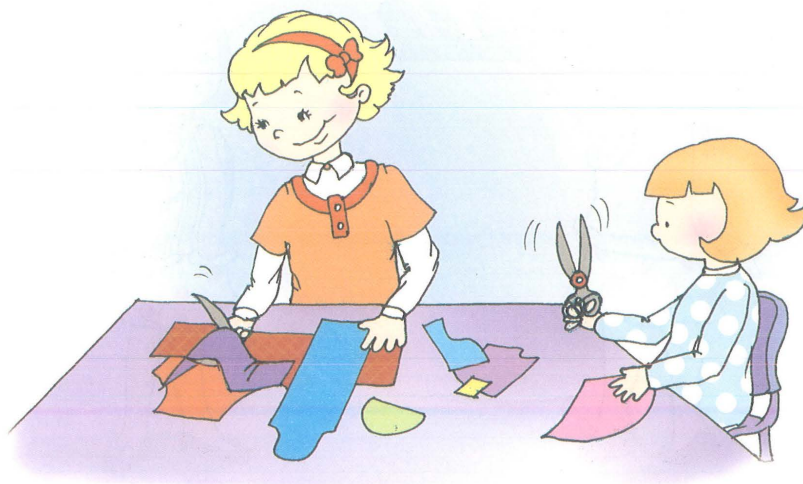
Slika 20. Notni primjer pjesme “Mica vrednica” (Ječmeniћ, 2015),
Moja okolina, živa i neživa priroda, higijena.

Кројачица Мила

Текст и мелодија
В. Јечменић

Сукњицу од тила
сашила је Мила.
Ведра је и чила
њена лутка Лила.

Слика 21. Notni primjer pjesme “Krojačica Mla” (Ječменић, 2015),
Moja okolina, živa i neživa priroda, materijani svijet, stvari i namjena, zanimanja

Мале праље

Текст и мелодија
В. Јечменић и С. Нешић

Ми смо ма - ле вред - ни - це и пе - ре - мо ке - це - ље.
Ко ће са - да бр - же - бо - ље да о - су - ши ру - бле сво - је.

1. Тра - ла, ла - ла, ла - ла, ла. Тра - ла, ла - ла, ла.
2. Тра - ла, ла - ла, ла.

Ми смо мале вреднице
и перемо кецеље.

Тра-ла, ла-ла, ла-ла, ла,
тра-ла, ла-ла, ла.

Ко ће сада брже-боље
да осуши рубље своје.

Тра-ла, ла-ла, ла.

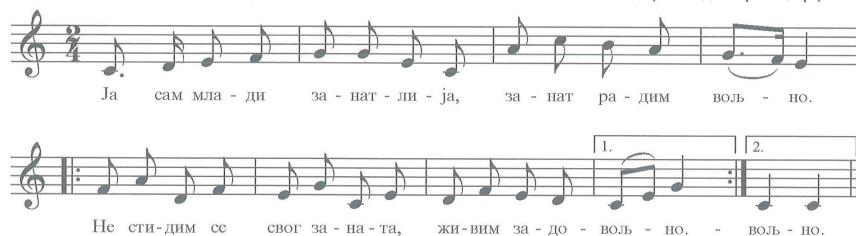

163

Слика 22. Notni primjer pjesme “Male pralje” (Ječменић, 2015),
Moja okolina, бogaћење рјечника, занимања.

Млади занатлија

Стихови Ј. Ј. Змај
Мелодија Владимир Р. Ђорђевић

Ја сам млади занатлија,
занат радим вољно.
Не стидим се свог заната,
живим задовољно.

Гараве су моје руке,
гарав ми кецељац,
ал' сам зато чиста срца,
поштен рукодељац.

Други хитрим пером пише,
ја ударцем снажним.
На наковњу гвожђе тањим
чекићем замашним.

Е тако је, без алата
нема ми заната,
а мени је мој милији
од сувога злата.

Мене треба свака кућа,
богата и проста.
Тамо има за ме среће
и заслуге доста.

Та занат је готов новац,
наши стари кажу.
Занатлије од свог рада
лепе новце слажу.

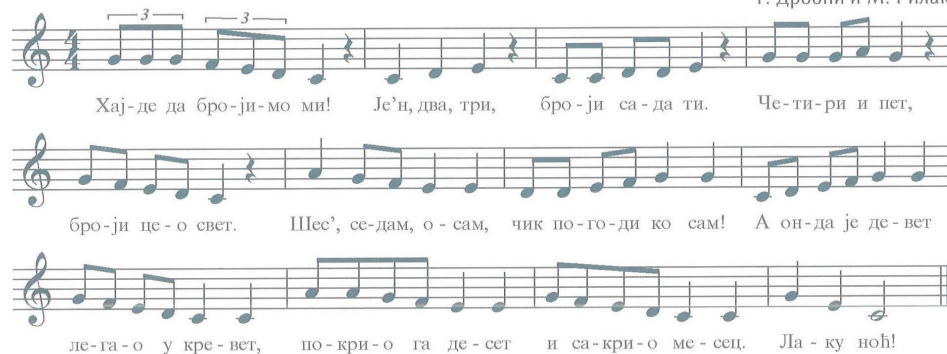
Благо мени занатлији,
ја ћу бити славан.
У мом послу нико мени
неће бити раван.

Слика 23. Notni primjer pjesme “Млади занатлија” (Јеčменић, 2015),
Моја околina, Материјални свијет: ствари и предмети, намјена, занимања.

Бројање

Текст и мелодија
Т. Дробни и М. Рилак

Хајде да бројимо ми!

Је'н, два, три,
броји сада ти.
Четири и пет,
броји цео свет.

Шес', седам, осам,
чик погоди ко сам!

А онда је девет
легао у кревет,
покрио га десет
и сакрио месец.

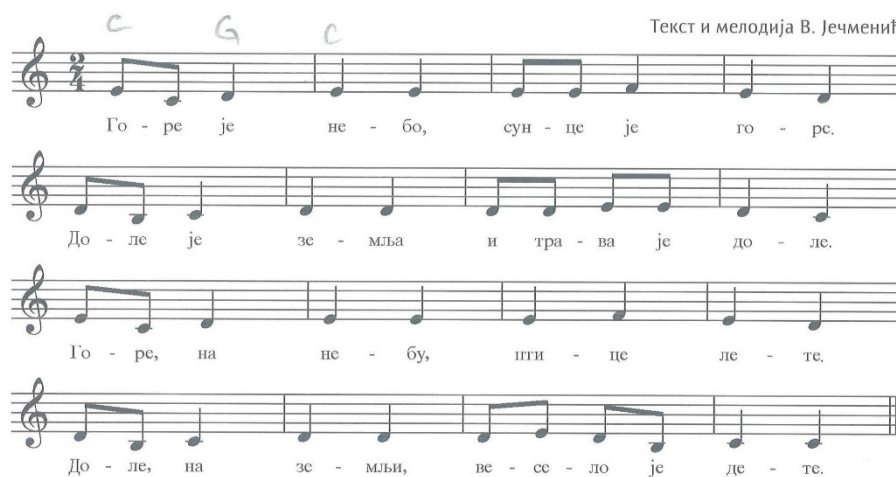
Лаку ноћ!

Слика 24. Notni primjer pjesme "Brojanje" (Ječменић, 2015),
Moja okolina, matematički sadržaji, prirodni brojevi do deset.

Горе-доле

Текст и мелодија В. Јечменић

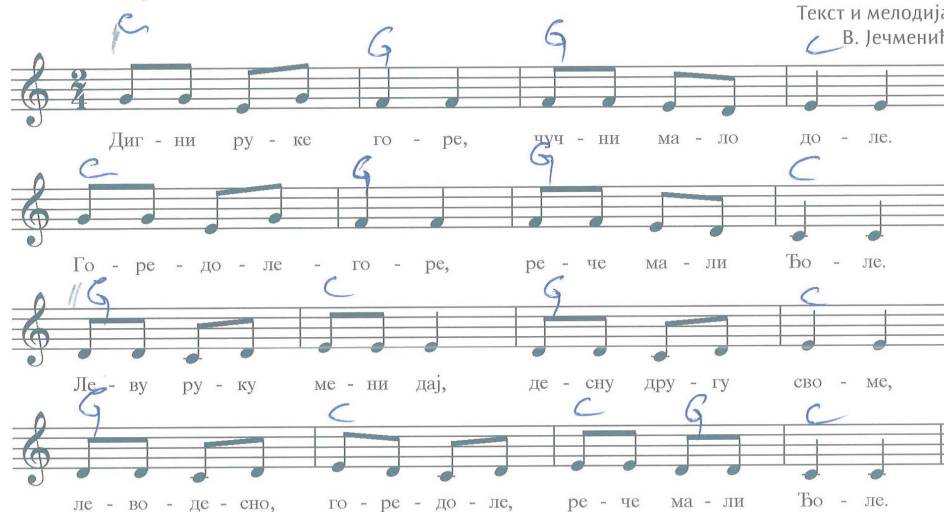
Горе је небо, сунце је горе.
Доле је земља и трава је доле.
Горе, на небу, птице лете.
Доле, на земљи, весело је дете.

Слика 25. Notni primjer pjesme “Gore-dole” (Ječменић, 2015),
Moja okolina, matematički sadržaji, odnosi u prostoru.

Горе-доле, лево-десно

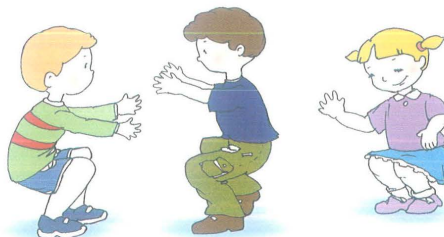
Текст и мелодија
В. Јечменић

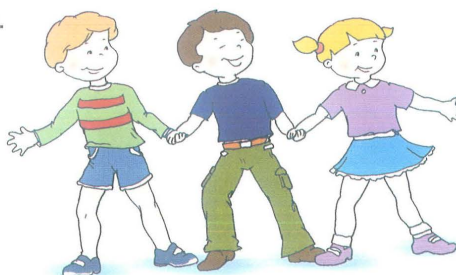
Дигни руке горе,
чучни мало доле.

Доле-горе-доле,
рече мали Ћоле.

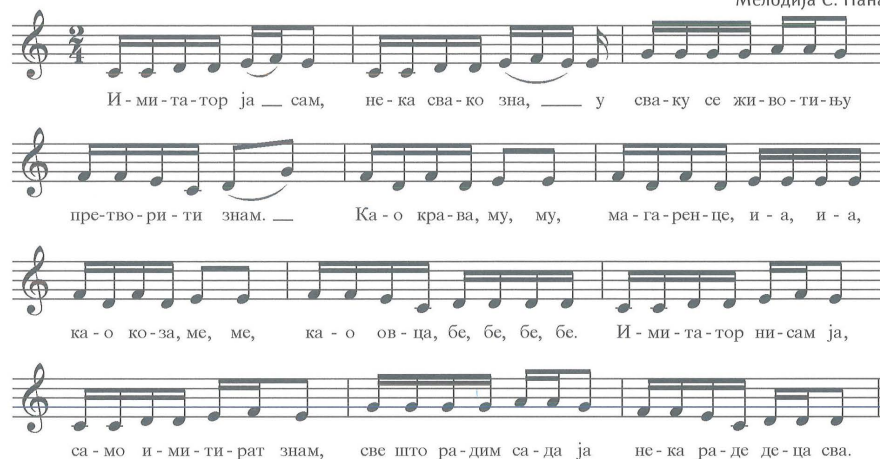
Леву руку мени дај,
десну другу своје,
лево-десно, горе-доле,
рече мали Ћоле.

Слика 26. Notni primjer pjesme “Gore-dole, levo-desno” (Ječменић, 2015),
Moja okolina, matematički sadržaji, orijentacija i odnosi u prostoru.

Имитатор

Текст В. Јечменић
Мелодија С. Пана

Имитатор ја сам,
нека свако зна,
у сваку се животињу
претворити знам.

Као крава, му, му,
магаренце, и-а, и-а.

Као коза, ме, ме,
као овца, бе, бе, бе, бе.

Имитатор нисам ја,
само имитират знам,
све што радим сада ја
нека раде деца сва.

Слика 27. Notni primjer pjesme "Imitator" (Ječменић, 2015),
Moja okolina, biljni i životinjski svijet, oglašavanje životinja.

Позив на игру

Текст В. Јечменић
Мелодија С. Нешић

На ша-ре - ни цве - так ма - ла пти - ца сле - ти,
а ле - во од ње - га је - дан леп - тир ле - ти.

Та - мо с дес - не стра - не, у ба - ри - ци ма - лој,
жа - бац на ло - ква - њу та - ко мир - но спа - ва...

Ис - пред жап - ца, гле, гле, гле, јед - на ри - ба ско - чи
и ре - че му: „Не спа - вај, сад о - тво - ри о - чи!“

Из - над њих на гра - ни ве - ве - ри - ца ма - ла
жа - би - цу и ри - бу по - зи - ва на иг - ру.

На шарени цветак мала птица слети,
а лево од њега један лептир лети.
Тамо с десне стране, у барици малој,
жабац на локвању тако мирно спава...

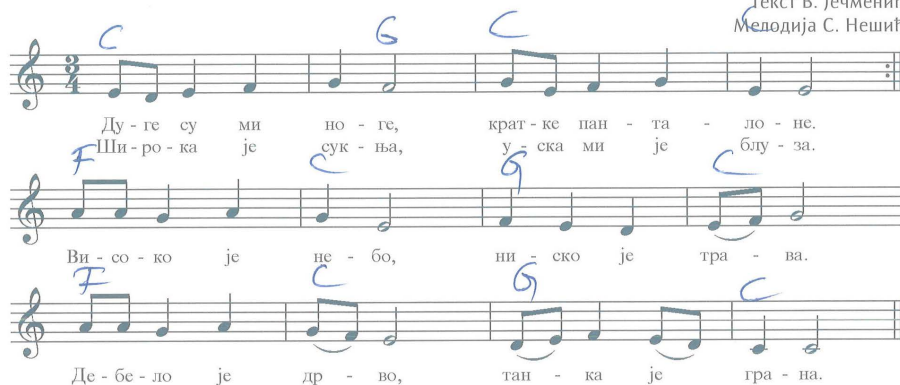
Испред жапца, гле, гле, гле,
једна риба скочи и рече му:
„Не спавај, сад отвори очи!“
Изнад њих на грани веверица мала
жабицу и рибу позива на игру.

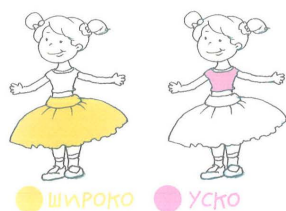
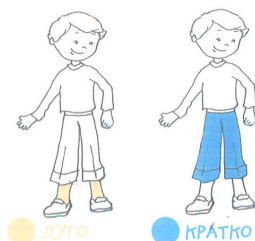
Слика 28. Notni primjer pjesme “Poziv na igru” (Ječменић, 2015),
Moja okolina, matematički sadržaji, predmeti i bića u prostoru i odnosi među njima

Супротности

Текст В. Јечменић
Мелодија С. Нешић

Дуге су ми ноге,
кратке панталоне.

Широка је сукња,
уска ми је блуза.

Високо је небо,
ниско је трава.

Slika 29. Notni primjer pjesme “Suprotnosti” (Ječмениć, 2015),
Moja okolina, matematički sadržaji

Облици

Текст и мелодија
В. Јечменић

О - бли-ци о - ви у - че се ла - га - но, сва-ки ма и - ме сво - је,
 де-слу-шај-те са - мо. Пра-во - у - га - о - ник и круг, тро-у - га - о, ква-драт.
 ни де-ци слу - же да се с њи-ма дру - же. У при-ро-ди мо - жеш
 о - бли-ке про - на-ћи, о - кре-ни се о - ко се-бе, ла - ко ћеш их на - ћи.
 Про-зор и сат, клу - па и знак. Чик по - го - ди ко-ји је то об-лик сад!

Облици ови
уче се лагано,
сваки има име своје,
послушајте само.

Правоугаоник и круг,
троугао, квадрат.
Они деци служе
да се с њима друже.

У природи можеш
облике пронаћи,
окрени се око себе,
лако ћеш их наћи.

Прозор и сат,
клупа и знак.
Чик погоди
који је то облик сад!

Slika 30. Notni primjer pjesme “Oblici” (Ječменић, 2015),
Moja okolina, matematički sadržaji.

Дани у недељи

Текст и мелодија
В. Јечменић и С. Нешић

По - не - де - љак, у - то - рак, сре - да и чет - вр - так,
за - тим пе - так, су - бо - та и на кра - ју не - де - ља.
У не - де - љи сва - кој се - дам да - на и - ма,
сва - ки дан је но - ви дан, ве - се - ло је сви - ма.

Понедељак, уторак,
среда и четвртак,
затим петак, субота
и на крају недеља.

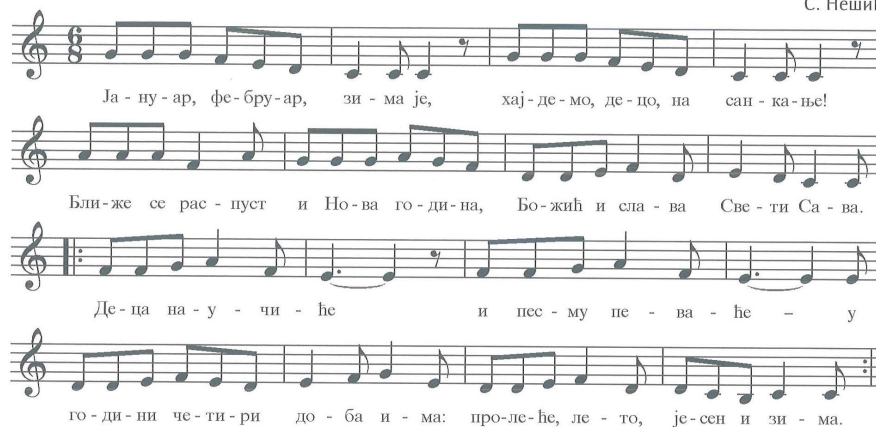
У недељи свакој
седам дана има,
сваки дан је нови дан,
весело је свима.

Слика 31. Notni primjer pjesme “Дани у недељи” (Јечменић, 2015),
Моја околина, оријентација у времену.

Година

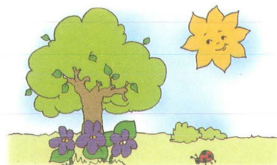
Текст и мелодија
С. Нешић

Јануар, фебруар, зима је,
хајдемо, децо, на санкање!
Ближе се распуст и Нова година,
Божјић и слава Свети Сава.

Март, април, мај, дани су дужи,
лепо је свакоме да се дружи.
Дошло је пролеће, ластва долеће,
цвета љубица, шета бубица.

Јун, јул и август, месеци летњи,
свако зна да су топли и светли.
На море идемо мало да пливамо,
на селу бака чека нас.

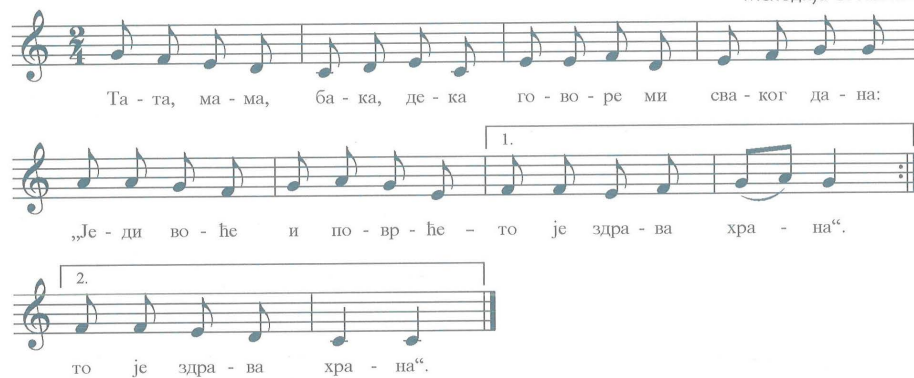
Септембар, октобар, кише нам стижу,
у школи ђаци петице нижу.
С дрвећа суво опада лишће,
јесење сунце сија све ниже.

Слика 32. Notni primjer pjesme "Година" (Јећменић, 2015),
Моја околina, оријентација у времену.

Поврће и воће

Текст В. Јечменић
Мелодија С. Нешић

Тата, мама, бака, дека
говоре ми сваког дана:
„Једи воће и поврће
— то је здрава храна“.

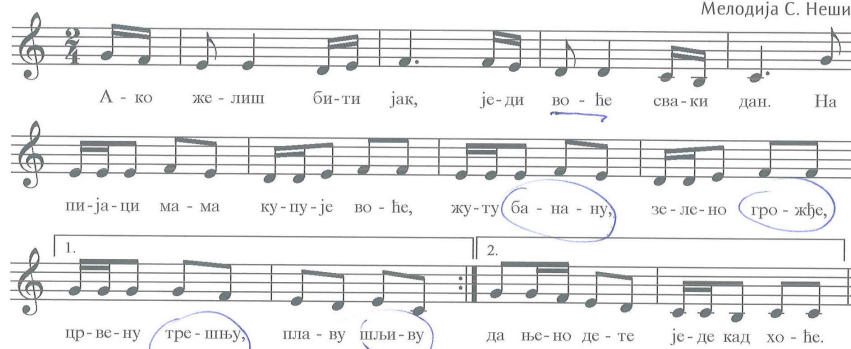

179

Слика 33. Notni primjer pjesme “Povrće i voće” (Ječменић, 2015),
Moja okolina, živa i neživa priroda (povrće I voće)

Разно воће

Текст В. Јечменић
Мелодија С. Нешић

Ако желиш бити јак,
једи воће сваки дан.

На пијаци мама купује воће,
жуту банану, зелено грожђе,
црвену трешњу, плаву шљиву
да њено дете једе кад год хоће.

Слика 34. Notni primjer pjesme “Разно воће” (Јечменић, 2015),
Мoja okolina, živa i neživa priroda (voće).

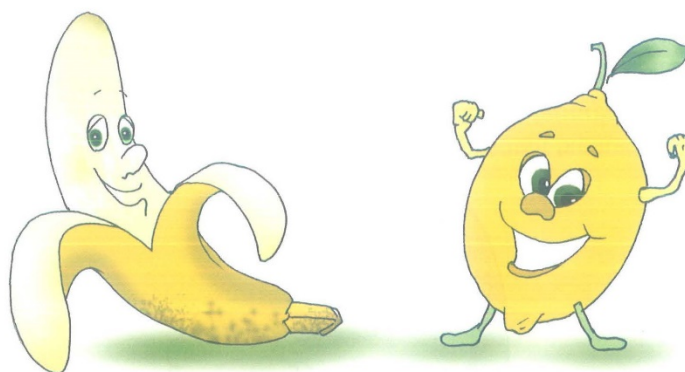
Деца и воће

Текст и мелодија
В. Јечменић

Ја сам жуте боје,
рекла је банана,
мене деца једу
скоро сваког дана.

Кад им нос процури,
лимун жути рече,
лимунаду праве маме
да децу излече.

Слика 35. Notni primjer pjesme “Deca voće” (Ječменић, 2015),
Moja okolina, biljni svijet.

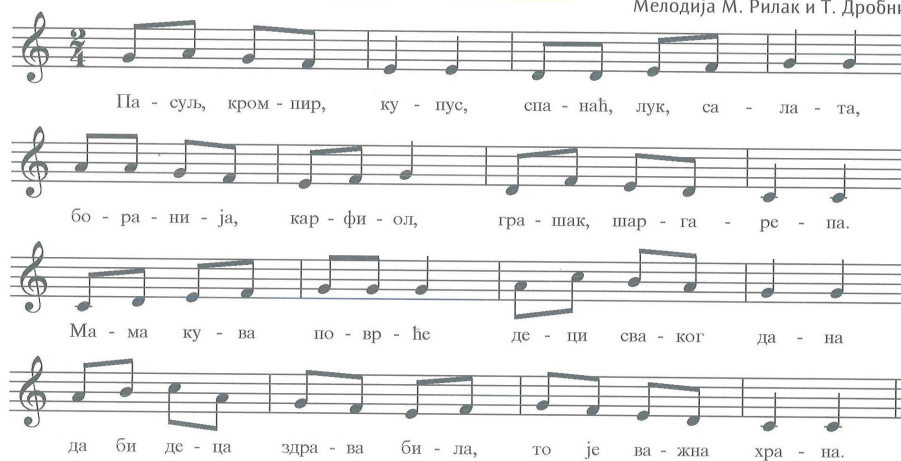
08.09.2018.

Ана

Поврће ✓

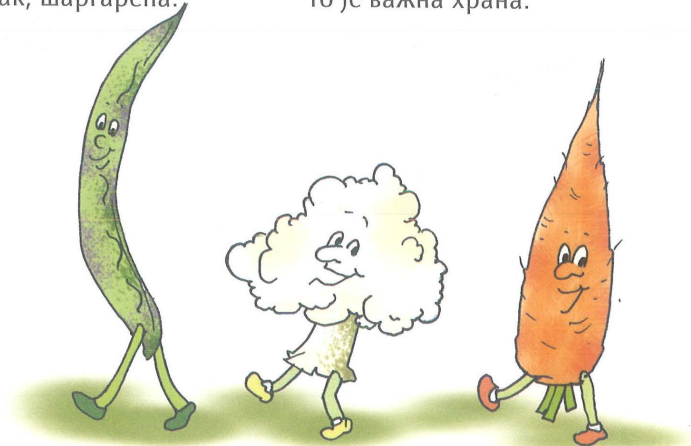

Текст В. Јечменић
Мелодија М. Рилак и Т. Дробни

Пасуљ, кромпир, купус,
спанаћ, лук, салата,
боранија, карфиол,
грашак, шаргарепа.

Мама кува поврће
деци сваког дана
да би деца здрава била,
то је важна храна.

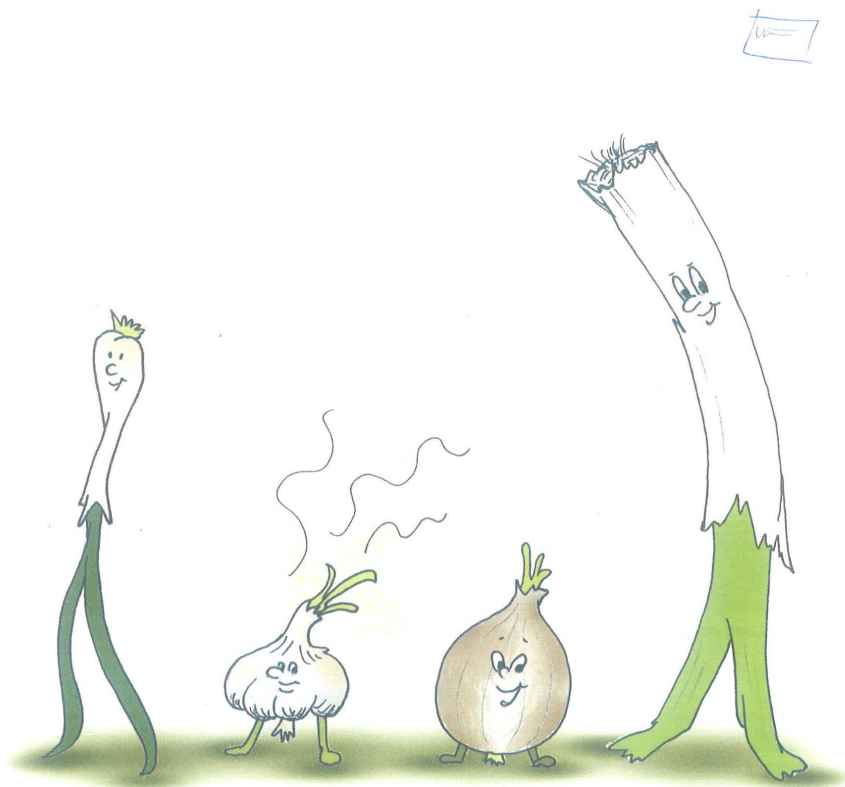
Слика 36. Notni primjer pjesme "Povrće" (Ječменић, 2015),
Moja okolina, biljni svijet; Govor, izražavanje, stvaranje, bogaćenje rječnika.

Разни лукци

Текст и мелодија
В. Јечменић

Разни лукци, црни, бели,
млади лук и празилук,
уз свако се јело нуде
да нам тело здраво буде.

Слика 37. Notni primjer pjesme “Разни лукци” (Јечменић, 2015),
Moja okolina, biljni svijet, bogaćenje rječnika, zdrava ishrana.

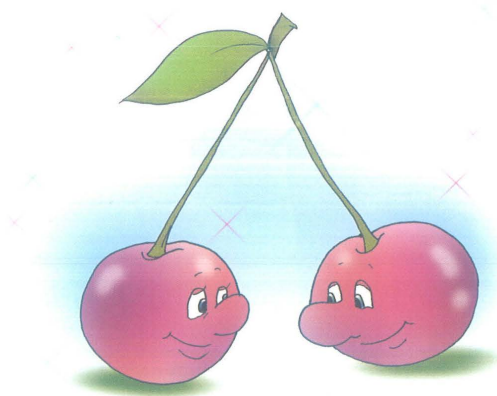
Трешњица

Стихови Ј. Ј. Змај

Трешњице, трешњице,
 баш сте ми миле,
 црвене, малене
 (румене, мекане),
 као од свиле.

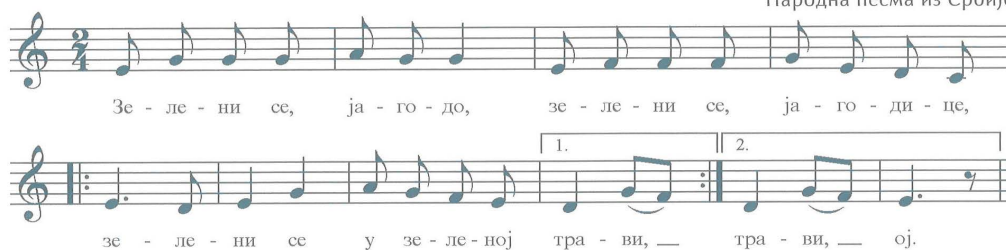
Ја бих вам чувала
 главице глатке,
 ал' сте ми, трешњице,
 одвише слатке.

Слика 38. Notni primjer pjesme “Trešnjica” (Ječменић, 2015),
 Моја околина, biljni svijet.

Зелени се, јагодо

Народна песма из Србије

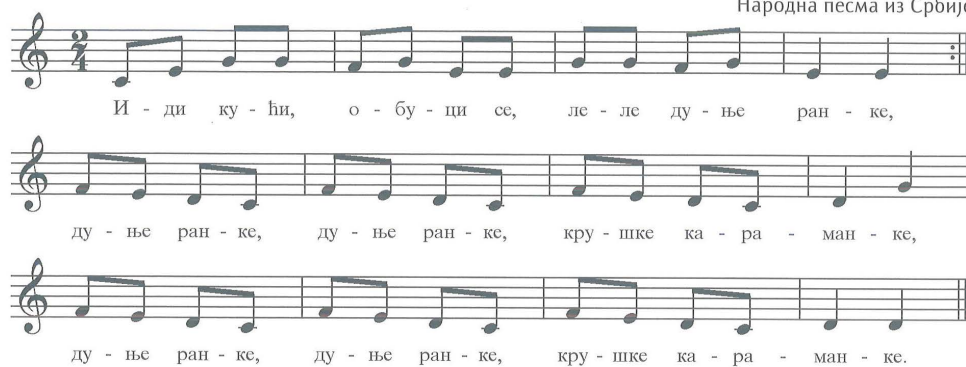
Зелени се, јагодо,
зелени се, јагодице,
зелени се у зеленој трави.

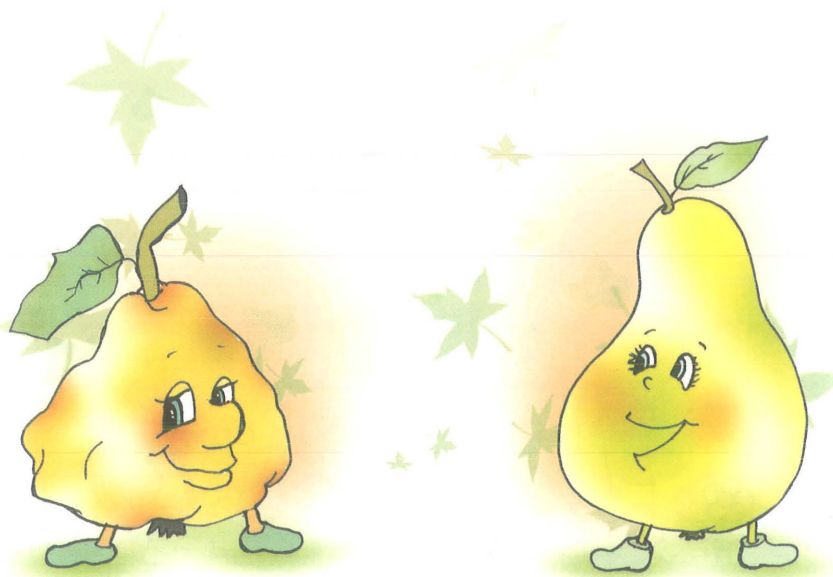
Slika 39. Notni primjer pjesme “Zeleni se jagodo” (Ječmeniћ, 2015),
Moja okolina, biljni svijet.

Дуње ранке

Народна песма из Србије

Иди кући, обуци се,
леле дуње ранке,
дуње ранке, дуње ранке,
крушке караманке.

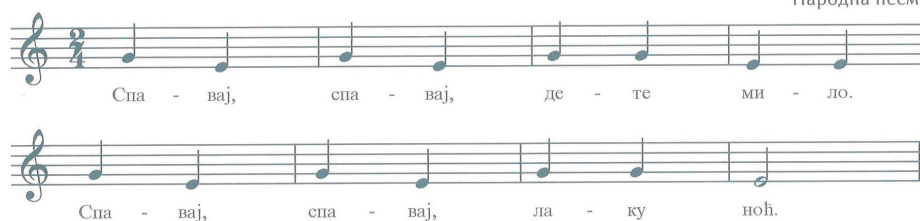

Slika 40. Notni primjer pjesme "Dunje ranke" (Ječmeniћ, 2015),

Moja okolina, biljni svijet.

Спавај, дете мило

Народна песма

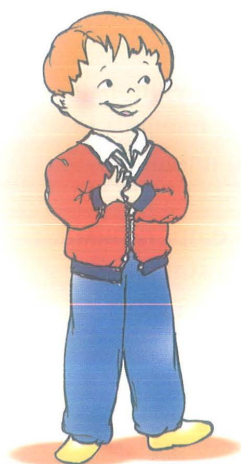
Спавај, спавај, дете мило.
Спавај, спавај, лаку ноћ.

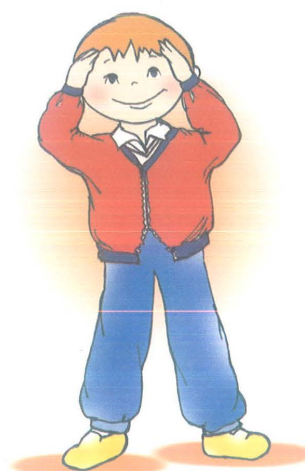
Slika 41. Notni primjer pjesme “Spavaj dete mило” (Ječmenić, 2015),
uspavanka, narodna tradicija.

Шта све могу

Текст В. Јечменић
Мелодија С. Нешић

Ручицама пљес, пљес, пљес.
Ножицама трес, трес, трес.

Очицама гле, гле, гле.
Ушицама слушам све.

Слика 42. Notni примјер пјесме “Šta sve mogu” (Јечменић, 2015),
дјелови тијела.

PRILOG 4
PRIMJERI PRODUKTIVNOG RADA UČENIKA NASTALI PRIMJENOM
EKSPERIMENTALNIH PROGRAMA

**PRODUKTI RADA UČENIKA NASTALI PRILIKOM REALIZACIJE
EKSPERIMENTALNOG PROGRAMA U DRUGOM RAZREDU**

Integrativni dvočas muzička basna „Medvjedova ženidba“

Slika 43. Prva slika u nizu, prikaz „Medo prosi lijinu kćerku“, muzička basna „Medvjedova ženidba“

Slika 44. Prva slika u nizu, prikaz „Medo prosi lijinu kćerku“, muzička basna „Medvjedova ženidba“

Slika 45. Medo prosi komšinicu medvjedicu, prikaz

Slika 46. Slike u nizu, likovni radovi učenika, muzička basna „Medvjedova ženidba“

Slika 47. Maska “Lije” iz muzičke basne “Medvjedova ženidba”

Slika 48. Maska vuka iz muzičke basne “Medvjedova ženidba”

Slika 49. Maske zeca iz muzičke basne “Medvjedova ženidba”

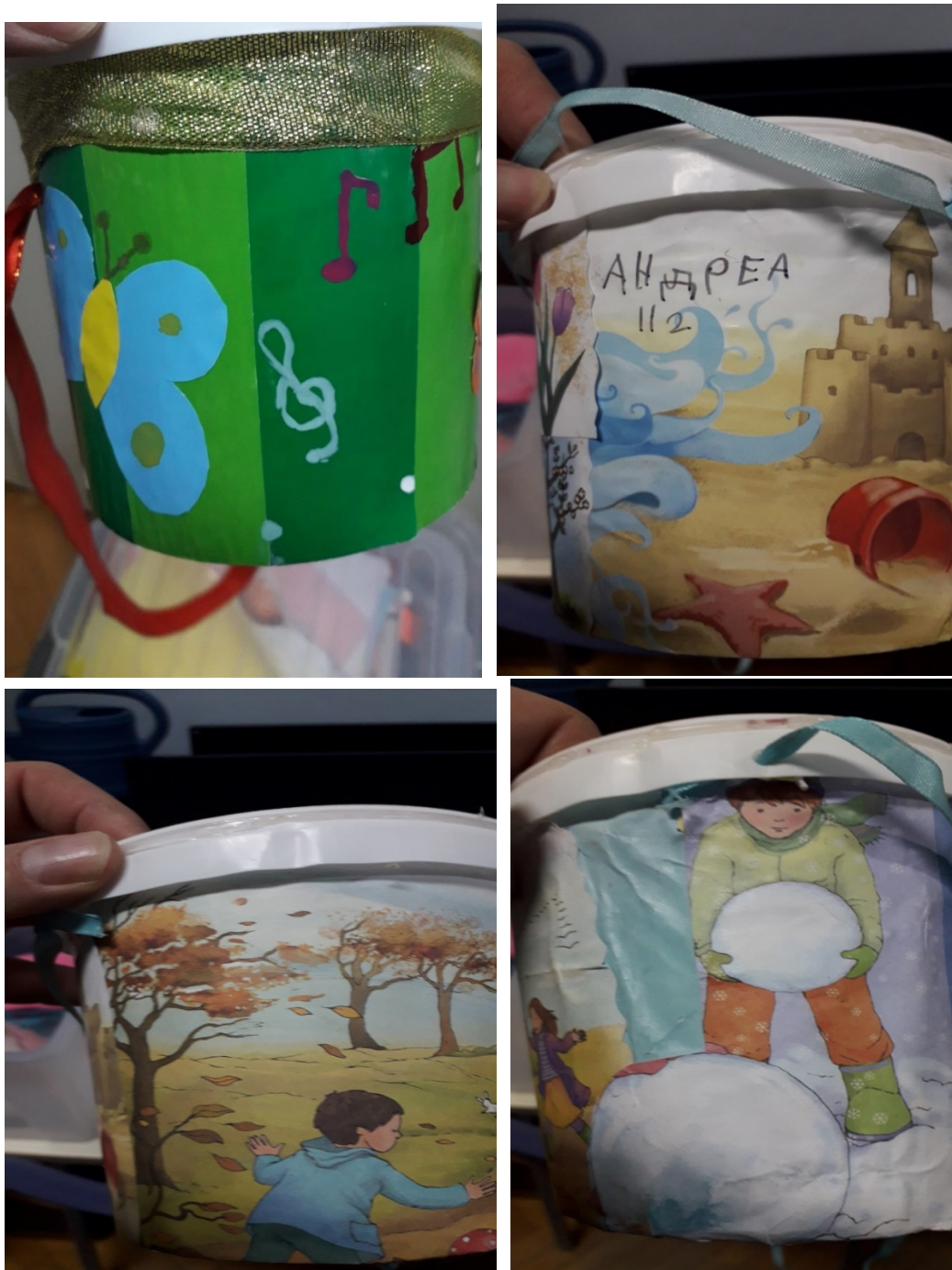

Slika 50. Maska medvjeda, muzička basna “Medvjedova ženidba”

Slika 51. Izgled table, integrativni dvočas muzička basna “Medvjedova ženidba”

**PRODUKTI RADA UČENIKA NASTALI PRILIKOM REALIZACIJE
EKSPERIMENTALNOG PROGRAMA U DRUGOM RAZREDU⁵²**

Slika 52. Rotirajući kalendar prirode⁵³, orijentacija u vremenu. Bubanj kad se rotira predstavlja smjenu godišnjih doba Proljeće, Ljeto, Jesen, Zima

⁵² Radovi su nastali kao kreativni likovni produkti rada učenika prilikom radioničkih aktivnosti i integrativnih aktivnosti u okviru integrativnih dvočasa, egzemplarni primjer 2, tematskim spajanjem tema predmeta *Poznavanje prirode i društva* (orijentacija u vremenu i godišnja doba), *Muzička kultura* (izvođenje muzike: pjevanje) i *Likovna kultura* (preoblikovanje materijala ili predmeta njihovim spajanjem)

⁵³ Bubanj kad se rotira predstavlja smjenu godišnjih doba.

Slika 25 Bujanj Ljubavi

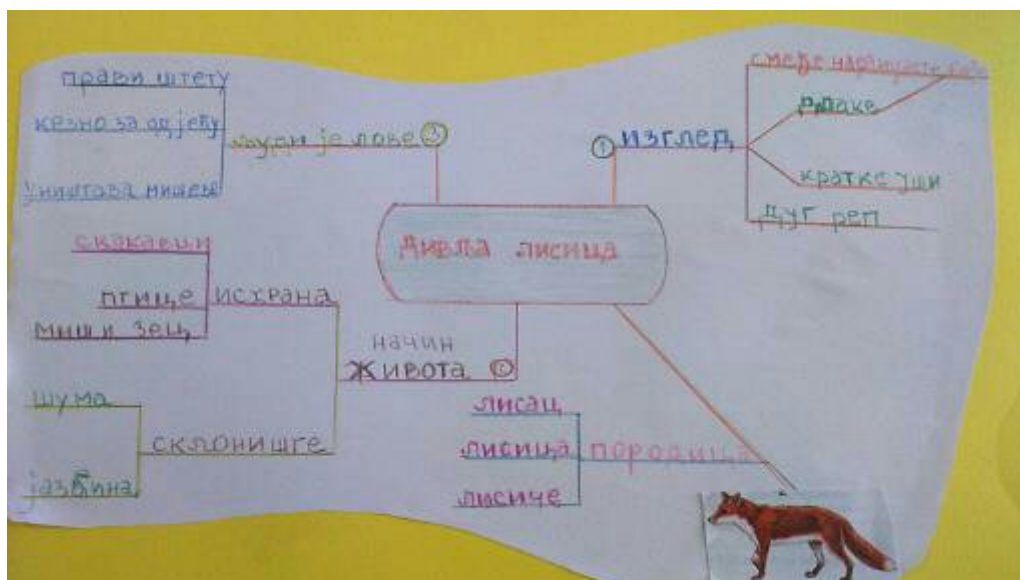
Slika 53. Primjer ilustracije ritmičkog instrumenta.
Na slici je prikazan zalazak sunca na moru

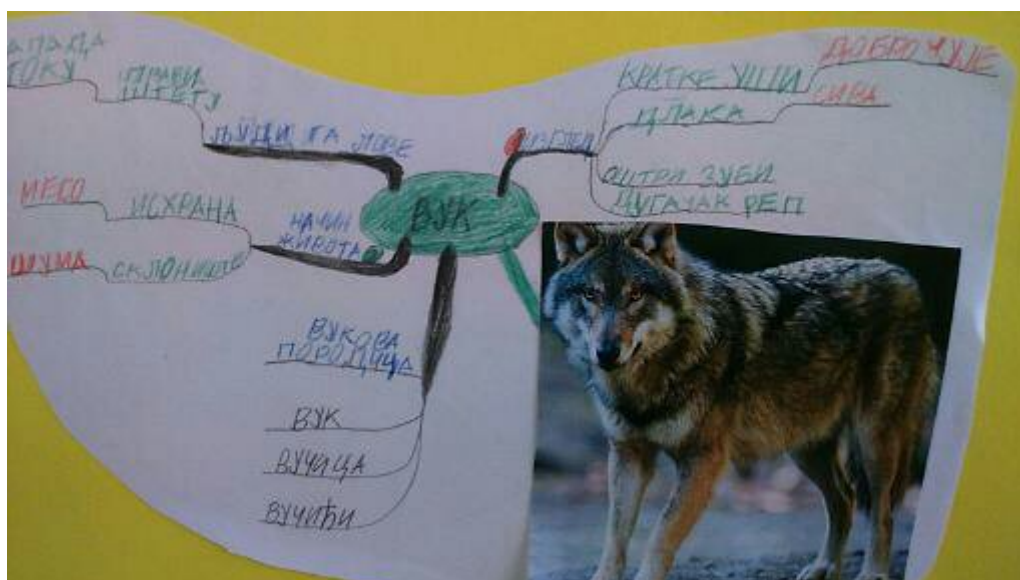
Slika 54. Rotirajući kalendar prirode prikazan na bubnju, Jesen-Zima⁵⁴

⁵⁴ Rad nastao kao kreativni produkt rada prilikom radioničkih aktivnosti integracijom predmeta *Poznavanje prirode i društva* (biljni i životinjsi svijet moje okoline i godišnja doba), *Muzička kultura* (pjevanje, sviranje) i *Likovna kultura* (preoblikovanje materijala ili predmeta njihovim spajanjem).

Kognitivne muzičke mape iz muzičke basne Medvjedova ženidba, integrativni dvočas⁵⁵

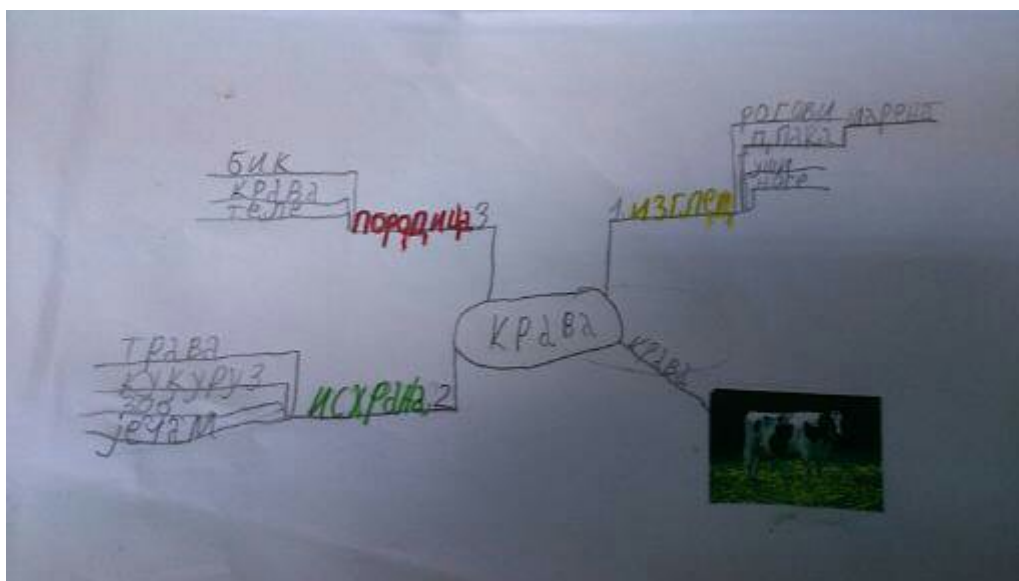
Slika 55. Kognitivna mapa – lisica iz muzičke basne “Mevjedova ženidba”

Slika 56. Kognitivna mapa – vuk iz muzičke basne “Mevjedova ženidba”⁵⁶

⁵⁵ Kognitivne mape uma su nastale kao kreativni produkt kognitivnog i umjetničkog stvaralaštva na osnovu slušanja muzičke basne Medvjedova ženidba (slike 55, 56, 57, i 58)

⁵⁶ Rad učenika drugog razreda.

Slika 59. Kognitivna mapa – krava⁵⁷

⁵⁷ Kognitivna mapa uma je nastala kao kreativni produkt kognitivnog i umjetničkog stvaralaštva integrisanog modela nastave pri realizaciji aktivnosti vezanih za predmetno područje *Moja okolina* (živa i neživa priroda-domaće životinje), *Ritmika, sport, muzika* (pjevamo, plešemo) i *Govor, izražavanje, stvaranje* (oblikovanje materijala).

**PRODUKTI RADA UČENIKA NASTALI PRILIKOM REALIZACIJE⁵⁸
EKSPERIMENTALNOG PROGRAMA U PRVOM RAZREDU**

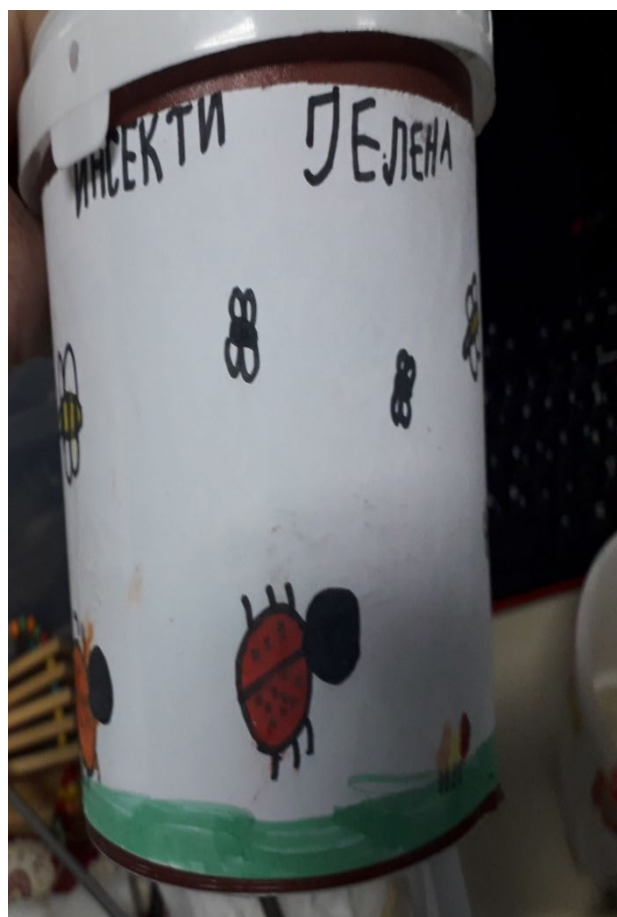
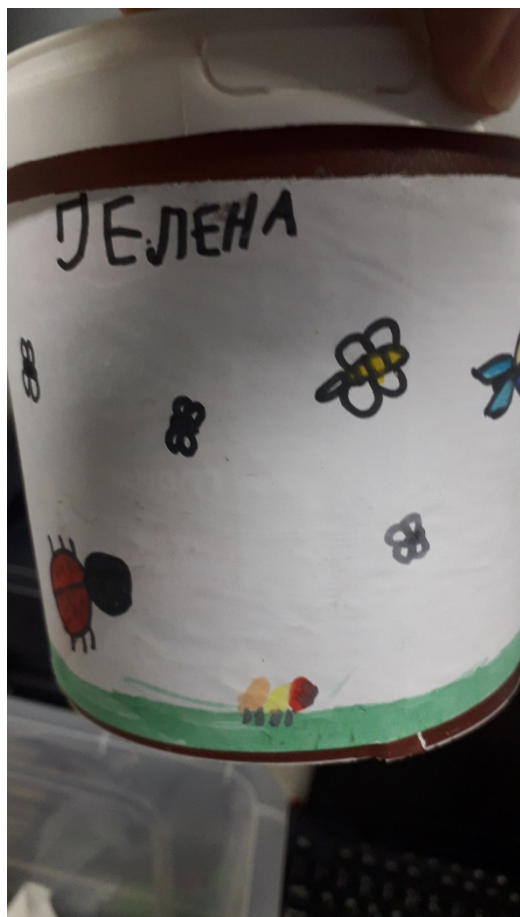

Slika 60. Ilustrovani bubanj – saobraćajna sredstva, brod, autobus

⁵⁸ Priloženi radovi učenika su nastali kao kreativni produkt radioničkih aktivnosti u okviru integrativnih aktivnosti iz ciljnog tematskih integrativnih područja *Moja okolina*, (orijentacija u vremenu, živa i neživa priroda, saobraćajna azbuka, predmeti i bića u prostoru); *Ritmika, sport, muzika* (slušamo, pjevamo; sviramo, plešemo i *Govor, izražavanje, stvaranje* (oblikovanje materijala, upoznavanje likovnih materijala)

Slika 61. Bubanji - radne mašine

Slika 62. Ilustrovani bubanj: vjesnici proljeća, prvi insekti: bubamara, leptir, gusjenica, pčela, osa⁵⁹

⁵⁹ Rad je nastao u okviru integracije područja *Moja okolina, Ritmika, sport, muzika i Govor, izražavanje, stvaranje* prilikom realizacije aktivnosti vezanih za temu Proljeće, orijentacija u vremenu.

Slika 63. Zvečka ukrašena hrapavim materijalom
“Taktilna zvečka”

Slika 64. Ilustrovani bubanj – divlje životinje

Slika 65. Ilustrovani bubanj – Jesen, opis prirode

Slika 66. Ilustrovani bubanj⁶⁰
Vijesnici proljeća, dolaze ptice selice

⁶⁰ Bubanj je kreiran kroz radioničku aktivnosti u prvom razredu u okviru teme Proljeće. Izrađen je od kantice za pavlaku, preko koje je prevučen balon. Učenici su ilustrovali pjesmu i teme vezane za izgled okoline i prirode u proljeće. Ideja autora disertacije je bila da se ilustracije zalijepe tako da smo dobili ilustrovani ritmički instrument.

Slika 67. Ilustrovani bubanj prirode, drvo, godišnje doba, ljeto

Slika 68. Ilustrovani bubanj – brojilica Ide maca oko tebe

Slika 69. Ilustrovani bubanj, Vijesnici proljeća

Slika 70. Ilustrovani bubanj, Prolječna pjesma

Slika 71. Ilustrovani bubanj – Pjesma Proljeće

Slika 72. Ilustrovani bubanj - Vijesnici proljeća, prvi razred

Slika 73. Ilustrovani bubnjevi, prvi razred

Slika 74. Ilustrovani bubanj Proljeće

Slika 75. Ilustrovani bubanj , saobraćajna sredstva

Slika 76. Ilustrovani bubanj, životinje u vodi

Slika 77. Ilustrovani bubanj, Oluja

Slika 78. Ilustrovani bubanj, vijesnici proljeća, (životinje i biljke)
bubamara, roda, visibaba, jagorčevina

Slika 79. Ilustrovana zvečka od kartona, flomasteri, ornamenti

Slika 80. Ilustrovani bubanj, saobraćajna sredstva

Slika 81. Prikaz Jeseni

“
”

Slika 82. Ilustrovani bubanj - Ljeto, zalazak sunca na moru, orijentacija u vremenu

Slika 83. Inicijalno ispitivanje poznavanja matematičkih pojmova u prvom razredu
(Eksperimentalno odjeljenje, septembar, 2017. godine)

PRILOG 5

PRIMJERI INTEGRATIVNOG VASPITNO-OBRAZOVNOG PRISTUPA UČENJU I POUČAVANJU KROZ UMJETNOST

Primjeri imaju funkciju da ilustruju praktičan doprinos savremenog integrativnog vaspitno-obrazovnog pristupa učenju i poučavanju kroz umjetnost na predškolskom i mlađem školskom uzrastu.

Šindić Aleksandra
Ratković Darko

Muzička dramska igra „Porodica ritmičkih instrumenata“⁶¹

Završna svečanost (Djevojčica i instrumenti)

Lica: djevojčica Maja, bubnjevi (mama, tata i dijete); zvečke (mama, tata i dijete); triangleri (mama, tata i dijete); štapići (drugari iz benda); metalofoni (drugari iz orkestra); daire.

Maja (pjeva i pojavljuje se na sceni): Tra, la, la... na kraj sela, na kraj sela...E, drugari, zdravo! Jeste li dobro? (čeka odgovor djece pa nastavlja) I ja sam dobro i imam jednu divnu vijest! POSTALA SAM VELIKA! Jupi! Na jesen krećem u školu! A vi? (poslije odgovora djece nastavlja) Jedva čekam! Trebam da pripremim pjesmicu za Završnu priredbu *Doviđenja dragi vaspitači!* Čula sam da ste i vi imali priredbu i da je bila odlična! Bravo! Hoćete li mi pomoći da pripremim pjesmicu?... (pjevuši pjesmicu)... hm, nešto nedostaje, hm... Šta li nedostaje? A da! MUZIČKI INSTRUMENTI! (pauza i čuje se tiho svaki instrument).

Maja: Moja baka je radila u vrtiću i na tavanu je spremila mnogo muzičkih instrumenata iz veeeelike porodice muzičkih instrumenata koje zovemo udaraljke. Hajde da odemo i da vidimo šta sve ima i da izaberemo najbolji! (pojavljuju se na štapu fotografije bubnja, zvečke, trianglera, štapića, metalofona i daira raspoređene po sceni redom) Šta sve ovdje imamo? (oduševljeno govori) Bubnjeve, zvečke, triangle, štapiće, metalofone i daire! Odlično! (kako koji instrument bude imenovala tako se slika na štapu pomjera i dominira na gore, a instrument se oglašava).

Maja: (začuje se zvuk bubnja prvo tiše pa sve glasnije): Pssttt, drugari! Koji se to instrument čuje? (poslije odgovora djece nastavlja) Daaaa, bubanj!

Bubanj tata: (pojavljuju se bubnjevi koji se nakon predstavljanja i oglašavaju): Bam, bam, bam! Zdravo djeco! Mi smo porodica bubnjeva! Ja sam tata bubanj!

Bubanj mama: A ja mama bubanj!

Bubanj dijete: Ja sam beba bubnjić! Mi bubnjevi sviramo tako što se palicom udara o zategnutu opnu od plastike! Pogledajte i poslušajte nas ponovo! (svi se oglase zajedno)

⁶¹ Tekst je sastavni dio predstave „Porodica ritmičkih instrumenata“ koju su izveli studenti Filozofskog fakulteta u PU „Kolibri“ u Banjoj Luci u sklopu eksperimentalnog istraživanja. Rezultati istraživanja su objavljeni u Zborniku radova (Šindić, Pribišev-Beleslin i Ratković, 2020)

Bubanj mama: bam, bam! Da li vam se sviđa naš zvuk?

Maja: Baš lijepo zvučite! Da li se i vama sviđa drugari? (ogläse se još jednom poslije dječijeg odgovora i nestaju sa scene)

Maja (začuje se zvečka): Šta se sad ovo čuje? (pauza dok se čuju zvečke) Poslušajmo ponovo! Ko nam to dolazi?

Zvečke: (pojavljuju se na sceni i uglaš govore): Zdravo, mi smo zvečke!

Zvečka tata: Ja sam tata zvečka! (oglašavanje)

Zvečka mama: Ja sam mama zvečka! (oglašavanje)

Zvečka dijete: A ja beba! (oglašavanje bebe zvečke i ponovo se svi zajedno ogläse) Mi smo prvi instrumenti svakog djeteta! Prave nas od različitih materijala, drveta, plastike. Mi smo zvečke napravljene od bundeve. Baš smo zabavne i za svaku priliku zgodne (ponovo se ogläse).

Maja: (začuju se štapići): Da baš ste zabavne! (zvečke silaze sa scene i začuju se štapići) Evo jedan zvuk instrumenata od drveta, poslušajmo!

Štapići: (proizvode ritam i pojavljuju se na sceni): Tak-tak, znate li ko smo mi? (pauza) Mi smo štapići! Osnovali smo muzički bend i baš se dobro zabavljamo! Lako se rukuje s nama! Samo treba da udariš Majo jedan štapić o drugi! Možemo svašta da dočaramo! (pjevaju pjesmicu i sviraju ritmičke zvučne onomatopeje sata: Satić kuca *tika-taka tik-tak, tik-tak* i u školu budi đaka *tik tak, tik-tik tak*).

Maja: Da baš ste jednostavni za sviranje! (štapići silaze sa scene i začuju se daire tiho. Djevojčica prilazi slici daire) Koji li bi mogao ovo biti instrument? Zna li neko? Ja baš ne znam. (pauza i čekanje odgovora)

Daire: (pojavljuju se na sceni i snažno se ogläse): Ja sam daire! Poslušajte moj zvuk! (oglašavanje) Napravljena sam i od metala i od drveta! Baš sam poseban i veseo instrument!

Maja: Da, jako si vesela! (daire odlaze, a Maja se okreće publici) Vidim da će mi biti teško da izaberem instrument za svoju pjesmicu. Moram naći pravi instrument za nju. (Prilazi slikama na kojima su metalofon i triangl.) Ovo su instrumenti metalnog izvora zvuka, triangl i metalofon. Da ih čujemo!

Triangli: (poslije oglašavanja izlaze i govore uglaš): Cin, cin, djeco! Mi smo porodica trianglera!

Triangl tata: (ogläsi se): Drugari, čast mi je predstaviti nas! Tata triangl! (Ogläsi se mama) A ovo je moja supruga, mama triangl!

Triangl mama: Zdravo djeco! (oglašavanje)

Triangl tata: (ogläsi se beba): I naša voljena beba triangl.

Triangl beba: Dobro jutro! (oglašavanje) Mi jako volimo da sviramo i baš lijepo zvučimo. Zatvorite oči i poslušajte nas ponovo! (predstave se zajedno i nestanu sa scene)

Djevojčica: Prekrasno i čarobno! (nakon odlaska triangala sa scene u pozadini se čuje zvuk metalofona koji sviraju melodiju na kraj sela). Jao što mi je ova melodija poznata! Pa to je moja pjesmica...

Metalofon: (pojavljuju se na sceni): Da, mi smo orkestar metalofona i jedini možemo da odsviramo melodiju tvoje pjesme. Zato nas zovu melodijski instrumneti. Poslušajte drugari i ti Majo! (Nakon prve strofe) Hajde i ti Majo pjevaj s nama (Maja se zakašlje i otpjeva u pratnji metalofona prvu strofu pjesme)

Metalofoni: Bravo Majo! Dobro ti ide!

Maja: (metalofoni su otišli): Dobro je bilo! Šta vi kažete drugari? (poslije dječijeg odgovora Maja nastavlja tužno)... Ali ipak teško ću izabrati najbolji instrument. Bubnjevi su prodorni, zvečke zabavne, triangli zvonki, daire vesele, metalofoni melodičnog metalnog zvuka... joooj, šta da radim? Koji su najbolji instrumenti?

Instrumenti: (oglašavaju se svi i pojavljuju na sceni. Nastaje svađa. Svi govore uglas ljutito i oglašavaju se glasno: Bubnjevi: Mi smo najglasniji! Zvečke: Mi smo šuškalice, uvijek nas trebaju. **Štapići:** Ma ćutite mi smo kraljevi ritma. Vi ništa ne valjate! Metalofoni: Mi smo pravi instrumenti!

Maja: (poviče): Dosta, dosta buke i svađe! (tišina) Budite strpljivi i tolerantni! Lijepo se ponašajte prema drugim instrumentima!

Po redu se instrumenti oglašavaju i govore svoje ime: Mi smo i najbolji smo! Izaberi nas...

Maja: (veselo) Dragi moji instrumenti, svi ste dobri na svoj način, a najbolji ste kada se udružite i svi zajedno me pratite dok pjevam. Hajde da vam pokažem da je tako! (svi izlaze iza zastora i kreće pjesma i svirka prve dvije strofe, a poželjno je i plesati u ritmu)

Maja: (oduševljeno): Jes! Eto dragi moji instrumenti, postali ste složna porodica udaračkih instrumenata. Svako od vas ima u svome zvuku nešto najljepše što ga razlikuje od drugih. Kada zajedno svirate sjajno se slažete i svirate najljepšu muziku. Bolje je nego pojedinačno! Hajde da pozovemo drugare i pjevamo svi zajedno! Hoćemo li drugari? (ponovo pjesma)

(Šindić, Pribišev-Beleslin i Ratković, 2020)

Slika 84. Instrumenti lutke. Ritmički instrumenti u ulozi članova porodice u dramskoj predstavi „Porodica ritmičkih instrumenata“ (Šindić, Pribišev-Beleslin i Ratković, 2020)

Slika 85. Lutke instrumenti: mama, tata i bebe zvečke iz muzičke dramske igre „Porodica ritmičkih instrumenata“ (Šindić, Pribišev-Beleslin i Ratković, 2020)

Slika 86. Lutke-instrumenti: beba, tata i mama bubanj iz muzičke dramske igre „Porodica ritmičkih instrumenata“ (Šindić, Pribišev-Beleslin i Ratković, 2020)

Slika 87. Ilustrovane drvene kuhače, brojilica „Ide maca oko tebe“, rad Stanke Tatić, studenta Filozofskog fakulteta, mentor Darko Ratković

Дјечак Марко је био на селу код своје баке. Освануло је дивно прољећно јутро. Био је срећан јер је данас планирао да са својим другом Ђолетом пође до оближње шуме. Брзо се обукао (шуштање кеса), опрао зубе (звук четке и воде која тече, флаша са сламчицом) и сјурио низ степенице (топот, ђачка клупа). У дворишту га је дочекао пас Жућко који је лајао (лавеж пса) и трчкарао весело око њега. Марко је пошао у шталу да потражи свога дједа Живка да га пита може ли са Ђолетом до оближње шуме. Отворио је стара шкрипава врата (звук). Овце су непрестано блејале (бее, бее) док је крава Шаренка мукала (звук, ономатопеја). Жућко је нервозно лајао (ав, ав - ав). У том се зачу и гроктање свиња из обора (грок, грок). Марко помисли па ово је прави хор домаћих животиња. У том спази дједа Живка и упита га може ли до шуме. Дјед само потврдно климну главом вјероватно и не чувши шта га овај пита од граје животиња. Марко отрча до Ђолетове куће док је лишће под његовим ногама шушталао (шшшш, шшшш, кесе, фолије папира за печење хљеба).

Оближњи поточић (пластична флаша са сламчицом) текао је од свог извора уз тихи жубор. Убрзо се појави и Ђоле на капији, па заједно кренуше према шуми. Са оближње ливаде се чуо звук косца који је оштрио своју бритку косу (превлачење металног штапића преко чинеле или триангла), док су поред пасле овце (звук звона). Шумом обасјаном јутарњим сунцем, прво се зачу цвркут славуја (звук), а затим и врабаца (жив, жив), док се у даљини чуо звук кукавице која је најављивала прољеће (звук, омоматопеја кукавице). Лишће је жуборило на лаганом прољећном повјетарцу (тихи звук флаша, тихо шуштање кеса), а гране су се њихале као да плешу свој први јутарњи плес. Звук шуме је полако будио све њене становнике, па се тако изненада огласио и дјетлић који је вриједно ударао у кору дрвета (звук дрвених штапића), док су Марко и Ђоле корачали по лишћу (и шуштање кесе). Неколико тренутака послје, до њих дотрча Жућко, који је лајао и весело замахом репом као да им је хтио рећи да крену за њим. Они полазе! Сваким кораком су били све даље и даље од села (звукови се стишавају, чују се кораци по лишћу).

Ускоро нису чули ништа осим изненадног завијања издалека (ауууу-ауууу)! Помислише: Шта ако је вулк?

Дјечаци су се преплашили и у том тренутку више нису чули ништа осим откуцаја својих срца (звук) који су били све јачи и јачи. Мислили су да никада неће престати, али ипак

су опет чули само звуке шуме, дрвећа и птица (Сви). Међутим, и ти звуци су постајали све јачи (Сви јако). Завијање је постајало све ближе....

Одједном је почео да фијуче вјетар. Звиждао је кроз гране. Шума је хучала, а уз њу и једна велика сова.

Небо су прекрили тамни облаци и нестало је сунца. Птичице су преплашено цвркатале и склањале се у своја гнијезда. Пас је осјетио олују и почео је да цвили (звук). Дјечаци су потрчали према селу. Док су трчали, киша је полако почела да пада (пуцкетање прстима). Падала је све јаче и јаче (плескање). У даљини се зачуо удар грома (бубањ). Трчали су колико су могли. Ускоро угледаше село. Киша је већ полако престала да пада (звук).

Скроз мокри, ушли су у кућу. На столу их је дочекала укусна вечера.

Били су јако гладни и брзо су појели све оно што им је мајка припремила.

Марко је једва чекао да родитељима исприча шта му се десило у шуми.

Одједном зачу куцање (звук) на вратима собе и глас маме, која говори: „Хајде! Маркооо!

Устај, вријеме је за школу!“

Методичка упутства за рад: звучне приче спадају у домен индивидуалног стваралаштва ученика ако се креирају прво као говорне вјежбе, са мноштвом звукова, а затим и као писане. Приликом стварања ученици замишљају предмете и могуће изворе звука (дивергентна продукција). Приче се читају, а учитељ (или ученици) бира/ју најбоље примјере који се затим изводе интерактивно у групи као врста радио драме. Доносе се и креирају предмети и други извори звука. Један ученик чита, остали изводе звукове. Звуци треба да трају и да произилазе један из другог или један за другим. Могуће је да се чује и неколико звукова истовремено ако дочаравају одређену звучни појаву или догађај. Прича треба да има свој ток, ликове, драмску радњу, заплет и крај, док наслов може да буде слободан, онако како га ученик замишља. Могуће је и причање догађаја или доживљаја на основу задатих звукова или у комбинацији на основу датог завршетка или почетка приче. Препоручљиво је да звучне приче као јединствен интегративни вид стваралаштва неколико наставних подручја рада: говорно-језичко-литерарног, музичко-акустичког и ликовног стваралаштва буду у складу са узрастом и способностима ученика, тј. да прате знања и рад у настави језика и књижевности.

Ратковић, Д., Панић – Бабић, Б. (2018). Звучна прича⁶² и могућност примјене у разредној настави. Зборник радова *Технолошке иновације, генератор привредног развоја*. Ур. Бајић Милован. Бања Лука: Савез иноватора Р

⁶² Rad je prezentovan na okruglom stolu „Inovacije u obrazovanju“ u okviru Dvadesete međunarodne izložbe ideja, inovacija i stvaralaštva, 19.04.2018.

„Interaktivna didaktičko-muzičko-rekreativna vježba i igra

„NOVAK ĐOLE“

Cilj: podizanje svijesti o zdravim navikama života: fizičkom vježbanju, kretanju. Ovladavanje prostornim relacijama gore-dole, kretanje i ovladavanje prostorom, proširivanje i sticanje znanja o tenisu-sportska zanimanja, teniserima, sportskom načinu života .

Psihosocijalni, vaspitni i afektivni cilj: stvaranje prijatnog-vedrog raspoloženja i osjećanja kroz zajedničku igru, jačanje i podsticanje vjere i samopouzdanja, jačanje volje i timskog rada, razvoj pozitivnog sportskog duha i odnosa prema sportu i životu uopšte, shvatanje značaja marljivosti i truda u životu.

Funkcionalni, sportsko-motorički cilj: vježbanje, sinhronizacija pokreta, izdržljivost, razvoj mišića i motorike.

OPIS IGRE, TOK AKTIVNOSTI

Predstavimo se djeci i najavimo da ćemo danas izvoditi jednu veoma interesantnu vježbu – priču čiji je cilj da otkrijemo koja se osoba krije iza ove vježbe. Šta nam poručuje ta osoba?

Ne otkrivamo naslov jer bi se moglo desiti da djeca odmah pogode ko je osoba iza „maske“. Ako djeca i pogode osobu nastavljamo sa radom da vidimo šta nam ta osoba poručuje.

Izvodimo pokrete uz tekst brojalice i nakon toga razgovaramo, tj. pokušavamo da otkrijemo ko se krije iza ove igre. Učenici izvedu pokret sa ispruženim rukama na gore.

Gore, dole, gore dole,
Radimo sa puno volje. 2X

Gore, dole, gore, dole,
Reče nama „Novak Đole“. 2x

(Djeca izvedu pokrete - vježbe sa dvije ruke u smjeru kako je napisano).
Nakon pokreta postavljamo pitanja ko nam je pomogao/rekao da radimo ovu vježbu.

„Neki“ Novak Đole.....djeca razmišljaju....hajde još jednom da uradimo vježbicu da nam malo „proradi mozak“ i razmislimo. Ponove još jednom.

Da vam pomognem. „Novak Đole“ je divan čovjek koji je postigao veeliki uspjeh u životu ..On je sportista.....Ako pogode da je to Novak Đoković nastavljamo igru da vidimo šta nam je naš čuveni sportista poručio.....Ako ne pogode još jednom izvodimo pokrete i dajemo dodatne informacije. Novak Đole puno vježba...ima reketzdravo se hrani...puno vježba..... postiže super rezultate.....voli djecu....

Idemo dalje da vidimo šta nam naš teniser Novak Đoković poručuje?

Reče nama Novak Đole,
Djeca ipak vježbat' vole.

Gore, dole, gore, dole,
više leđa me ne bole

Tako reče Novak Đole,
Koga djeca baš sva vole.

Vaspitna poruka cijele vježbe je da treba da budemo vrijedni, da strpljivo radimo i imaćemo rezultate kao naš Novak Đoković koji je svojim upornim radom, zalaganjem, od malih nogu postao „prvak svijeta“ u tenisu.

Prvi po redu-redni broj.

Сагласност родитеља
СГ-1

Поштовани родитељи, први разред Основне школе „Бранко Топић“ из Бањалуке је позван да учествује у дијелу педагошког истраживања мр Дарка Ратковића у оквиру докторске дисертације под називом *„Васпитно-образовна ефикасност интегративног модела наставе музичке културе у млађим разредима основне школе“*.

Мр Дарко Ратковић је запослен на Филозофском факултету Универзитета у Бањој Луци, а истраживање је одобрено од стране Министарства просвјете и културе Републике Српске. Ученици су дио контролних одјељења тако да се у редовне активности неће уводити никакаве промјене сем што ће се пратити уобичајен, редован, континуиран рад и напредовање ученика од стране учитеља уз присуство колеге Ратковића на почетном и завршном испитивању.

У склопу редовних и уобичајених активности које ће спроводити учитељ од ученика ће се тражити да ураде следеће:

- * буду дио редовних опсервација
- * буду дио провјера знања из подручја рада у првом разреду
- * предају узорке свог рада учитељу на процјену

Анонимност ученика је гарантована, а све информације које се прикупе у вези са овим истраживањем и које се могу довести у везу са ученицима ће остати повјерљиве и биће учињене доступним само уз одобрење родитеља.

Уколико имате било каквих питања, молимо упутите их мр Дарку Ратковићу или учитељу вашег одјељења. Њу/његу можете добити у школи путем телефона 065 /565 379 или путем електронске поште darko.ratkovic@ff.unibl.org

Ваш потпис испод указује на то да сте прочитали и разумјели информације наведене у тексту и да сте сагласни са истим.

Бања Лука, 7.9.2017. год.

Потпис родитеља

Biografija

Mr Darko Ratković rođen je dana 21.4.1975. godine u Banjoj Luci, gdje je završio osnovnu te nižu i srednju muzičku školu „Vlado Milošević“, smjer teoretsko-nastavnički. Diplomirao je muzičku pedagogiju 2004. godine na Akademiji umjetnosti u Banjoj Luci te stekao zvanje diplomirani muzički pedagog. Diplomski rad na Akademiji umjetnosti je odbranio iz oblasti Metodike opšteg muzičkog obrazovanja. Osnovni studij pedagogije na Filozofskom fakultetu u Banjoj Luci završio je 2006. godine, stekavši zvanje diplomirani pedagog.

U periodu 2004–2006. godine pohađao je i uspješno završio postdiplomski specijalistički studij iz Metodike opšteg muzičkog obrazovanja na Akademiji umjetnosti u Banjoj Luci sa prosječnom ocjenom 9,5 u toku studija. Rad je odbranio na temu „Ritmičke i vokalne sposobnosti djece mlađeg školskog uzrasta seoskih područja Bistrica, Borkovići, Bronzani Majdan i grada Banja Luka, stekavši zvanje Specijalista metodike opšteg muzičkog obrazovanja. Isto zvanje je 2011. godine Rješenjem dekana Akademije Umjetnosti u Banjoj Luci u postupku ekvivalencije izjednačeno sa novim zvanjem master muzičke pedagogije i teorije koje nosi 300 ETCS bodova.

Završio je i magistarske studije iz pedagogije na Filozofskom fakultetu u Banjoj Luci sa prosječnom ocjenom 9,3 u toku studija. Magistarski rad na temu „Integrativna funkcija muzičke kulture u razrednoj nastavi“, odbranio je 14.7.2016. godine na Filozofskom fakultetu Univerziteta u Banjoj Luci pod mentorstvom akademika prof. dr Drage Brankovića stekavši naučni stepen magistra pedagoških nauka. Mr Darko Ratković je upisan u „Registar stručnjaka u kulturi“ koji vodi Ministarstvo prosvjete i kulture Republike Srpske kao muzički pedagog, djelatnost naučno-istraživački rad u kulturi. Rješenjem Ministarstva prosvjete i kulture Republike Srpske 24.2.2020. godine. član je Stručnog tima za reformu osnovnog obrazovanja u Republici Srpskoj – prva trijada. Osnivač je i predsjednik Udruženja građana za promociju umjetnosti, nauke, kulture i sporta u društvu „PUNKS“ iz Banjaluke. Autor je i koautor dvadeset naučnih i stručnih radova, autor i realizator nekoliko nacionalnih i međunarodnih projekata iz muzičkog obrazovanja, autor i realizator preko dvadeset akreditovanih stručnih seminara iz Metodike nastave muzičke kulture i Metodike muzičkog vaspitanja.

Radio je kao predmetni nastavnik muzičke kulture šesnaest godina u OŠ “Miroslav Antić”u Banjoj Luci. Zaposlen je na Filozofskom fakultetu Univerziteta u Banjoj Luci u zvanju višeg asistenta. Oženjen je, otac dvoje djece.

УНИВЕРЗИТЕТУ У БАЊОЈ ЛУЦИ
ПОДАЦИ О АУТОРУ ОДБРАЊЕНЕ ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ

Име и презиме аутора дисертације
Дарко Ратковић
Датум, мјесто и држава рођења аутора
21.4.1975., Бања Лука, БиХ
Назив завршеног факултета/Академије аутора и година дипломирања
Филозофски факултет, Универзитет у Бањој Луци, 2006.
Академија умјетности, Универзитет у Бањој Луци, 2004.
Датум одбране мастер / магистарског рада аутора
14.07. 2016. године,
06.06. 2006. године.
Наслов мастер / магистарског рада аутора
Интегративна функција наставе музичке културе (магистарски рад).
Ритмичке и вокалне способности дјеце млађег школског узраста сеоских подручја
Бистрица, Борковићи, Бронзани Мајдан и града Бањалука (мастер рад).
Академска титула коју је аутор стекао одбраном мастер/магистарског рада
Магистар педагошких наука
Мастер музичке педагогије и теорије
Академска титула коју је аутор стекао одбраном докторске дисертације
Доктор педагошких наука
Назив факултета/Академије на коме је докторска дисертација одбрањена
Филозофски факултет, Универзитет у Бањој Луци.
Назив докторске дисертације и датум одбране
Васпитно-образовна ефикасност интегративног модела наставе музичке културе у млађим
разредима основне школе, 20.06.2022. године.
Научна област дисертације према CERIF шифрарику
S270
Имена ментора и чланова комисије за одбрану докторске дисертације
Проф. др Тања Станковић-Јанковић, ментор,
Проф. др Биљана Павловић, коментор, члан и
Доц. др Сања Партало, члан.

У Бањој Луци, дана 21.06.2022. године

Декан
проф. др Срђан Душанић

**УНИВЕРЗИТЕТ У БАЊОЈ ЛУЦИ
ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ**

РЕПУБЛИКА СРПСКА
УНИВЕРЗИТЕТ У БАЊОЈ ЛУЦИ
ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ
БАЊА ЛУКА
Број: 07/639/22
Датум: 16.04.2022

ИЗВЈЕШТАЈ

о оцјени урађене докторске дисертације

І ПОДАЦИ О КОМИСИЈИ

На основу члана 71. Закона о високом образовању („Службени гласник Републике Српске“, број 73/10; 104/11; 84/12; 108/13; 44/15), Научно-наставно вијеће Филозофског факултета, Универзитета у Бањој Луци, на сједници одржаној дана 14.03.2022. године, донијело је Одлуку број: 07/3.400-11/22, којом је именovalo Комисију за оцјену урађене докторске дисертације под називом *Васпитно-образовна ефикасност интегративног модела наставе музичке културе у млађим разредима основне школе* кандидата мр Дарка Ратковића у сљедећем саставу:

1. Доц. др Сања Партало, доцент за ужу научну област Општа педагогија, Филозофског факултета Универзитета у Бањој Луци, предсједник;
2. Проф. др Тања Станковић-Јанковић, редовни професор за ужу научну област Методика васпитно-образовног рада Филозофског факултета Универзитета у Бањој Луци, ментор-члан;
3. Проф. др Биљана Павловић, редовни професор за ужу научну област Методика наставе музичке културе Учитељског факултета у Лепосавићу/Призрену Универзитета у Приштини/Косовској Митровици, коментор-члан.

- 1) Навести датум и орган који је именовао комисију;
- 2) Навести састав комисије са назнаком имена и презимена сваког члана, научно-наставног звања, назива уже научне области за коју је изабран у звање и назива универзитета/факултета/института на којем је члан комисије запослен.

ІІ ПОДАЦИ О КАНДИДАТУ

1. **Име, име једног родитеља, презиме;**
Дарко (Радомир) Ратковић
2. **Датум рођења, општина, држава;**
21.04.1975. године, Бања Лука, Босна и Херцеговина
3. **Назив универзитета и факултета и назив студијског програма академских студија II циклуса, односно последијипломских магистарских студија и стечено стручно/научно звање;**

Кандидат има завршена два постдипломска студијска програма:

- Универзитет у Бањој Луци, Академија умјетности, Методика општег музичког образовања, Специјалиста методике општег музичког образовања. Рјешењем о еквиваленцији раније стеченог звања са новим звањем Академије умјетности Универзитета у Бањој Луци кандидат је стекао звање мастер музичке педагогије и теорије (300 ECTS) бодова.
- Универзитет у Бањој Луци, Филозофски факултет, магистарске студије из педагогије, звање: магистар педагошких наука.

4. Факултет, назив магистарске тезе, научна област и датум одбране магистарског рада;

- Академија умјетности, „Вокалне и ритмичке способности дјеце млађег школског узраста градског и сеоског подручја града Бања Лука“, Методика општег музичког образовања, 05.06.2005. године.
- Филозофски факултет, „Интегративна функција наставе музичке културе“, методика васпитно-образовног рада, 14.07.2016. године.

5. Научна област из које је стечено научно звање магистра наука/академско звање мастера;

- Музичка педагогија и теорија (мастер)
- Педагошке науке (магистар)

6. Година уписа на докторске студије и назив студијског програма.

- Кандидат је пријавио докторску дисертацију по старом програму на Студијском програму Педагогија.

Списак објављених научних и стручних радова кандидата

Šindić, A., Pribišev-Beleslin T., i Ratković D. (2020). Stvaralačke aktivnosti za djecu predškolskog uzrasta u svijetu lutkarstva i muzike. U Zborniku *Dječije stvaralaštvo u predškolskim ustanovama*, ur. Pribišev-Beleslin T., str. 155–177.

Šindić, A., Pribišev-Beleslin T., i Ratković D. (2019). Vključevanje umetniških izraznih sredstev v učno okolje predšolskih otrok. Integration of Artistic Expressive Means into Preschool Children s Learning Environment. *Didactica Slovenica pedagoška obzorja, znanstvena revija za didaktiko*. Letnik 34, 3-4, str. 80–92.

Ratković, D. Jusufović N. (2019). Muzičko–metodičke kopetencije učitelja. El. Zbornik radova sa konferencije *Promjenljiva priroda obrazovanja nastavnika – praksa i potrebe u Bosni i Hercegovini*, Zenica. Misiја OSCE-a u Bosni i Hercegovini.

Ратковић, Д. (2019). Ставови учитеља о музичко методичким компетенцијама и видовима стручног усавршавања, Тематски зборник *Унапређење квалитете живота дјеце и младих*, I том, стр. 575–588, Истанбул-Турска.

Jusufović, N. i Ratković, D. (2019). Muzičko metodičke kompetencije odgajatelja. U Zborniku *Prozor u svijet obrazovanja, nauke i mladih*, A window into the world od education, science, and the youth: proceedings (ur. Sanela Nesimović, Emira Mešanović-Meša. – El. zbornik. Sarajevo: Pedagoški fakultet.

Ratković, D. i Jusufović N. (2019). Glazbeno-metodičke kompetencije učitelja, *Šesti međunarodni simpozij glazbenih pedagoga*, Glazba u školi – stanje i perspektive, Music in Schools/State and Perspectives. Osijek/Hrvatska: Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti.

Ратковић, Д., Станковић-Јанковић, Т., и Бјелобрк. О. (2018). Информација о одржаном дидактичком концерту у Бањој Луци, *Наша школа*, бр. 2, 155–157.

Ратковић, Д. (2018). Интеграција музичких активности у разредној настави, *Наша школа* XVI (2), 51–69.

Ратковић, Д., Панић-Бабић, Б. (2018). Звучна прича и могућност примјене у разредној

настави. Зборник радова *Технолошке иновације, генератор привредног развоја*. Ур. Бајић Милован. Бања Лука: Савез иноватора РС, Привредна комора РС и Републичка агенција за развој малих и средњих предузећа.

Ратковић, Д. и Драгић, Ж. (2016). Орф музикотерапија у инклузивној разредној настави музичке културе. *Учење и настава II (2)*. „КЈЕТТ“ друштво за унапређење образовања, стр. 365–378. Београд.

Ratković, D. (2016). Stavovi nastavnika o preprekama u integrisanju muzičkih aktivnosti u razrednoj nastavi. Šesta međunarodna naučnu konferenciju „EDUvision 2016“, *Suvremeni pristupi nastave za buduću generaciju* (стр. 1118–1130). Ljubljana, 1–2.12.2016. god Slovenija.

Ратковић, Д. и Драгић, Ж. (2015). Ритмичке и вокалне способности ученика млађег школског узраста сеоских и градских подручја града Бањалука. У зборнику радова са међународног научног скупа „Допринос науке развоју друштава у транзицији (стр. 149–166). Бања Лука: Европски дефендологија центар.

Ратковић, Д. и Драгић, Ж. (2015). Значај Карл Орф (Carl Orff) музичке педагогије за рад учитеља у инклузивној разредној настави музичке културе. У зборнику радова са симпозијума *Учитељ у савременој настави* (стр. 354–358). Бања Лука: Филозофски факултет.

Ратковић, Д. (2015). Ставови наставника о интеракцији у учењу и поучавању у настави музичке културе. У зборнику радова са међународног научног скупа *Допринос науке развоју друштава у транзицији* (стр. 1671–1686). Бања Лука: Европски дефендологија центар.

Ratković, D. (2013). Piano book: positive example of interactive multimedia application in music education. U zborniku radova sa Trećeg međunarodnog simpozija muzičkih pedagoga *Glazbena pedagogija u svjetlu sadašnjih i budućih promjena 3* (стр. 1591–1591). Pula: Sveučilište Jurja Dobrila, Hrvatska.

Ратковић, Д. (2013). Интегративна вјежба – иновативни модел у методичком образовању студената разредне наставе. У зборнику радова са међународног научног скупа: *Наука и традиција* (стр. 1035–1044). Пале: Филозофски факултет.

Мацановић, Н., Јењић, С. и Ратковић, Д. (2013). Рефлексија друштвено неприхватљивих ставова младих на избор музике коју слушају. У зборнику радова са научног скупа Вриједности и противурјечја друштвене стварности (стр. 251–270). Бања Лука: Филозофски факултет.

Шиндић, А., Ратковић, Д. и Рајовић, Р. (2013). Музичке активности у НТЦ програму и развој fine моторике дјече предшколског узраста [Оригинални научни рад]. *Нова школа, XIII (2)*, 103–116.

Ратковић, Д. (2011). Примјена инструмената у првој тријади основне школе, *Ријеч просвјете – Часопис за теорију и праксу васпитања и образовања бр. 1*, 137–152.

Ратковић, Д. (2010). Значај стицања музичко-методичких компетенција за рад учитеља. У Зборнику радова са научног скупа: *Култура и образовање* –

детерминанта друштвеног прогреса, књига 11 (стр. 765–775). Бања Лука: Филозофски факултет.

Ратковић, Д. (2008). *Клавир књига*. Бања Лука: Нова школа плус. (Уредник и приређивач).

III УВОДНИ ДИО ОЦЈЕНЕ ДОКТОРСKE ДИСЕРТАЦИЈЕ

Научно-наставно вијеће Филозофског факултета, Универзитета у Бањој Луци дана 02.02.2017. године одлуком бр. 07/3.133-3/17 прихватило је тему докторске дисертације под насловом *Васпитно-образовна ефикасност интегративног модела наставе музичке културе у млађим разредима основне школе* те оцијенило кандидата подобним та израду. Тема докторске дисертације је одобрена Одлуком Сената Универзитета у Бањој Луци бр. 02/04-3.625-48/17, 23.03.2017. године.

Докторска дисертација је написана на 266 страна, латиницом, у форми Times New Roman, фонт 12, проред 1.5 и са једнаким маргинама 2.5. Садржи двадесет шест табела, 87 слика нотних примјера музичких садржаја примијењених у експерименталном програму (три експериментална програма), и продуката рада ученика. Број цитираних извора је 190. Структуру дисертације чине Поглавља (Увод, Теоријска основа истраживања, Методолошки концепт емпиријског истраживања, Резултати и интерпретација истраживања, Рекапитулација емпиријских резултата истраживања, Закључак, Литература и Прилози) са потпоглављима која су распоређена на следећи начин:

САДРЖАЈ

УВОД.....	3
ТЕОРИЈСКА ОСНОВА ИСТРАЖИВАЊА.....	4
Дистинкција основних појмова истраживања.....	4
Корелација, интеграција и синтегација.....	5
Интегративни модел наставе музичке културе, васпитно-образовна ефикасност.....	6
Теоријска упоришта интегративног модела наставе музичке културе.....	8
Интегративни модел наставе музичке културе у контексту Колбове теорије искуственог учења	9
Интегративни модел наставе музичке културе у контексту теорије Кена Робинсона.....	10
Настава музичке културе и мултисензомоторно учење.....	11
Компаративна анализа основних обиљежја традиционалне и интегрисане наставе.....	14
Ученик у традиционалној и интегративној настави.....	17
Учитељ у традиционалној и интегрисаној настави.....	19
Педагошко-дидактичка и методичка схватања интегративног приступа у	

настави музичке културе.....	21
Интеграција музичких садржаја/активности и школски курикулум.....	22
Анализа наставних планова и програма за музичку културу (1947-2021)....	23
Значај интеграције музичких садржаја за креативан развој личности.....	28
Методичке специфичности унутарпредметног модела наставе музичке културе.....	30
Полифункционалност музичких садржаја у разредној настави.....	31
Интеграција наставе музичке културе са другим предметима/подручјима разредне наставе.....	35
Могућност интеграције у оквиру предметних подручја Моја околина, Говор, изражавање, стварање и Ритмка, спорт, музика.....	36
Везе наставе музичке културе и наставе српског језика и књижевности у разредној настави.....	37
Звучне приче као стваралачки интегративни модел наставе на међупредметном нивоу интеграције.....	42
Методичке специфичности експерименталних програма истраживања.....	45
Преглед тангентних истраживања о трансферној вриједности музике и утицају на цјеловит развој личности.....	47
МЕТОДОЛОШКИ КОНЦЕПТ ЕМПИРИЈСКОГ ИСТРАЖИВАЊА.....	52
Приступ проблему и предмет истраживања.....	52
Циљ и задаци истраживања.....	54
Варијабле истраживања.....	55
Хипотезе истраживања.....	58
Методе и технике истраживања.....	60
Инструменти истраживања.....	62
Организација и ток истраживања.....	65
Популација и узорак истраживања.....	69
Теоријски и апликативни значај истраживања.....	71
Статистичка обрада података.....	73
РЕЗУЛТАТИ И ИНТЕРПРЕТАЦИЈА ЕМПИРИЈСКОГ ИСТРАЖИВАЊА.....	74
Васпитно-образовна ефикасност интегративног модела наставе музичке културе на унутарпредметном нивоу интеграције у петом разреду.....	74
Утицај интегративног модела наставе музичке културе на унутарпредметном нивоу интеграције на музичка знања, познавање дводјелне и тродјелне музичке форме.....	74
Утицај интегративног модела наставе музичке културе на унутарпредметном нивоу интеграције на емоционалну климу.....	77
Утицај интегративног модела наставе музичке културе на унутарпредметном нивоу интеграције на мотивацију постигнућа.....	78

Васпитно-образовна ефикасност интегративног модела наставе на међупредметном нивоу интеграције у другом разреду.....	79
Утицај интегративног модела наставе музичке културе (међупредметни ниво) на емоционалну климу у другом разреду.....	80
Утицај примјене интегративног модела наставе музичке културе (међупредметни ниво интеграције) на знања у настави природе и друштва у другом разреду.....	82
Утицај примјене интегративног модела наставе музичке културе (међупредметни ниво) на музичке афинитете ученика у другом разреду.....	84
Васпитно-образовна ефикасност интегративног модела наставе на међуподручном нивоу интеграције реализованог у првом разреду.....	85
Утицај интегративног модела наставе на когнитивну и емоционалну укљученост ученика у првом разреду (међуподручни ниво интеграције).....	91
Утицај интегративног модела на знања ученика из васпитно-образовног подручја Моја околина у првом разреду.....	92
Утицај међуподручног интегративног модела на знања ученика из васпитно-образовног подручја Моја околина (математички садржаји) у првом разреду.....	94
Утицај интегративног модела на знања о ритмичким инструментима, ритмичке способности и способности вокалне репродукције ученика у првом разреду.....	94
РЕКАПИТУЛАЦИЈА ЕМПИРИЈСКИХ РЕЗУЛТАТА ИСТРАЖИВАЊА.....	101
ЗАКЉУЧАК.....	103
ЛИТЕРАТУРА.....	105
ПРИЛОЗИ.....	118
Прилог 1. Инструменти истраживања.....	120
Прилог 2. Метријске карактеристике инструмената истраживања.....	158
Прилог 3. Експериментални програми истраживања.....	169
Прилог 4. Примјери продуктивног рада ученика.....	221
Прилог 5. Примјери интегративног васпитно-образовног приступа учењу и поучавању кроз умјетност.....	253

1) Наслов докторске дисертације;

2) Вријеме и орган који је прихватио тему докторске дисертације

3) Садржај докторске дисертације са страничењем;

4) Истаћи основне податке о докторској дисертацији: обим, број табела, слика, шема, графикона, број цитиране литературе и навести поглавља.

IV УВОД И ПРЕГЛЕД ЛИТЕРАТУРЕ

Потребе праксе и налази савремених истраживања као и актуелни токови у реформама образовања захтијевају континуирана научна истраживања иновативних приступа моделовању наставног процеса какав је и интегративни модел наставе музичке културе.

Кандидат *Интегративни модел наставе музичке културе* теоријски заснива на синтези основних постулата хуманистичких теорија васпитања и образовања, схватања савремених токова и праваца у општој и музичкој педагогији, методици предмета разредне наставе, посебно наставе музичке културе, налаза савремених психолошких неуро истраживања који подржавају цјеловит развој личности. Кандидат прави дистинкцију појмова корелација, интеграција и интеграција. Учење посматра у контексту искуственог и мултисензорног учења, указујући на имагинацију као средство стварања, покрет, игру, интеракцију и стваралаштво као средство интегративног учења изражавања и стварања. Интегративни приступ планирању, припремању и извођењу наставе посматра кроз призму савремених научних кретања и резултата тангентних истраживања у педагогији, психологији, неуронауци, методикама предмета разредне наставе, а интегративну наставу види као системски наставни модел повезивања и остваривања таквог приступа. Кандидат критички анализира претходне и актуелне наставне планове и програме, цјеловито и критички посматра савремене курикулуме, указујући на недовољну примјену полифункционалних потенцијала музичких садржаја у циљу иницирања стваралачких процеса, дивергентне продукције као виших облика мишљења и циљева наставе. Проблеме у пракси образлаже евидентном кризом умјетничког стваралаштва за дјецу, али и друштвеном потребом квалитетнијег педагошко-психолошког и умјетничко-методичког усавршавања учитеља и студената, будућих учитеља.

Кандидат у интегративном моделу наставе музичке културе описује ученика као активног, равноправног партиципирајућег судионика који истражујући, откривајући, самостално и на природан, игралики и спонтан начин *без присиле* долази до спознаје и разумијевања свијета око себе. Такав приступ, сматра кандидат карактерише ведром атмосфера прожета креативним, истраживачким стилем сазнавања а сам процес омогућава да и ученик са слабијим или јачим интересовањима и могућностима искаже свој креативни потенцијал, што моделу даје карактер инклузивности.

Интегративни модел наставе музичке културе кандидат истражује на унутарпредметном и међупредметном/подручном нивоу интеграције. Спајање игре и играликих активности са школским учењем у коме музика и музички садржаји постају средство интеграције и контекст учења и поучавања је примјетна интенција кандидата током истраживања.

На основу теоријског проучавања проблема и предмета истраживања кандидат сматра да настава музичке културе има своју интегративну функцију коју теоријски заснива, образлаже, доказује у емпиријском дијелу истраживања, а практично

показује кроз инвентивне експерименталне програме истраживања. У том контексту предмет *Музичка култура* посматра у функцији кроскурикулумског и развојног објединитеља равноправног са другим предметним областима ослањајући се на резултате властитих истраживања проучавања теме дисертације али и других истраживача.

У складу са теоријским утемељењем рада, кандидат је поставио *методолошки овир истраживања*.

Предмет истраживања: испитивање васпитно-образовне ефикасности интегративног модела наставе музичке културе у односу на традиционални/уобичајени начин рада.

Циљ истраживања: експериментално утврђивање васпитно-образовне ефикасности интегративног модела наставе музичке културе у односу на традиционалан начин рада у млађим разредима основне школе.

Задаци истраживања:

1. Утврдити ефикасност интегративног модела наставе музичке културе на унутарпредметном нивоу интеграције у настави *Музичке културе* с обзиром на музичка знања (двођелна и трођелна форма) у односу на традиционални начин рада.

2. Истражити ефикасност примјене интегративног модела наставе музичке културе на унутарпредметном нивоу интеграције у оквиру предмета *Музичка култура* у смислу успостављања повољније емоционалне климе на часу у односу на традиционални начин рада.

3. Истражити ефикасност примјене интегративног модела наставе музичке културе на унутарпредметном нивоу интеграције у оквиру предмета *Музичка култура* с обзиром на мотивацију ученика у односу на традиционални начин рада.

4. Испитати да ли ће се примјеном интегративног модела наставе музичке културе на међупредметном нивоу интеграције успоставити повољнија емоционална клима на часу у односу на традиционални начин рада.

5. Испитати ефикасност примјене интегративног модела наставе музичке културе на међупредметном нивоу интеграције с обзиром на обим и цјеловитост знања из предмета *Познавање природе и друштва* у односу на традиционални начин рада.

6. Испитати ефикасност примјене интегративног модела наставе музичке културе на међупредметном нивоу интеграције с обзиром на музичке афинитете ученика у односу на традиционални начин рада.

7. Испитати ефикасност примјене интегративног модела наставе музичке културе на међуподручном нивоу интеграције с обзиром на интензитет когнитивне и емоционалне укљученост ученика у оквиру предметног подручја *Моја околина* (жива и нежива природа, оријентација у простору, математички садржаји) у односу на традиционални начин рада.

8. Испитати ефикасност примјене интегративног модела наставе музичке културе на међуподручном нивоу интеграција обзиром на цјеловитост знања у оквиру

предметног подручја *Моја околина* (жива и нежива природа, оријентација у простору) у односу на традиционални начин рада.

9. Испитати ефикасност примјене интегративног модела наставе на међуподручном нивоу интеграције с обзиром на знања и њихову трајност у оквиру предметног подручја *Моја околина* (математички садржаји) у односу на традиционалан начин рада.

10. Утврдити ефикасност интегративног модела наставе на међуподручном нивоу интеграције с обзиром на развој ритмичких способности, способност вокалне репродукције и знања ученика о ритмичким инструментима у односу на традиционални начин рада.

Варијабле истраживања

Независну варијаблу представља интегративни модел наставе музичке културе операционализован кроз шири експериментални програм. Зато кандидат креира три експериментална програма који су реализовани у петом (E1); другом (E2) и првом разреду (E3). Потреба оваквог дизајна истраживања огледа се у цјеловитом и ширем теоријском и емпиријском обухватању постављеног проблема и предмета истраживања на унутарпредметном, међупредметном и међуподручном нивоу интеграције. Сви програми су засновани на теоријским основама интегративног приступа планирању и извођењу наставе, обogaћеним интерактивним и игроликим, стваралачким активностима.

Експериментални програм (E1) – прво истраживање – реализован у петом разреду приказ је интеграције музичких садржаја и активности у подручју наставе музичке културе, па је зато одређен као интегративни модел наставе музичке културе на унутарпредметном нивоу интеграције. У истраживање је уведен слободан плесни покрет у функцији визуализације и опажања музичке форме (дводјелна и тродјелна пјесма). Покрет у најширем значењу се у истраживању показао као моћан подстицајни медиј креативног изражавања ученика и ефикасно средство у перцепцији изражајних елемената музике. Зависне варијабле су: емоционална клима на часу; мотивација постигнућа и музичка знања (познавање дводјелне и тродјелене форме).

Експериментални програм (E2) – друго истраживање је реализован у другом разреду у складу са концептом наставе у Републици Српској, базираном на разредно-часовном систему, који је захтијева организацију рада у форми интегративног часа или тематског блок часа. Зависне варијабле у овом експерименталном истраживању су: емоционална клима на часу; знања из предмета *Познавање природе и друштва*, те музички афинитети ученика.

Треће истраживање чини *експериментални програм (E3)* са укљученим и појачаним интензитетом интегрисаних музичких активности у односу на класичан/традиционалан приступ без или са смањеним интензитетом музичких активности. Особеност програма чине посебно осмишљени функционално и исходишно изабрани музички садржај: пјесма, бројалица, али и иновативне интерактивне музичко-математичке игре, задаци и примјери за свирање из предметног подручја *Ритмика, спорт и музика* комбиновани и интегрисани са садржајима, исходима и задацима из других предметних подручја: *Моја околина* и *Говор, изражавање, стварање*. Зависне варијабле у овом експерименталном програму

су: когнитивна и емоционална укљученост; знања из предметног подручја *Моја околина* (математички садржаји и садржаји околине), музичке способности, знања и вјештине.

Кандидат полази од *главне хипотезе* која гласи да је интегративни модел наставе музичке културе васпитно-образовно ефикаснији у односу на традиционални начин рада што се огледа кроз интензивнију когнитивну и емоционалну укљученост ученика на активности/часу, снажнију мотивацију и шире стечено знање чије су особине трајност и цјеловитост.

Пратећи дизајн истраживања, који је подразумијевао креирање и примјену три експериментална програма, кандидат је дефинисао *посебне хипотезе* истраживања.

Прве три посебне хипотезе се односе на примјену првог експерименталног програма у петом разреду – Е1: очекује се да је интегративни модел наставе музичке културе на унутарпредметном нивоу интеграције ефикаснији у односу на традиционални начин рада, с обзиром на познавања музичке форме и емоционалну климу на часу, те да ће интегративни модел наставе музичке културе позитивно утиче на мотивацију постигнућа ученика.

Друга група посебних хипотеза (четврта, пета и шеста) односи се на други експериментални програм примијењен у другом разреду – Е2: претпоставља се да ће интегративни модел наставе музичке културе на међупредметном нивоу, за разлику од традиционалног начина рада, позитивно утицати на емоционалну климу, обим и цјеловитост знања ученика кроз наставни предмет *Познавање природе и друштва*, те на музичке афинитете ученика.

Преостале посебне хипотезе (седма, осма, девета и десета) везане су за примјену експерименталног програма у првом разреду – Е3: претпоставља се да ће интегративни модел наставе на међупредметном нивоу, за разлику од традиционалног начина рада, позитивно утицати на трајност, обим и цјеловитост знања, на квалитет когнитивне и емоционалне укључености ученика у предметном подручју *Моја околина* (жива и нежива природа, оријентација у времену, математички садржаји), те на ефикаснија музичка знања ученика о ритмичким инструментима, ефикаснији развој ритмичких способности и способности вокалне репродукције.

Комисија издваја нека истраживања на која се кандидат позива а која су у вези са проблемом и предметом и резултатима истраживања.

То су истраживања која указују на успјешније резултате у раду приликом повезивања музичке наставе са наставом *Физичког васпитања* (Стојадиновић, 2015); *матерњег језика* (Bežen, Jurkić-Sviben i Budinski, 2013 Стошић, 2008: 72; Ivanović, 2011; Stojanović, 2010; Pavlović, 2012; Janjić, 2008; Smiljković-Stojanović, 2011; Vučkovski-Zdravković, 2013; Zdravković, Stošić-Spasić i Vučkovski, 2010; Vojkić i Dubljević, 2015, Пандуревић, 2020); *Енглеског језика* (Стошић, 2020; Павловић, 2014); *Познавања природе и друштва* (Здравковић, 2017); *Ликовне културе* (Мартиновић-Богојевић и Османовић, 2018; Mihevc, 2008, Drljača, 2017; Дрљача, 2020; Попадић, 2021), *Математике* (Cslovjecsek и Hettelingh, 2020; Azaryahu, & Esther, 2022; Elofsson, Englund, Jeppsso & Samuelsson, 2016; Sala & Gobet, 2017; Махмутовић, 2016; Song and Kulm, 2008; Song, Capraro and Tillman, 2013; Song and Tillman, 2015; Maričić

i Čalić, 2015; Hallam, Price and Katsarau, 2002) те истраживање које говори о потреби иновирања наставе математике са аспекта умјетности (Дејић и Михајловић, 2014).

Кандидат истиче и ефикасност интегрисања музичких и сценских активности кроз драмски приступ. Указује на концепт васпитања и образовања кроз умјетност при чему музичке садржаје и активности сматра ефикасним васпитно-образовним и функционалним интегративним средством ако се поставе у контекст реализације исхода васпитања и образовања.

Кандидат наводи и најновије студије које су истраживале утицај музичких искустава на математичке вјештине ученика. Неке су дале мјешовите налазе (Jaschke et al., 2013, према Azaryahu, & Esther, 2022). Већина студија користила је музичку обуку (нпр. свирање инструмента, пјевање пјесама) без експлицитне везе с математиком и показале су скромне доказе о преносу (Sala & Gobet, 2017). Међутим, студије које су укључивале експлицитне везе између знања својственог музици и математици, на примјер, кориштењем интегрисаних наставних планова и програма, показале су позитивне утицаје преноса (An & Tillman, 2015; Azaryahu et al., 2020; Courey et al., 2012; Ribeiro & Santos, 2017, према Azaryahu & Esther, 2022).

Истраживање коме је било циљ истражити два структурирана наставна приступа: Математика на дјелу, коју карактеризира физичка активност и музика, те уобичајене нумеричке активности показује да дјеца предшколског узраста која током три седмице (два пута седмично по 30 минута активности) изводе активности у вези математичког образовања у окружењу које карактерише физичка активност и музика значајно више развијају своје математичке способности од дјецее која математику уче кроз активности уобичајених бројева. Такође, доказано је да дјеца с различитим моторичким способностима имају користи од учења математичких садржаја у окружењу које карактерише физичка активност и музика (Elofsson, Englund, Jeppsson & Samuelsson, 2016).

Комисија констатује да је кандидат користио релевантну литературу, при чему је 45% кориштених радова објављено у посљедњих десет година.

Научни допринос истраживања се огледа у теоријским поставкама контекстуалног приступа учењу и поучавању изграђеним на елементима интегришућих знања из савремене педагогије, дидактике, психологије, неуронауке, али посебно методика предмета разредне наставе и чињеници да кандидат кроз три експериментална истраживања потврђује васпитно-образовну ефикасност интегративног модела наставе музичке културе на унутарпредметном и међупредметном нивоу интеграције у млађим разредима основне школе у односу на традиционални начин рада.

Практични допринос истраживања представљају функционални експериментални програми настали у реалном контексту учења/учионици чија је ефикасност емпиријски доказана. Новину у експерименталном програму свакако представља интеграција музичких садржаја и активности са почетном наставом математике. Овакав приступ води синтегратији и синкретичком мишљењу када спајање двају или више области, превазилазе предметна исходишна подручја, тачније дају вишу категорију мишљења и знања.

Очекивани прагматични допринос дисертације се огледа у стварању

предуслова за интензивнију примјену музичких садржаја и активности како у настави музичке културе тако и у другим предметима и предметним подручјима разредне наставе. Даје се импулс за иновирање наставе музичке културе у оквиру које се редефинишу, обогаћују и иновирају традиционална схватања о улози наставе музичке културе у разредној настави и истиче њена развојна и интегративна функција. Очекује се да ће интегративни модел наставе музичке културе значајним бројем нових и иновативних музичких примјера бити подстицај за активнију примјену у пракси на корист ученика и подизања васпитне улоге школе у цјелини.

- 1) Укратко истаћи разлог због којих су истраживања предузета и представити проблем, предмет, циљеве и хипотезе;
- 2) На основу прегледа литературе сажето приказати резултате претходних истраживања у вези проблема који је истраживан (водити рачуна да обухвата најновија и најзначајнија сазнања из те области код нас и у свијету);
- 3) Навести допринос тезе у рјешавању изучаваног предмета истраживања;
- 4) Навести очекиване научне и прагматичне доприносе дисертације.

V МАТЕРИЈАЛ И МЕТОД РАДА

Експериментално истраживање је започето у марту 2017. године (друго полугодиште) и трајало је до септембра 2018. године. Дакле, укупно је обухватала школску 2016/2017. и 2017/2018. годину. Кандидат је претходно прибавио неопходне дозволе Министарства просвјете Републике Српске и добио сагласност директора и родитеља школе као и сагласност родитеља ученика из експерименталних одјељења да се слике и прикази рада и продуката могу јавно објављивати што доказује документацијом у прилогу рада. Увидом у пројекат пријаве теме докторске дисертације комисија није уочила значајна одступања кандидата од плана истраживања.

Укупан узорак чини 163 ученика груписаних у десет одјељења, првог, другог и петог разреда из двије основне бањалучке школе: ОШ „Свети Сава“ као експериментална школа и ОШ „Бранко Ћопић“, контролна. Кандидат је уједначио групе према карактеристикама узорка које приказује у табелама: пол, општи успјех и успјех из предмета музичка култура. Резултати и статистички позатељи указују на уједначеност група по заданим критеријумима.

Кориштена је експериментална метода са паралелним групама, метода теоријске анализе и синтезе те метода научног посматрања. Примјеном експерименталног метода са паралелним групама превазиђен је недостатак рада са једном експерименталном групом. Примјеном ове методе се заокружује истраживачки и методолошки дизајн с обзиром на карактер и начин истраживања те постављени проблем, предмет и задаци истраживања. Методом теоријске анализе и синтезе дефинисана је теоријска основа истраживања. Основно полазиште је гносеолошко-епистемиолошко сазнање о предмету истраживања на основу којег је пажљиво селектована доступна релевантна педагошка литература.

У првом разреду кандидат због узраста ученика на иницијалном и финалном мјерењу музичких способности те знања из предметног подручја *Моја околина* којем припадају и математички садржаји, користи технику усменог тестирања сем финалног тестирања познавања математичких садржаја. У другом и петом разреду због специфичности зависних варијабли користи комбиноване технике анкетирања, усменог и писменог тестирања ученика те вођење *Дневника научног посматрања*.

Кандидат је у складу са постављеним методолошким оквиром користио значајан број инструмената истраживања.

а) Инструменти које је кандидат преузео:

ВИМП – Велики инвентар мотивације и постигнућа (Сузић, 2005),

СПИНО – скала позитивних и негативних осјећања (Watson, Tellegen & Clark, 1998)

СУ – скалер укључености у наставу (Rimm – Kuafman, Barody, Larsen, Curby & Abry, 2015),

ТМС – тест музичких способности (Ратковић и Драгић, 2015),

ИЗУТ – инструмент за усмено тестирање, познавање ритмичких инструмената (Šindić, Pribiše-Beleslin i Ratković, 2020),

ТРМП – тест развијености математичких појмова (Markovac, 1967).

б) Инструменти које је кандидат самостално израдио:

ТЗМСМО – тест знања математичких садржаја из *Моје околине*,

SUMA – свеукупна укљученост у музичке активности, упитник,

ТЗМО – тест знања моје околине,

ЧЛМФ – чек листа познавања музичке форме,

ТЗППИД – тест знања из познавања природе и друштва,

МА – музички афинитети, анкета.

Метријске особине и поузданост инструмената кандидат адекватно интерпретира у раду те приказује у табелама из статистичког програма које је дао у прилогу рада.

Кандидат се ослања на резултате тангентних теоријских и емпиријских истраживања. То се посебно односи на трећи експериментални програм у коме кандидат у креативним музичко-математичким интегративним и игроликим активностима примјењује поступак *математизације* тачније превођења звука, тона, садржаја музичке игре у математичке задатке и садржаје почетне наставе математике али и *музикализације* што приказује као обрнут процес. Ријеч је о *математичком моделовању*, процесу који укључује аутентичне ситуације које би требало описати на математички начин (Stillman, 2007, према Ђокић, 2013) и теорији реалног математичког окружења утемељеног на Фронденталовом приступу математичком образовању (Ђокић, 2013; Ђокић, 2014). О математичком моделовању је писала и Драгица Милинковић у оквиру три теоријска приступа методици математичког образовања на предшколском узрасту (Прибишев-Белеслин, Милинковић и Шиндић, 2017).

Кандидат у оквиру анализе података користи мјере дескриптивне статистике (фреквенције, аритметичку средину, прилагођену аритметичку средину те проценте). Што се тиче аналитичке статистике за процјену значајности разлике кориштен је тест разлике прилагођених аритметичких средина уз статистичку контролу утицаја коваријати (ANCOVA). Овај тест је примијењен с обзиром на потребу статистичке контроле утицаја могућих паразитарних варијабли и уједначавања контролне и експерименталне групе. Коваријате су у зависности од истраживања биле: пол, општи успех, успех из предмета музичка култура и резултати са иницијалних тестирања. За испитивање величине утицаја, интензитета ефекта или наглашености разлике аритметичких средина кориштен је квадрирани ета квадрат (η^2). Такође за тестирање значајности разлике кориштен је t-тест за зависне узорке. Параметре дисперзије представља стандардна девијација SD и стандардна грешка SE. За утврђивање поузданости инструмената спроведена је анализа релијабилности и израчунат Алфа-Кронбахов коефицијент. Подаци су обрађени коришћењем статистичког софтвера SPSS 20.0 за Windows.

На основу свега Комисија констатује да је кандидат на адекватан и научно прихватљив и објективан начин изабрао одговарајуће методе, технике, инструменте истраживања, објаснио дјеловање експерименталног фактора, примијенио одговарајуће статистичке поступке и технике који гарантују научну објективност и утемељеност добијених резултата спроведеног истраживања.

- 1) Објаснити материјал који је обрађиван, критеријуме који су узети у обзир за избор материјала;
- 2) Дати кратак увид у примијењени метод истраживања при чему је важно оцијенити сљедеће:
 1. Да ли су примијењене методе истраживања адекватне, довољно тачне и савремене, имајући у виду достигнућа на том пољу у свјетским нивоима;
 2. Да ли је дошло до промјене у односу на план истраживања који је дат приликом пријаве докторске тезе, ако јесте зашто;
 3. Да ли испитивани параметри дају довољно елемената или је требало испитивати још неке, за поуздано истраживање;
 4. Да ли је статистичка обрада података адекватна.

VI РЕЗУЛТАТИ И НАУЧНИ ДОПРИНОС ИСТРАЖИВАЊА

Емпиријски и научни допринос се огледа у експерименталној провјери *Интегративног модела наставе музичке културе* који се показао као васпитно-образовно ефикаснији у односу на традиционални начин рада.

На то указују резултати који се односе на ефикасност интегративног модела наставе музичке културе на унутарпредметном, али и међупредметном плану. Добијене резултате кандидат јасно и објективно приказује те доводи у везу и упоређује са резултатима других истраживања испољавајући критичност и самокритичност у раду и интерпретацији не само на млађем школском узрасту.

Примјеном експерименталног програма у првом истраживању у петом разреду (E1) остварена је боља васпитно-образовна ефикасност у смислу бољег познавања дводјелне ($F = 12,72$; $p = 0,001$; $\eta^2 = 0,23$) и тродјелне музичке форме ($F = 9,90$; $p = 0,001$; $\eta^2 = 0,19$) и повољније емоционалне климе ($E_{\text{Emean}} = 75,16$; $K_{\text{Kmean}} = 68,72$, $p = 0,01$; $\eta^2 = 0,32$). Међутим, кандидат није доказао позитиван утицај експерименталног програма на мотивацију постигнућа што образлаже кратким временским периодом

дјеловања експерименталног фактора, с обзиром на ширину и обухват проблема мотивације постигнућа, што говори о објективној етичкој и научној самокритичности кандидата.

Примјеном експерименталног програма у другом разреду (Е2) статистички показатељи потврђују хипотезу о позитивном утицају примјене интегративног модела наставе музичке културе на знања ученика у настави *Природе и друштва* ($F = 15,88$; $p = 0,00$; $\eta^2 = 0,185$), емоционалну климу ($F = 7,67$; $p = 0,007$; $\eta^2 = 0,11$) и афинитете ученика према музичким активностима ($F = 14,73$; $p = 0,000$; $\eta^2 = 0,16$), у односу на традиционални начин рада.

Резултати трећег експерименталног истраживања (Е3) потврђују постављену хипотезу о позитивном утицају интегративног модела наставе на цјеловитост и обим знања из предметног подручја *Моја околина/жива и нежива природа/оријентација у простору* ($F = 21,28$; $p = 0,00$ и $\eta^2 = 0,21$), док је евидентан ограничен утицај кад је у питању когнитивна укљученост ($F = 0,88$; $p = 0,35$). Евидентан је позитиван утицај интегративног модела на знања из предметног подручја *Моја околина* (математички садржаји) ($F = 25,14$; $p = 0,00$ и $\eta^2 = 0,20$); познавање ритмичких инструмената на два субтеста ($t = 2,03$, $p = 0,045$; $t = 2,97$, $p = 0,00$), те позитиван утицај на развој ритмичких ($F = 32,14$; $p = 0,00$) и вокалних способности ($F = 7,04$; $p = 0,01$ и $\eta^2 = 0,06$).

На основу свих релевантних показатеља резултата теоријског и емпиријског дијела истраживања кандидат даје закључак да је интегративни модел наставе музичке културе на унутарпредметном и међупредметном нивоу интеграције васпитно-образовно ефикаснији од традиционалног (уобичајеног) начина рада јер се његовом примјеном постижу бољи васпитно-образовни резултати.

Теоријски допринос истраживања се односи на свеобухватно проучавање проблема, квалитетног прегледа и обухвата литературе који указује на интегративне основе педагошких, музичких и психолошких приступа настави.

Резултати истраживања упућују на правце унапређења постојеће васпитно-образовне праксе али и креирање савремених теоријских наставних модела заснованих на стваралачком и синкретичком учењу. Како кандидат наводи ове рефлексије указују на потребу иновирања курикулума и цјелокупне наставе у циљу ширег, функционалнијег и афективно пријатнијег контекста учења и поучавања прожетог продуктивним и креативним радом ученика не само на млађем школском узрасту.

VII ЗАКЉУЧАК И ПРИЈЕДЛОГ

Докторска дисертација мр Дарка Ратковића је у цјелини резултат самосталног научно-истраживачког рада како у осмишљавању експерименталних програма тако и у емпиријском истраживању васпитно-образовне ефикасности интегративног модела наставе музичке културе. Критички налази и закључци које кандидат даје представљају синтезу студиозно проучене музичко-педагошке и дидактичко-методичке литературе са компатибилним неуро-музиколошким и психолошким налазима савремених истраживања о вриједностима музике и утицају на цјелокупан развој личности ученика. Инвентиван и у многим дијеловима оригиналан експериментални програм представља основу научно прихватљивог и методолошки коректно изведеног експерименталног истраживања васпитно-образовне ефикасности интегративног модела наставе музичке културе у млађим разредима основне школе. Идентификовани и научно адекватно анализирани и интерпретирани резултати рада истраживања представљају квалитетан допринос за даља научна истраживања али и критичку анализу постојеће васпитно-образовне праксе.

На основу укупне оцјене дисертације под називом „*Васпитно-образовна ефикасност интегративног модела наставе музичке културе у млађим разредима основне школе*“ именована Комисија предлаже Наставно-научном вијећу Филозофског факултета и Сенату Универзитета у Бањој Луци да се дисертација прихвати, а кандидату мр Дарку Ратковићу одобри јавна одбрана пред истом Комисијом.

- 1) Навести најзначајније чињенице што тези даје научну вриједност, ако исте постоје дати позитивну вриједност самој тези;
- 2) На основу укупне оцјене дисертације комисија предлаже:
 - да се докторска дисертација прихвати, а кандидату одобри одбрана,
 - да се докторска дисертација враћа кандидату на дораду (да се допуни или измијени) или
 - да се докторска дисертација одбија.

ПОТПИС ЧЛАНОВА КОМИСИЈЕ

Бања Лука, Нови Пазар, 18.4.2022. год. 1.

Доц. др Сања Партало, доцент за ужу научну област Општа педагогија Филозофског факултета Универзитета у Бањој Луци, предсједник

Сања Партало

2. Проф. др Тања Станковић-Јанковић, редовни професор за ужу научну област Методика васпитно-образовног рада Филозофског факултета Универзитета у Бањој Луци, ментор и члан

Т. Станковић-Јанковић

3. Проф. др Билана Павловић, редовни професор за ужу научну област Методика наставе музичке културе, Учитељског факултета у Лепосавићу/Призрену Универзитета у Приштини/Косовској Митровици, коментор и члан

Билана Павловић

Изјава 1

ИЗЈАВА О АУТОРСТВУ

Изјављујем
да је докторска дисертација

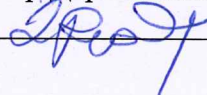
Наслов рада "Васпитно-образовна ефикасност интегративног модела наставе музичке културе у млађим разредима основне школе"

Наслов рада на енглеском језику "Education efficacy of the integrative model of teaching the music culture in the primary school younger grades"

- ☒ резултат сопственог истраживачког рада,
- ☒ да докторска дисертација, у цјелини или у дијеловима, није била предложена за добијање било које дипломе према студијским програмима других високошколских установа,
- ☒ да су резултати коректно наведени и
- ☒ да нисам кршио/ла ауторска права и користио интелектуалну својину других лица.

У Бањој Луци, дана 18.04.2022. године

Потпис докторанта
мр. Дарко Ратковић

Изјава 2

Изјава којом се овлашћује Универзитет у Бањој Луци да докторску дисертацију учини јавно доступном

Овлашћујем Универзитет у Бањој Луци да моју докторску дисертацију под насловом
"Васпитно-образовна ефикасност интегративног модела наставе музичке културе у млађим
разредима основне школе"

која је моје ауторско дјело, учини јавно доступном.

Докторску дисертацију са свим прилозима предао/ла сам у електронском формату
погодном за трајно архивирање.

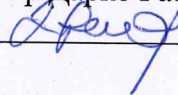
Моју докторску дисертацију похрањену у дигитални репозиторијум Универзитета у
Бањој Луци могу да користе сви који поштују одредбе садржане у одабраном типу лиценце
Креативне заједнице (*Creative Commons*) за коју сам се одлучио/ла.

- ☐ Ауторство
- ☒ Ауторство – некомерцијално
- ☐ Ауторство – некомерцијално – без прераде
- ☐ Ауторство – некомерцијално – дијелити под истим условима
- ☐ Ауторство – без прераде
- ☐ Ауторство – дијелити под истим условима

(Молимо да заокружите само једну од шест понуђених лиценци, кратак опис лиценци
дат је на полеђини листа).

У Бањој Луци, дана 18.04.2022. године

Потпис докторанта
мр Дарко Ратковић

Изјава 3

Изјава о идентичности штампане и електронске верзије докторске дисертације

Име и презиме аутора	Дарко Ратковић
Наслов рада	„Васпитно-образовна ефикасност интегративног модела наставе музичке културе у млађим разредима основне школе“
Ментор	проф. др Тања Станковић-Јанковић
Коментор	проф. др Биљана Павловић

Изјављујем да је штампана верзија моје докторске дисертације идентична електронској верзији коју сам предао/ла за дигитални репозиторијум Универзитета у Бањој Луци.

У Бањој Луци, дана 18.04.2022. године

Потпис докторанта
мр Дарко ратковић

